

**MINISTERSTWO ROLNICTWA
I ROZWOJU WSI**

**PLAN ROZWOJU OBSZARÓW
WIEJSKICH**

1.	TYTUŁ	7
2.	PAŃSTWO CZŁONKOWSKIE	7
2.1.	ZASIĘG PLANU	7
2.2.	REGIONY ZALICZONE DO CELU 1 i CELU 2	7
3.	PLANOWANIE NA ODPOWIEDNIM POZIOMIE GEOGRAFICZNYM.....	7
4.	DIAGNOZA STANU I INSTRUMENTY ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH.....	8
4.1.	TERYTORIUM, GEOGRAFIA I KLIMAT	8
4.2.	INFORMACJE O ROLNICTWIE I OBSZARACH WIEJSKICH W POLSCE	8
4.2.1.	MIEJSCE I ROLA SEKTORA ROLNEGO W GOSPODARCE POLSKI.....	8
4.2.2.	CHARAKTERYSTYKA SPOŁECZNOŚCI ZAMIESZKUJĄCEJ OBSZARY WIEJSKIE W POLSCE.....	9
4.2.3.	ZAGROŻENIA I MOŻLIWOŚCI ROZWOJU LUDNOŚCI NA OBSZARACH WIEJSKICH.....	13
4.3.	STRUKTURA GOSPODARSTW ROLNYCH.....	15
4.3.1.	CHARAKTERYSTYKA STRUKTURY OBSZAROWEJ GOSPODARSTW ROLNYCH	15
4.3.2.	CHARAKTERYSTYKA GOSPODARSTW O RÓŻNYCH UWARUNKOWANIACH ROZWOJU.....	17
4.3.3.	ZAGROŻENIA I MOŻLIWOŚCI ROZWOJU GOSPODARSTW ROLNYCH.....	19
4.4.	CHARAKTERYSTYKA PRODUKCJI ROLNEJ I PRZETWÓRSTWA ARTYKUŁÓW ROLNYCH	20
4.4.1.	PRODUKCJA ROŚLINNA	20
4.4.2.	PRODUKCJA ZWIERZĘCA	21
4.4.3.	ROLNICTWO EKOLOGICZNE	22
4.4.4.	PRZETWÓRSTWO ARTYKUŁÓW ROLNYCH W POLSCE	23
4.5.	ZAGROŻENIA I MOŻLIWOŚCI ROZWOJU PRODUKCJI ROLNICZEJ I PRZETWÓRSTWA ..	24
4.5.1.	NIEDOBORY KAPITAŁU RODZIMEGO	24
4.5.2.	POTRZEBA INTEGRACJI POZIOMEJ I PIONOWEJ.....	25
4.5.3.	DOSTOSOWANIE DO STANDARDÓW OCHRONY ŚRODOWISKA	25
4.6.	ZASOBY I STAN ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO ORAZ KULTUROWEGO.....	26
4.6.1.	OBSZARY ROLNICZE O NIEKORZYSTNYCH WARUNKACH GOSPODAROWANIA.....	26
4.6.2.	WARUNKI PRODUKCJI ROLNEJ	29
4.6.3.	POZIOM PRODUKCJI A STAN ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO.....	31
4.6.4.	RÓŻNORODNOŚĆ BIOLOGICZNA W ROLNICTWIE I NA OBSZARACH WIEJSKICH	34
4.6.5.	WALORY KULTUROWE OBSZARÓW WIEJSKICH	35
4.7.	ZAGROŻENIA ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO.....	35
4.7.1.	WPLYW ROLNICTWA NA ŚRODOWISKO	35
4.7.2.	NATĘŻENIE CZYNNIKÓW DEGRADUJĄCYCH GLEBĘ	36
4.7.3.	WYSTĘPOWANIE GRUNTÓW ODŁOGOWANYCH	38
4.7.4.	STAN WÓD I GOSPODARKA WODNA.....	38
4.7.5.	OCHRONA POWIETRZA I ZMIANY KLIMATYCZNE.....	40
4.8.	SYSTEM OCHRONY PRZYRODY, DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU	41
4.9.	LASY I GOSPODARKA LEŚNA W POLSCE	43
4.9.1.	STRUKTURA LASÓW W POLSCE.....	43
4.9.2.	ZASOBY LASÓW PRYWATNYCH.....	44
4.9.3.	POTRZEBY ZALESIENIOWE KRAJU	44
4.10.	MOCNE I SŁABE STRONY OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA	44
4.11.	POWIĄZANIA PLANU Z PROGRAMAMI REALIZOWANYMI W OKRESIE PRZEDAKCESYJNYM.....	46
4.11.1.	DZIAŁANIA W ZAKRESIE RESTRUKTURYZACJI SEKTORA ŻYWNOŚCIOWEGO I AKTYWIZACJI OBSZARÓW WIEJSKICH	46
4.11.2.	INWESTYCJE W GOSPODARSTWACH ROLNYCH	46
4.11.3.	TWORZENIE NOWYCH MIEJSC PRACY W PRODUKCJI POZAROLNICZEJ, USŁUGACH I HANDLU NA OBSZARACH WIEJSKICH	47
4.11.4.	SZKOLENIA ZAWODOWE	49
4.11.5.	ROZWÓJ INFRASTRUKTURY TECHNICZNO-PRODUKCYJNEJ NA OBSZARACH WIEJSKICH	50
4.11.6.	INWESTYCJE W PRZETWÓRSTWIE ARTYKUŁÓW ROLNYCH.....	50
4.11.7.	OCHRONA GRUNTÓW ROLNYCH I LEŚNYCH	51
4.11.8.	ZALESIANIE GRUNTÓW ROLNYCH	52

4.11.9.	ROZWÓJ ROLNICTWA EKOLOGICZNEGO	54
4.11.10.	OCHRONA ZASOBÓW GENETYCZNYCH W ROLNICTWIE.....	54
4.11.11.	RENTY STRUKTURALNE	54
4.11.12.	GRUPY PRODUCENTÓW ROLNYCH.....	55
4.12.	POMOC UNII EUROPEJSKIEJ W RAMACH PROGRAMÓW PRZEDAKCESYJNYCH.....	56
4.12.1.	PROGRAM PHARE	56
4.12.2.	PROGRAM OPERACYJNY SAPARD.....	58
5.	STRATEGIA, CELE I PRIORYTETY PLANU	63
5.1.	ZAŁOŻENIA PLANU.....	63
5.2.	DOTYCHCZASOWE STRATEGICZNE DOKUMENTY PROGRAMOWE	64
5.2.1.	ZAŁOŻENIA „STRATEGII DLA ROLNICTWA I OBSZARÓW WIEJSKICH”	65
5.2.2.	ZAŁOŻENIA „SPÓJNEJ POLITYKI STRUKTURALNEJ ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA” ...	65
5.2.3.	ZAŁOŻENIA „II POLITYKI EKOLOGICZNEJ PAŃSTWA”	66
5.2.4.	ZAŁOŻENIA „KRAJOWEGO PROGRAMU ZWIĘKSZANIA LESISTOŚCI”	67
5.2.5.	ZAŁOŻENIA „KRAJOWEJ STRATEGII OCHRONY I UMIARKOWANEGO UŻYTKOWANIA RÓŻNORODNOŚCI BIOLOGICZNEJ”	67
5.2.6.	ZAŁOŻENIA „NARODOWEGO PLANU ROZWOJU 2004 – 2006”	68
5.3.	DOTYCHCZASOWA POLITYKA POLSKI WOBEC WSI I ROLNICTWA.....	69
5.4.	STRATEGIA ROZWOJU ROLNICTWA I OBSZARÓW WIEJSKICH W RAMACH NPR.....	71
6.	ZAŁOŻENIA PLANU ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH.....	75
6.1.	CELE STRATEGICZNE I WYBRANE PRIORYTETY ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH..	75
6.1.1.	UZASADNIENIE WYBORU CELÓW I PRIORYTETÓW	80
6.2.	RELACJE MIĘDZY PLANEM A INNYMI PROGRAMAMI WSPÓLNOTOWYMI.....	84
6.2.1.	WSPÓLNA ORGANIZACJA RYNKÓW (<i>COMMON MARKET ORGANISATIONS</i>).....	84
6.2.2.	ROZWÓJ ROLNICTWA I OBSZARÓW WIEJSKICH W POLSCE JAKO ELEMENT NARODOWEGO PLANU ROZWOJU	85
6.3.	STREFY WDRAŻANIA NIEKTÓRYCH DZIAŁAŃ PROW	87
6.3.1.	STREFY ONW DZIAŁANIA 3 PROW	87
6.3.2.	STREFY PRIORYTETOWE DZIAŁANIA 4 WSPIERANIE PRZEDSIĘWZIĘĆ ROLNOŚRODOWISKOWYCH I POPRAWY DOBROSTANU ZWIERZĄT	94
6.3.3.	OBSZARY SZCZEGÓLNIE NARAŻONE W ROZUMIENIU DYREKTYWY AZOTANOWEJ.....	95
6.4.	HARMONOGRAM REALIZACJI POSZCZEGÓLNYCH DZIAŁAŃ.....	98
7.	EFEKTY EKONOMICZNE, SPOŁECZNE I ŚRODOWISKOWE.....	99
8.	ORIENTACYJNA ZBIORCZA TABELA FINANSOWA PLANU W MLN EUR.....	103
9.	OPIS DZIAŁAŃ PLANU	104
9.1.	UDZIAŁ WSPÓLNOTY WE WSPÓLFINANSOWANIU DZIAŁAŃ PLANU.....	104
9.2.	WSPÓLNE WYMOGI I DEFINICJE DLA NIEKTÓRYCH DZIAŁAŃ	104
9.2.1.	WSPÓLNE WYMOGI.....	104
9.2.2.	WSPÓLNE DEFINICJE	106
9.3.	DZIAŁANIE 1. RENTY STRUKTURALNE.....	107
9.3.1.	PODSTAWA PRAWNA.....	107
9.3.2.	CELE DZIAŁANIA 1	107
9.3.3.	OPIS DZIAŁANIA 1	107
9.3.4.	FORMA I WYSOKOŚĆ POMOCY W RAMACH DZIAŁANIA	108
9.3.5.	BENEFICJENCI.....	110
9.3.6.	KRYTERIA DOSTĘPU	110
9.3.7.	ZASIĘG GEOGRAFICZNY	111
9.3.8.	WDROŻENIE.....	112
9.3.9.	INDYKATYWNY BUDŻET DZIAŁANIA 1	113
9.3.10.	POWIĄZANIE Z INNYMI DZIAŁANAMI	113
9.4.	DZIAŁANIE 2. WSPIERANIE GOSPODARSTW NISKOTOWAROWYCH	113
9.4.1.	PODSTAWA PRAWNA.....	113
9.4.2.	CELE SZCZEGÓŁOWE DZIAŁANIA 2	113
9.4.3.	OPIS DZIAŁANIA 2	113
9.4.4.	FORMA I WYSOKOŚĆ POMOCY.....	114

9.4.5.	BENEFICJENCI.....	114
9.4.6.	KRYTERIA DOSTĘPU	114
9.4.7.	ZASIĘG GEOGRAFICZNY	115
9.4.8.	WDROŻENIE.....	115
9.4.9.	INDYKATYWNY BUDŻET DZIAŁANIA 2.....	116
9.5.	DZIAŁANIE 3. WSPIERANIE DZIAŁALNOŚCI ROLNICZEJ NA OBSZARACH O NIEKORZYSTNYCH WARUNKACH GOSPODAROWANIA (ONW)	116
9.5.1.	PODSTAWA PRAWNA.....	116
9.5.2.	CELE DZIAŁANIA 3	117
9.5.3.	OPIS DZIAŁANIA 3	117
9.5.4.	FORMA I WYSOKOŚĆ POMOCY.....	117
9.5.5.	BENEFICJENT	118
9.5.6.	KRYTERIA DOSTĘPU	118
9.5.7.	ZASIĘG GEOGRAFICZNY	119
9.5.8.	WDROŻENIE.....	119
9.5.9.	INDYKATYWNY BUDŻET DZIAŁANIA 3.....	119
9.6.	DZIAŁANIE 4. WSPIERANIE PRZEDSIĘWZIĘĆ ROLNOŚRODOWISKOWYCH I POPRAWY DOBROSTANU ZWIERZĄT	120
9.6.1.	PODSTAWA PRAWNA.....	120
9.6.2.	CELE DZIAŁANIA 4	120
9.6.3.	OPIS DZIAŁANIA 4	120
9.6.4.	GRUNTY ROLNE	123
9.6.5.	FORMA I WYSOKOŚĆ POMOCY.....	123
9.6.6.	BENEFICJENCI.....	125
9.6.7.	KRYTERIA DOSTĘPU	125
9.6.8.	ZASIĘG GEOGRAFICZNY	126
9.6.9.	WDROŻENIE.....	127
9.6.10.	INDYKATYWNY BUDŻET DZIAŁANIA 4.....	128
9.7.	DZIAŁANIE 5. ZALESIANIE GRUNTÓW ROLNYCH	128
9.7.1.	PODSTAWA PRAWNA.....	128
9.7.2.	CELE DZIAŁANIA 5	129
9.7.3.	OPIS DZIAŁANIA 5	129
9.7.4.	FORMA I WYSOKOŚĆ POMOCY.....	130
9.7.5.	BENEFICJENCI.....	132
9.7.6.	KRYTERIA DOSTĘPU W RAMACH DZIAŁANIA 5	132
9.7.7.	ZASIĘG GEOGRAFICZNY	132
9.7.8.	WDROŻENIE.....	132
9.7.9.	INDYKATYWNY BUDŻET DZIAŁANIA 5.....	133
9.7.10.	POWIĄZANIE Z INNYMI DZIAŁANIAMI	133
9.8.	DZIAŁANIE 6. DOSTOSOWANIE GOSPODARSTW ROLNYCH DO STANDARDÓW UNII EUROPEJSKIEJ	134
9.8.1.	PODSTAWA PRAWNA.....	134
9.8.2.	CELE DZIAŁANIA 6	134
9.8.3.	OPIS DZIAŁANIA 6	134
9.8.4.	FORMA I WYSOKOŚĆ WSPARCIA.....	138
9.8.5.	BENEFICJENCI.....	141
9.8.6.	KRYTERIA DOSTĘPU	141
9.8.7.	ZASIĘG GEOGRAFICZNY	142
9.8.8.	WDROŻENIE.....	142
9.8.9.	INDYKATYWNY BUDŻET DZIAŁANIA 6.....	144
9.9.	DZIAŁANIE 7. GRUPY PRODUCENTÓW ROLNYCH.....	144
9.9.1.	PODSTAWA PRAWNA.....	144
9.9.2.	CEL DZIAŁANIA 7	144
9.9.3.	OPIS DZIAŁANIA 7	144
9.9.4.	FORMA I WYSOKOŚĆ POMOCY.....	145
9.9.5.	BENEFICJENCI.....	145
9.9.6.	KRYTERIA DOSTĘPU	146
9.9.7.	ZASIĘG GEOGRAFICZNY	147
9.9.8.	WDROŻENIE.....	147
9.9.9.	INDYKATYWNY BUDŻET DZIAŁANIA 7.....	148

9.10.	DZIAŁANIE 8. POMOC TECHNICZNA	148
9.10.1.	PODSTAWA PRAWNA.....	148
9.10.2.	CELE DZIAŁANIA 8	148
9.10.3.	OPIS DZIAŁANIA 8	148
9.10.4.	FORMA I WYSOKOŚĆ WSPARCIA	150
9.10.5.	BENEFICJENT	150
9.10.6.	WDRÓŻENIE.....	151
9.10.7.	INDYKATYWNY BUDŻET DZIAŁANIA 8.....	151
9.11.	DZIAŁANIE 9. UZUPEŁNIENIE PŁATNOŚCI OBSZAROWYCH.....	152
9.11.1.	PODSTAWA PRAWNA.....	152
9.11.2.	CEL DZIAŁANIA 9	152
9.11.3.	OPIS DZIAŁANIA 9	152
9.11.4.	FORMA I WYSOKOŚĆ POMOCY.....	152
9.11.5.	BENEFICJENCI.....	152
9.11.6.	KRYTERIA DOSTĘPU	152
9.11.7.	ZASIĘG GEOGRAFICZNY	152
9.11.8.	WDRÓŻENIE.....	152
9.11.9.	INDYKATYWNY BUDŻET DZIAŁANIA 9	153
10.	WYZNACZENIE WŁAŚCIWYCH WŁADZ I ORGANÓW ODPOWIEDZIALNYCH.....	154
10.1.	MINISTERSTWO ROLNICTWA I ROZWOJU WSI.....	154
10.2.	AGENCJA PŁATNICZA – AGENCJA RESTRUKTURYZACJI I MODERNIZACJI ROLNICTWA	155
10.3.	JEDNOSTKA CERTYFIKUJĄCA	155
10.4.	URZĘDY POGLĘBIONEJ KONTROLI PLANU	155
10.4.1.	BIURO MIĘDZYNARODOWYCH RELACJI SKARBOWYCH (MS).....	156
10.4.2.	URZĘDY KONTROLI SKARBOWEJ	156
10.5.	AUDYT WEWNĘTRZNY	157
10.6.	ROLA INNYCH INSTYTUCJI WE WDRAŻANIU POSZCZEGÓLNYCH DZIAŁAŃ PLANU	157
11.	WDRÓŻENIE PLANU - MONITORING I OCENA PLANU, KONTROLA I SANKCJE FINANSOWE, PROMOCJA	160
11.1.	MONITORING PLANU.....	160
11.2.	PROCEDURY MONITORINGU	160
11.3.	INFORMATYCZNY SYSTEM MONITORINGU	161
11.4.	PODSTAWOWE WSKAŹNIKI MONITOROWANIA.....	161
11.5.	KOMITET MONITORUJĄCY	163
11.6.	OCENA	164
11.7.	RAPORTOWANIE	164
11.8.	PRZEPISY FINANSOWE ODNOSZĄCE SIĘ DO PLANU.....	164
11.8.1.	KONTROLA FINANSOWA	165
11.8.2.	ZARZĄDZANIE FINANSOWE NA RZECZ PLANU W POLSCE	165
11.8.3.	PODSTAWOWE ELEMENTY SYSTEMU.....	169
11.8.4.	KWALIFIKOWALNOŚĆ WYDATKÓW.....	169
11.9.	INFORMACJA I PROMOCJA.....	169
11.10.	KONTROLA REALIZACJI PLANU	170
11.11.	SANKCJE.....	173
11.11.1.	ZASADY OGÓLNE	173
11.11.2.	ZASADY SZCZEGÓŁOWE W ZAKRESIE STOSOWANIA SANKCJI	174
12.	PROCES KONSULTACJI PROGRAMU.....	176
12.1.	PRZEBIEG PROCESU KONSULTACJI SPOŁECZNYCH PLANU.....	176
13.	POMOC PAŃSTWA DLA ROLNICTWA	179
13.1.	PODSTAWA PRAWNA.....	179
13.2.	ZAKRES POMOCY PAŃSTWA W LATACH 2004 - 2006.....	179
13.2.1.	DOTACJE PRZEDMIOTOWE	179
13.2.2.	DOPLATY DO OPROCENTOWANIA KREDYTÓW W ROLNICTWIE	180
14.	RÓWNOWAGA POMIĘDZY RÓŻNYMI DZIAŁANIAMİ PLANU	181

14.1.	STOPIEŃ POKRYCIA POWIERZCHNI KRAJU PRZEZ <i>PROGRAM ROLNOŚRODOWISKOWY</i>	182
15.	SPÓJNOŚĆ I ZGODNOŚĆ PROGRAMU Z POLITYKAMI WSPÓLNOTOWYMI	182
15.1.	POLITYKA KONKURENCJI.....	182
15.2.	ZASADY ZAMÓWIEŃ PUBLICZNYCH	183
15.3.	POLITYKA OCHRONY ŚRODOWISKA	183
15.4.	SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNO – GOSPODARCZA	184
15.5.	RÓWNOŚĆ STATUSU KOBIEŃ I MĘŻCZYŹN	184
15.6.	POLITYKA ZATRUDNIENIA	185
15.7.	INSTRUMENTY WSPÓLNEJ POLITYKI ROLNEJ	185
15.8.	INNE DZIAŁANIA STRUKTURALNE I POMOC PAŃSTWA	185
	ZAŁĄCZNIKI DO PLANU ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH	186

1. TYTUŁ

Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich

2. PAŃSTWO CZŁONKOWSKIE

Polska

2.1. ZASIĘG PLANU

Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW), zwany dalej Planem, jest dokumentem operacyjnym, określającym cele, priorytety i zasady wspierania zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Plan jest ukierunkowany na aspekty społeczne, ekonomiczne i środowiskowe (ekologiczne) tego rozwoju w sposób spójny z innymi programami strukturalnymi, w tym zwłaszcza z Sektorowym Programem Operacyjnym "Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich", realizującym cele Narodowego Planu Rozwoju w zakresie polityki rozwoju obszarów wiejskich. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi przygotowało niniejszy Plan zgodnie z rozporządzeniem Rady (WE) nr 1257/1999 o wsparciu rozwoju wsi przez Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji w Rolnictwie (EAGGF), rozporządzeniem Rady (WE) nr 1783/2003 zmieniającym rozporządzenie Rady (WE) nr 1257, rozporządzeniem Komisji (WE) nr 445/2002 ustanawiającym szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia nr 1257/1999, rozporządzeniem Komisji (WE) nr 963/2003 zmieniające rozporządzenie Komisji (WE) nr 445/2002 i rozporządzenie Komisji (WE) nr 27/2004 ustanawiające szczegółowe zasady wdrażania w okresie przejściowym postanowień rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999 odnośnie finansowania przez EAGGF Sekcja Gwarancji działań planów rozwoju obszarów wiejskich na Cyprze, w Czechach, Estonii, Litwie, Łotwie, Malcie, Polsce, Słowacji, Słowenii, Węgrzech oraz innymi aktami prawnymi wspomnianymi w tekście.

Plan będzie realizowany w latach 2004-2006 na terenie całego kraju. Podstawą realizacji założeń strategicznych Planu będzie dziewięć działań: renty strukturalne, wspieranie gospodarstw niskotowarowych, wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW), wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt, zalesianie gruntów rolnych, dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE, grupy producentów rolnych, pomoc techniczna oraz uzupełnienie płatności bezpośrednich. Wszystkie te działania będą finansowane z Sekcji Gwarancji EAGGF oraz ze środków krajowych przeznaczonych na ten cel w ustawie budżetowej.

2.2. REGIONY ZALICZONE DO CELU 1 i CELU 2

Całe terytorium naszego kraju zostało sklasyfikowane jako obszar Celu 1.

3. PLANOWANIE NA ODPOWIEDNIM POZIOMIE GEOGRAFICZNYM

Planowanie rozwoju obszarów wiejskich w zakresie wyżej wymienionych działań, zostało przeprowadzone na poziomie krajowym przy współpracy z organizacjami regionalnymi i lokalnymi na etapie opracowywania założeń poszczególnych działań. Scentralizowanie procesu planowania ma swoje uzasadnienie w tym, że większość działań Planu ma charakter horyzontalny i nowatorski, który ze względu na złożoność tych instrumentów ogranicza możliwości przeniesienia planowania na poziom regionalny. Jednakże niektóre działania opierają się na analizie potrzeb i możliwości przeprowadzonej na poziomie regionalnym (NTS II – wsparcie przedsięwzięć

rolnośrodowiskowych)¹ lub lokalnym (NTS V i obręb geodezyjny - wsparcie obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania).

4. DIAGNOZA STANU I INSTRUMENTY ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH

4.1. TERYTORIUM, GEOGRAFIA I KLIMAT

Powierzchnia Polski wynosi 312 685 km² i jest zamieszkała przez 38,23 mln osób², co stanowi 10,4% ogółu ludności obecnej Unii Europejskiej. W Polsce za obszary wiejskie³ uznaje się tereny położone poza granicami administracyjnymi miast.

Zgodnie z tym kryterium, obszary wiejskie, które decydują o współczesnym krajobrazie Polski, zajmują 93,4% powierzchni kraju, w tym 54,0% stanowią użytki rolne i 28,5% lasy. Trwałe użytki zielone zajmują 11,4% powierzchni kraju (w tym łąki 8,1%, pastwiska 3,3%), stanowiąc 21,1% powierzchni użytków rolnych.

Polska jest krajem nizinnym. Ponad 96% terytorium położone jest poniżej 350 m n.p.m. a tylko 2,9% - powyżej 500 m n.p.m.

Polska leży w strefie ścierania się wpływów klimatu kontynentalnego europejskiego (dość suche lata i zimne zimy) i umiarkowanego z wpływami klimatu atlantyckiego, tworzących mało stabilne warunki dla produkcji rolniczej. Średnia roczna temperatura waha się od 6,0° C do 8,8° C. Średni roczny opad wynosi 500-600 mm na nizinach i 1200-1500 mm na wyżynach i w górach.

4.2. INFORMACJE O ROLNICTWIE I OBSZARACH WIEJSKICH W POLSCE

4.2.1. Miejsce i rola sektora rolnego w gospodarce Polski

W Polsce sektor rolny ma większe niż w krajach Zachodniej Europy znaczenie społeczne i gospodarcze. Wciąż istnieją regiony, w których rolnictwo pełni rolę jednej z głównych gałęzi gospodarki, wpływającą na poziom ich rozwoju i standard życia mieszkańców.

Udział rolnictwa w wytworzonym Produkcie Krajowym Brutto (łącznie z łowiectwem i leśnictwem) w 2002 r. wynosił poniżej 2,7% i wykazywał tendencję spadkową (w 1989 r. było to 12,9%, w 1990 r. – 8,3%, w 1995 r. – 6,6%, w 2001 r. – 3,3%).

Generalnie rolnictwo polskie zachowało tradycyjny charakter. Gospodarstwa rolne w większości prowadzą produkcję wielokierunkową, stosując metody ekstensywne. W 1998 r. wydajność pracy w rolnictwie stanowiła niespełna 25% średniej wydajności w gospodarce narodowej. Zużycie nawozów mineralnych pod zbiory w 2002 roku wyniosło 93,2 kg NPK na 1 ha (od 138,0 kg NPK na 1 ha użytków rolnych w woj. pomorskim do 55,1 kg w woj. podkarpackim). Pestycydów zużywa się w Polsce kilkakrotnie mniej niż w krajach UE – tj. 0,78 kg/ha gruntów ornych i sadów. Produkcja zwierzęca jest ekstensywna i opiera się głównie na własnej bazie paszowej. Ze względu na niską intensywność produkcji, rolnictwo nie wpłynęło znacząco na przekształcenie środowiska i krajobrazu. Walory przyrodnicze obszarów wiejskich, w połączeniu z dużymi zasobami siły

¹ W Polsce wydziela się następujące poziomy NTS:

NTS I – całe terytorium Polski, NTS II – 16 województw, NTS III – 45 podregiony, NTS IV – 380 powiaty i NTS V – 2489 gmin.

² Źródło: „Mały Rocznik Statystyczny” GUS, Warszawa 2002.

³ Obszar wiejski, według Głównego Urzędu Statystycznego, oznacza terytorium pozostające poza granicami administracyjnymi miast, odmiennie niż w Unii Europejskiej i OECD, w których o podziale decyduje gęstość zaludnienia.

roboczej, tworzą warunki do rozwoju pracochłonnych kierunków produkcji rolnej, w tym rolnictwa ekologicznego.

4.2.2. Charakterystyka społeczności zamieszkującej obszary wiejskie w Polsce

Struktura demograficzna ludności wiejskiej

Liczba ludności Polski w 2002 r. wynosiła 38,23 mln osób. Na obszarach wiejskich mieszkało 38,24% ogółu ludności, to jest 14 619,7 tys. osób, w tym 7 282,2 tys. mężczyzn i 7 337,5 tys. kobiet. Miejscowości wiejskie są bardzo zróżnicowane pod względem liczby mieszkańców:

- 15% liczy mniej niż 100 mieszkańców;
- 66% od 100 do 500 mieszkańców;
- 13% od 500 do 1000 mieszkańców;
- tylko 6% powyżej 1000 mieszkańców.

Udział ludności wiejskiej zróżnicowany jest regionalnie: od 20,9% w województwie śląskim do 59,5% w województwie podkarpackim (tabela nr 1). Tradycyjna rodzina wiejska żyje zwykle w strukturach wielopokoleniowych. Gospodarstwa domowe składające się z 5 lub więcej osób, stanowią 24,5% wszystkich gospodarstw domowych na wsi, natomiast w miastach stanowią jedynie 9,0%.

W porównaniu z miastami, obszary wiejskie charakteryzują się większym odsetkiem dzieci i młodzieży. W tej sytuacji, zapewnienie odpowiedniego systemu oświaty oraz tworzenie nowych miejsc pracy na wsi są szczególnie istotne. Należy również zaznaczyć, iż ponad 40% mieszkańców wsi stanowi ludność w wieku powyżej 40 lat. Ze względu na niższy stopień mobilności grupa ta prawdopodobnie pozostanie na obszarach wiejskich.

Tabela nr 1. Ludność Polski w 2002 roku

Województwo	Ludność		
	Łącznie	Osób na km ²	Zamieszkująca obszary wiejskie (% populacji)
POLSKA – województwa	38 230 080	122	38,2
Dolnośląskie	2 907 212	146	28,6
Kujawsko-Pomorskie	2 069 321	115	37,7
Lubelskie	2 199 054	87	53,4
Lubuskie	1 008 954	72	35,5
Łódzkie	2 612 890	143	35,0
Małopolskie	3 232 408	214	49,7
Mazowieckie	5 124 018	144	35,4
Opolskie	1 065 043	113	47,4
Podkarpackie	2 103 837	117	59,5
Podlaskie	1 208 606	60	41,1
Pomorskie	2 179 900	119	31,9
Śląskie	4 847 600	384	20,9
Świętokrzyskie	1 297 477	111	54,1

Województwo	Ludność		
	Łącznie	Osób na km ²	Zamieszkująca obszary wiejskie (% populacji)
Warmińsko-Mazurskie	1 428 357	59	39,8
Wielkopolskie	3 351 915	112	42,3
Zachodniopomorskie	1 698 214	74	30,5

Źródło: "Rocznik Statystyczny Województw", Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2000 r.

Poziom wykształcenia ludności wiejskiej

W zakresie wykształcenia w ciągu ostatniej dekady nastąpiła znacząca poprawa, jednak nadal wykształcenie pracujących w rolnictwie pozostaje na bardzo niskim poziomie ogólnym i fachowym (tabela nr 2). Pozytywną tendencją jest stały wzrost odsetka osób z wykształceniem ponadpodstawowym (z 39% w 1988 roku do 56% w 2002 roku, w tym z wykształceniem wyższym z niecałych 2% do ponad 4%). W tym samym czasie ponad dwukrotnie zmniejszył się udział osób z wykształceniem podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia szkolnego (z ponad 11% w 1988 roku do 5% w 2002 roku).

Jednak w porównaniu z poziomem wykształcenia mieszkańców miast, wykształcenie ludności wiejskiej nadal wypada niekorzystnie. Mieszkańcy miast charakteryzują się zdecydowanie wyższym odsetkiem osób z wykształceniem ponadpodstawowym i blisko trzykrotnie niższym odsetkiem osób bez wykształcenia.

Niski poziom wykształcenia ludności wiejskiej, obok niekorzystnego wpływu na tempo modernizacji rolnictwa, zmniejsza możliwość szerszego rozwinięcia pozarolniczej działalności gospodarczej na wsi jako alternatywnego zatrudnienia dla występujących nadwyżek siły roboczej.

Tabela nr 2. Struktura wykształcenia ludności w wieku powyżej 15 roku życia w latach 1998-2002

Poziom wykształcenia	1988 r.			2002 r.		
	Łącznie	Miasta	Wsie	Łącznie	Miasta	Wsie
	%			%		
Wyższe	6,5	9,4	1,8	10,2	13,7	4,3
Pomaturalne	24,7	31,8	13,1	32,6	38,6	22,4
Średnie	23,6	23,2	24,1	24,1	21,1	29,2
Podstawowe	38,8	32,3	49,2	28,2	22,2	38,3
Brak	6,1	2,9	11,2	2,8	1,5	5,0
Nieustalone	0,4	0,3	0,5	2,1	2,9	0,7

Źródło: „Mały Rocznik Statystyczny” GUS, Warszawa 2002.

Aktywność zawodowa ludności wiejskiej

W Polsce notuje się znacznie wyższą niż w UE liczbę pracujących w rolnictwie. W części wynika to z różnic metodologicznych w liczeniu osób pracujących w gospodarstwach indywidualnych –

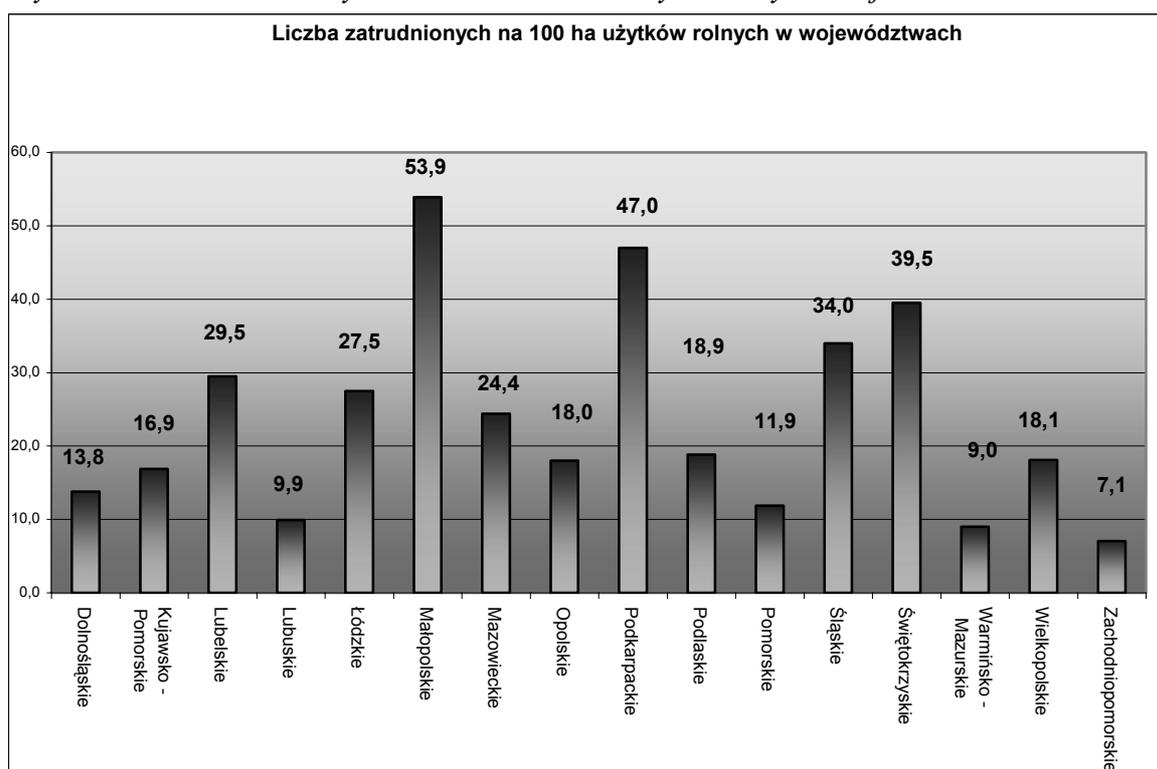
w Polsce do pracujących zalicza się również osoby produkujące na własne potrzeby oraz pracujących na działkach rolnych o powierzchni od 0,1 ha do 1,0 ha użytków rolnych. Według badań aktywności ekonomicznej ludności w 2002 r. w rolnictwie, łowiectwie i leśnictwie pracowało 18% ogółu pracujących.

W układzie województw najczęściej pracujących w rolnictwie na obszarach wiejskich odnotowano w województwie podlaskim (31,9%), a najmniej w śląskim (9,3%). Średnio w krajach UE udział pracujących w rolnictwie do ogółu pracujących wynosi 4,5% (najwyższy w Grecji – 17%, najniższy w Wielkiej Brytanii – 1,6%).

Poziom zatrudnienia w rolnictwie, mierzony liczbą osób zatrudnionych/100 ha użytków rolnych jest najwyższy w województwach południowej Polski, tj. w województwach: małopolskim 53,9, podkarpackim 47,0, świętokrzyskim 39,5, śląskim 34,0. Mimo, że w województwie śląskim jest najmniej osób zatrudnionych w rolnictwie w skali kraju, to w stosunku do niewielkiej powierzchni użytków rolnych w tym województwie (638 617 ha) daje wysoki wskaźnik zatrudnionych na 100 ha użytków rolnych.

Najmniej zatrudnionych na 100 ha użytków rolnych odnotowano w województwach: zachodniopomorskim (7,1), warmińsko - mazurskim (9,0), lubuskim (9,9) i pomorskim (11,9) (wykres 1). Województwa te charakteryzują się niskim poziomem zatrudnienia w stosunku do powierzchni użytków rolnych.

Wykres nr 1. Liczba zatrudnionych w rolnictwie na 100 ha użytków rolnych w województwach

Źródło: Rocznik Statystyczny Rolnictwa, GUS, Warszawa 2001.

Udział pracujących w rolnictwie maleje w wolnym tempie, głównie z powodu braku miejsc pracy poza rolnictwem. Należy podkreślić, że przy ogólnie wysokim poziomie zatrudnienia w rolnictwie, w niektórych regionach (głównie na wschodzie Polski) występuje problem braku następców w gospodarstwach i wyludnienia się terenów wiejskich.

Z punktu widzenia przemian strukturalnych rolnictwa ważna jest perspektywa przyrostu siły roboczej. Z prognoz demograficznych opartych na liczbie dzieci już urodzonych wynika, że liczba ludności wiejskiej w wieku zdolności do pracy wzrośnie w roku 2010 w stosunku do roku 2002 o około 0,7 mln osób, do poziomu 9,75 mln osób.

Bezrobocie na obszarach wiejskich

Bezrobocie w Polsce wyniosło w końcu 2002 r. ponad 3,2 mln osób, tj. około 18% czynnych zawodowo i było prawie 2,5-krotnie wyższe niż w krajach OECD. W wyniku zmian i przekształceń strukturalnych w Polsce obszary wiejskie zostały dotknięte problemem bezrobocia. Według Głównego Urzędu Statystycznego w czerwcu 2002 r. na wsi było 1279,0 tys. osób bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy (41,4% ogółu bezrobotnych w Polsce), co przekłada się na stopę bezrobocia na poziomie 17,4%. W Polsce właściciele i posiadacze gospodarstw rolnych o powierzchni użytków rolnych powyżej 2 ha przeliczeniowych nie mogą rejestrować się jako bezrobotni – według szacunków w rolnictwie indywidualnym ok. 1 mln osób nie znajduje zatrudnienia i stanowi tzw. bezrobocie ukryte, zaś blisko 70% osób pracuje w niepełnym wymiarze czasu pracy.

Od początku wprowadzania reform, rolnictwo kumuluje nadwyżki zbędnej siły roboczej powstające w gospodarce, co w połączeniu z rozdrobnioną strukturą obszarową gospodarstw, stanowi o przeludnieniu agramym i narastaniu ukrytego bezrobocia. Wskaźnik bezrobocia na wsi zróżnicowany jest regionalnie. Największą stopą bezrobocia charakteryzuje się województwo warmińskie – mazurskie (33,1%) oraz zachodniopomorskie (28,9%), najmniejszą województwo małopolskie (10,4%). Jedną z przyczyn takiej regionalizacji, jest fakt, iż na terenach Ziemi Północnych i Zachodnich o wiele bardziej rozwinięte było rolnictwo skolektywizowane (państwowe i spółdzielcze gospodarstwa rolne), które zostały zlikwidowane w latach 90. Cechą bezrobocia na obszarach wiejskich jest również długi okres pozostawania bez pracy, a proces dopasowania się do nowych wymagań rynku pracy jest powolny. Do negatywnych zjawisk można również zaliczyć rosnącą liczbę osób bezrobotnych bez prawa do zasiłku.

Sytuacja dochodowa ludności wiejskiej

Sytuacja dochodowa ludności zamieszkałej na obszarach wiejskich jest gorsza w zestawieniu z pozostałymi grupami. W 2002 roku dochód rozporządzalny przeciętnej rodziny wiejskiej był, podobnie jak przed rokiem, o ok. 30% niższy od dochodu rodziny miejskiej. W omawianym roku średnie miesięczne dochody na osobę w gospodarstwie domowym, na podstawie badań GUS na próbie reprezentatywnej, osiągnęły 658,5 PLN (140,02 EUR⁴), w tym 749,59 PLN (159,39 EUR) w miastach i 520,98 PLN (110,78 EUR) na obszarach wiejskich.

Tabela nr 3. Ludność związana z gospodarstwami indywidualnymi powyżej 1 ha użytków rolnych według źródła utrzymania (bez ludności, dla której nie zbierano informacji o źródle utrzymania)

Wyłączne lub główne źródło utrzymania	Ogółem (w tys.)	%
Liczba ludności	7498,7	100,0
Praca we własnym gospodarstwie rolnym	1385,1	18,6
Praca poza swoim gospodarstwem rolnym – najemna	1216,6	16,3
Praca poza swoim gospodarstwem rolnym – na własny rachunek	189,3	2,5
Emerytura	917,3	12,3

⁴ Przelicznik PLN/EUR wg średniego kursu Europejskiego Banku Centralnego z 02.01.2004 - 1 EUR = 4,7029zł.

Wyłączne lub główne źródło utrzymania	Ogółem (w tys.)	%
Renta inwalidzka	512,4	6,9
Pozostałe źródła - niezarobkowe	316,4	4,2
Na utrzymaniu	2893,8	38,8
w tym: dzieci w wieku 0-14 lat	1565,8	21,0

Źródło: Narodowy Spis Powszechny 2002 r.

Różnice regionalne w poziomie rozwoju obszarów wiejskich

W Polsce przebieg procesów transformacji gospodarczej jest wyraźnie zróżnicowany regionalnie. Różnicuje się również sytuacja w relacji: obszary zurbanizowane i wiejskie. Regiony o zróżnicowanej wewnętrznie strukturze gospodarki okazały się bardziej podatne na przekształcenia. Na ukształtowane historycznie zróżnicowanie poziomu rozwoju kraju nałożyła się w ostatnich latach różna zdolność adaptacyjna poszczególnych regionów do gospodarki rynkowej. Zaczęły powstawać nowe silne czynniki przestrzennego zróżnicowania sytuacji gospodarczej. Obok utrwalającego się odstawania regionów Polski północno-wschodniej i wschodniej doszły obszary byłych PGR-ów, tereny upadających przemysłów surowcowych i przemysłów związanych z obronnością. Najogólniejszym wyrazem przestrzennego zróżnicowania sytuacji ekonomicznej jest zróżnicowanie bezrobocia. Na obszarach niektórych dużych aglomeracji stopa bezrobocia wynosi 5-8%, a w rejonach głębokiej depresji ekonomicznej przekracza 40% ogółu aktywnych zawodowo. Zróżnicowanie bezrobocia utrzymuje się, gdyż sytuacja mieszkaniowa, niewydolny system w zakresie zmian kwalifikacji ogranicza mobilność siły roboczej.

4.2.3. Zagrożenia i możliwości rozwoju ludności na obszarach wiejskich

Nadmiar siły roboczej

Nadmiar siły roboczej zaangażowanej w produkcji rolnej jest jednym z podstawowych ograniczeń rozwojowych sektora rolnego w Polsce. Zjawisko te cechuje regionalne zróżnicowanie z dużym nasileniem w regionach południowej i południowo-wschodniej Polski. Nadmierne zatrudnienie opóźnia tempo poprawy struktury agrarnej, poprawy efektywności gospodarowania, postępu technologicznego, co z kolei przekłada się na niskie dochody rolnicze i niepełne wykorzystanie potencjału konkurencyjnego. Sytuację tę zaostrzają pogarszające się stopniowo relacje cenowe.

Choć ograniczenie zatrudnienia w rolnictwie jest jednym z podstawowych wyzwań w najbliższym czasie, to jednak możliwości odpływu ludności z rolnictwa w najbliższych latach są i mogą pozostać ograniczone z uwagi na występujące bezrobocie w całej gospodarce oraz niską mobilność ludności rolniczej i wiejskiej na rynku pracy⁵. Dlatego społeczna funkcja absorpcji przez rolnictwo nadmiaru krajowej siły roboczej (kosztem zaniżenia efektywności ekonomicznej w sektorze) powinna zostać jak najszybciej ograniczona.

Ograniczony rynek pracy na obszarach wiejskich

Wiejskie bezrobocie oraz ograniczone możliwości zatrudnienia na wsi wydają się najważniejszymi i najtrudniejszymi problemami do pokonania. Walka z bezrobociem na wsi, m.in. poprzez ułatwianie dostępu do rynku pracy oraz tworzenie pozarolniczych miejsc pracy na obszarach wiejskich, stanowi jedno z najważniejszych wyzwań.

⁵ Bezrobocie w Polsce przekroczyło poziom 3,2 mln ludzi, co oznacza 18% czynnej zawodowo ludności, i jest prawie 2,5 razy wyższe, niż w krajach OECD.

Obecnie na rynku pracy brak jest możliwości szybkiej absorpcji wiejskich nadwyżek pracy poza wieś, gdyż na lokalnych rynkach pracy, skupionych w miastach, bezrobotni wiejscy przegrywają konkurencję z miejskimi, a jednocześnie inwestorzy chętniej tworzą nowe miejsca pracy w miastach niż na wsi. Innym problemem jest niska mobilność ludności wiejskiej na rynku pracy w Polsce przy braku odpowiedniej infrastruktury mieszkaniowej, co utrwała bezrobocie nie tylko na terenach wiejskich, ale w aspekcie całego kraju.

Znaczącym utrudnieniem dla procesów migracji z rolnictwa jest przeciętnie gorszy dostęp do edukacji i tym samym gorsze wykształcenie ludności rolniczej i wiejskiej, stąd jej trudności w konkurowaniu z ludnością miast, o atrakcyjne miejsca pracy. Nie bez znaczenia są tu rosnące koszty kształcenia na poziomie średnim i wyższym (koszty dojazdów czy zakwaterowania i wyżywienia) dla względnie uboższej ludności rolniczej.

Niski poziom wykształcenia ludności wiejskiej

Niski poziom kapitału ludzkiego (relatywnie niski poziom wykształcenia) może być czynnikiem ograniczającym proces przemian strukturalnych, postępu technologicznego oraz stopień wykorzystania możliwości, jakie niesie uczestnictwo w jednolitym rynku UE. Niski poziom oświaty stanowi zagrożenie przy poszukiwaniu pozarolniczych miejsc pracy, wymagających dobrych kwalifikacji.

Z powyższych powodów należy przewidywać, iż duża część zatrudnionych w rolnictwie pozostanie w gospodarstwach rolnych aż do wieku emerytalnego, nawet za cenę niższych dochodów. Szanse na szybką i istotną redukcję zatrudnienia w rolnictwie są przede wszystkim związane z perspektywami rozwoju ogólnogospodarczego.

Nieodpowiedni poziom rozwoju infrastruktury wiejskiej

Słabo rozwinięta infrastruktura techniczna na wsi stanowi jedną z najpoważniejszych barier wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. Nieodpowiedni stopień rozwoju infrastruktury nie tylko obniża standard życia i gospodarowania, lecz także decyduje o słabej atrakcyjności obszarów wiejskich dla inwestorów. Bariery kapitałowe oraz ograniczone możliwości finansowe lokalnych samorządów nie sprzyjają rozwojowi infrastruktury.

Pomimo odnotowanego w ostatnich latach dość dużego tempa rozwoju infrastruktury wsi, potrzeby w tym zakresie są nadal bardzo duże, a występujące silne zróżnicowanie regionalne w poziomie wyposażenia, związane jest ze strukturą agrarną na terenach wiejskich oraz ze zdolnościami adaptacyjnymi regionu do obecnych warunków ekonomicznych. Dynamika zagospodarowania infrastrukturalnego i rozwoju gospodarczego terenów wiejskich, zależy także od lokalnej aktywności społecznej oraz w efektywnego wykorzystywania uzyskanych środków finansowych.

Korzystna struktura wiekowa ludności wiejskiej

Szansą polskiego rolnictwa, przy bardzo dużych zasobach siły roboczej, jest względnie korzystna struktura wiekowa ludności rolniczej. W Polsce ponad 21% kierowników gospodarstw rolnych jest w wieku do 39 lat, podczas gdy dla UE wartość ta wynosi średnio tylko 8%. Odmłodzenie grupy związanej z gospodarstwami rolnymi jest w dużym stopniu wynikiem drastycznego ograniczenia migracji, zmniejszeniem możliwości zarobkowania, a także szybszą wymianą pokoleń, wymuszoną uzyskaniem świadczeń emerytalnych w rolnictwie. Jednakże wiele regionów Polski wschodniej wykazuje niekorzystną strukturę wiekową ludności rolniczej.

W okresie przystosowań do nowych warunków działania (członkostwo w UE) rolnicy młodzi są bardziej skłonni podejmować ryzyko i wyzwania wynikające z nowej sytuacji niż rolnicy starsi.

Możliwości rozwoju działalności pozarolniczej na obszarach wiejskich

W 2001 r. istniało 13,5 tys. zarejestrowanych kwater agroturystycznych, jednakże szacuje się, iż wiejska baza noclegowa jest znacznie większa w związku ze znaczną liczbą tego typu gospodarstw nieobjętych rejestracją. Zdecydowana większość krajowego potencjału gospodarstw agroturystycznych skoncentrowana jest w czterech województwach: małopolskim, warmińsko – mazurskim, pomorskim oraz podlaskim. Rozwój turystyki na obszarach wiejskich może stanowić dodatkowe źródło dochodów oraz potencjalne nowe miejsca pracy dla ludności wiejskiej.

Polskie obszary wiejskie posiadają korzystne warunki dla rozwoju agroturystyki. Dotyczy to zwłaszcza rejonów o niskim poziomie uprzemysłowienia, małym udziale zatrudnienia w zawodach pozarolniczych, posiadających korzystne walory przyrodniczo-krajobrazowe i kulturowe. Liczba gospodarstw świadczących usługi agroturystyczne systematycznie się zwiększa. Nadal jednak gospodarstwa agroturystyczne stanowią niecały 1% ogółu gospodarstw w Polsce. Zachowane walory przyrodnicze i kulturowe są szansą na rozwój turystyki kulturowej, realizowanej przez organizację zintegrowanych szlaków turystycznych, ścieżek edukacyjnych, adaptacji zabytków na cele hotelarskie, informacyjne, muzealne, wystawiennicze, edukacyjne, itp.

Ożywienie gospodarcze terenów wiejskich jest możliwe głównie dzięki małym firmom, pozwalającym osobom prywatnym angażować swój kapitał. Urynkowanie gospodarki sprawiło, iż coraz więcej mieszkańców wsi zajmuje się działalnością handlową, usługową, rzemieślniczą przy wykorzystaniu zasobów własnych gospodarstwa. Pozarolnicza aktywność gospodarza jest nadal słabo rozwinięta, głównie ze względu na brak systemu wsparcia finansowego i stosunkowo niski poziom aktywizacji społecznej.

4.3. STRUKTURA GOSPODARSTW ROLNYCH

4.3.1. Charakterystyka struktury obszarowej gospodarstw rolnych

Według danych Spisu Rolnego z 2002 r. w Polsce było 1956,1 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych, z tego 1954,9 tys. gospodarstw rolnych należało do sektora prywatnego (w tym spółdzielnie i spółki), a 1,2 tys. do sektora publicznego. W latach 1996-2002 ubyło 90,7 tys. gospodarstw. Przeciętna powierzchnia gospodarstwa rolnego powyżej 1 ha użytków rolnych w 2002 r. wynosiła 9,6 ha, w tym 8,4 ha stanowiły użytki rolne.

Tabela nr 4. Liczba gospodarstw indywidualnych powyżej 1 ha użytków rolnych oraz powierzchnia użytków rolnych według grup obszarowych w latach 1996 i 2002

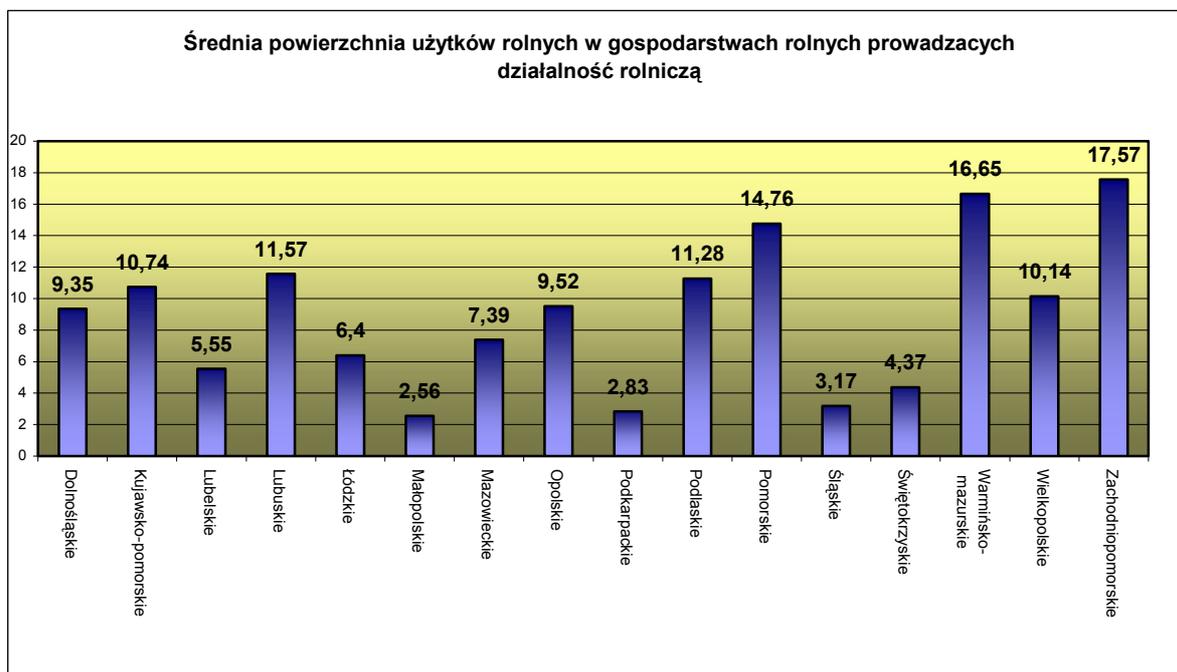
Grupy obszarowe użytków rolnych (w ha)	Liczba gospodarstw ogółem (w tys.)		Powierzchnia użytków rolnych (w tys. ha)		Zmiany w powierzchni użytków rolnych 1996 = 100
	1996	2002	1996	2002	
Razem	2041	1952	14260	14462	101,4
1-2	462	517	651	725	111,4
2-3	282	281	690	685	99,3
3-5	386	349	1509	1353	89,7
5-10	521	427	3713	3029	81,6
10-15	217	182	2632	2214	84,1

Grupy obszarowe użytków rolnych (w ha)	Liczba gospodarstw ogółem (w tys.)		Powierzchnia użytków rolnych (w tys. ha)		Zmiany w powierzchni użytków rolnych 1996 = 100
	1996	2002	1996	2002	
15-20	89	84	1530	1438	94,0
20-30	56	64	1323	1536	116,2
30-50	19	31	719	1172	162,9
50 i więcej	9	17	1493	2310	154,7

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2003.

Polska posiada duże zasoby ziemi rolniczej, jednakże struktura obszarowa gospodarstw rolnych w Polsce wykazuje duże różnicowanie i rozdrobnienie. W strukturze gospodarstw rolnych w 2002 roku dominują liczebnie gospodarstwa małe, o powierzchni 1 – 5 ha; stanowią one ponad połowę (58,7% - wzrost o 3,4 pkt procentowego w stosunku do 1996 r.) ogólnej liczby gospodarstw i użytkują 19,1% użytków rolnych. Gospodarstwa największe (powyżej 20 ha użytków rolnych) stanowią zaledwie 5,8% (4,1% w 1996 r.), ale w ich użytkowaniu pozostaje 34,7% ogólnej powierzchni użytków rolnych. Udział gospodarstw średnich (od 5 do 20 ha użytków rolnych) uległ zmniejszeniu w stosunku do 1996 r. (o 5,0 pkt procentowego) i wyniósł 35,5%. Gospodarstwa te użytkują 46,2% użytków rolnych.

Wykres nr 2. Średnia powierzchnia gospodarstw rolnych w województwach w ha w 2002 roku

Źródło: GUS, Powszechny Spis Rolny 2002.

Średnia wielkość gospodarstwa w Polsce wykazuje znaczne zróżnicowanie regionalne. Największe rozdrobnienie gospodarstw indywidualnych występuje w województwach południowych, w których średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach wynosi: 2,56 ha w małopolskim i 2,83 ha w podkarpackim. Największą średnią powierzchnię użytków rolnych posiadają gospodarstwa w województwach północnych: warmińsko – mazurskim – 16,65 ha, zachodniopomorskim – 17,57 ha i pomorskim – 12,9 ha.

Większość gospodarstw indywidualnych posiada grunty w tzw. szachownicy, z czego 18,1% w 6 i więcej działkach. Odległość działek od siedziby gospodarstwa wynosi w niektórych przypadkach nawet powyżej 10 km (w 4,6% gospodarstw). Największe rozproszenie działek rolnych występuje w gospodarstwach w województwach południowo-wschodnich Polski.

Tabela nr 5. Rozdrobnienie gospodarstw indywidualnych powyżej 1 ha użytków rolnych w Polsce w 2002 roku

Liczba działek składających się na gospodarstwo	Udział procentowy	
	w liczbie gospodarstw	w powierzchni użytków rolnych
1	24,9	14,0
2-3	38,5	29,9
4-5	18,5	21,4
6-9	12,2	19,7
10 i więcej	5,9	15,0

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2003 r.

4.3.2. Charakterystyka gospodarstw o różnych uwarunkowaniach rozwoju

Według danych Spisu Rolnego z 1996 i 2002 r. spośród 1952 tys. (1996 r.- 2 041 tys.) gospodarstw indywidualnych powyżej 1 ha użytków rolnych:

- 334,0 tys. tj. 17,1%, (2,4% - 1996 r.) gospodarstw nie prowadziło stale lub czasowo produkcji rolnej;
- 206,2 tys. tj. 10,6%, (12,7% - 1996 r.) produkowało wyłącznie na własne potrzeby;
- 496,8 tys. tj. 25,5%, (37,4% - 1996 r.) produkowało głównie na własne potrzeby, a nadwyżki sprzedawało na rynku;
- 914,7 tys. tj. 46,8%, (47,4% - 1996 r.) produkowało głównie na rynek – podmioty te będą stanowiły podstawową grupę docelową w zakresie inwestycji w gospodarstwach rolnych.

Pomimo, że przemiany agrarne w rolnictwie są procesem powolnym, w ostatnich latach obserwuje się wzrost liczby najmniejszych i największych gospodarstw, co świadczy o tendencji do realokacji zasobów ziemi do gospodarstw większych i bardziej efektywnych z jednej strony oraz o wzroście liczby gospodarstw nietowarowych z drugiej strony. W latach 1996-2002, opisane grupy gospodarstw wyraźnie zmieniają się w kierunku modelu dwubiegowego, w którym zaczynają wyodrębniać się dwie grupy gospodarstw:

- I grupa obejmuje gospodarstwa nietowarowe, nieprowadzące działalności rolniczej i produkujące wyłącznie lub głównie na samozaopatrzenie;
- II grupa obejmuje gospodarstwa towarowe, produkujące głównie na rynek.

Ewoluuje struktura dochodów gospodarstw produkujących głównie na rynek, tj. czerpiących ponad 50% swych dochodów z własnego gospodarstwa. W 2002 r. udział tych gospodarstw wyniósł 55% i zmniejszył się o 17 punktów procentowych w stosunku do 1996 r., wskazując na ograniczanie aktywności gospodarczej producentów rolnych.

Tabela nr 6. Charakterystyka gospodarstw indywidualnych powyżej 1 ha użytków rolnych według rodzaju kontaktu z rynkiem w 2002 r

Kryteria	Razem/ średnia	Gospodarstwa:			
		nieprowadzące produkcji rolnej	Produkujące:		
			wyłącznie na własne potrzeby	głównie na własne potrzeby	głównie na rynek
Udział w ogólnej liczbie gospodarstw (%)	100,0	17,1	10,6	25,5	46,8
Udział w ogólnym obszarze użytków rolnych (%)	100,0	8,1	4,0	11,5	76,4
Udział użytkowników gospodarstw w wieku do 44 lat (%)	44,6	37,5	34,5	39,7	52,1
Udział użytkowników gospodarstw z wykształceniem średnim, policealnym lub wyższym (%)	65,1	68,7	58,7	60,2	68,0
Obszar użytków rolnych gospodarstwa (ha)	7,4	3,2	2,8	3,3	12,1
Udział powierzchni nieobsianej w obszarze gruntów ornych (%)	15,01	100,0	41,9	21,8	3,8
% udział gospodarstw według źródeł dochodu, które przekraczają 50% dochodu ogółem:					
Z produkcji rolniczej	30,0	-	8,2	10,2	56,5
Z emerytury lub renty	24,9	32,3	39,9	37,3	12,0
Z pracy najemnej	23,6	35,0	30,6	31,5	13,6
Z pozarolniczej działalności gospodarczej	5,6	12,2	5,6	5,7	3,2
Z innych źródeł	15,9	20,5	15,7	15,3	14,7

Źródło: IERGŻ na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego 2002.

Gospodarstwa bez produkcji rolniczej

Liczba tej grupy gospodarstw ostatnio powiększa się. W efekcie w 2002 r., blisko co szóste gospodarstwo spełniało kryteria tego wydzielenia. Gospodarstwa nieangażujące się w produkcję rolniczą mają w posiadaniu mały areal użytków rolnych o niskiej jakości. Użytkownicy tych gospodarstw odznaczają się największym wśród wyodrębnionych grup udziałem osób (około 18%) z wykształceniem średnim, policealnym i wyższym, które uzasadnia znaczną aktywność zawodową tej grupy w poszukiwaniu pozarolniczych źródeł dochodów. Głównym źródłem dochodów 47% dysponentów tej grupy gospodarstw była praca zarobkowa i prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej.

Gospodarstwa produkujące wyłącznie na swoje potrzeby

Liczba gospodarstw prowadzących produkcję rolniczą wyłącznie na samozaopatrzenie stanowi około 11% gospodarstw w kraju i wykazuje tendencję malejącą. W latach 1996 – 2002 ubyło około 36 tys. gospodarstw. Gospodarstwa zaliczone do tej grupy posiadają gospodarstwa małe o średniej powierzchni 2,8 ha użytków rolnych, na których utrzymują produkcję roślinną i zwierzęcą na poziomie potrzeb konsumpcyjnych swoich rodzin. Dochód z produkcji rolniczej na samozaopatrzenie był głównym źródłem utrzymania tylko dla 8% rodzin producentów rolnych. Natomiast główną podstawą egzystencji dla 40% gospodarstw były emerytury lub renty osób pozostających z producentem rolnym w jednym gospodarstwie. Należy założyć, że poziom życia i aktywność ekonomiczna 50% rolników zaliczonych do tej grupy jest na bardzo niskim poziomie. W dłuższej perspektywie czasu, w tej grupie gospodarstw jest największy potencjał użytków rolnych, które będą wspierać proces koncentracji ziemi i restrukturyzacji gospodarstw towarowych.

Gospodarstwa produkujące głównie na własne potrzeby

Grupa gospodarstw rolnych produkujących na samozaopatrzenie i sprzedających swoje nadwyżki produkcji rolnej w 2002 r. jest grupy obejmującą 26% gospodarstw. Są to na ogół gospodarstwa niewyspecjalizowane i mało efektywne. Liczba tych gospodarstw ulega zmniejszaniu, rocznie o

33,5 tys. gospodarstw, powiększając głównie grupę gospodarstw nieprowadzących produkcji rolniczej. Średnio jedno gospodarstwo utrzymywało w 2002 r. 0,8 sztuki bydła, 1 sztukę trzody chlewnej, 0,1 sztuki owiec lub kóz, 16,5 sztuk drobiu. Wskazuje to na bardzo ograniczone nadwyżki żywca bądź produktów pochodzenia zwierzęcego, które mogą być sprzedawane na rynku lokalnym bądź w obrocie międzysąsiedzkim. Pod względem cech charakteryzujących użytkowników i potencjał produkcyjny ta grupa nie różni się od opisanej wyżej grupy gospodarstw produkujących wyłącznie na potrzeby własne. Niewielka część gospodarstw podejmowała wysiłek inwestycyjny w celu dostosowania do wymagań rynku po wejściu do UE, wskazuje to na brak możliwości kumulowania kapitału niezbędnego do podejmowania inwestycji.

Gospodarstwa produkujące głównie na rynek

Gospodarstwa towarowe, produkujące głównie na rynek i ewentualnie częściowo na samozaopatrzenie, tworzą największą i najbardziej stabilną grupę polskich gospodarstw. Nie jest to jednak grupa homogeniczna, jednakże przeważają w jej charakterystyce cechy wskazujące na duży potencjał rozwojowy dotyczący około 50% tych gospodarstw. W ramach tej grupy, w latach 1996-2002, rosła szybko liczba gospodarstw o obszarze 20-200 hektarów, co świadczy, że o dążeniu do poprawy żywotności ekonomicznej gospodarstw i dostosowaniu ich do ostrzejszych warunków konkurencji na wspólnotowym rynku rolnym. Sprzyja temu fakt, że duża część użytkowników gospodarstw ma młody wiek i wysoki poziom wykształcenia. W 2002 r. około 51% gospodarstw realizowało inwestycje.

4.3.3. Zagrożenia i możliwości rozwoju gospodarstw rolnych

Rozdrobnienie struktury obszarowej

Główną słabość polskiego rolnictwa stanowi rozdrobnienie struktury obszarowej gospodarstw. Ma to wielorakie skutki ekonomiczne i społeczne: stanowi o niskim dochodzie rolników i ich rodzin, uniemożliwia akumulację kapitału niezbędnego dla podjęcia inwestycji mogących podnieść efektywność gospodarstw. Rolnik wytwarzający niewielkie ilości produktów w dużym asortymencie ma trudności z utrzymaniem wysokiej jakości (dotyczy to zwłaszcza mleka) i zbytem produkcji. Niewielka skala produkcji ogranicza też możliwości realizowania postępu technologicznego zarówno z powodów finansowych jak i technicznych.

Ograniczenia zmiany struktury agrarnej

Z przedstawionych prognoz demograficznych wynika, że obecna dekada (szczególnie do 2005 r.) to okres dużego przyrostu ludzi w wieku produkcyjnym. Rynek pracy będzie ograniczał zmianę struktury agrarnej i wzrost wydajności pracy w rolnictwie. Zagospodarowanie przyrostu ludzi w wieku produkcyjnym i ograniczone możliwości likwidacji istniejącego bezrobocia będą w dwojaki sposób utrudniały zmiany struktury agrarnej. Z jednej strony nie będzie miejsca dla chcących odejść z rolnictwa, a z drugiej strony – zatrudnienie tak olbrzymiej masy ludzi powodować będzie silną konkurencję o środki finansowe.

Mając na uwadze fakt, że przemiany agrarne dokonują się na dwóch równoległych biegunach, które wyznaczają gospodarstwa nietowarowe i towarowe, w polityce rolnej uwzględnić należy zarówno rozwój nowoczesnych kapitałochłonnych i naukochłonnych gałęzi jak i wspieranie dziedzin pracochłonnych, możliwych do realizacji nawet w niewielkich gospodarstwach rolnych. Wspieranie różnicowania struktury produkcji rolnej w gospodarstwach drobnych oraz tworzenie miejsc pracy na obszarach wiejskich przyczyni się do zwiększenia ich dochodowości. Ten proces uwarunkowany jest jednoczesnym rozwojem instytucji rynkowych i marketingu oraz infrastruktury wiejskiej.

Niski stopień specjalizacji gospodarstw

Innym ważnym problemem strukturalnym jest niski stopień specjalizacji gospodarstw rolnych, zmniejszający efektywność gospodarowania, ograniczający postęp technologiczny i pozycję przetargową rolników na rynku. Można jednak z dużym prawdopodobieństwem zakładać, że stabilizacja rynków rolnych w wyniku objęcia Polski instrumentami WPR, z jednej strony oraz dostęp do programów wsparcia inwestycji z drugiej, będą sprzyjały specjalizacji gospodarstw. Wielofunkcyjny charakter gospodarstw rolnych o mieszanej produkcji stwarza dobre podstawy do rozwoju polskiego rolnictwa w sposób zrównoważony, przyjazny dla środowiska.

Niekorzystny jest również fakt, że rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce jest mniej zaawansowany niż w krajach Europy Zachodniej. Produkcja ekologiczna w Polsce rozwija się stopniowo, istnieje około 2000 gospodarstw posiadających certyfikaty zgodności w rolnictwie ekologicznym. Polskie rolnictwo posiada wiele uwarunkowań sprzyjających rozwojowi produkcji ekologicznej, np.: duże zasoby siły roboczej czy ekstensywny charakter produkcji rolniczej. Istnieje też znaczny potencjał do rozwoju różnej działalności pozarolniczej. Wymaga to rozwoju umiejętności zarządczych i, nawyku korzystania z usług doradczych.

4.4. CHARAKTERYSTYKA PRODUKCJI ROLNEJ I PRZETWÓRSTWA ARTYKUŁÓW ROLNYCH

4.4.1. Produkcja roślinna

W produkcji zbóż specjalizują się przede wszystkim regiony Polski centralnej, północno-wschodniej i północno-zachodniej. Uprawa ziemniaka jest domeną województw pasa centralnego i południowo-wschodniego. Rośliny oleiste to przede wszystkim obszar Polski północno-zachodniej, rośliny przemysłowe np. tytoń uprawiane są w pasie południowym. Dzięki sprzyjającym warunkom glebowo-klimatycznym i ekonomicznym Polska jest obecnie największym producentem ziemniaków i jednym z czterech największych producentów rzepaku na rynku europejskim. Równocześnie znaczący udział w uprawach tradycyjnie związanych z rolnictwem polskim zajmuje burak cukrowy. Głównymi obszarami produkcji tej rośliny są południowo-wschodnie i północno-wschodnie regiony Polski. Produkcja owoców i warzyw ze względu na warunki glebowe i klimatyczne jest umiejscowiona przede wszystkim w pasie centralnym i południowo-wschodnim.

Owoce i warzywa

W 2002 r. zbiory owoców ogółem wyniosły ok. 3,0 mln ton, a warzyw gruntowych ponad 3,9 mln ton. W 2002 r. produkcją owoców zajmowało się ponad 300 tys. gospodarstw, natomiast warzyw gruntowych – ponad 600 tys. gospodarstw, a warzyw pod osłonami ok. 40 tys. gospodarstw. Jedynie około 15-20% gospodarstw (około 350–400 tys.) produkowało na rynek. Pozostałe gospodarstwa produkowały na własne potrzeby. Przetwórstwo owoców i warzyw jest bardzo rozproszone. Zajmuje się nim obecnie ok. 1400-1500 zakładów. Około 90% ogólnej liczby przetwórci to zakłady małe zatrudniające od 1 do 50 osób. Firmy duże stanowią ok. 5% ogólnej liczby przetwórci. Udział w rynku nowo powstałych małych zakładów szacowany jest na 80 - 90%. W 2000 r. przetworzono w zakładach około 60% (2 mln ton) zbiorów owoców oraz około 11% (830 tys. ton) zbiorów warzyw. Dla większości zakładów przetwórczych problemem jest brak stabilnej bazy surowcowej, znaczne rozdrobnienie obszarowe upraw oraz niejednolita jakość surowca.

Dużemu rozdrobnieniu produkcji towarzyszy niski poziom wyposażenia technicznego gospodarstw, głównie w chłodnie, których posiadanie jest niezbędne do zachowania odpowiedniej jakości produktu i zabezpieczenia ciągłości dostaw.

Obecnie w sektorze zarejestrowanych jest około 200 grup producentów, które mogłyby spełniać wymogi dotyczące organizacji producentów zawarte w rozporządzeniu Rady (WE) nr 2200/99. Obserwuje się wzrost ilości grup jak i zwiększenie ich produkcji towarowej. Na rynku krajowym przetworzonych owoców (głównie soków i przetworów tradycyjnych) rośnie w ostatnich latach przewaga podaży nad popytem. Konkurencja pomiędzy producentami powoduje procesy koncentracji w tej branży. W produkcji soków pitnych i napojów 9 firm ma ponad 80% udział w podaży, a w produkcji wyrobów skrępełych 4 firmy mają 60% udziału w podaży na rynku.

Zboża

Zaczynają wygasać tendencje spadkowe w spożyciu przetworów zbożowych. W sezonie 2001/2002 spożycie wynosiło 21,8% krajowego zużycia zbóż, a 3,7% zużyto przemysłowo. Od kilku lat przemysłowe przetwórstwo wykazuje powolną tendencję wzrostową. W dużych i średnich firmach w 2001 r. w porównaniu z rokiem poprzednim zwiększyła się produkcja mąk pszennych (0,7%), żytnich (1,3%), makaronów (6,4%), a obniżyła się produkcja kasz (13%) i pieczywa świeżego (4,7%).

Kontynuowany jest powolny proces uprzemysławiania przemiałów zbóż. Restrukturyzacja przedsiębiorstw prowadzi do wzrostu wydajności pracy, która w każdym dziale przetwórstwa zbóż w I półroczu 2001 r. była przynajmniej o 5–10% wyższa niż rok wcześniej. Zwiększa się poziom inwestowania w przemyśle młynarskim, przy równoczesnym obniżeniu stopy inwestowania we wtórny przetwórstwie zbóż, które wcześniej zmodernizowało swój potencjał produkcyjny.

4.4.2. Produkcja zwierzęca

Produkcja i przetwórstwo mleka w Polsce

W 2003 r. produkcja mleka w Polsce wyniosła 11 450 mln litrów, z czego produkcja towarowa stanowiła 8 589 mln (w tym udział klasy ekstra 80%). Chowem krów mlecznych zajmuje się 874 tys. gospodarstw, z których ponad 50% produkuje mleko wyłącznie na własne potrzeby, sprzedając jedynie sezonowe nadwyżki sąsiadom lub na lokalnych rynkach.

Ponad 93% gospodarstw zajmujących się produkcją mleka posiada stada liczące do 9 krów. W gospodarstwach tych utrzymywane jest ponad 64% krajowego pogłowia krów mlecznych. Zaledwie 6,4% gospodarstw utrzymuje stada liczące 10 i więcej krów mlecznych, z czego 0,1% gospodarstw można uznać za wielkostadne, tj. utrzymujące stada liczące więcej niż 50 krów mlecznych. W stadach liczących 10 i więcej krów utrzymywane jest ok. 35% krajowego pogłowia krów. Przeciętne stado krów w Polsce liczy około trzy sztuki i jest prawie 10-krotnie mniejsze niż w krajach dotychczasowej UE (UE-15).

W pogłowie krów mlecznych obserwowana jest tendencja spadkowa. Spowodowane jest to między innymi zmianami w strukturze gospodarstw, odchodzeniem od produkcji mleka w gospodarstwach małych, utrzymujących od jednej do trzech krów, a także wprowadzaniem wyższych wymagań jakościowych, jakie muszą zostać spełnione przy produkcji mleka. Należy jednak zauważyć, że spadkowi pogłowia towarzyszy poprawa jakości genetycznej bydła mlecznego i wzrost średniej wydajności mlecznej. Mimo spadku pogłowia produkcja mleka w Polsce utrzymuje się na zbliżonym poziomie i zapewnia samowystarczalność kraju w mleko i produkty mleczarskie z zachowaniem dodatniego salda handlu zagranicznego. Według danych, publikowanych przez Główny Urząd Statystyczny, średnia wydajność mleczna w 2002 r. wyniosła 3902 kg na sztukę, natomiast dane uzyskiwane z prowadzonej oceny użyteczności krów wykazują średnią wydajność

mleczną na poziomie 5712 kg mleka na sztukę. Jest to poziom zbliżony do średniej wydajności mlecznej uzyskiwanej w UE-15.

Szacuje się, że produkcja mleka w kraju w 2003 r. wyniosła ok. 11460 mln litrów (w 2004 r. wyniesie ok. 11 840 mln litrów), z czego ok. 7295 mln litrów trafiło do zakładów mleczarskich (w 2004 r. do zakładów mleczarskich trafi ok. 7660 mln litrów).

W sektorze przetwórstwa mleka w Polsce działa obecnie 358 zakładów przetwórstwa mleka. Ponad połowa z nich (204) spełnia wymagania sanitarno – weterynaryjne UE, a 154 otrzymało okresy przejściowe na dostosowanie do wymogów sanitarno – weterynaryjnych UE do końca 2006 r.

Produkty polskiego przemysłu mleczarskiego są dystrybuowane zarówno w kraju, jak i na świecie. Eksport produktów mleczarskich w przeliczeniu na ekwiwalent mleka w 2002 r. wyniósł 1296 mln litrów. W roku 2002 krajowy przemysł mleczarski zatrudniał ok. 50 tys. pracowników.

Produkcja i przetwórstwo mięsa w Polsce

W 2002 r. produkcja żywca wieprzowego wyniosła 2601 tys. ton, zaś wołowego 523 tys. ton. Chowem bydła zajmuje się w Polsce ponad 900 tys. gospodarstw rolnych, przy czym tylko 67% prowadzi produkcję towarową. Chowem trzody zajmuje się ok. 800 tys. gospodarstw, z których 75% z nich prowadzi produkcję towarową.

Produkcja i przetwórstwo mięsa czerwonego jest jednym z największych działów polskiej gospodarki. Zakupy mięsa stanowią ok. 10% ogółu wydatków ludności (ok. 30% wydatków na żywność). Produkcja mięsa wieprzowego i wołowego stanowi 33% produkcji towarowej rolnictwa, a sektor zapewnia rynek pracy dla ponad 100 tys. osób w przemyśle i rzemiośle oraz dla około 1 mln osób w rolnictwie. Przemysł mięsny rocznie ubija około 52% ogółu zwierząt rzeźnych (1020 tys. ton). Oznacza to, że aż 48% tych zwierząt trafia do uboju nieprzemysłowego (960 tys. ton). Obecna struktura branży mięsnej, jest bardzo zróżnicowana i rozdrobniona w wyniku prywatnych inwestycji oraz prywatyzacji zakładów państwowych, charakteryzująca się niskim poziomem koncentracji i specjalizacji produkcji. Cechą polskiego przemysłu mięsnego jest niski poziom wykorzystania zdolności produkcyjnych, średnio nie przekracza 62%. Poziom technologiczny przemysłu jest bardzo zróżnicowany. Wysoki standard reprezentuje część przetwórcza liderów sektora. Niższy standard reprezentują ubojnie, łącznie z rozbiorami i infrastrukturą techniczną - dotyczy to szczególnie rzeźni lokalnych.

Według danych Głównego Inspektoratu Weterynaryjnego w kraju działa obecnie 3157 zakładów zajmujących się ubojem, przetwórstwem i rozbiorem mięsa czerwonego, spośród których 1647 to ubojnie. Najwyższy standard, potwierdzony uprawnieniami eksportowymi do Unii Europejskiej, posiada 377 firm. Grupa zakładów z przyznanymi okresami przejściowymi do końca grudnia 2007 roku stanowi 413 firm.

Produkcja sprzedana w zakładach o zatrudnieniu powyżej 9 osób w 2002 r. wynosiła około 18800 mln zł, a przeciętne zatrudnienie w tych zakładach kształtowało się na poziomie 84267 osób.

W 2002 r. zanotowano duży wzrost wydatków inwestycyjnych (do 170 mln USD) oraz znaczącą poprawę wyników finansowych. Sytuacja finansowa większości firm jest jednak trudna, głównie z powodu braku kapitału własnego w obrocie. W 2003 r. nastąpił duży wzrost ubojów przemysłowych i wydatków inwestycyjnych, stabilizacja produkcji przetworów oraz pogorszenie wyników i stanu finansowego firm.

4.4.3. Rolnictwo ekologiczne

Gospodarstwa ekologiczne, które ochronę środowiska mają wpisana w zasady gospodarki rolnej, długo utrzymywały się na poziomie marginalnym (0,03% powierzchni użytków rolnych). Wprowadzenie pomocy finansowej w 1999 r. i uregulowań prawnych w 2002 roku, stworzyło

warunki do szybkiego ich wzrostu. W okresie 1999-2001 nastąpił trzykrotny wzrost ich liczby. W 1998 r. było 410 gospodarstw ekologicznych posiadających certyfikat. W 1999 r. certyfikat posiadało już 555 gospodarstw o łącznej powierzchni 11 tys. ha, a w 2002 ponad 2 tys. o powierzchni 44 tys. ha. W 2002 r. przeciętna wielkość gospodarstwa ekologicznego przekraczała 20 ha. Natomiast mały jest udział gospodarstw ekologicznych specjalizujących się w produkcji owoców i warzyw.

Rozwój rolnictwa ekologicznego jest ważnym czynnikiem wpływającym na wzrost zatrudnienia na obszarach wiejskich, ponieważ dostarcza nowych miejsc pracy i zapewnia dodatkowe źródło dochodów dla rolników. Największa liczba gospodarstw ekologicznych została zarejestrowana w województwie świętokrzyskim, lubelskim i mazowieckim.

Przyczyn nierównomiernego rozwoju rolnictwa ekologicznego i dotychczas małej liczby rolników zainteresowanych taką działalnością, można upatrywać w późnym wprowadzeniu odpowiednich uwarunkowań prawnych dla zachęt finansowych, jak i braku odpowiedniego rynku zbytu dla żywności ekologicznej. Czynniki te stanowią podstawowe bodźce rozwoju rolnictwa ekologicznego w Unii Europejskiej.

W 2001 r. uchwalona została ustawa o rolnictwie ekologicznym, która reguluje warunki prowadzenia produkcji rolnej i przetwórstwa rolno-spożywczego metodami ekologicznymi oraz system kontroli i certyfikacji tej produkcji i tego przetwórstwa, obrót produktami rolnictwa ekologicznego oraz zasady ich znakowania. System kontroli i certyfikacji oparty jest na prywatnych jednostkach certyfikujących, akredytowanych w Polskim Centrum Akredytacji zgodnie z normą PN/EN 45011 i nadzorowanych przez Inspekcję Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych.

W ten sposób Polska dołączyła do krajów, w których rolnictwo ekologiczne zostało uregulowane prawnie, w sposób zachęcający rolników do podejmowania tego rodzaju działalności. Z perspektywy dwóch lat można stwierdzić, że ustawa ta wywarła pozytywne skutki.

W ramach Planu rolnictwo ekologiczne będzie wspierane w ramach działania 4: *Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych*, w którym wsparcie dla rolników będzie dostępne od pierwszego roku przestawiania gospodarstwa.

4.4.4. Przetwórstwo artykułów rolnych w Polsce

Przemysł spożywczy zalicza się w Polsce do najważniejszych dziedzin gospodarki, odnosi się to zarówno do rozmiarów produkcji sprzedanej (ponad 20% wartości sprzedaży całego polskiego przemysłu), jak i ilości zakładów (ok. 30 tys.) oraz zatrudnienia (411 tys. osób, tj. 8,4% ogółem zatrudnionych w gospodarce, a około 16% zatrudnionych ogółem w przemyśle). Jego udział w produkcji przemysłu ogółem wynosi blisko 24% i jest o około 9 pkt procentowych wyższy niż w krajach dotychczasowej UE (UE -15), gdzie wynosi średnio 15%. Wśród krajów UE wyższy niż w Polsce udział przemysłu spożywczego posiada tylko Dania (28%) i Grecja (27%). Wytworzona przez polski przemysł (wraz z przemysłem napojów i przemysłem tytoniowym) wartość dodana brutto wynosi ok. 6 mld USD, co stanowi ponad 4% wartości dodanej brutto wytworzonej w całej gospodarce narodowej i około 6% PKB.

Polski rynek żywności ma wciąż duży potencjał wzrostu. Korzystnym zjawiskiem w przetwórstwie w Polsce tj. systematycznemu wzrostowi produkcji, poprawie technologii i jakości produkcji towarzyszą jednakże istotne problemy, z których najistotniejsze to:

- niedobory kapitału rodzimego;
- działanie wielu zakładów w warunkach nieustabilizowanej bazy surowcowej (słabe powiązania kontraktacyjne z dostawcami surowca);
- brak silnych ugrupowań przetwórców.

Akcesja Polski do Unii Europejskiej sprawia, iż konieczna jest modernizacja sektora przetwórstwa artykułów rolnych w zakresie standardów weterynaryjnych, higienicznych i ochrony środowiska. Dotyczy to szczególnie sektora mleczarskiego, mięsnego i utylizacyjnego, a w mniejszym stopniu także drobiarskiego. Obecnie wymagane standardy spełnia tylko 51 zakładów mleczarskich, 94 zakładów mięsnych, 31 zakładów drobiarskich (stanowią one kategorie A). Dalszych 1659 ma szanse dostosować się do wymagań unijnych przed 1 stycznia 2004 r. (kat. B1), a kolejnych 404 w okresie przejściowym (kat. B2).

Zakłady mające uprawnienia eksportowe UE stanowią mały odsetek ogólnej liczby firm (szczególnie mięsnych i mleczarskich), choć ich udział w ogólnym potencjale produkcyjnym poszczególnych branż jest znaczący. W przemyśle mięsnym reprezentują one ok. 30% ubojów i 25% produkcji przetworów, w mleczarskim ok. 40%, a w drobiarskim ponad 70%.

Ze względu na niedobór kapitału inwestycyjnego w sektorze przetwórczym, działania mające na celu dostosowanie do wymogów UE muszą być wspierane ze środków publicznych. Należy się liczyć z tym, że część firm nie zakończy inwestycji przed dniem integracji i będą mogły działać jedynie na rynku lokalnym, co osłabi ich konkurencyjność. Dostosowywanie zakładów przetwórstwa produktów zwierzęcych do standardów UE może zmienić strukturę podmiotową tej części przemysłu spożywczego, gdyż prowadzić musi do koncentracji produkcji, szczególnie ubojów zwierząt rzeźnych. Będzie to czynnik poprawy efektywności produkcji.

4.5. ZAGROŻENIA I MOŻLIWOŚCI ROZWOJU PRODUKCJI ROLNICZEJ I PRZETWÓRSTWA

4.5.1. Niedobory kapitału rodzimego

Polski rynek żywności ma wciąż duży potencjał wzrostu. Korzystnym zjawiskiem w przetwórstwie w Polsce tj. systematycznemu wzrostowi produkcji, poprawie technologii i jakości produkcji towarzyszą jednakże istotne problemy, z których najistotniejsze to:

- niedobory kapitału rodzimego;
- działanie wielu zakładów w warunkach nieustabilizowanej bazy surowcowej (słabe powiązania kontraktacyjne z dostawcami surowca);
- brak silnych ugrupowań przetwórców.

Jedną z głównych barier rozwojowych polskiego rolnictwa jest niedostatek kapitału wynikający głównie z niskiej i pogarszającej się koniunktury w rolnictwie (pogarszanie relacji cenowych) oraz z wysokich kosztów kredytu (wysokie realne stopy procentowe). W okresie 1996-2000 tylko 4% gospodarstw dokonało inwestycji w oborach i chlewniach, natomiast do 2004 r. 6% badanych gospodarstw zamierza inwestować w tych kierunkach produkcji⁶. Park maszyn rolniczych w gospodarstwach rolnych jest bardzo wyeksploatowany i przestarzały. Brak środków własnych i zewnętrznych źródeł zasilania – to główne przyczyny stagnacji pod kątem zaawansowania technicznego gospodarstw.

W ostatnich latach tylko 9-10% gospodarstw rolnych wykazywało zdolność do akumulacji. Złożyły się na to: niekorzystne dla rolnictwa relacje cenowe (pogarszający się wskaźnik „nożyc cen”) oraz niski poziom wsparcia rolnictwa, wyrażonego wielkością PSE⁷. Porównanie poziomu protekcji rolnej w Polsce i Unii Europejskiej pokazuje, że przeciętne wsparcie producentów rolnych w UE jest dwukrotnie wyższe niż w Polsce. W latach 1999 – 2002 w UE wskaźnik ten wynosił odpowiednio

⁶ W grupie gospodarstw o obszarze 20-50 ha tylko 8% gospodarstw inwestowało w latach 1996-2000, natomiast w grupie gospodarstw 50 ha i więcej – inwestowało 12,5% gospodarstw.

⁷ Wskaźnik wsparcia rolnictwa PSE (*ang. Producer Subsidy Estimate*).

40%, 34%, 34%, 36%. W Polsce w tym okresie wskaźnik PSE wynosił 24%, 15%, 15%, 14%. Aprecjacja złotego wyrażona w wartościach realnych pogłębiała trudności rolnictwa zwłaszcza w eksporcie, pomimo, że pomagała w zmniejszaniu inflacji. W efekcie tych uwarunkowań makroekonomicznych w ostatnich latach ma miejsce niekorzystna dla rolników tendencja do pogarszania się dochodów rolniczych. W latach 1995-2000 spadek dochodów do dyspozycji brutto (w wyrażeniu realnym) wyniósł aż 50%⁸. W 2000 r. realny dochód do dyspozycji brutto w gospodarstwach indywidualnych obniżył się o 12,6% w stosunku do roku poprzedniego.

Brak środków na akumulację zamknął wielu gospodarstwom możliwości rozwoju. Na podejmowanie aktywności inwestycyjnej potrzebne są środki finansowe, a przy braku własnych środków (niski poziom dochodów), gospodarstwa te nie mogą skorzystać z finansowania zewnętrznego – banki wymagają zabezpieczenia i gwarancji pod udzielane kredyty, a warunki te są bardzo trudne do spełnienia dla gospodarstw.

4.5.2. Potrzeba integracji poziomej i pionowej

Rozdrobniona struktura produkcji rolniczej wskazuje na zasadność i potrzebę rozwoju wszelkich form kooperacji między producentami zarówno w formie integracji poziomej (grup producentów rolnych, spółek maszynowych itp.) jak i integracji pionowej (powiązań między producentami i odbiorcami, przetwórcami surowców rolnych). Potrzeba integracji poziomej i pionowej szybko wzrosła z uwagi na włączenie do Jednolitego Rynku UE i konieczność redukcji kosztów transakcyjnych. Problemem polskiego rolnictwa jest brak takich powiązań, co zwiększa ryzyko i koszty działalności na wszystkich poziomach łańcucha żywnościowego i ogranicza konkurencyjność międzynarodową pojedynczych gospodarstw i przedsiębiorstw (przetwórstwa i handlu) jak i sektora jako całości. Procesy integracji, mimo ich niepodważalnych korzyści, rozwijają się bardzo powoli, głównie ze względu na błędy i obciążenia z przeszłości jak i ograniczone obecnie wsparcie finansowo-organizacyjne.

Ograniczenie nominalnych i realnych stóp procentowych skutkujące, w dalszej perspektywie, stabilizacją makroekonomiczną i włączenie polskiego rolnictwa do WPR, przyczyni się zapewne do wyrównania realiów ekonomicznych sektora rolnego w Polsce i dotychczasowych krajach UE oraz wpłynie na odtworzenie majątku trwałego.

4.5.3. Dostosowanie do standardów ochrony środowiska

Kolejnym pilnym i trudnym problemem jest dostosowanie polskich gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej obowiązujących w zakresie ochrony środowiska, higieny i dobrostanu zwierząt. Pilność działań wynika z faktu, że możliwość korzystania przez polskich rolników z dotacji w ramach wsparcia rozwoju obszarów wiejskich, funduszy strukturalnych, czy nawet możliwość dalszego prowadzenia produkcji rolniej zależy może od spełniania przez gospodarstwa ww. standardów. Z kolei duża liczba gospodarstw, ich słaba kondycja ekonomiczna oraz stosunkowo niski poziom wykształcenia i przygotowania zawodowego rolników poważnie utrudniają realizację działań niezbędnych w tym zakresie. Ponadto, społeczność wiejską charakteryzuje stosunkowo niski poziom świadomości ekologicznej. Jedynie 30% rolników ma świadomość potencjalnego negatywnego wpływu działalności rolniczej na środowisko naturalne⁹.

Dostosowanie do tych podwyższonych standardów oznacza konieczność modernizowania bazy wytwórczej gospodarstw, wyposażenia w nowe urządzenia techniczne, większych nakładów na zapewnienie odpowiednich warunków sanitarnych w produkcji rolniczej. Większość tych wymagań o charakterze inwestycyjnym dotyczy produkcji zwierzęcej (spełnienie sanitarnych wymagań w produkcji mleka oraz warunków utrzymania zwierząt). Są to procesy kosztowne wobec trudnej

⁸ W tym samym okresie w całym sektorze gospodarstw domowych wzrost dochodów wyniósł 21%.

⁹ Dane pochodzą z badań socjologicznych, przeprowadzonych w ramach projektu „Ochrona środowiska na terenach wiejskich”.

sytuacji finansowej gospodarstw rolnych. Ilustracją potrzeb w tym zakresie może być sytuacja w gospodarstwach produkujących mleko. W połowie 2003 roku około 16 000 gospodarstw (4% z 400.000 gospodarstw), dostarczających mleko do mleczarni, spełnia warunki produkcji i standardy jakości mleka obowiązujące w UE (posiadają atest inspekcji weterynaryjnej). Potrzeby gospodarstw mleczarskich w aktualnych warunkach odnoszą się do konieczności dostosowania gospodarstw do wymogów sanitarnych, ochrony środowiska i dobrostanu zwierząt. W związku z tym niezbędne są inwestycje w postaci modernizacji istniejących obór lub budowy nowych obiektów łącznie z pomieszczeniami do przechowywania mleka, nowoczesnymi systemami wentylacji i oświetlenia oraz nowoczesnymi systemami udojowymi.

Standardy w zakresie ochrony środowiska w gospodarstwach rolnych dotyczą głównie inwestycji koniecznych do prawidłowego rolniczego zagospodarowania odchodów zwierzęcych - płyt obornikowych, zbiorników na gnojówkę i gnojownicę wraz z niezbędnym oprzyrządowaniem (pompy, mieszadła, instalacje).

W ustawie o nawozach i nawożeniu z dnia 26 lipca 2000 r. (Dz. U. z 2000 r., Nr 89, poz. 991) w art. 30 pkt 2 wprowadzono 8-letni okres na dostosowanie się gospodarstw rolnych do wymogu posiadania szczelnych urządzeń do magazynowania odchodów zwierzęcych. Aktualnie do wejścia w życie tego wymogu pozostało już niewiele ponad 5 lat. Obecnie wydanie atestu weterynaryjnego dla gospodarstw specjalizujących się w produkcji mleka, często warunkowane jest posiadaniem odpowiednich urządzeń do magazynowania odchodów. Oznacza to konieczność jak najszybszego poniesienia kosztów inwestycyjnych z tego tytułu.

Biorąc pod uwagę sytuację finansową polskich rolników, inwestycje te nie mogą być zrealizowane w przewidzianym terminie bez znaczącego wsparcia finansowego ze strony środków publicznych.

Produkcja rolnicza musi być prowadzona w oparciu o normy jakości biorące pod uwagę bezpieczeństwo żywności oraz wpływ na środowisko naturalne. Pod wieloma względami, te wymogi są znacznie ostrzejsze w UE, niż w Polsce.

Niedostosowanie do standardów UE wykazują również fermy produkujące jaja spożywcze, utrzymujące nioski w klatkach bateryjnych. Podczas negocjacji akcesyjnych Komisja Europejska przyznała okresy przejściowe (do 31 grudnia 2009 r.) na użytkowanie niedostosowanych klatek 44 fermom. Dostosowanie tych gospodarstw będzie polegało na wymianie, lub modernizacji istniejących klatek.

4.6. ZASOBY I STAN ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO ORAZ KULTUROWEGO

4.6.1. Obszary rolnicze o niekorzystnych warunkach gospodarowania

Warunki przyrodniczo-glebowe w Polsce są gorsze niż przeciętne warunki glebowe w UE. Wynika to z dużego wpływu kolejnych zlodowaceń, na proces glebotwórczy, co w efekcie spowodowało pokrycie większości kraju glebami lekkimi, na piaszczystym przepuszczalnym podłożu, które mimo przeprowadzenia kosztownych zabiegów agrotechnicznych nie dają możliwości uprawy zarówno takiego zestawu roślin, jakie mogą uprawiać rolnicy w UE oraz nie umożliwiają uzyskiwania porównywalnych plonów. Na taką sytuację wpływają również warunki klimatyczne (niższe temperatury, krótszy okres wegetacyjny i mniejsze opady).

Do porównania jakości gruntów rolnych w Polsce z przeciętną europejską użyliśmy Soil Geographical Database of Europe w skali 1:100 000, której rozwój jest koordynowany Wspólnotowe Centrum Badawcze UE w Ispra (Jamagane et al., 1994). Waloryzacja europejskich gleb pod względem tekstury, w oparciu o wskaźniki zaadoptowane do Polski, wskazuje na o 25% lepszą jakość gleb w Europie Zachodniej w porównaniu z glebami polskimi.

Procentowy udział gleb lekkich w ogólnej powierzchni jest w Polsce dwukrotnie większy, niż średnio w Europie (tabela nr 7). Tekstura pokrywy glebowej w Polsce i sąsiednich krajach związana jest z czwartorzędowymi osadami lodowcowymi. Jak zaprezentowano na mapie, rozmieszczenie przestrzenne gleb lekkich w północnej części Europy Środkowej tworzy wyraźny wzór (rysunek nr 1). Gruboziarnistość gleb lekkich powoduje niską zdolność retencyjną, co wraz z niskimi opadami bardzo niekorzystnie wpływa na stosunki wodne w okresie wegetacyjnym na nizinach. Niezwykle jest to, że przestrzenne rozmieszczenie gleb gruboziarnistych (piaszczystych) w krajach ościennych, głównie w wschodnich Niemczech i na Litwie, jest bardzo zbliżone do ich rozmieszczenia w Polsce i jest logiczną konsekwencją ostatnich trzech zlodowaceń. W tym świetle, oczywiste jest i niekwestionowane przez żadne autorytety naukowe, że jakość gleb w Polsce (podobnie jak w sąsiednich obszarach) nie osiąga 80% średniej europejskiej.

Duże różnice pomiędzy Polską i innymi krajami lepiej odzwierciedlają dane zaprezentowane w tabeli nr 8. Godne podkreślenia jest, że gleby lekkie w Polsce są reprezentowane głównie przez gleby piaszczyste, podczas gdy w takich krajach jak Dania dominują w tej grupie gleby piaszczysto-gliniaste.

Tabela nr 7. Procentowy udział gleb lekkich w Europie

Kraj	% powierzchni
Austria	16,75
Belgia	22,78
Dania	60,05
Finlandia	66,42
Francja	13,92
Grecja	13,35
Hiszpania	10,00
Holandia	44,27
Irlandia	0,37
Luksemburg	17,23
Niemcy	27,78
Portugalia	34,71
Szwecja	3,39
Wielka Brytania	11,83
Włochy	20,53
UE – 15 średnio	31,8
Polska	60,8

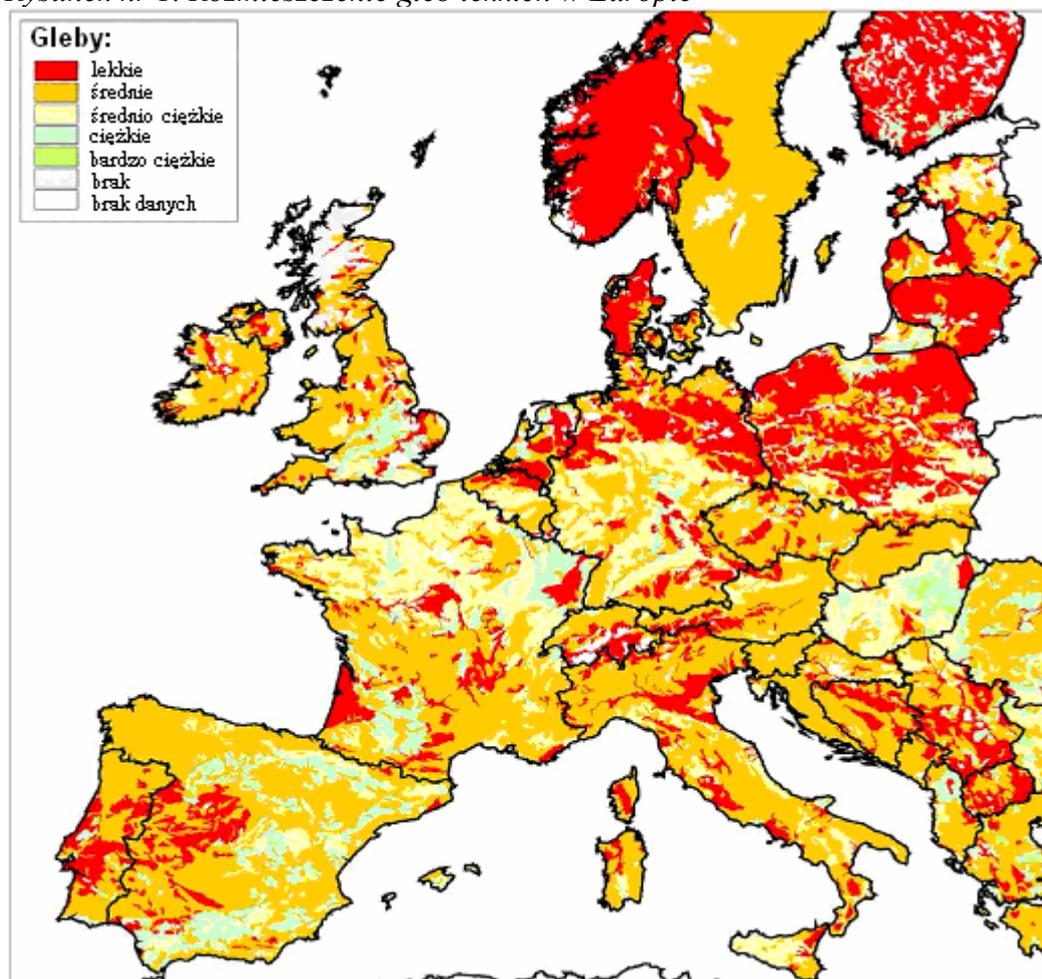
Źródło: Wösten, 1999, Pondel i inni, 1979.

Tabela nr 8. Porównanie uziarnienia gleb Polski i Europy wg kategorii agronomicznych FAO

Podział gleb na kategorie wg FAO	% udział gleb	
	Europa	Polska
Lekkie (cz. koloidalne <18% piasek >65%)	31,8	60,8
Średnie (18%< cz. koloidalne<35% piasek <65%)	40,2	38,1
Średnio ciężkie (cz. koloidalne <35% piasek >15%)	13,0	1,1
Ciężkie (35%< cz. koloidalne <60%)	13,5	-
Bardzo ciężkie (60%<cz. koloidalne)	1,3	-

Źródło: Wösten, 1999, Pondel i inni, 1979.

Rysunek nr 1. Rozmieszczenie gleb lekkich w Europie

Źródło: Europejska Baza Gleb.

4.6.2. Warunki produkcji rolnej

Podobnie jak struktura gleby, warunki klimatyczne, określone w oparciu o ilość opadów atmosferycznych w roku i długość okresu wegetacyjnego, są wyraźnie gorsze niż w większości krajów Europy Zachodniej, co obrazują załączone mapy (tabela nr 9, rysunek nr 3 w załączniku D).

Dane klimatyczne IPCC (Międzyrządowej Komisji ds. Zmian Klimatycznych) dla Europy, zebrane w siatce 0,5 x 0,5 stopnia, były wykorzystane do określenia produkcji pierwotnej netto (NPP) w oparciu o powszechnie akceptowany model Chikugo i Miami (tabela nr 10). Wygenerowana przy jego pomocy warstwa danych dotycząca produkcji pierwotnej w Europie, zaprezentowana na rysunku nr 5 w załączniku D, dobitnie ilustruje znaczną różnicę pomiędzy Polską, a takim krajami jak Francja, Wielka Brytania, Irlandia, Portugalia, zachodnia część Niemiec, czy nawet Włochy – potencjał produkcyjny, ograniczony przez warunki klimatyczne, jest w Polsce o 25% - 35% niższy, niż we wspomnianych krajach.

Uwzględniając, że odpowiednio 45% i 80% użytków rolnych we Francji i Irlandii zostało zaklasyfikowane do ONW w oparciu o kryterium dotyczącego 80% średniej krajowej jakości gruntów. Jednak w całej Polsce warunki glebowe i klimatyczne są dużo mniej korzystne.

Porównanie zależnej od klimatu produktywności netto w Polsce, ze średnią europejską, niezależnie od przyjętej metodyki, wskazuje wyraźnie, że warunki klimatyczne w Polsce są blisko o 20% gorsze, niż w krajach UE -15.

Obliczona wartość produktywności netto dla Polski jest zbliżona do wartości dla Hiszpanii, gdzie zaklasyfikowano do ONW 74% powierzchni kraju.

Tabela nr 9. Rozmieszczenie rocznych opadów atmosferycznych w Europie

Kraj	Średni opad (mm)	% powierzchni z opadami rzędu:				
		< 550	551-700	701-850	851-1000	> 1000
Austria	1148	2,8	14	12,9	9,6	60,7
Belgia	873	0	0	57,4	25,3	17,4
Czechy	667	12,1	56,1	24,8	6,4	0,6
Dania	711	0,6	49,4	45	5	0
Estonia	627	0	100	0	0	0
Francja	839	0	17,5	45,4	22,6	14,6
Grecja	658	22,4	47	21,9	5,4	3,2
Hiszpania	630	52,4	24	6,3	7	10,3
Holandia	770	0	0,4	98,7	0,9	0
Irlandia	1101	0	0	9,6	23,3	67,1
Litwa	651	0	80,7	19,3	0	0
Łotwa	639	0	91,3	8,7	0	0
Niemcy	706	11,7	39,1	38,6	6,7	4
Polska	603	31,3	58,4	7,9	1,8	0,5
Portugalia	839	0	31	29,6	20,2	19,1
Słowacja	756	2,9	37	35,9	13,4	10,9
Słowenia	1351	0	0	5,5	9,2	85,3
Węgry	577	41,4	52,6	6	0	0

Kraj	Średni opad (mm)	% powierzchni z opadami rzędu:				
		< 550	551-700	701-850	851-1000	> 1000
Wielka Brytania	1162	0,2	18,3	18,5	11,7	51,3
Włochy	931	5,5	18,4	35,2	11,6	29,3

Źródło: Interpolacja wykonana przez IUNG Puławy w oparciu o dane IPCC.

Tabela nr 10. Ocena potencjalnej wydajności plonów (t/ha/rok) obliczona dla krajów europejskich w oparciu o model Miami (Lieth 1975) i model Chikugo (Uchijima, Seino 1985) w porównaniu z Polską (UE15=100%)

Kraj	Model Miami	W porównaniu do UE =100%	Model Chikugo	W porównaniu do UE =100%
Austria	10,1	89	7,7	82
Belgia	12,6	110	10,1	108
Czechy	10,3	91	8,2	87
Dania	10,9	97	8,6	91
Francja	12	108	10,3	109
Grecja	10,4	92	9,6	102
Hiszpania	9,7	86	8,3	88
Holandia	11,9	104	9,7	103
Irlandia	13,1	115	10,3	110
Litwa	10,2	90	7,6	80
Łotwa	10,1	89	7,2	76
Niemcy	10,8	95	8,8	94
Polska	9,6	85	8,0	85
Portugalia	12,4	109	11,5	122
Słowacja	10,4	92	8,2	88
Wielka Brytania	11,7	103	9,4	100
Włochy	11,5	101	9,9	106
UE-15 średnio	11,21	100	9,4	100

Gorsze warunki do produkcji rolnej znajdują odzwierciedlenie w osiągniętych plonach, co można przeanalizować w oparciu o przyjęte w danych krajach plony referencyjne. Tylko w przypadku Finlandii (2,82 t/ha), Portugalii (2,9 t/ha), Hiszpanii (2,69 t/ha) plony referencyjne zostały przyjęte na poziomie zbliżonym do polskiego (3,0 t/ha). W pozostałych krajach plony referencyjne odzwierciedlające średni poziom plonów na danym obszarze zostały przyjęte na znacząco wyższym poziomie (od 3,9t/ha – Włochy do 6,6 w Holandii czy 6,88 w niemieckim regionie Schleswig-Holstein).

Kolejnym kryterium jest przyjęta wysokość n.p.m., użyta do wyznaczania terenów górskich. Polska strona zaproponowała jako wysokości brzegowe 500 m n.p.m. do wyznaczania strefy górskich terenów o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Należy podkreślić, że ze względu na położenie polskich gór (wysunięte na północ Europy Środkowej) oraz znaczącą przewagę północnych zboczy, występujące tam warunki klimatyczne są gorsze od występujących na

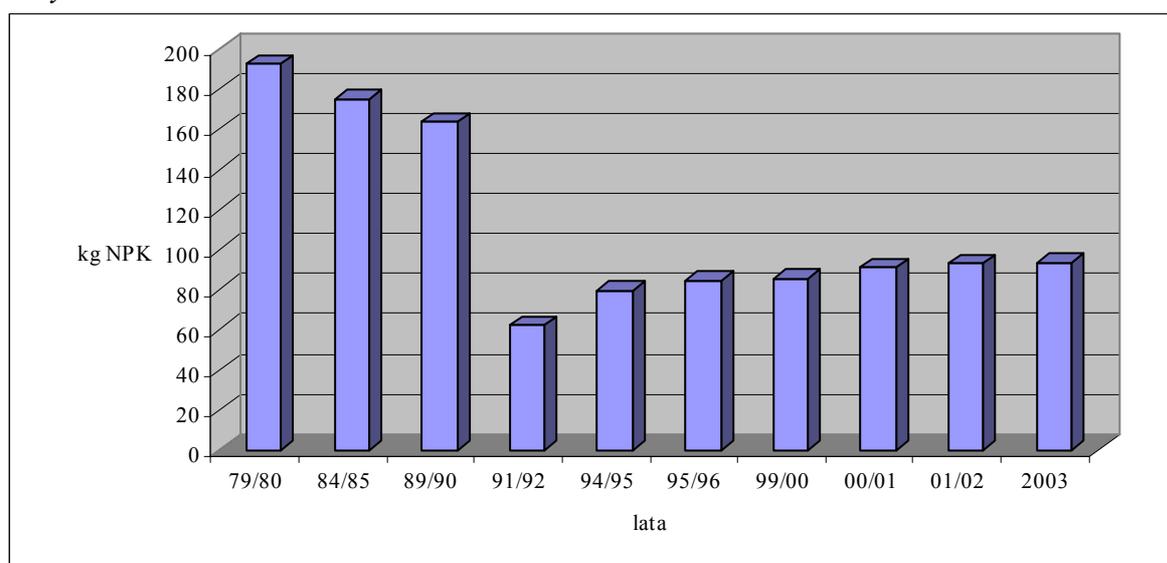
analogicznych wysokościach w Alpach. Doliny górskie Karpat Zachodnich są z reguły bardzo wąskie (w przeciwieństwie do południowej części Karpat Słowackich) i zwykle tworzą tereny długiego utrzymywania się mrozu, wpływającego niekorzystnie na plonowanie roślin. Dodatkowo należy nadmienić, iż polska strona łańcuchów górskich (Tatry, Sudety) charakteryzuje się bardzo dużym pofałdowaniem, co nie pozostaje bez wpływu na trudności w uprawie gleby, ale również sprzyja zachodzeniu procesów zmywania gleby ze stanowisk położonych na pochyłościach.

4.6.3. Poziom produkcji a stan środowiska przyrodniczego

Intensywne wykorzystywanie zasobów naturalnych, jakie ma miejsce w wielu krajach europejskich nie dotyczy w takim stopniu Polski, ponieważ w Polsce nie został przekroczony krytyczny punkt równowagi ekologicznej w rolnictwie. Nadal jest to model intensyfikacji pracochłonnej, co wynika z bilansu siły roboczej w rolnictwie. W Polsce występuje model rozwoju rolnictwa, który kojarzy umiarkowany wzrost kapitałochłonności produkcji z relatywnie wysoką jego pracochłonnością. Jest to strukturalnie optymalny układ czynników wzrostu produkcji rolniczej bez degradacji środowiska naturalnego, przy relatywnie wysokiej jakości ekologicznej potencjałów wytwórczych.

Można odwołać się tu do nawożenia mineralnego, które po roku 1989/90 zmniejszyło się znacząco. Najniższy poziom (62,1 kg NPK) osiągnięto w roku 1991/92. Później nastąpił niewielki wzrost, do 93,2 kg NPK w roku 2001/02.

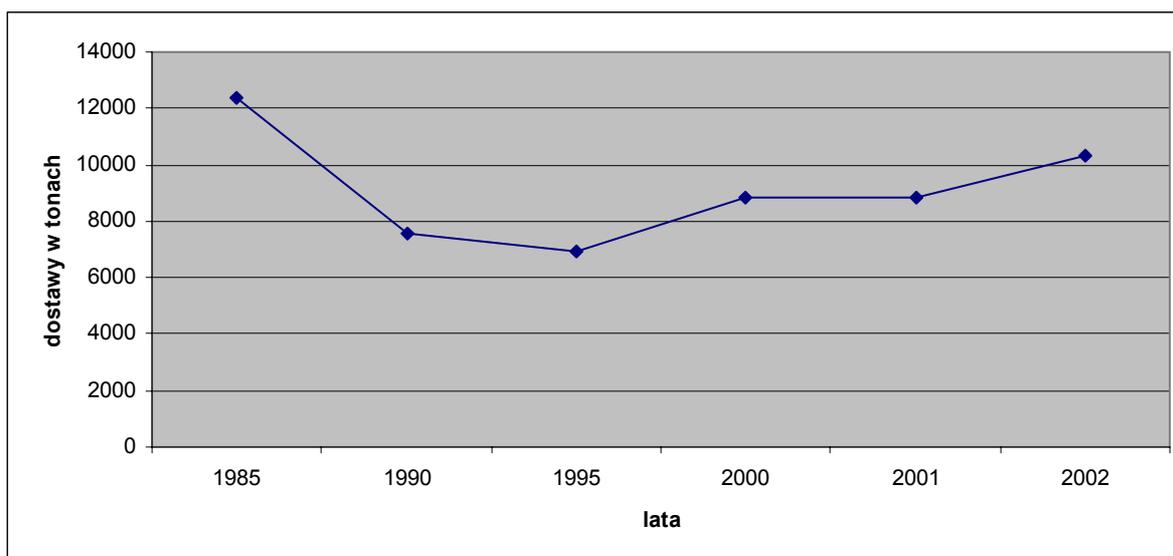
Wykres nr 3. Zastosowanie organicznych i mineralnych nawozów w NPK na 1 ha użytków rolnych

Źródło: GUS.

Podobnie ma się sprawa z zużyciem chemicznych środków ochrony roślin. W latach 1990-2000 wynosiło ono 0,54 kg substancji biologicznie czynnej średnio rocznie na 1 ha gruntów ornych i sadów.

Wykres nr 4. Zastosowanie pestycydów (czynnik aktywny)

Źródło: GUS.

Jeśli weźmie się pod uwagę standardy europejskie, to obecny poziom nawożenia mineralnego oraz zużycia chemicznych środków ochrony roślin w Polsce ocenić trzeba jako umiarkowany. Generalnie nie wywiera on negatywnego wpływu na jakość użytków rolnych oraz wytwarzanych produktów. Z tego punktu widzenia jest to produkcja ekologicznie bezpieczna.

Wydajność produkcji roślinnej w stosunku do jakości ziemi

Istnieje wyraźna, linearna zależność pomiędzy poziomem nawożenia, a plonami w Europie Centralnej i Zachodniej (wykres 5, tabela nr 11). Wykorzystanie trendu przedstawionego na wykresie 5 do kalkulacji spodziewanych plonów pszenicy w Polsce, przy zakładanym nawożeniu na poziomie 85 kg NPK/ha, wskazuje, że ten poziom nawożenia powinien zapewnić plony 54,15 dt/ha, podczas gdy plony rzeczywiste wynoszą tylko 33,3 tony na hektar. Oznacza to, że poziom nawożenia w Polsce nie jest głównym czynnikiem ograniczającym plony, w stosunku do tych w UE, ale decydujący jest wpływ naturalnych czynników klimatycznych i ograniczeń glebowych. Porównanie Współczynnika Waloryzacji Rolniczej Przestrzeni Produkcyjnej (WWRPP) z plonowaniem, wskazuje na fakt, że aby uzyskać poziom plonów osiągnięty w krajach dotychczasowej UE, wartość WWRPP¹⁰ w Polsce musiałby przekroczyć 100 pkt.

W tym kontekście, szacowana różnica pomiędzy Polską i innymi krajami europejskich nizin może osiągnąć nawet 40%.

Tabela nr 11. Poziom nawożenia mineralnego i wysokość plonów w krajach europejskich

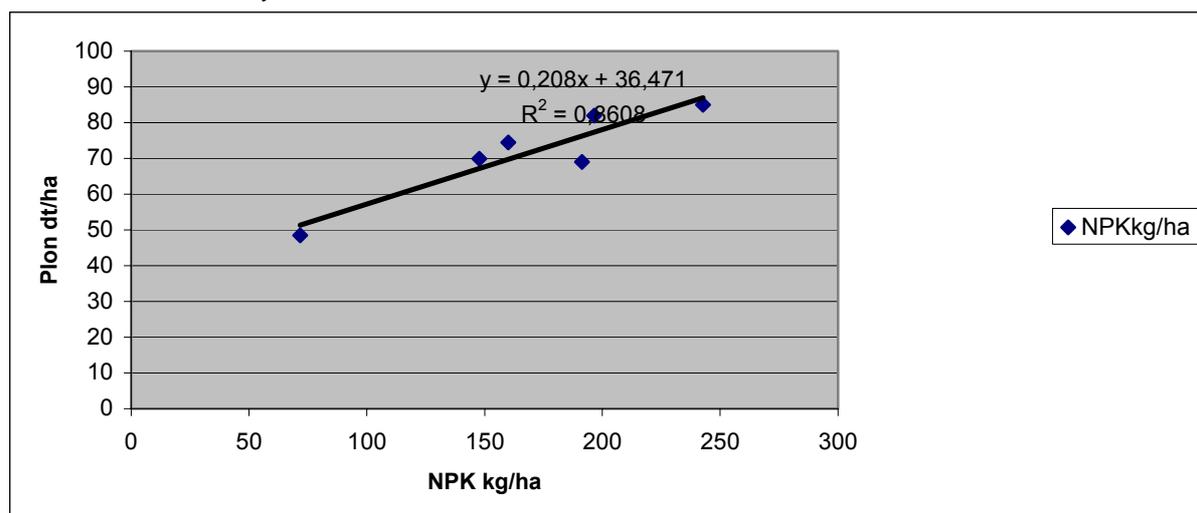
Kraj	NPK (kg/ha)	Plony dt/ha			
		Pszenica	Rzepak	Ziemniaki	Buraki cukrowe
UE-15	-	57,7	30,1	361	547
Austria	71,7	48,5	22,4	325	620
Belgia	196,5	82,0	35,0	446	563

¹⁰ Współczynnik Waloryzacji Rolniczej Przestrzeni Produkcyjnej (WWRPP) opisuje jakość i przydatność gruntów dla produkcji rolniczej, w oparciu o waloryzację jakości gleb, agroklimatu, uwarunkowań wodnych i powierzchni terenu.

Kraj	NPK (kg/ha)	Plony dt/ha			
		Pszenica	Rzepak	Ziemniaki	Buraki cukrowe
Dania	147,7	69,9	27,1	405	541
Finlandia	140,6	32,7	13,4	243	344
Francja	160,0	74,5	31,9	392	624
Grecja	55,0	25,0	-	200	669
Hiszpania	78,0	28,8	16,7	273	643
Holandia	242,8	85,0	20,0	440	566
Irlandia	159,0	94,5	35,0	315	482
Luksemburg	196,5	28,0	35,0	446	563
Niemcy	191,4	69,0	29,7	386	551
Polska	85,6	33,3	24,0	162	358
Portugalia	62,1	10,6	-	146	559
Szwecja	87,8	61,8	22,1	303	485
Wielka Brytania	120,6	79,9	33,3	424	560
Włochy	116,0	28,7	11,8	259	445

Źródło: GUS 2002, Warsaw. Agramärkte in Zahälen. Europäische Union 2002. Tier-und Pflanzenproduktion. Bonn 2003.

Wykres nr 5. Wpływ nawożenia NPK na plonowanie pszenicy w krajach Europy Centralnej i Północnej (Austria, Belgia, Dania, Francja, Niemcy, Holandia) – w oparciu o ten trend liniowy, plony pszenicy w Polsce, przy nawożeniu 85 kg NPK/ha powinny wynosić 54,15 dt/ha, zamiast obecnych 33dt/ha

Źródła: GUS 2002, Warszawa. Agramärkte in Zahälen. Europäische Union 2002. Tier-und Pflanzenproduktion. Bonn 2003.

4.6.4. Różnorodność biologiczna w rolnictwie i na obszarach wiejskich

Różnorodność biologiczna Polski należy do jednej z najbogatszych w Europie. Decydują o tym zarówno dogodne warunki naturalne, jak i odmienny charakter, w stosunku do pozostałych krajów europejskich, oddziaływań antropogenicznych (nierównomierne uprzemysłowienie i urbanizacja kraju, tradycyjne ekstensywne rolnictwo zachowane na znacznych obszarach oraz rozległe i trwałe historycznie lasy). Sytuacja pod tym względem jest również silnie zróżnicowana regionalnie. Wschodnie i południowo-wschodnie regiony Polski mają dobrze zachowaną przyrodę towarzyszącą rozdrobnionej strukturze agrarnej. Utrzymywanie się na tych terenach tradycyjnego typu gospodarki rolnej umożliwiło zachowanie cennych krajobrazów rolniczych o wysokiej różnorodności biologicznej oraz zasobów genowych w prymitywnych odmianach roślin użytkowych i rasach zwierząt hodowlanych.

W 2003 r. użytki rolne zajmowały 58,8% terytorium Polski, a spadek ich powierzchni (o 0,10 – 0,18%) był rezultatem głównie zalesiania. Lasy zajmują 28,5% powierzchni Polski. W mozaice gruntów ornych, łąk i pastwisk, najwartościowsze środowiska z punktu widzenia bioróżnorodności, zajmują prawie 21,9% krajobrazu rolniczego.

Zróżnicowana rzeźba terenu, różnorodność warunków glebowych i klimatycznych sprawia, że Polska odznacza się dużym zróżnicowaniem siedlisk i krajobrazów naturalnych. Na obszarze Polski występuje około 365 typów zespołów roślinnych, przy czym połowa z nich jest związana z obszarami rolniczymi.

Według Krajowej Strategii Ochrony Bioróżnorodności (2003), w Polsce występuje około 45 typów zbiorowisk roślinnych użytkowanych jako łąki i pastwiska. Charakter półnaturalny zachowało 48,4% łąk (10,5% terenów rolniczych). Szacunkowo 90% trwałych użytków zielonych położonych jest na nizinach, głównie w dolinach rzecznych. Charakter naturalny i półnaturalny zachowały siedliska błotne i torfowiskowe, ekstensywne łąki i pastwiska zlokalizowane w naturalnych dolinach rzecznych, zakrzewienia śródpolne, murawy górskie i kserotermiczne z wieloma gatunkami endemicznymi. Walory środowiskowe tych terenów są zagrożone wskutek intensyfikacji produkcji rolnej, wypalania traw, a także porzucania użytków zielonych o niskich walorach paszowych w sytuacji ograniczenia pogłównia zwierząt.

Z 2415 gatunków roślin naczyniowych występujących w Polsce, 54 jest zagrożonych lub ginących, w rezultacie zaniechania wypasu, koszenia łąk, zaorywania trwałych użytków zielonych, nawożenia i stosowania środków ochrony roślin.

Różnorodność siedlisk obszarów rolniczych sprzyja stabilnemu występowaniu około 702 gatunków kręgowców, w tym 100 gatunków ptaków. Populacja bociana białego (*Ciconia ciconia*) i derkacza (*Crex crex*) są dobrymi wskaźnikami bioróżnorodności terenów rolniczych. Populację bociana szacuje się na poziomie 40 tys. par (22 par/100 km² UR), a derkacza 37,9 odżywiających się samców. Blisko 130 gatunków jest zagrożonych wyginięciem w skali Europy i świata (np. wodniczka, derkacz). Głównymi zagrożeniami są intensyfikacja i koncentracja produkcji, porzucanie ziemi i osuszanie bagien.

Na terenie Polski wydzielono 138 ostoje ptaków o znaczeniu krajowym i europejskim, które będą stanowić podstawę realizacji Dyrektywy Rady 79/409/EWG z dnia 2 kwietnia 1979 roku w sprawie ochrony dzikich ptaków.

Na skutek zachowania tradycyjnych form ekstensywnej gospodarki rolnej, do naszych czasów zachowały się też miejscowe odmiany roślin uprawnych oraz lokalne rasy zwierząt gospodarskich. W Polsce liczba zarejestrowanych odmian roślin uprawnych w 2000 r. wynosiła 917 odmian. Regiony występowania starych odmian roślin znajdują się głównie w południowej części kraju i obejmują region górski. Zagrożeniem dla zasobów genetycznych roślin uprawnych jest ich niskie

wykorzystanie w praktyce. W ostatnim okresie odnotowano spadek sprzedaży nasion kwalifikowanych (spadek rzędu 30%) i uproszczenie płodozmianu.

Polska posiada znaczące zasoby genetyczne zwierząt gospodarskich. W skład zasobów genetycznych wchodzi 215 rodzimych ras zwierząt gospodarskich. Rasy rodzime są szczególnie przydatne do utrzymywania w systemie produkcji ekstensywnej połączonej z wypasem ekologicznym, co pozwala na efektywne zagospodarowanie terenów półnaturalnych, o ubogich zasobach paszowych.

W Polsce rośnie świadomość ekologiczna społeczeństwa i coraz szerzej uwzględnia się potrzeby ochrony środowiska naturalnego. Różnorodność kulturowa i przyrodnicza polskiej wsi może być traktowana jako szczególna wartość, godna zachowania i pielęgnacji.

4.6.5. Walory kulturowe obszarów wiejskich

Ze względu na wyżej wspomniane tradycyjne metody produkcji i zagospodarowania terenu, krajobraz kulturowy wsi obfituje także w liczne zachowane pierwotne układy ruralistyczne, pojedyncze obiekty, bądź istniejące w formie wyspowej układy tradycyjnej zabudowy drewnianej o lokalnym i regionalnym charakterze, kościoły, kaplice i cmentarze, obiekty przetwórstwa rolno-spożywczego, takie jak browary, młyny wodne oraz wiatraki, spichlerze, zespoły folwarczne, pałacowo-ogrodowe, a także zabytki archeologiczne, w tym o własnej formie krajobrazowej. Ich zachowanie i wykorzystanie stanowi doskonałe narzędzie do budowania wizerunku obszarów wiejskich i rolniczych na poziomie lokalnym i regionalnym. W porównaniu z odnową tradycyjnych rzemiosł, kultury ludowej, obrzędowości, muzyki i zachowania gwar, dialektów i języków zachowanie dziedzictwa kulturowego przyczynia się do podkreślania indywidualności i wyjątkowości poszczególnych obszarów.

4.7. ZAGROŻENIA ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO

4.7.1. Wpływ rolnictwa na środowisko

Obszary rolne w Polsce nie są wolne od zagrożeń, których źródłem jest gospodarka rolna. Obserwuje się wiele niekorzystnych zjawisk, których większość jest konsekwencją błędów popełnionych w przeszłości takich jak:

- wykorzystanie rolnicze gleb słabych i podatnych na erozję;
- nieracjonalna gospodarka wodna w zlewniach rolniczych;
- niski poziom edukacji w zakresie racjonalnych praktyk rolniczych;
- zaniedbania pod względem wyposażenia gospodarstw w infrastrukturę ochrony środowiska;
- zanieczyszczenie punktowe gleb metalami ciężkimi.

Ostatnio dają o sobie znać nowe zagrożenia związane z odłogowaniem najsłabszych gruntów rolnych i z zaniechaniem stosowania dobrych praktyk w produkcji rolniczej (np. uproszczenie zmianowania roślin, rezygnacja z nawożenia obornikiem).

Dlatego ostojom przyrody związanym z użytkami rolnymi mogą zagrażać:

- zmiana tradycyjnego systemu uprawy i hodowli, które wynikają z intensyfikacji produkcji rolniczej;
- zaniechanie gospodarowania na użytkach zielonych, co prowadzi do ich odłogowania, zarastania i zaniku rzadkich populacji ptaków i roślin;
- istnienie zaległości w stosowaniu przyjaznych środowisku technologii produkcji

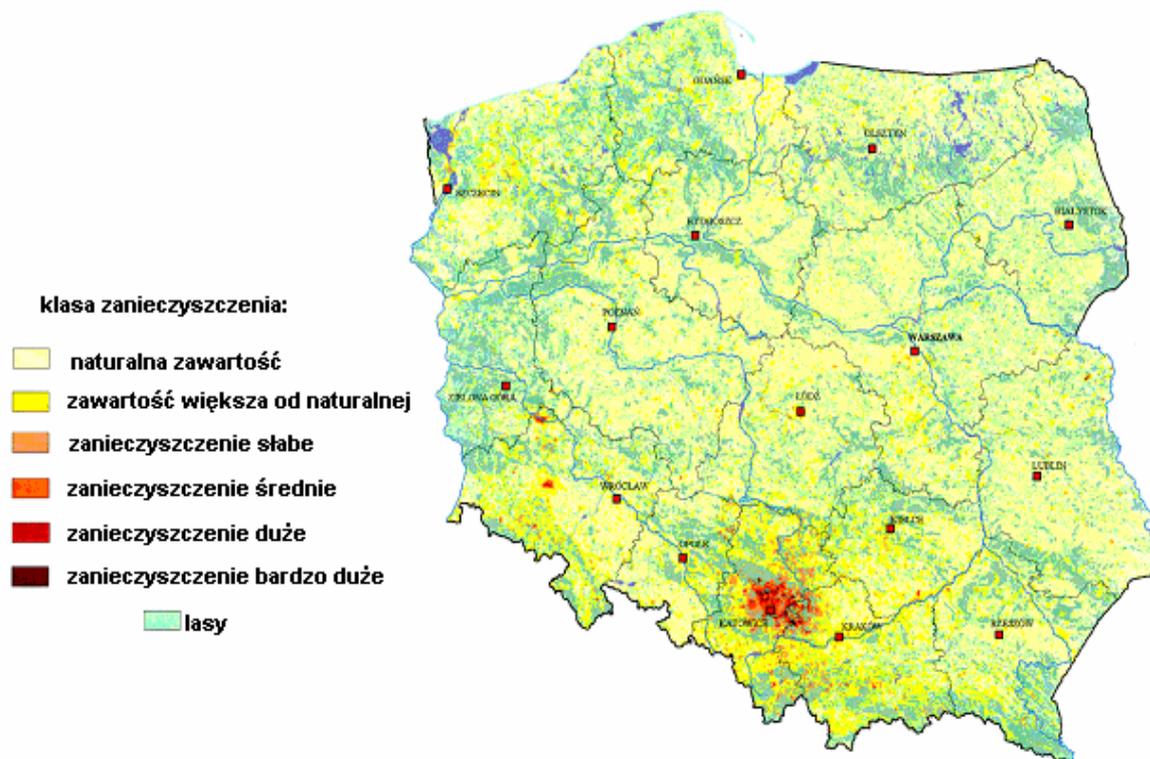
rolniczej.

4.7.2. Natężenie czynników degradujących glebę

Skażenie metalami ciężkimi

Przeciętna koncentracja metali ciężkich w wierzchnich warstwach gleby (0-20 cm) jest niska. Skażenie gleby występuje jedynie lokalnie. Głównym źródłem skażenia gleby metalami ciężkimi i innymi toksycznymi związkami jest przemysł i tereny zurbanizowane. Gleby są skażone przede wszystkim przez cynk, ołów i kadm. W 1999 roku naturalny (0) oraz podwyższony (I) poziom, który nie wykluczał terenów z pełnego użytkowania rolniczego charakteryzował 97% terenów rolniczych. Wysoki (IV) i bardzo wysoki (V) poziom skażenia, który wykluczał tereny z produkcji rolniczej odnotowano na 0,3% terenów rolniczych skoncentrowanych w dużych terenach przemysłowych na Śląsku i w okolicach Legnicy.

Rysunek nr 2. Stan zanieczyszczenia gleb metalami ciężkimi

Źródło: IUNG Puławy.

Zakwaszenie gleb

Najważniejszym czynnikiem przyczyniającym się do degradacji gleb w Polsce jest silne/nadmierne zakwaszenie, o przede wszystkim naturalnym charakterze (spowodowane przez klimat i warunki glebowe). Niewłaściwe nawożenie przyczynia się również do nadmiernego zakwaszenia gleb wykorzystywanych do celów rolniczych.

Silne zakwaszenie gleb wpływa niekorzystnie na plonowanie i zmniejsza efektywność nawożenia, powodując wypłukiwanie niektórych składników pokarmowych w głąb profilu glebowego. Silne zakwaszenie blokuje dostępność dla roślin uprawnych części składników pokarmowych a innych zwiększa – np. niektórych metali ciężkich. Wapnowanie gleb nawozami wapniowo – magnezowymi jest podstawowym sposobem walki z tym zjawiskiem, ponieważ obok zmniejszenia zakwaszenia zabieg ten decyduje o poprawie właściwości fizycznych gleb, ze względu na duże ubytki magnezu w

profilu glebowym. Roczne zapotrzebowanie rolnictwa na nawozy wapniowe wynosi około 2,8 mln ton CaO. W ostatnich latach średnie zużycie nawozów wapniowych w czystym składniku wyraźnie spadło z 182,4 kg/ha w 1989/90 roku do poziomu 94,1 kg/ha w 2001/02 przyczyniając się do obniżenia skuteczności przeciwdziałania zakwaszeniu w skali kraju.

Erozja gleb

Erozja gleb jest efektem silnego odlesiania w przeszłości, a w konsekwencji upraszczania struktury krajobrazu, jak również niewłaściwego użytkowania gleby na obszarach podatnych na erozję, takich jak zbocza. Erozja prowadzi do pogorszenia warunków gospodarowania, wyjąłwia glebę oraz rozcina wąwozami. W Polsce erozja wodna jest poważnym zagrożeniem. Według szacunków, erozją wodną zagrożone jest 28,5% powierzchni kraju (11% w stopniu średnim 3,7% w stopniu silnym).

Najsilniej na erozję wodną narażone są obszary górskie i wyżynne, zbudowane ze skał mało zwięzłych. Erozja średniego stopnia dotyka głównie obszary pojezierzy.

Rysunek nr 3. Potencjalne zagrożenie erozją wodną i wąwozową

Źródło: IUNG Puławy.

Erozją wietrzną jest zagrożone 27,6% powierzchni kraju (1% w stopniu silnym). Największe obszary, silnie zagrożone erozją wietrzną występują w województwach o małej lesistości, gdzie dominują gleby lekkie i pylaste (z dominacją lekkich i pylastych gleb) np. w województwie łódzkim i mazowieckim.

Według wskazań Kodeksu Dobrych Praktyk Rolniczych grunty położone na stokach o nachyleniu większym niż 20% powinny być trwale pokryte roślinnością lub zalesione.

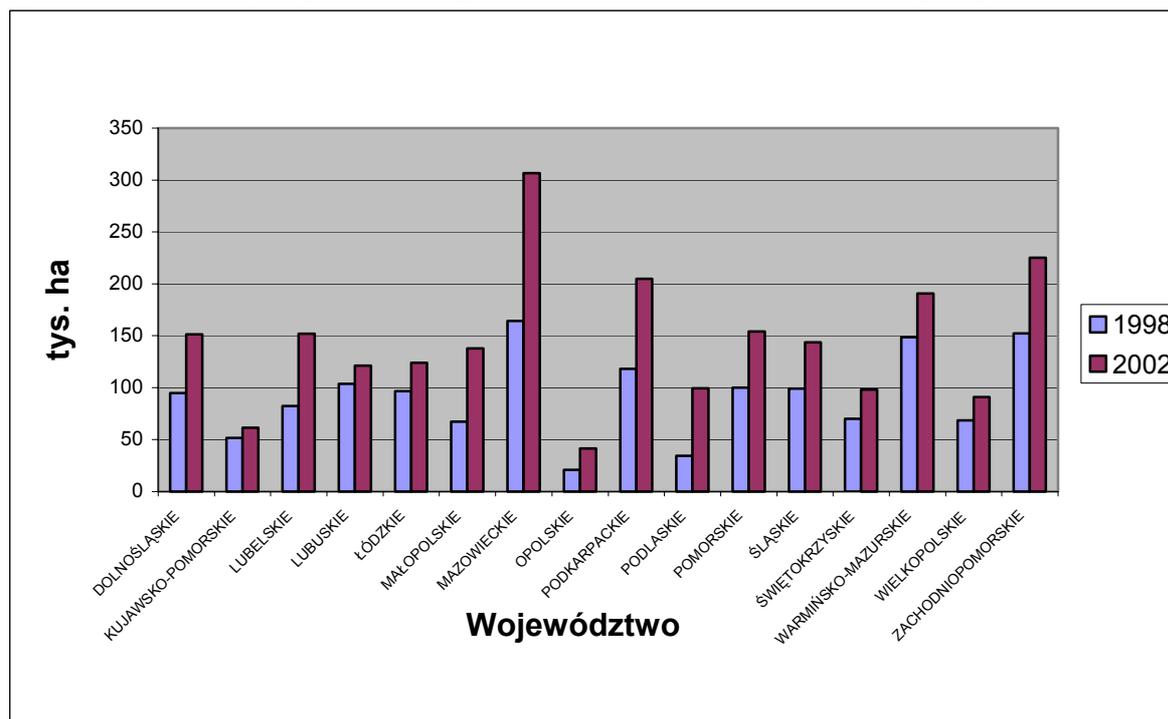
Zmniejszanie rozmiaru działek na stokach oraz poprzecznostokowy układ pól, tarasowanie oraz zakładanie stref buforowych (krzaki, drzewa, darń) skutecznie chroni przeciw erozji. Na gruntach zagrożonych erozją powinien być stosowany przeciwerozyjny system upraw uwzględniający przeciwerozyjne zmianowanie (m.in. międzyplony) albo tak zwana agrotechnika podtrzymująca glebę (m.in. poprzecznostokowa orka, uprawy bezorkowe)

Przeciwdziałanie erozji nie jest szeroko stosowane ze względu na wysoki koszt agrotechniki przeciwerozyjnej oraz tworzenia osłon w postaci zadrzewień i zakrzaceń na terenach wylesionych.

4.7.3. Występowanie gruntów odłogowanych¹¹

Zaniechanie użytkowania gruntów rolnych jest zjawiskiem, które nie występuje w tak dużej skali w krajach UE. W 2002 r. powierzchnia odłogów i ugorów wyniosła w Polsce 2,3 mln ha, tj. 17,6% ogólnej powierzchni gruntów ornych. Ocenia się, że faktycznie areał gruntów porzuconych jest większy, zwłaszcza w obrębie użytków zielonych w związku ze zmniejszeniem się pogłowia zwierząt gospodarskich i mniejszym zapotrzebowaniem na pasze. Wkraczanie roślinności wysokiej na tereny porzuconych łąk lub pastwisk jest główną przyczyną degradacji różnorodności biologicznej. Największy areał gruntów odłogowanych i ugorowanych łącznie w stosunku do powierzchni gruntów ornych występuje w województwach: podkarpackim (35,8%), śląskim (34,3%), lubuskim (32,8%), zachodniopomorskim (27,1%).

Wykres nr 6. Zmiany w porzucaniu gruntów w latach 1998-2002 według województw

Źródło: GUS 2002.

4.7.4. Stan wód i gospodarka wodna

Polska zaliczana jest do krajów ubogich w zasoby wodne. Jednym ze wskaźników tego stanu jest średni odpływ z wielolecia, który wynosi zaledwie 63 mld m³/rok. Wartość ta daje średnio 1660 m³/rok na mieszkańca, podczas gdy w krajach europejskich przeciętne zasoby wód

¹¹ Grunty odłogowane to grunty orne, na których zaniechano użytkowania rolniczego przez okres dłuższy niż dwa lata.

powierzchniowych wynoszą 4560 m³/rok na mieszkańca. Wielkość zasobów wód powierzchniowych jest zmienna, zarówno w skali roku jak i wielolecia. Zasoby wodne nie są rozłożone równomiernie – problem deficytu wody dotyka centralną część kraju, zaś południowe rejony górskie są często nawiedzane przez opady intensywne.

W rzekach na ogół stężenia azotanów są niskie. Stan jakości wód rzek w 2001 r. ze względu na kryterium wskaźników obligatoryjnych (m.in. zawartość tlenu rozpuszczonego, BZT₅, CHZT_{Mn}, fenoli, chlorków, siarczków) jest następujący 40,8% długości monitorowanych cieków wodnych należy do I klasy czystości wody; 40,5% - II klasa; 8,8% - III klasa, 9,9% -pozaklasowe. O jakości wód w rzekach Polski decydują obecnie głównie odprowadzane, niedostatecznie oczyszczone ścieki komunalne oraz zrzut zasolonych wód dołowych z przemysłu wydobywczego, przede wszystkim z kopalń węgla kamiennego. Biogeny, które pochodzą głównie ze ścieków komunalnych i spływu powierzchniowego stanowią istotny problem prowadzący do pogarszania jakości wody. Jednakże, analiza stanu jakości wód rzek w latach 1996-2001, wykazuje ciągłą poprawę jakości wody, co wyraża się w spadku długości odcinków rzek nadmiernie zanieczyszczonych oraz we wzroście odcinków rzek, w których jakość wód odpowiada klasie II i III. Nadmierną eutrofizację wód w rzekach stwierdzono w 12% z 362 punktów pomiarowych, przy jednocześnie malejącej, od 1992 r. zawartości chlorofilu i fosforu.

W latach 1994-2001 przebadano 792 jeziora, które odpowiadały prawie 60% zasobów wodnych jezior Polski. Jezior o wodach najwyższej jakości jest tylko 30, co stanowi 3,8% liczby zbadanych zbiorników. Do grupy jezior o wodach zaliczonych do II klasy należy 290 jezior (37%). Jeziora o wodach należących do III klasy stanowią największą grupę (308 jezior) co stanowi prawie 40% przebadanych jezior. Najpoważniejszym zagrożeniem dla jezior jest proces eutrofizacji, co wynika m. in. z faktu, iż jeziora w Polsce charakteryzuje wysoki poziom podatności na ten naturalny i antropogeniczny proces. Eutrofizacja w słodkowodnych jeziorach jest limitowana przede wszystkim poprzez dostępność fosforu i rzadko poprzez dostępność azotu. W ostatnich latach zauważa się wyraźnie obniżenie stężeń związków azotu i fosforu w wodach jezior. Jest to wynikiem znaczącego zmniejszenia ilości ścieków odprowadzanych do wód oraz zwiększenia udziału ścieków oczyszczanych biologicznie i chemicznie.

Ocena zanieczyszczenia wód podziemnych (gruntowych i wgłębnych) dokonana na podstawie liczby 7965 wyników badań z okresu 1991-2001, wykazała, że w poszczególnych latach od 7,4% do 12,5% wyników było w granicach 25-50 mg NO₃/dm³ oraz od 9,8% do 16,9% wyników wykazywało zawartość powyżej 50 mg NO₃/dm³, przy czym zanieczyszczone są przede wszystkim wody gruntowe; natomiast jakość wód wgłębnych w czynnych ujęciach uległa w okresie analizowanej dekady, wyraźnej poprawie.

Na obszarach rolniczych problem zanieczyszczeń azotanowych w Polsce nie jest tak znaczący jak w krajach UE, jednakże będzie narastał ze względu na zaniedbania w zakresie przechowywania odchodów zwierząt. W Polsce 75% zwierząt utrzymywanych jest w systemie ściółkowym (gdzie wytwarzany jest obornik i gnojówka), a 25% w systemie bezściółkowym (gdzie wytwarzana jest gnojowica). Najważniejsze problemy wiążą się z:

- z powszechną praktyką, jaką jest przechowywanie obornika bezpośrednio na gruncie, co ma duży wpływ na zanieczyszczenie studni przydomowych w efekcie wg danych Ministerstwa Zdrowia, w 2000 roku 44,8% studni przydomowych posiadało wody złej jakości i nie zdatnej do picia (powyżej 10 mg azotanów/l);
- słabym wyposażeniem gospodarstw w płyty gnojowe i zbiorniki na gnojowicę; około 47% gospodarstw posiadało płyty gnojowe i 3,8% zbiorniki na gnojowicę o średniej pojemności, która pozwalała na przechowywanie gnojowicy przez 4 miesiące.

Jednym z najważniejszych czynników wpływających na jakość wody jest wielkość obsady zwierząt gospodarskich. Pogłowie zwierząt gospodarskich według Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 wynosiło 5 532,7 tys. sztuk bydła, 18 628,9 tys. sztuk trzody chlewnej, 198783,5 tys. sztuk drobiu. Średnia obsada zwierząt gospodarskich wynosi 0,45 DJP/ha. Najwyższa obsada (60% pogłowia) zwierząt hodowanych na 44,8% powierzchni gospodarstw, znajduje się w następujących województwach: wielkopolskie, podlaskie, kujawsko-pomorskie, małopolskie, łódzkie i mazowieckie. W wymienionych województwach obsada kształtowała się na poziomie od 44,8-72,5 DJP/100 ha (średnio 0,56 DJP/ha).

Problem zanieczyszczenia wód, mimo spadku produkcji rolniczej, będzie zagadnieniem pierwszoplanowym dopóki nie będą powszechnie przestrzegane zasady przechowywania nawozów organicznych oraz ograniczające spływ powierzchniowy związków biogennych z pól.

Woda może się stać czynnikiem limitującym rozwój produkcji rolnej. Zakłócenie bilansu wodnego obszarów rolniczych prowadzi do trwałego obniżenia potencjału produkcyjnego gruntów rolnych. Dlatego też zwiększenie zasobów wodnych w glebie, w siedliskach mokradłowych oraz hamowanie spływu powierzchniowego wód ma duże znaczenie dla perspektywy rozwoju rolnictwa na obszarach już zagrożonych deficytem wody. Niedostatek zasobów wody, który wykazuje cały Niż Polski, jak również nierównomierność opadów, można częściowo zniwelować zwiększając dyspozycyjne zasoby wodne.

Do 1999 roku powierzchnia zmeliorowanych użytków rolnych wynosiła 36,2% powierzchni ogólnej. Strategia działań w zakresie melioracji powinna uwzględniać następujące elementy:

- ograniczenie nowych melioracji mających w założeniu zmniejszenie uwilgotnienia;
- konieczność modernizacji istniejących systemów melioracyjnych ukierunkowanych na restytucję urządzeń nawadniających;
- weryfikacja funkcjonowania sieci melioracyjnych na obszarach o funkcji siedliskotwórczych oraz na terenach, z których wycofało się rolnictwo.

4.7.5. Ochrona powietrza i zmiany klimatyczne

W Polsce, w latach 1988 – 2001 emisja gazów cieplarnianych spadła o 30%. Ponadto na podstawie danych szacunkowych z lat 1990-2001 można stwierdzić, iż emisja amoniaku zmniejszyła się o 40%.

Tabela nr 12. Całkowita emisja głównych zanieczyszczeń powietrza

Gazy	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
	w tys. ton						
SO ₂	2376	2368	2181	1897	1719	1511	1564
NO ₂	1120	1154	1114	991	951	838	805
CO ₂	348926	373202	362300	338095	329739	314812	317844
CO	4547	4837	4700	4301	4364	3463	3528
Metan	2457	2252	2279	2335	2250	2183	1846
Amoniak	380	364	350	371	341	322	328

Źródło: GUS 2002.

Nasz kraj ratyfikował Konwencję o zmianach klimatu (1994) oraz protokół z Kioto (2002) co umożliwia uczestnictwo w mechanizmach przewidzianych tymi porozumieniami.

Prognozowany wzrost emisji gazów cieplarnianych w naszym kraju będzie zależał od kierunku rozwoju Polski. Proponowane rozwiązania wskazują jednak, iż niezależnie od przyjętego wariantu redukcja tych gazów przekroczy znacznie próg (6%) zobowiązań redukcyjnych przyjętych w protokole z Kioto i może sięgnąć nawet dalsze 30% wielkości emisji w, przyjmowanym jako bazowy, roku 1988.

Wspomniane zobowiązania dotyczą między innymi rolnictwa w następującym zakresie:

- poprawy efektywności energetycznej gospodarki;
- ochrony pochłaniania i retencjonowania gazów cieplarnianych poprzez promowanie zrównoważonej gospodarki leśnej;
- promowania zrównoważonych form rolnictwa;
- promowania i wdrażania technologii wykorzystujących odnawialne źródła energii, pochłaniających CO₂ itd.

Realizacja działań związanych z ochroną powietrza jest omówiona w przyjętym przez Radę Ministrów w październiku 2003 r. dokumencie „*Polityka klimatyczna Polski – strategie redukcji emisji gazów cieplarnianych w Polsce do roku 2020*”. Przyjęte w tym dokumencie rozwiązania dają wskazania dla poszczególnych sektorów służące redukcji emisji gazów cieplarnianych i dalszej poprawie stanu powietrza w Polsce.

Dla sektora rolnictwo przewidziane takie cele jak:

- racjonalne użytkowanie ziemi;
- promocja rolnictwa ekologicznego;
- zalesianie gruntów rolnych.

Wspomniane wyżej cele znalazły swe odniesienie w PROW – Działanie 4 i 5.

Opracowano też Kodeks Dobrej Praktyki Rolniczej, który poświęcono zasadom postępowania w produkcji rolniczej przyjaznych środowisku, w tym i ochronie powietrza. Służył on jako podstawa do wypracowania zasad zwykłej dobrej praktyki rolniczej mającej zastosowanie we wdrażaniu Działania 3 i 4 PROW.

4.8. SYSTEM OCHRONY PRZYRODY, DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU

Krajowy system ochrony przyrody

Krajowy system ochrony przyrody składa się z 7 różnych kategorii obszarów chronionych w tym: rezerwaty przyrody, parki narodowe, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu. Obszary chronione w sumie obejmują 32,9% powierzchni kraju. Najwyższa forma ochrony (rezerwaty przyrody i parki narodowe), z którą wiążą się ograniczenia w sposobie prowadzenia gospodarki rolnej, obejmuje tylko 1,5% powierzchni kraju. Parki krajobrazowe służą ochronie wartości przyrodniczych, historycznych i kulturowych, na obszarach wykorzystywanych gospodarczo. Utworzenie parku nie powoduje zmiany użytkowania gruntów, jak też formy własności i zarządu. Obecnie funkcjonuje w Polsce 120 parków krajobrazowych a przewiduje się utworzenie jeszcze kolejnych 30. Obszary chronionego krajobrazu służą ochronie wyróżniających się krajobrazowo terenów o różnych typach ekosystemów i nie oznaczają ograniczeń w działalności rolniczej na tym terenie, mogącej powodować zanieczyszczenie środowiska. Na terenie województwa małopolskiego i podkarpackiego oraz warmińsko-mazurskiego, zaliczanego do tzw. Zielonych Płuc Polski, ochroną

objęto więcej niż połowę terenu. Stosunek obszaru użytków rolnych do lasów w systemie obszarów chronionych jest niższy niż na terenach niechronionych. Grunty rolne stanowią niewiele ponad 44% powierzchni obszarów chronionego krajobrazu.

Tabela nr 13. Skala systemu ochrony przyrody oraz procentowy udział użytków rolnych w systemie ochrony przyrody

Kategoria ochrony	Liczba obiektów	Całkowita powierzchnia (w tys. ha)	% powierzchni kraju	% gruntów ornych	% pastwisk i łąk
Park narodowy	23	314,5	1,0	5,3	11,5
Rezerwat przyrody	1354	149,0	0,5	4,5	7,3
Park krajobrazowy	120	2486,1	7,9	30,4	8,0
Obszar chronionego krajobrazu	412	7271,4	23,2	42,9	10,3
Łącznie	1909	32595,9	32,6		

Źródło: GUS 2002 r.

Sieć NATURA 2000

W Polsce wstępnie zidentyfikowano około 500 ostoi odpowiadających kryteriom międzynarodowej ochrony przyrody, wynikającym przede wszystkim z Dyrektywy 79/409/EWG o ochronie dzikich ptaków oraz Dyrektywy 92/43/EWG w sprawie ochrony naturalnych siedlisk oraz dzikiej fauny i flory. W ramach sieci NATURA 2000 Polska proponuje ustanowienie 420 ostoi o znaczeniu europejskim, które łącznie zajmą około 21% powierzchni Polski (65,6 tys. km²). Po konsultacjach regionalnych zaproponowano:

- 69 Obszarów Specjalnych Ochrony Ptaków (OSO) o powierzchni 24 335 tys. km² (7,7% powierzchni kraju) oraz 3 obszary morskie OSO o powierzchni 8 794 km²;
- listę 184 Specjalnych Obszarów Ochrony Siedlisk (SOO) o pow. 11 716 tys. km² (3,7% powierzchni kraju), załącznik T - mapy oraz listy obszarów.

Ochrona zabytków i krajobrazu kulturowego

System ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego na obszarach rolnych i leśnych obejmuje wpis do rejestru zabytków nieruchomych dóbr kultury oraz ustanowienia stref ochrony konserwatorskiej, rezerwatów i parków kulturowych, uwzględnianych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Problem ochrony dziedzictwa kulturowego dotyczy tak zachowanych układów zabudowy wiejskiej, jak i pojedynczych obiektów architektury mieszkalnej, sakralnej oraz wytwórczości i przetwórstwa rolno-spożywczego na obszarach zabudowanych. Na obszarach niezabudowanych system ochrony zabytków dotyczy przede wszystkim obiektów archeologicznych, nieruchomych dóbr kultury, zwłaszcza mających własną formę terenową (grodziska, kurhany, wały, groble itp.). Wpis do rejestru zabytków nakłada na właściciela bądź użytkownika gruntu dbałość o stan zachowania zabytku, co w konsekwencji może doprowadzić do ograniczonego dotychczasowego sposobu zagospodarowania obszaru objętego wpisem. Ograniczenia takie mogą także wynikać z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, odnośnie do obszarów wyżej wzmiankowanych stref ochronnych, rezerwatów i parków kulturowych.

4.9. LASY I GOSPODARKA LEŚNA W POLSCE

4.9.1. Struktura lasów w Polsce

Polska charakteryzuje się lesistością na poziomie 28,5% (9113 tys. ha), która jest niższa od średniej europejskiej wynoszącej 32%. W ciągu ostatnich 11 lat wskaźnik lesistości wzrósł w naszym kraju o 0,7%. Z punktu widzenia optymalnej struktury użytkowania ziemi i ochrony środowiska lesistość Polski powinna wynosić 33-34%.

Lasy nie są równomiernie rozmieszczone, najlepiej zachowały się na terenach o najniższych możliwościach produkcji biologicznej. Lesistość województw waha się od 20,6% do 48,2%. Najniższe zalesienie wykazują centralnie położone rolnicze regiony Polski, a najwyższe regiony w południowo-wschodniej oraz zachodniej części kraju.

W strukturze gatunkowej lasów przeważają lasy iglaste, które w 2002 r. zajmowały powierzchnię 6777,7 tys. ha (ok. 76% powierzchni lasów). Powierzchnia lasów liściastych wynosiła 2140,3 tys. ha (ok. 24% powierzchni lasów). Największy udział wśród gatunków lasotwórczych ma sosna, która tworzy przeważnie sztuczne monokultury sosnowe. W ostatnich latach powierzchnia drzewostanów z udziałem gatunków liściastych stopniowo wzrasta. Wyrazem poprawy struktury drzewostanów jest również stały wzrost ich przeciętnego wieku, który wynosi obecnie 50 lat.

W strukturze własnościowej dominują lasy stanowiące własność Skarbu Państwa, na które przypada 7283 tys. ha (81,7%). W większości (6987 tys. ha) pozostają one w zarządzie Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe. Lasy prywatne oraz będące własnością gmin zajmują odpowiednio 1555 tys. ha (17,4%) i 80 tys. ha (0,9%).

Potrzeby zalesieniowe w Polsce zostały określone w Krajowym Programie Zwiększania Lesistości (KPZL), który jest dokumentem przyjętym w 1995 r. przez Radę Ministrów i poddany aktualizacji w 2003 r. Zgodnie z tym dokumentem zakłada się powiększenie lesistości kraju z 28% do 30% do 2020 r.

Tabela nr 14. Powierzchnia zalesień w latach 1995 – 2002 w poszczególnych województwach

Lp.	Województwa	Powierzchnia zalesionych gruntów rolnych w tys. ha w latach 1995 – 2002		
		Państwowych	Niepaństwowych	Ogółem
1	Dolnośląskie	8,8	1,2	10,0
2	Kujawsko-Pomorskie	6,0	3,1	9,1
3	Lubelskie	2,3	7,6	9,9
4	Lubuskie	5,7	0,3	6,0
5	Łódzkie	2,3	8,4	10,7
6	Małopolskie	0,7	3,2	3,9
7	Mazowieckie	2,5	12,4	14,9
8	Opolskie	1,7	0,3	2,0
9	Podkarpackie	3,5	4,6	8,1
10	Podlaskie	6,6	4,6	11,2
11	Pomorskie	7,5	2,4	9,8

Lp.	Województwa	Powierzchnia zalesionych gruntów rolnych w tys. ha w latach 1995 – 2002		
		Państwowych	Niepaństwowych	Ogółem
12	Śląskie	1,0	1,1	2,1
13	Świętokrzyskie	0,8	4,2	5,0
14	Warmińsko-Mazurskie	17,2	3,6	20,8
15	Wielkopolskie	8,4	5,7	14,1
16	Zachodniopomorskie	16,5	0,6	17,1
POLSKA		91,5	63,3	154,8

Źródło: GUS „Leśnictwo – Rocznik statystyczny”.

4.9.2. Zasoby lasów prywatnych

Lasy prywatne zajmują 1545 tys. ha, w tym własność osób fizycznych stanowi 1447 tys. ha, a wspólnot gruntowych 68 tys. ha.

W strukturze gatunkowej lasów niepaństwowych, podobnie jak dla lasów ogółem, przeważają lasy iglaste (głównie sosna i modrzew – 1170 tys. ha), co stanowi około 73% ich powierzchni.

Generalnie lasy niepaństwowe charakteryzują się znacznym rozdrobnieniem i rozproszeniem małych powierzchni i własności leśnych. Średnia powierzchnia prywatnej własności leśnej wynosi 1,28 ha. Tylko 0,2% gospodarstw rolnych posiada kompleksy leśne o powierzchni ponad 20 ha. Lasy te występują na uboższych niż lasy państwowe siedliskach i odznaczają się niższą jakością drzewostanów. Lasy prywatne mają także niższą od lasów państwowych zasobność drzewostanów w przeliczeniu na 1 ha (124 m³, lasy państwowe - 212 m³) i średni wiek (odpowiednio 40 i 57 lat).

W Polsce poza nielicznymi leśnymi obejmującymi zaledwie 4,6% powierzchni lasów istnieją tylko 4 stowarzyszenia prywatnych właścicieli lasów. Problematyką lasów prywatnych jeszcze nie zaczęły zajmować się Izby Rolnicze. Obecnie żadna organizacja nie reprezentuje grupowych interesów prywatnych właścicieli lasów i nie mają oni wpływu na prawo leśne i politykę leśną. Motywacja prywatnych właścicieli lasów do organizowania się w stowarzyszenia w celu prezentowania i realizowania wspólnych interesów jest znikoma.

4.9.3. Potrzeby zalesieniowe kraju

Krajowy Program Zwiększania Lesistości (Ministerstwo Środowiska, 2003) obejmuje zarówno potrzeby zalesieniowe na gruntach państwowych, jak i prywatnych. Na lata 2001 – 2005 zaplanowano zalesienie około 70 tys. ha gruntów niepaństwowych, które będzie realizowane na terenach szczególnie preferowanych i preferowanych do zalesienia, do których zaliczono 919 gmin. Największa liczba gmin o dużych potrzebach zalesieniowych znajduje się w województwach: wielkopolskim - 147, mazowieckim - 122 oraz kujawsko-pomorskim – 98. Na podstawie oceny planów zalesień w gminach oszacowano, że w latach 2004 – 2006 zalesienie obejmie 46 tys. ha gruntów rolnych prywatnych, przeciętnie w roku ok. 15 tys. ha. Mapa gmin o różnych preferencjach zalesieniowych znajduje się w załączniku A.

4.10. MOCNE I SŁABE STRONY OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA

Przedstawione poniżej zestawienie obrazuje bieżącą sytuację rozwoju obszarów wiejskich. Zostało ono wykonane na potrzeby określenia celów i priorytetów Planu przy wykorzystaniu analizy SWOT.

Tabela nr 15. Zestawienie wyników analizy SWOT

Silne strony	Słabe strony
<p>Duże zasoby ziemi.</p> <p>Wielofunkcyjny charakter gospodarstw rolnych o mieszanej produkcji.</p> <p>Bogata sieć osadnicza, zasoby ludzkie, które pozwalają na rozwój działalności pozarolniczej.</p> <p>Korzystna struktura wiekowa mieszkańców terenów wiejskich.</p> <p>Niskie koszty jednostkowe pracy, ziemi.</p> <p>Dobry stan środowiska naturalnego.</p> <p>Wysokie walory turystyczne i przyrodnicze krajobrazu rolniczego.</p> <p>Wysoki potencjał turystyczny.</p> <p>Niski poziom chemizacji produkcji rolniczej.</p> <p>Dobrze zachowana różnorodność biologiczna, w tym zasobów genetycznych w rolnictwie.</p> <p>Dobrze rozwinięta sieć obszarów chronionych.</p> <p>Rozbudowany system doradztwa rolniczego i rozbudowane służby leśne.</p> <p>Wzrastająca aktywność społeczna.</p>	<p>Duży udział gleb słabych i zakwaszonych.</p> <p>Wysokie bezrobocie rejestrowane i ukryte.</p> <p>Zła sytuacja dochodowa ludności wiejskiej.</p> <p>Rozdrobnienie struktury obszarowej gospodarstw.</p> <p>Niskie umiejętności zarządcze w sferze gospodarstw rolnych i niski poziom stosowania dobrej praktyki rolniczej.</p> <p>Niski poziom infrastruktury technicznej, społecznej transportowej oraz infrastruktury ochrony środowiska.</p> <p>Niski poziom wykształcenia ludności wiejskiej.</p> <p>Niski poziom samoorganizacji społecznej.</p> <p>Relatywnie słabe naturalne warunki do produkcji rolnej.</p> <p>Duże zróżnicowanie poziomu rozwoju powiatów.</p> <p>Niska i pogarszająca się rentowność gospodarstw z niedoborami środków pieniężnych.</p> <p>Słabo rozwinięta sieć usług na terenach wiejskich</p> <p>Brak kapitału własnego i znikome zainteresowanie (nieufność) kapitałem zewnętrznym oraz brak zdolności kredytowej.</p>
Szanse	Zagrożenia
<p>Wsparcie finansowe w wyniku przyjęcia unijnych rozwiązań prawnych.</p> <p>Otwarcie rynków Unii Europejskiej dla produktów polskiego rolnictwa.</p> <p>Objęcie polskiego rolnictwa Wspólną Polityką Rolną i polityką wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich (II Filar)</p> <p>Możliwość wykorzystania funduszy strukturalnych w celu przyspieszenia procesu modernizacji i restrukturyzacji gospodarstw rolnych.</p> <p>Rozwój nowych form działalności pozarolniczej, w tym rozwój usług doradczych, leśnictwa</p>	<p>Presja konkurencyjna ze strony producentów państw członkowskich powodująca wypieranie produktów polskich z rynku.</p> <p>Wysoki koszt dostosowania do standardów unijnych, powodujący wypadnięcie z rynku słabszych podmiotów gospodarczych.</p> <p>Pogłębienie się różnic ekonomicznych pomiędzy regionami, brak spójności rozwoju społecznego i gospodarczego.</p> <p>Okresowy wzrost bezrobocia.</p> <p>Nadmierna specjalizacja, koncentracja, chemizacja i intensyfikacja produkcji rolniczej,</p>

<p>prywatnego i rynku usług leśnych.</p> <p>Zróznicowana oferta rynkowa produktów tradycyjnych i regionalnych.</p> <p>Atrakcyjność obszarów wiejskich dla rozwoju bazy agroturystycznej i turystyki kwalifikowanej, w tym kulturowej.</p> <p>Rosnący rynek zbytu na żywność ekologiczną.</p> <p>Wielofunkcyjny rozwój wsi.</p> <p>Planowany rozwój sieci obszarów chronionych NATURA 2000.</p>	<p>powodująca zagrożenia środowiskowe.</p> <p>Degradacja środowiska naturalnego i krajobrazów rolniczych, a także zachowanych zasobów dziedzictwa kulturowego.</p> <p>Słabe przygotowanie służb doradczych (organizacyjne i merytoryczne).</p> <p>Zaostrzenie konfliktów na styku rolnictwa i ochrony przyrody.</p>
--	---

4.11. POWIĄZANIA PLANU Z PROGRAMAMI REALIZOWANYMI W OKRESIE PRZEDAKCESYJNYM

4.11.1. Działania w zakresie restrukturyzacji sektora żywnościowego i aktywizacji obszarów wiejskich

Dotychczasowe działania w zakresie restrukturyzacji sektora rolno-żywnościowego i aktywizacji obszarów wiejskich, ukierunkowane były przede wszystkim na:

- poprawę organizacji rynku rolno-żywnościowego oraz rozwój jego nowoczesnych instytucji;
- inwestycje w gospodarstwach rolnych;
- przedsięwzięcia tworzące nowe miejsca pracy w produkcji pozarolniczej, usługach i handlu na terenach wiejskich;
- szkolenia zawodowe;
- rozwój infrastruktury techniczno-produkcyjnej terenów wiejskich;
- inwestycje w przetwórstwie rolno-spożywczym;
- wsparcie gospodarstw ekologicznych;
- renty strukturalne;
- zalesienie gruntów rolnych.

Były one realizowane zarówno ze środków krajowych w ramach programów wdrażanych przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) i Agencję Nieruchomości Rolnych (ANR), jak i ze środków pomocowych w ramach programu Phare, Programu SAPARD oraz Programu Aktywizacji Obszarów Wiejskich (PAOW).

4.11.2. Inwestycje w gospodarstwach rolnych

Działania w zakresie inwestycji w gospodarstwach rolnych realizowane były głównie przez ARiMR w postaci dopłat do oprocentowania kredytów inwestycyjnych.

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa wspierała następujące przedsięwzięcia w ramach inwestycji w gospodarstwach rolnych:

- zakup gruntów rolnych;
- utworzenie lub urządzenie gospodarstw rolnych przez osoby, które nie ukończyły 40 roku życia;

- utworzenie lub urządzenie gospodarstwa rolnego w ramach realizacji zaakceptowanego przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Ministra Finansów, programu osadnictwa rolniczego na gruntach Skarbu Państwa;
- realizację przedsięwzięć w rolnictwie i działach specjalnych (wykorzystanie posiadanej bazy produkcyjnej gospodarstw rolnych i działów specjalnych poprzez rozpoczęcie lub zwiększenie produkcji);
- wznowienie produkcji w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych produkcji rolnej znajdujących się na obszarach dotkniętych klęską suszy, gradobicia, nadmiernych opadów atmosferycznych, wymarznienia, powodzi, pożaru lub plagi gryzoni.

Kredyty z dopłatą ARiMR udzielane są przez banki, z którymi Agencja zawarła stosowne umowy. Dopłata Agencji jest zróżnicowana w zależności od rodzaju kredytu. Warunkiem uzyskania kredytu jest przygotowanie planu przedsięwzięcia, uzyskanie pozytywnej opinii właściwego terytorialnie Ośrodka Doradztwa Rolniczego (ODR) oraz złożenie stosownego wniosku w banku współpracującym z Agencją.

Gwarancje i poręczenia są kolejną formą pomocy udzielanej przez Agencję w przypadku kredytów przeznaczonych na realizację inwestycji, w tym podejmowane przez młodych rolników.

W ramach programu przedakcesyjnego SAPARD wspierano następujące inwestycje:

- Restrukturyzacja gospodarstw mleczarskich;
- Modernizacja gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierzęcej;
- Budowa, rozwój i modernizacja budynków gospodarskich;
- Wyposażenie w maszyny i sprzęt do produkcji rolnej oraz zakup stada podstawowego;
- Przygotowanie bazy produkcyjnej dla wybranych działów produkcji rolnej;

W ramach Działania 2 Programu SAPARD do 30 kwietnia 2004 r. złożono 15 582 wniosków, z czego ok. 11 000 w lutym i marcu. Do 30 kwietnia 2004 r. ARiMR podpisała 10 674 umów z beneficjentami, na łączną kwotę 501 229 859,89 PLN. Działania Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich” dotyczące inwestycji w gospodarstwach rolnych, w ramach Priorytetu I – wspieranie rozwoju obszarów wiejskich poprzez wzrost konkurencyjności rolnictwa, będą naturalną kontynuacją programów realizowanych przed akcesją.

4.11.3. Tworzenie nowych miejsc pracy w produkcji pozarolniczej, usługach i handlu na obszarach wiejskich

Działania w zakresie tworzenia nowych miejsc pracy w produkcji pozarolniczej, usługach i handlu na obszarach wiejskich są realizowane głównie przez Agencję Nieruchomości Rolnych¹², Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz z pożyczki z Banku Światowego w ramach Programu Aktywizacji Obszarów Wiejskich.

Programy Agencji Nieruchomości Rolnych (ANR) nastawione są na przezwycięzenie problemu bezrobocia na obszarach po byłych Państwowych Gospodarstwach Rolnych (PGR). ANR współpracuje z instytucjami i organizacjami zajmującymi się zwalczaniem bezrobocia oraz udziela wsparcia inicjatywom regionalnym i lokalnym, głównie poprzez tworzenie nowych i zachowanie istniejących miejsc pracy.

Do zadań tych należą w szczególności:

¹² Dawna nazwa: Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa.

- 1) przeznaczanie własnych środków finansowych na preferencyjne linie kredytowe objęte dopłatami z Ministerstwa Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej na tworzenie nowych miejsc pracy w działalności pozarolniczej dla zarejestrowanych bezrobotnych byłych pracowników PGR i członków ich rodzin;
- 2) poręczanie pożyczek z Funduszu Pracy bezrobotnym, byłym pracownikom PGR na podjęcie działalności gospodarczej oraz pracodawcom, prowadzącym działalność gospodarczą na terenie majątku byłych PGR, a także poręczanie kredytów bankowych (pożyczek) osobom fizycznym i prawnym prowadzącym działalność gospodarczą związaną z zagospodarowaniem mienia byłych PGR;
- 3) program „mikropożyczek” na samodzielną działalność gospodarczą we współpracy z Fundacją Wspomagania Wsi;
- 4) refundowanie pracodawcom tworzącym nowe miejsca pracy części kosztów wynagrodzeń zatrudnionych pracowników – wsparcie finansowe tych przedsiębiorców, którzy tworzą miejsca pracy w przedsięwzięciach o charakterze pozarolniczym, poprzez obniżanie części kosztów ponoszonych przy zatrudnianiu nowych pracowników;
- 5) wspieranie lokalnych programów zwalczania bezrobocia (w tym udział w tworzeniu lokalnych funduszy poręczeniowych) – program skierowany jest do samorządów na poziomie gmin;
- 6) udział w programach zwalczania bezrobocia koordynowanych i realizowanych przez odpowiednie ministerstwa i urzędy centralne.

W latach 1996 – 1999 Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa uzyskała i rozdysponowała na tworzenie nowych miejsc pracy znaczące środki z pomocy bezzwrotnej Unii Europejskiej. Utworzony z tych środków Fundusz Aktywizacji Bezrobotnych (ponad 3,8 mln EUR), pozwolił wykreować blisko 3600 nowych miejsc pracy i 165 samodzielnych przedsięwzięć gospodarczych. Kontynuacją FAB - u był tzw. Fundusz Uzupełniający w kwocie ok. 1,7 mln zł (0,37 mln EUR), którego wykorzystanie umożliwiło utworzyć dodatkowo 420 nowych miejsc pracy.

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa zajmuje się wspieraniem tworzenia miejsc pracy poprzez udzielanie, za pośrednictwem banków, niskooprocentowanych pożyczek, ze środków Agencji przeznaczonych dla osób fizycznych lub prawnych prowadzących bądź podejmujących pozarolniczą działalność gospodarczą na terenie gmin wiejskich i wiejsko – miejskich (program małej przedsiębiorczości). W latach 1998-1999 Agencja udzielała pożyczek ze środków Funduszu Pracy dla pracodawców na utworzenie miejsc pracy dla bezrobotnych zamieszkałych na terenie gmin wiejskich i miejsko-wiejskich. W latach 1995 - 2001 Agencja wykorzystując środki programu małej przedsiębiorczości oraz Funduszu Pracy zawarła 5 786 umów na pożyczki na tworzenie miejsc pracy na łączną kwotę 209 943,6 tys. zł (44 507,865 tys. EUR). Pozwoliło to wykreować 19 710 miejsc pracy na terenach wiejskich. Ponadto, ARiMR stosuje dopłaty do oprocentowania kredytów inwestycyjnych tworzących stale miejsca pracy w działalności gospodarczej pozarolniczej w gminach wiejskich, miejsko-wiejskich i miastach do 20 tys. mieszkańców. Ogółem w latach 1996-2001 banki zawarły z inwestorami 3491 kredytów na łączną kwotę 443 738 tys. zł (94 072, 079 EUR), co pozwoliło na utworzenia 17 750 nowych miejsc pracy.

Krajowe działania były ponadto wspierane poprzez realizację działania 4 Programu SAPARD *Różnicowanie działalności rolniczej na obszarach wiejskich*, które zostało wdrożone w 2003 roku. Do 30 kwietnia 2004 r. złożono 7 500 wniosków w ramach tego Działania, z czego podpisano 1 105 umów na kwotę 90 934 861,85 zł.

Program Aktywizacji Obszarów Wiejskich (PAOW), którego realizacja przewidziana jest do lipca 2004 r., to znaczący, pod względem zaangażowania środków krajowych, program współfinansowany z kredytu Banku Światowego, wspierający rozwój obszarów wiejskich. Jednym z

elementów tego programu jest Komponent A – mikropożyczki, przeznaczony na tworzenie nowych miejsc pracy. Natomiast w ramach podkomponentu B1 – PAOW, Reorientacja/Przekwalifikowania finansowane są instrumenty, których zasadniczym przeznaczeniem ma być aktywizacja ludności wiejskiej i umożliwienie znalezienia przez nią zatrudnienia, głównie poprzez poradnictwo, informację zawodową oraz pośrednictwo pracy. Powyższe działania są komplementarne w stosunku do Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwój zasobów ludzkich, który będzie wdrażany przez Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, ze środków *Europejskiego Funduszu Socjalnego, Sektorowego Programu Operacyjnego – Wzrost konkurencyjności gospodarki* finansowanego z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego.

4.11.4. Szkolenia zawodowe

Działania w zakresie szkoleń zawodowych, realizowane głównie przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, uwzględniały przede wszystkim:

- dofinansowanie oraz dotacje na przedsięwzięcia związane z podnoszeniem i zmianą kwalifikacji zawodowych mieszkańców wsi;
- dotacje na działania związane z doradztwem oraz informacją w rolnictwie oraz praktyczną nauką zawodu.

W działaniach o podobnym charakterze uczestniczyła również Agencja Nieruchomości Rolnej realizując:

- program stypendialny dla młodzieży szkolnej ze środowisk byłych PGR - program Poprawa szans edukacyjnych dzieci z osiedli należących do byłych PGR oraz tzw. stypendia pomostowe umożliwiające podjęcie studiów dziennych magisterskich na uczelniach państwowych uzdolnionej młodzieży, pochodzącej z ubogich rodzin;
- organizowanie szkoleń dla bezrobotnych i pracowników zagrożonych utratą pracy.

Program Aktywizacji Obszarów Wiejskich (PAOW) obejmuje, obok komponentu B1 – PAOW, komponent B2 – Edukacja, którego celem jest poprawa warunków i poziomu nauczania w szkołach podstawowych i gimnazjach na obszarach wiejskich. Podwyższenie kwalifikacji absolwentów szkół wiejskich będzie prowadzić do aktywizacji zawodowej i zwiększania ich konkurencyjności na rynku pracy.

Ośrodki Doradztwa Rolniczego, podległe wojewodom, oraz Regionalne Centra Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich, podległe Ministrowi Rolnictwa i Rozwoju Wsi, prowadzą szkolenia dla rolników i mieszkańców obszarów wiejskich w zakresie doskonalenia wiedzy o prowadzeniu i organizacji gospodarstw, o nowych technologiach, wymaganiach wynikających z prawodawstwa UE oraz prowadzeniu gospodarstwa agroturystycznego, działalności pozarolniczej, zmianie kwalifikacji itp. Poza szkoleniami i doradztwem, realizowanymi w ramach zadań statutowych, z budżetu wojewodów oraz z budżetu Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, wspierane jest także doskonalenie zawodowe rolników poprzez szkolenia zlecane m.in. instytucjom naukowym, stowarzyszeniom, fundacjom i innym jednostkom niezaliczanym do sektora finansów publicznych, obejmujących szczególnie ważne tematy z punktu widzenia polityki rolnej państwa.

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi współfinansuje różnego rodzaju inicjatywy edukacyjne, adresowane do młodzieży ze środowisk wiejskich, a także transfery wyników badań naukowych do praktyki rolniczej oraz tworzenie baz danych w tym zakresie. Najlepsze wdrożone prace naukowo-badawcze są corocznie wyróżniane nagrodami MRiRW.

Działania ukierunkowane na tworzenie nowych miejsc pracy w działalności pozarolniczej na obszarach wiejskich będą realizowane w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego Wzrost

konkurencyjności gospodarki, Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego oraz będą komplementarne z programem Rozwój Zasobów Ludzkich.

4.11.5. Rozwój infrastruktury techniczno-produkcyjnej na obszarach wiejskich

Głównym podmiotem realizującym działania, w zakresie rozwoju infrastruktury techniczno – produkcyjnej, jest Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. ARiMR dofinansowuje budowę wodociągów, kanalizacji oraz modernizacji i budowy dróg na terenach wiejskich.

Do zadań Agencji należało również, wraz z Wojewódzkimi Zarządami Melioracji i Urzędzeń Wodnych, wdrażanie pożyczek z Europejskiego Banku Inwestycyjnego (EBI) i Banku Rozwoju Rady Europy, zaciągniętych przez Rząd RP na usuwanie skutków powodzi z 1997 roku w urządzeniach melioracji podstawowych. Zakres działań obejmował: naprawę i modernizację obwałowań i nowych wałów, udrożnienie rzek, naprawę dróg przywałowych i budowę zbiorników retencyjnych. Łącznie w latach 1997-2001 zrealizowano inwestycje na kwotę 1018,8 mln zł (215, 984 mln EUR).

Te przedsięwzięcia częściowo były kontynuowane przez ARiMR w ramach działania 3 Programu SAPARD (*Rozwój infrastruktury a obszarach wiejskich*) w formie dotacji, w celu polepszenia infrastruktury energetycznej i wodnej, rozwoju transportu drogowego oraz sieci telekomunikacyjnej na obszarach wiejskich. W ramach tego działania złożono 6 230 wniosków, a do 30 kwietnia 2004 r. 43% środków finansowych tego działania zakontraktowano w ramach 1853 projektów (na łączną kwotę 838 075 382,75 zł).

W 2002 r. Agencja została wyznaczona jako jednostka wdrażająca pożyczkę z Europejskiego Banku Inwestycyjnego, zaciągniętych przez Rząd RP na usuwanie skutków powodzi z 2001 r. w urządzeniach melioracji podstawowych w dorzeczu Wisły.

Agencja zajmuje się również wdrażaniem komponentu C – Infrastruktura wiejska - Programu Aktywizacji Obszarów Wiejskich, realizowanego w latach 2002 - 2004, współfinansowanego z kredytu Banku Światowego. Inwestycje te realizowane są na terenie całego kraju, zaś pomocą objęte są projekty infrastrukturalne w zakresie budowy i modernizacji dróg gminnych, powiatowych, systemów wodociągowych, kanalizacji, oczyszczalni ścieków oraz systemów gospodarki odpadami stałymi.

Realizacją inwestycji w zakresie rozwoju infrastruktury na obszarach wiejskich zajmuje się również program Phare „Spójność Społeczna i Gospodarcza”, którego podstawowym celem jest tworzenie i rozbudowa infrastruktury polepszającej klimat inwestycyjny na danym obszarze. Granty na współfinansowanie kosztów realizacji projektów w dziedzinie infrastruktury w skali gmin przeznaczone są na: inwestycje dotyczące oczyszczania ścieków i zagospodarowania odpadów, kanalizacji i sieci gazowej, transportu lokalnego i przygotowania obszarów na potrzeby działalności gospodarczej.

Wymienione powyżej działania będą komplementarne w stosunku do projektów współfinansowanych z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (ERDF) w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego.

4.11.6. Inwestycje w przetwórstwie artykułów rolnych

Działania dotyczące inwestycji w przetwórstwie rolno – spożywczym realizuje głównie Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Agencja przyznaje dopłaty do oprocentowania kredytów, w ramach podstawowego kredytu inwestycyjnego, przeznaczonego między innymi na finansowanie inwestycji w przetwórstwie rolno-spożywczym oraz wspiera następujące programy branżowe:

- restrukturyzacji przetwórstwa ziemniaka na skrobię;
- wspierania restrukturyzacji i modernizacji przemysłu mięsnego;

- program mleczarski.

Dodatkowo Agencja udziela także gwarancji i poręczeń na kredyty przeznaczone na finansowanie inwestycji w przetwórstwie rolno – spożywczym.

Od 2003 r. modernizacja sektora rolno-spożywczego jest wspierana poprzez działanie 1 Programu SAPARD *Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych*. Do 30 kwietnia 2004 r. 79,54% środków finansowych tego działania było zakontraktowanych, w ramach 899 umów na łączną kwotę w wysokości 1084 304 921,79 zł.

Program Phare jest nastawiony na wspieranie modernizacji polskiego przetwórstwa żywności przede wszystkim pod kątem jego dostosowań do norm UE. Realizowany w ramach Phare 1999 projekt Wspólny Fundusz Mleczarski mający na celu restrukturyzację polskich mleczarni i dostosowanie ich do standardów unijnych, poprzedza zaplanowane w Sektorowym Programie Operacyjnym „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” działania Priorytetu II – Rozwój i dostosowanie do norm Wspólnot Europejskich przetwórstwa artykułów rolnych. Działania objęte tym priorytetem, ze względu na zakres i planowane środki, mają szerszy zasięg niż projekt Phare. Ponadto dla sprawnego i efektywnego wdrożenia tego Priorytetu duże znaczenie będą miały wcześniej realizowane projekty w ramach Phare 2000 (wdrażane do końca 2003 r.) i Phare 2001 (wdrażane do końca 2004 r.), dotyczące organizacji kontroli weterynaryjnej, fitosanitarnej i kontroli żywności oraz przygotowania mechanizmów w zakresie wspólnej polityki rolnej.

4.11.7. Ochrona gruntów rolnych i leśnych

Ochrona gruntów rolnych i leśnych jest prowadzona w oparciu o ustawę z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz. U. z dnia 22 lutego 1995 r.).

Ochrona gruntów rolnych polega na ograniczaniu przeznaczania ich na cele nierolnicze lub nieleśne; zapobieganiu procesom degradacji i dewastacji gruntów rolnych oraz szkodom w produkcji rolniczej, powstającym wskutek działalności nierolniczej; rekultywacji i zagospodarowaniu gruntów na cele rolnicze oraz na zachowaniu torfowisk i oczek wodnych jako naturalnych zbiorników wodnych. Warto wskazać, iż ustawa o ochronie gruntów rolnych i leśnych dopuszcza zmianę sposobu użytkowania gruntów rolnych w sytuacji, gdy dotychczasowy powoduje niszczenie zlokalizowanych na nich stanowisk archeologicznych.

Ograniczenie przeznaczania gruntów na cele nierolnicze lub nieleśne polega na konieczności uzyskaniu zgody odpowiedniego organu i decyzji zmieniającej przeznaczenie gruntów oraz uiszczeniu odpowiedniej należności przez właściciela gruntów.

Właściciele gruntów rolnych są zobowiązani do zapobiegania degradacji gleby, a właściwy organ, ze względu na ochronę gleb przed erozją, może w drodze decyzji, nakazać właścicielowi zalesienie, zadrzewienie czy zakrzewienie gruntów lub założenie na nich trwałych użytków zielonych. Właścicielowi gruntów przysługuje zwrot kosztów zakupu niezbędnych nasion i sadzonek ze środków Funduszu Ochrony Gruntów Rolnych.

Środki na realizację założeń ochrony gruntów rolnych pochodzą z Funduszu Ochrony Gruntów Rolnych, a w przypadku ochrony gruntów leśnych, poprzez prowadzenie właściwej gospodarki leśnej z Funduszu Leśnego. (Ustawa o lasach, tekst jednolity z 2000 r., Dz. U. z 2000 r., Nr 56, poz. 679).

Ze środków Funduszu Ochrony Gruntów Rolnych w 2001 r. największa część przeznaczona została na wybudowanie dróg dojazdowych (58 mln zł, 12,50 mln EUR), działania służące zwiększaniu małej retencji (4,9 mln zł, 1,04 mln EUR), użyźnianie i ulepszanie gleb (ok. 3,4 mln zł, 0,72 mln EUR) oraz badanie płodów rolnych w strefach ochronnych (3,1 mln zł, 0,66 mln EUR). Najmniej środków przeznaczono na przeciwdziałanie erozji.

Ze środków Funduszu Leśnego na inwestycje wspólne Lasów Państwowych przeznaczono w 2001 roku 22,6 mln zł (4,79 mln EUR), a wydatki ogółem wyniosły około 644,5 mln zł (136,63 mln EUR). Wpływy z tytułu kar i opłat związanych z wyłączeniem z produkcji gruntów leśnych oraz należności wynikające z odszkodowań wyniosły 58,6 mln zł (12,42 mln EUR).

W ramach działania 5 Programu SAPARD *Program rolnośrodowiskowy i zalesianie* (projekt pilotażowy), planowany był do uruchomienia Schemat 5.2 – Zalesianie, który jednak ze względu na przygotowywane wdrożenie nowego wsparcia na zalesianie gruntów rolnych oraz krótki okres do akcesji, został anulowany (Decyzja nr 11/2002 Zespołu Komitetu Monitorującego SAPARD, z dnia 7 lutego 2002 r.).

4.11.8. Zalesianie gruntów rolnych

Pomoc związana z zalesianiem gruntów rolnych odbywa się w oparciu o ustawę z dnia 28 czerwca 1991 o lasach (Dz. U. z 2000 r., Nr 56, poz. 673, z późn. zm.), a do końca roku 2003 odbywała się także w oparciu o Ustawę o przeznaczeniu gruntów rolnych do zalesienia (Dz. U. z 2001 r., Nr 73, poz. 764 oraz z 2003 r. poz. Nr 46, poz. 392)¹³, która regulowała zasady przeznaczania gruntów rolnych do zalesienia, zasady prowadzenia uprawy leśnej oraz wielkości ekwiwalentów z tytułu wyłączenia gruntów z upraw rolnych.

W ramach realizacji I etapu KPZR w latach 1995-2000 zalesiono łącznie 111,3 tys. ha, tj. 111,3% planowanej powierzchni. Realizacja programu przebiegała jednak inaczej na gruntach stanowiących własność skarbu państwa niż na gruntach prywatnych. Zalesienia na gruntach prywatnych zrealizowano w 82,4%. Wynikało to między innymi z niedostatecznych środków finansowych na wspieranie działań zalesieniowych, które są kosztowne, wymagają znacznych nakładów pracy i pozostają poza zasięgiem możliwości finansowych polskiego rolnika.

W latach 2001 – 2002, czyli na początku realizacji drugiego etapu KPZL, proporcje w zalesianiu gruntów państwowych i prywatnych uległy wyraźnej poprawie, głównie dzięki zaangażowaniu środków funduszu leśnego, a od 2002 r. także dzięki zachętom finansowym wprowadzonym przez wspomnianą ustawę o przeznaczeniu gruntów rolnych do zalesienia. W 2001 r. zalesiono łącznie 23 tys. ha gruntów, po 11,5 tys. ha państwowych i prywatnych, zaś w 2002 r. zalesiono 20,3 tys. ha gruntów, w tym 9,7 tys. ha państwowych i 10,6 tys. ha prywatnych. W latach 2001 – 2002 zalesiono 90,2% planowanej powierzchni, lecz przewidywany roczny rozmiar zalesień w pierwszym etapie KPZL wynosił 16 tys. ha, natomiast w drugim etapie 24 tys. ha.

Środki na dofinansowanie dotychczasowych zalesień pochodziły z budżetu Państwa, z części funduszu leśnego Lasów Państwowych (finansowanie głównie sadzonek), z wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej. Planowanie nowych zalesień, jak również nadzór nad ich wykonywaniem leży w kompetencjach starosty powiatowego, który zwyczajowo deleguje te funkcje nadleśnictwom lub tworzy własne służby specjalistyczne. Zwiększenie powierzchni zalesianych prywatnych gruntów rolnych w latach 1996-97 nastąpiło wskutek realizacji Programu rozwoju leśnictwa Phare (EC/EPP/94/203).

¹³ Ustawa ta została uchylona ustawą o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich ze środków pochodzących z Sekcji Gwarancji EFOiGR z dnia 28 listopada 2003.

Tabela nr 16. Realizacja Krajowego Programu Zwiększania Lesistości w latach 1995-2002

Etap 1

Rok	Powierzchnia planowana do zalesienia		Powierzchnia zalesiona			
	Grunty państwowe	Grunty prywatne	Grunty państwowe		Grunty prywatne	
	w tys. ha	w tys. ha	w tys. ha	w%	w tys. ha	w%
1995	8,3	8,3	11,9	143,4	3,7	44,6
1996	8,3	8,3	12,2	147,0	5,3	63,9
1997	8,3	8,3	9,7	116,7	8,6	103,6
1998	8,3	8,3	10,7	128,9	6,2	74,7
1999	8,3	8,3	12,5	150,1	7,1	85,2
2000	8,3	8,3	13,1	157,3	10,3	123,6
Razem	50	50	70,1	140,2	41,2	82,4

Etap 2

Rok	Powierzchnia planowana do zalesienia		Powierzchnia zalesiona			
	Grunty państwowe	Grunty prywatne	Grunty państwowe		Grunty prywatne	
	w tys. ha	w tys. ha	w tys. ha	w%	w tys. ha	w%
2001	10,0	14,0	11,5	115,0	11,5	82,1
2002	10,0	14,0	9,7	97,0	10,6	75,7
Razem	20,0	28,0	21,2	106,0	22,1	78,9

Źródło: Ministerstwo Środowiska.

Wsparcie zalesiania gruntów rolnych, według zasad określonych w ustawie o przeznaczeniu gruntów rolnych do zalesienia (Dz. U. z 2001 r., Nr 73, poz.764 oraz z 2003 r., Nr 46, poz. 392), zostało zapoczątkowane w 2002 r. Do zalesiania kwalifikowane były na ogół grunty klasy VI lub V, narażone na erozję bądź zdegradowane.

Łączna powierzchnia gruntu przeznaczonego do zalesienia nie mogła być mniejsza niż 0,4 ha i nie może przekraczać 30 ha, przy czym minimalna powierzchnia wydzielania musiała wynosić nie mniej niż 0,10 ha. Do łącznej powierzchni gruntów przeznaczonych do zalesienia zaliczał się także grunt należący do najwyżej trzech gospodarstw rolnych, pod warunkiem istnienia wspólnej granicy, pomiędzy co najmniej dwoma parcelami stanowiącymi grunt przeznaczony do zalesienia, a należącymi do odrębnych gospodarstw rolnych.

Po otrzymaniu decyzji administracyjnej o prowadzeniu uprawy leśnej, właściciel nabywał prawo do miesięcznego ekwiwalentu za wyłączenie gruntu z upraw rolnych i prowadzenie uprawy leśnej. Wypłaty ekwiwalentu dokonywane są za pośrednictwem Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, ze środków budżetu państwa. W pierwszym roku realizacji ustawy zalesiono około 4,9 tys. ha.

4.11.9. Rozwój rolnictwa ekologicznego

W ostatnich latach nastąpił dynamiczny wzrost liczby gospodarstw ekologicznych – przede wszystkim na terenach Polski południowo-wschodniej i środkowej. Wzrost ten jest związany z wprowadzeniem od 1998 r. dotacji do kosztów kontroli, a przede wszystkim od 1999 roku dotacji do hektara upraw ekologicznych. Spowodowało to trzykrotny wzrost liczby gospodarstw ekologicznych w ciągu zaledwie 3 lat. W 2001 r. liczba ta wyniosła 1787 o łącznej powierzchni ok. 38 000 ha, w 2002 r. blisko 2000 o powierzchni około 44 tys. ha.

Tabela nr 17. Porównanie liczby i powierzchni gospodarstw ekologicznych w latach 2000 - 2002

Etap kontroli	2000		2001		2002	
	Liczba gospodarstw	Powierzchnia w ha	Liczba gospodarstw	Powierzchnia w ha	Liczba gospodarstw	Powierzchnia w ha
Kontrolowane ogółem, W tym:	1279	22 371	1778	38 731	1977	43898
Z certyfikatem	405	8 445	669	12 862	882	24412
II rok przestawiania	41	757	223	7454	505	13522
I rok przestawiania	405	13 269	886	18 415	590	15590

Źródło: MRiRW.

4.11.10. Ochrona zasobów genetycznych w rolnictwie

Od 1996 roku prowadzona jest w Polsce koordynacja działań na rzecz ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich, którą początkowo Minister Rolnictwa zlecił Centralnej Stacji Hodowli Zwierząt, następnie Krajowemu Centrum Hodowli Zwierząt, a od 1 stycznia 2002 Instytutowi Zootechniki. W strukturze Instytutu utworzony został Krajowy Ośrodek Koordynacyjny ds. Zasobów Genetycznych Zwierząt, który współpracuje z Zespołem Doradczym i 9 Grupami Roboczymi (ds. bydła, koni, trzody, owiec i kóz, drobiu, ryb, pszczół, biotechnologii).

W maju 2002 zatwierdzone zostały do realizacji 32 programy ochrony zasobów genetycznych populacji obejmujące łącznie 75 ras, odmian, linii i rodzin zwierząt gospodarskich.

Utrzymywanie zwierząt ras objętych programami ochrony jest od wielu lat wspomagane dotacją z budżetu państwa; wysokość stawek dotacji oraz objęta nią liczba zwierząt poszczególnych ras i odmian jest corocznie ustalana rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Powyższe wsparcie będzie kontynuowane w ramach działania 4 PROW, *Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt*.

4.11.11. Renty strukturalne

Od 1 stycznia 2002 r. obowiązuje ustawa z dnia 26 kwietnia 2001 r. o rentach strukturalnych w rolnictwie (Dz. U. z 2001 r. nr 52, poz. 539). Wdrożenie ustawy powierzono Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS), a środki na jej realizację pochodzą w całości z budżetu państwa. Celem tej ustawy jest zachęcenie rolników będących w wieku przedemerytalnym (o 5 lat niższym od wieku emerytalnego) do wcześniejszego zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej i przekazanie posiadanego gospodarstwa rolnego na powiększenie innego istniejącego już gospodarstwa rolnego (do powierzchni co najmniej 15 ha) prowadzonego przez rolnika posiadającego odpowiednie kwalifikacje zawodowe.

Minimalna powierzchnia przekazanego gospodarstwa rolnego, które upoważnia do ubiegania się o rentę strukturalną wynosi 3 ha.

Jeżeli rolnik pozostaje w związku małżeńskim i gospodarstwo rolne stanowi dla obojga małżonków jedyne lub główne źródło utrzymania, prawo do renty strukturalnej przysługuje, jeżeli oboje małżonkowie spełniają jednocześnie warunki do jej przyznania. Rentę strukturalną otrzymuje wtedy mąż i żona.

Rentę strukturalną ustala się w wysokości równej 150% kwoty najniższej emerytury i wypłaca się maksymalnie przez okres 5 lat, nie dłużej jednak niż do osiągnięcia wieku emerytalnego przez uprawnionego. Renta strukturalna od 1 marca 2003 r. wynosi 828,96 zł.

Ustawa przewiduje termin składania wniosków – do końca I kwartału danego roku kalendarzowego. Świadczenia pieniężne przyznane w oparciu o wnioski zgłoszone w danym roku wypłacane są nie wcześniej niż od 1 stycznia następnego roku kalendarzowego. W związku z tym pierwsze płatności z tytułu rent strukturalnych zostały wypłacone w 2003 r.

W 2002 roku, wpłynęło około 1206 wniosków o przyznanie renty strukturalnej. Wstępne warunki spełniło 769 osób, które zadeklarowały do przekazania 626 gospodarstw o łącznej powierzchni 8996,06 ha. Spośród tych osób świadczenia od 1 stycznia 2003 r. wypłaca się 460 osobom, które przekazały gospodarstwa rolne i zaprzestały prowadzenia działalności rolniczej. W 2003 r. zgłoszono 587 nowych wniosków o rentę strukturalną.

Prognoza uczestnictwa przewidywała złożenie wniosków przez 8 000 beneficjentów. Małe zainteresowanie rentami strukturalnymi na podstawie ww. ustawy spowodowane jest trudnymi kryteriami dostępu do programu rent strukturalnych, małą wysokością renty strukturalnej oraz zwiększonym zainteresowaniem rolników przyszłymi dopłatami bezpośrednimi i innymi świadczeniami w ramach środków towarzyszących WPR, w tym rentami strukturalnymi w ramach PROW.

4.11.12. Grupy producentów rolnych

Proces powstawania nowych grup rozpoczął się w latach 1992 – 1993. Można szacować, że w kraju, przed wejściem w życie ustawy o wsparciu grup producentów rolnych i ich związków, zarejestrowanych zostało około 700 grup. Liczba ich członków oraz wielkość produkcji towarowej, jaką mogą zaoferować pojedyncze grupy, są bardzo zróżnicowane, ale każdorazowo ich potencjał produkcyjny jest wielokrotnie mniejszy niż podobnych organizacji w Unii Europejskiej.

Do tej pory najwięcej grup utworzyli producenci owoców i warzyw, następnie trzody chlewnej, zbóż i roślin oleistych oraz ziemniaków. Ponad połowa grup w ogóle nie prowadzi sprzedaży poprzez grupę. Pozostałe grupy deklarują taką sprzedaż, chociaż rzadko jest to 100% produktów, najczęściej deklarowana wspólna sprzedaż dotyczy 20-40% produktów, dla których grupa jest utworzona, wytworzonych w gospodarstwach członków grupy. Ponad połowa grup prowadzi wspólne zaopatrzenie w środki do produkcji. Zaledwie 5-10% grup posiada wspólne obiekty i urządzenia służące do przechowywania produktów, ich mycia, czyszczenia, sortowania i pakowania.

Główne problemy związane ze stosunkowo niskim zainteresowaniem zakładaniem grup producentów oraz ich działaniem wynikają z:

- braku doświadczeń działalności grupowej i jednorodnej metodologii doradztwa dla grup;
- niskiej świadomości rolników w zakresie korzyści wspólnego działania;
- bagażu negatywnych doświadczeń ze spółdzielczością z lat 1948 - 1990;
- braku środków finansowych na rozpoczęcie skutecznej działalności gospodarczej;
- trudności z zawieraniem kontraktów, wynikające z niechęci części odbiorców do zawierania kontraktów z grupami.

Wsparcie dla grup producentów odbywa się obecnie w oparciu o Ustawę z dnia 15.09.2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach (Dz. U. z 2000 r., Nr 88, poz. 983). Pomoc udzielana grupom producentów, które spełniają warunki ustawy, przeznaczona jest na założenie i wsparcie działalności administracyjnej w okresie 5 lat od dnia wydania decyzji administracyjnej przez wojewodę o spełnieniu przez grupę warunków określonych w ustawie.

Drugą ustawą, na mocy, której mogą korzystać ze wsparcia grupy producentów owoców i warzyw, jest ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. o organizacji rynków owoców i warzyw, rynku chmielu, rynku tytoniu oraz rynku suszu paszowego (Dz. U. z 2001 r., Nr 3, poz. 19). Jest to ustawa dostosowująca prawo polskie do prawa Unii Europejskiej, w zakresie wspólnej organizacji rynku owoców i warzyw.

Obecnie trwa wdrażanie obu tych ustaw. Do końca grudnia 2003 roku 55 grup producentów rolnych wpisano do rejestrów grup właściwych wojewodów. W celu zachęcenia producentów rolnych do współpracy w ramach Działania 1 Programu SAPARD, przewidziano większe wsparcie dla beneficjentów tworzących grupę producentów. Wsparcie na zakładanie grup producentów rolnych, opisane powyżej zastąpione będzie Działaniem 7 PROW pt. *Grupy producentów rolnych*.

4.12. POMOC UNII EUROPEJSKIEJ W RAMACH PROGRAMÓW PRZEDAKCESYJNYCH

4.12.1. Program Phare

Program Phare w rolnictwie w latach 1990 – 1997

Wysokość wsparcia w ramach programu Phare dla rolnictwa i obszarów wiejskich oraz przetwórstwa rolno – spożywczego stanowi około 10% ogółu środków przyznawanych Polsce przez Unię Europejską w ramach tego programu.

W trakcie ponad dziesięcioletniej realizacji programu Phare dokonana się wyraźna zmiana priorytetów, jak i podejścia do sposobu zarządzania i finansowania podejmowanych działań. W pierwszych latach wdrażania, pomoc koncentrowała się głównie na dostawach rzeczowych.

W kolejnych latach dominowała pomoc techniczna w formie doradztwa, szkoleń, transferu *know – how* z zakresu wiedzy rolniczej, organizacji i zarządzania, sprzyjająca upowszechnianiu zasad gospodarki rynkowej.

Od 1998 r. w ramach tzw. nowej orientacji, program Phare został ukierunkowany „na dostosowanie do akcesji”, odchodząc od wcześniejszego podejścia „pod potrzeby”, zalecanego krajom kandydującym. Priorytety dla każdego kraju zostały określone w dokumencie UE pt. „Partnerstwo dla Członkostwa”, który stanowił podstawę przygotowania „Narodowego Programu Przygotowania Polski do Członkostwa w UE”, z obszernym aneksem dotyczącym rolnictwa. Wykaz i budżety projektów zostały przedstawione w załączniku B.

Nowa orientacja Phare 1998 - 2003

W ramach nowej orientacji, program Phare został podzielony na 3 grupy:

1) Budowa instytucji

W ramach tej grupy, od 2000 r. wspierane są projekty, których celem jest dostosowanie administracji rządowej i samorządowej do wymogów Unii Europejskiej. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi jest jednym z beneficjentów tej części programu Phare. Zrealizowane projekty przyczyniały się do przygotowania kadr i dostosowania instytucji do wymogów *acquis communautaire*.

Informacje i dane dotyczące zakresu pomocy w ramach programu Phare mającej na celu restrukturyzację rolnictwa i obszarów wiejskich dla Polski znajdują się w załączniku B.

2) Spójność Społeczna i Gospodarcza (Phare SSG)

W 2000 r., po wprowadzeniu instrumentów pomocy przedakcesyjnej realizujących politykę rozwoju regionalnego w Polsce (w ramach Agendy 2000), uruchomiono program Phare Spójność Społeczna i Gospodarcza (Phare SSG).

Celem programu Phare SSG jest zmniejszenie opóźnień i nierówności w poziomie rozwoju regionów, wzmocnienie spójności społeczno-gospodarczej Polski poprzez promowanie aktywności gospodarczej, programowanie tworzenia nowych miejsc pracy, rozwiązywanie problemów społecznych, a także rozwój infrastruktury działalności gospodarczej. Program ten jest także instrumentem służącym rozwinięciu zdolności Polski do przygotowania i wdrażania w przyszłości programów operacyjnych współfinansowanych przez fundusze strukturalne (Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego oraz Europejski Fundusz Społeczny) w ramach Celu 1 polityki strukturalnej UE.

Obok efektów rzeczowych, do najistotniejszych efektów programu Phare SSG zaliczyć można:

- wzrost praktycznych umiejętności w zakresie programowania rozwoju regionalnego oraz przygotowania programów operacyjnych;
- wzrost świadomości zasad polityki regionalnej wśród potencjalnych beneficjentów;
- zdobycie praktycznych doświadczeń w zakresie efektywnego pozyskania środków.

3) Program Współpracy Przygranicznej Phare (*Cross Border Co-operation, CBC*)

Celem programu Phare CBC jest promowanie współpracy regionów przygranicznych z przyległymi regionami państw członkowskich Unii Europejskiej, a tym samym udzielanie im pomocy w przewyżnianiu specyficznych problemów rozwojowych. Cele programu są zbieżne z celami Inicjatywy Wspólnotowej INTERREG działającej w krajach członkowskich UE. Program Phare CBC wspiera działania służące modernizacji i rozwojowi infrastruktury technicznej (w tym transportowej), ochronie środowiska, rozwojowi turystyki, aktywizacji przedsiębiorczości i współpracy około-biznesowej oraz rozwojowi zasobów ludzkich (edukacja, szkolenia). W ramach programu wykorzystywany jest także fundusz małych projektów euroregionalnych.

W ramach Phare CBC realizowane są następujące programy: Phare CBC Polska – Niemcy, Polska – Czechy i Polska – Słowacja oraz Polska – Region Morza Bałtyckiego.

W edycji programu Phare 1998, Polska uzyskała wsparcie na łączną kwotę 64,667 mln EUR, z tego rolnictwo wykorzystało 7,5 mln EUR. Wykaz projektów i ich budżety przedstawiono w załączniku B. Wysokość wsparcia w ramach edycji Phare 1999 uległa znacznemu wzrostowi i osiągnęła łącznie 213,5 mln EUR, z tego na projekty rolnicze przeznaczono 27,6 mln EUR. W ramach Phare 2000 nastąpił wzrost alokacji dla Polski. Całkowita kwota wsparcia wyniosła 484,36 mln EUR, z tego 43,6 mln EUR zostało przeznaczonych na współfinansowanie projektów zgłoszonych przez resort rolnictwa.

Wsparcie z programu Phare 2001 utrzymało się na podobnym poziomie jak z Phare 2000. Całkowity budżet Phare 2001 dla Polski wynosi 468,45 mln EUR, z tego 32,92 mln EUR na projekty zgłoszone przez resort rolnictwa. Krajowy program Phare 2001 dla rolnictwa został opracowany biorąc pod uwagę ustalenia Raportu Okresowego Komisji Europejskiej z 2000 r., priorytety ogólne Partnerstwa dla Członkostwa z 1999 r., a także zadania Narodowego Programu Przygotowania do Członkostwa. Program ten koncentruje się na projektach dotyczących dostosowania instytucji oraz inwestycji, których celem jest wzmocnienie zdolności Polski w zakresie przyjęcia i wdrożenia *acquis*, m.in. w dziedzinie rolnictwa.

W ramach Phare 2002 sektor rolny uzyska wsparcie w wysokości 35 mln EUR. Działania realizowane w ramach tej edycji programu są zbieżne z Planem Działania (*Action Plan*) przygotowanym przez stronę polską we współpracy z Dyrekcją Generalną Rozszerzenie Komisji Europejskiej. Celem Planu Działań było określenie zestawu najważniejszych przedsięwzięć, które powinny być podjęte i zrealizowane w 2002 r. przez polską administrację i wymiar sprawiedliwości w celu wzmocnienia zdolności do wykonania zadań wskazanych w Partnerstwie dla Członkostwa, zobowiązaniach negocjacyjnych oraz ujętych w programach pomocy UE dla Polski.

Program Phare 2003 zakłada kontynuację wcześniej podjętych działań ukierunkowanych na przygotowanie polskiej administracji do członkostwa w UE.

4.12.2. Program Operacyjny SAPARD

Program Operacyjny SAPARD jest instrumentem wsparcia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich oraz budowy potencjału instytucjonalnego.

Priorytetem Programu SAPARD są działania nakierowane na poprawę efektywności rynku, standardów jakościowych, zdrowotnych oraz środków dla utrzymania i tworzenia nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich. Program SAPARD stanowi także narzędzie na drodze przyjęcia *acquis communautaire* Wspólnej Polityki Rolnej (zwłaszcza w zakresie budowaniu agencji płatniczej), szczególnie w celu przygotowania do wykorzystania funduszy strukturalnych po uzyskaniu członkostwa Polski w UE.

Cele strategiczne Programu są następujące:

- poprawę konkurencyjności polskiego rolnictwa i przetwórstwa rolno – spożywczego, zarówno na rynku krajowym jak i rynku międzynarodowym;
- dostosowanie sektora rolno-spożywczego do wymagań Jednolitego Rynku w zakresie wymagań sanitarnych, higienicznych oraz jakościowych;
- stymulowanie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich poprzez rozwój infrastruktury technicznej oraz tworzenie warunków do podejmowania pozarolniczej działalności gospodarczej na wsi.

W ramach Programu SAPARD przewidziano realizację następujących działań:

- działanie 1. Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych;
- działanie 2. Inwestycje w gospodarstwach rolnych;
- działanie 3. Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich;
- działanie 4. Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich;
- działanie 5. Pilotażowe programy rolno – środowiskowe;
- działanie 6. Szkolenia zawodowe;
- działanie 7. Pomoc techniczna.

W dniu 2 lipca 2002 r. Komisja Europejska wydała decyzję o przekazaniu Polsce zarządzania środkami UE dla 5 spośród 7 Działań Programu SAPARD. Tym samym uznano gotowość instytucji polskich do realizacji programu zgodnie z wymogami UE. Na podstawie ww. decyzji Komisji Europejskiej rozpoczęto praktyczną realizację programu w zakresie działań 1, 2, 3, 6 i 7. Budżet tych działań stanowi 87% środków finansowych programu. 13 listopada 2003 roku Komisja Europejska wydała decyzję o przekazaniu Polsce zarządzania funduszami UE w ramach Działania 4 pt. Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich.

W dniu 1 sierpnia 2003 r. Działanie 5 Program rolnośrodowiskowy (projekt pilotażowy) został zaakceptowany decyzją Komisji.

Działanie to, którego celem było zachęcanie rolników do przestrzegania zasad ochrony środowiska w rolnictwie oraz propagowanie ochrony przyrody na obszarach wiejskich, planowane było do wdrożenia na 4 obszarach pilotażowych: (1) Dolina Biebrzy i Narwi, (2) Ujście Warty, (3) Warmia i Mazury, (4) Podkarpacie.

Jednakże w związku z krótkim okresem do akcesji, jak również czasochłonnym i kosztownym procesem akredytacji, Komitet Monitorujący dla Programu SAPARD zalecił na spotkaniu 9 grudnia 2003 r., aby nie kontynuować dalszych prac nad tym działaniem. Wyłączenie Schemat 5.2 Działania 5 -Zalesianie z Programu SAPARD zostało zaakceptowane decyzją Komisji w dniu 11 lipca 2003 r.

Aktualnie realizowane działania Programu SAPARD współfinansowane są ze środków dostępnych w ramach RUF 2000 i 2001. Do dnia 30 kwietnia 2004 r. wpłynęło: 1778 wniosków w ramach Działania 1, 15 582 w ramach Działania 2, 6230 w ramach Działania 3, 7500 w ramach Działania 4. (tabela nr 18).

Tabela nr 18. Liczba wniosków oraz wykorzystania RUF z lat 2000 – 2003 do 30 kwietnia 2004 roku

Działanie	Liczba wniosków	Liczba umów	Kwota zobowiązań (zł)	% RUF
1	1 778	899	1084 304 921,79	79,54
2	15 582	10 674	501 229 859,89	117,98
3	6 230	1853	838 075 382,75	43,08
4	7 500	1105	90 934 681,85	24,75
6	4	4	65 755 188	88,16
7	4	4	13 824 320, 22	88,17
Razem	31 090	14 531	2 514 544 846,28	61,32

W ramach Działania 6 zakończyło się 8 projektów szkoleniowych, w których przeszkolono ponad 6 tys. rolników. W ramach Działania 7 zakończyły się seminaria i konferencje dla potencjalnych beneficjentów Programu SAPARD, w których uczestniczyło ponad 8 tys. osób.

W trakcie wdrażania Programu SAPARD stwierdzono potrzebę dokonania modyfikacji niektórych jego zapisów ograniczających zakres wykorzystania środków przez rolników. Część zmian została formalnie zaakceptowana przez Komisję Europejską i weszła w życie 30 lipca 2003 r. i następnie 24 października 2003 r.

Doświadczenia i umiejętności nabyte przez polską administrację i podmioty korzystające z Programu SAPARD, zostaną wykorzystane do wdrażania środków pomocowych w ramach SOP i niniejszego Planu.

Tabela nr 19. Wsparcie finansowe UE w ramach Programu Operacyjnego SPARARD oraz Projektów Phare przeznaczone na sektor rolny w Polsce w latach 2000 - 2003

Lata	2000	2001	2002	2003	Razem
RUF w ramach Programu SAPARD*	171 570 075	175 057 271	179 874 468	181 658 615	708 160 429
Edycja projektów Phare**	38 812 000	32 920 000	34 730 000	42 505 000	148 967 000
Razem	210 382 075	207 977 271	214 604 468	42 505 000	857 127 429

* RUF – Roczne Umowy Finansowe. W Rocznej Umowie Finansowej na rok 2003 znajdują się przepisy wynikające z Rozporządzenia (KE) 2222/2000, umożliwiające wydłużenie terminów wygasania zobowiązań KE w ramach RUF 2000, 2001, 2002, odpowiednio do końca 2004, 2005, 2006 roku. Łączne współfinansowanie krajowe wynosi 235 818 467 EUR. Faktyczne wykorzystanie tych funduszy rozpoczęło się w roku 2002.

** Budżet projektów Phare określony w fiszach projektowych - wydatkowany w latach określonych w fiszach projektowych. Projekty Phare 2000, 2001, 2002, 2003 obejmują przede wszystkim wsparcie na rozwój instytucjonalny związany z sektorem rolnym. Łączne współfinansowanie krajowe wynosi 79 568 800 EUR.

Biorąc pod uwagę istniejące potrzeby, jak również zapisy art. 3 pkt 2 rozporządzenia Komisji nr 447/2004 z 10 marca 2004 r. ustanawiającego zasady w wspomagające przejście z pomocy określonej rozporządzeniem nr 1268/1999 na pomoc ujętą w rozporządzeniach nr 1257/1999 oraz 1260/1999 dla Republiki Czeskiej, Estonii, Łotwy, Litwy, Węgier, Polski, Słowenii i Słowacji, który mówi, że „Płatności na projekty realizowane w ramach rozporządzenia nr 1268/1999, które zostały wyczerpane lub okazały się niewystarczające, mogą zostać włączone do programowania w latach 2004 – 2006 w ramach rozporządzenia nr 1257/1999 i sfinansowane przez Sekcję Gwarancji EAGGF, Polska zdecydowała się na wykorzystanie tej możliwości.

Zalecenia wynikające z średniookresowej oceny Programu SAPARD

Średniookresowa Ocena Programu SAPARD na lata 2000 – 2003 została przekazana Komisji Europejskiej w dniu 23 grudnia 2003 r. Średniookresowa ocena Programu SAPARD została przeprowadzona zgodnie z wytycznymi WE.

Istnieje ogólna równowaga pomiędzy skutecznością a sprawiedliwością przydziału środków finansowych SAPARD głównie ze względu na zdolność lokalnej administracji na obszarach o gorszej sytuacji społecznej do absorpcji dostępnych środków na Działanie 3 (infrastruktura obszarów wiejskich) w porównaniu do bardziej stałego napływu środków na finansowanie restrukturyzacji przedsiębiorstw rolno-spożywczych w bardziej rozwiniętych rejonach.

Większe przedsiębiorstwa są beneficjentami SAPARD, którzy otrzymali pomoc jako pierwsi. Nie prowadzi się celowej polityki wspierania większych przedsiębiorstw, co pokazuje analiza odrzuconych wniosków.

Dotychczasowe doświadczenie ukazuje, iż istnieją możliwości wprowadzenia szczegółowych przepisów dla programów o małych grantach, zawierających uproszczone procedury, jeżeli przyjęta zostanie polityka wspierania mniejszych gospodarstw rolnych i przedsiębiorstw spożywczych.

Wzrost dochodów oraz zmniejszenie bezrobocia. Uzyskane informacje pokazują, że średni dochód wzrósł o 20% w wyniku inwestycji programu zarówno w gospodarstwach jak i zakładach przetwórczych. Brak jest dowodów wskazujących na zmniejszenie bezrobocia w wyniku bezpośrednich inwestycji SAPARD, lecz wskaźnik wybrany w celu ukazania zdolności programu do tworzenia i utrzymania miejsc pracy na obszarach wiejskich (tj. „poprawa powiązań pomiędzy

gospodarstwami rolnymi a przemysłem przetwórczym”) jest dość pozytywny (26% gospodarstw rolnych poprawiło swoje powiązania z przemysłem spożywczym).

Poprawa jakości i bezpieczeństwa żywności oraz zgodność ze standardami UE okazały się priorytetowe zarówno dla rolników jak i producentów żywności – 31% inwestycji w Działanie 1 oraz 57,6% w Działanie 2 poświęcone są temu celowi. Dotychczas 79% spośród zakładów przetwórstwa żywności wspieranych ze środków SAPARD stara się spełnić standardy higieny i weterynaryjne UE, a także przyjmuje inne przemysłowe standardy jakości żywności. Ten odsetek wzrośnie do 85% w momencie zakończenia inwestycji. Gospodarstwa również poprawiają wskaźnik zgodności ze standardami. Przed rozpoczęciem wdrażania SAPARD w gospodarstwach objętych badaniem 13% produkcji odpowiadało standardom UE, a odsetek ten wzrósł do 17,6% tuż przed rozpoczęciem oceny. Jednakże wkład SAPARD w ten wysiłek jest ograniczony, głównie ze względu na krótki okres wdrażania programu jak i niewielką liczbę wspomaganych finansowo beneficjentów. Zakłady przetwórstwa żywności odpowiadające standardom UE w wyniku bezpośredniej pomocy SAPARD stanowią niewielki udział całości: 4,4% istniejących mleczarni, 0,8% zakładów mięsnych, 0,5% zakładów przetwórstwa owocowo-warzywnego.

Odnotowano również duże zaangażowanie w osiągnięcie postępu w dziedzinie bezpieczeństwa i higieny pracy. Było to głównym celem 46,3% projektów finansowanych w gospodarstwach rolnych. Ponadto w przypadku ponad 40% odpowiedzi na kwestionariusze złożone w zakładach przetwórstwa żywności stwierdzono, iż poprawiły się warunki pracy w tych zakładach w wyniku inwestycji finansowanych przez SAPARD.

Nie osiągnięto w ramach programu znaczącej poprawy dobrostanu zwierząt. Liczba wniosków dla właściwych poddziałań jest bardzo niewielka, a warunki wymagane dla zabezpieczenia pomocy są uważane za zbyt kosztowne i trudne.

Potrzebne są dalsze wysiłki na rzecz upowszechniania znaczenia ochrony środowiska. Działanie 5 nie zostało uaktywnione; zanieczyszczenie pyłami z zakładów przetwórczych zmniejszyło się o 10%, lecz emisja gazu nieco wzrosła. W gospodarstwach 34 spośród 54 respondentów uwzględniło aspekty ochrony środowiska w swych inwestycjach, ale środowisko naturalne jest głównym celem jedynie dla 13% inwestycji w ramach Działania 2 w porównaniu do 57,6% inwestycji na rzecz poprawy jakości produkcji.

Głównym efektem zmian wprowadzonych do programu od początku jego wdrażania było zezwolenie beneficjentom na wykorzystywanie pomocy SAPARD na cele bardziej komercyjne aniżeli inwestycje, których cel miał charakter bardziej publiczny. Zwiększyło to wskaźnik absorpcji.

Instytucje zaangażowane w realizację Programu SAPARD zdobyły obecnie wyjątkową wiedzę, niedostępną gdzie indziej w Polsce. Obecna struktura sprawdza się w przypadku zarządzania większością z 7 działań Programu. Około 600 osób pracuje obecnie nad tym programem w centrali i 16 oddziałach regionalnych Agencji SAPARD. Proces budowy instytucji dokonał się w przeważającej mierze w latach 2000-2003.

Kluczowe wnioski:

1. *Budowa zdolności administrowania programem musi odbywać się równolegle z planowaniem strategicznym.* Projektowanie programu powinno uwzględniać wielkość środków, które są dostępne dla jego realizacji. Uplęło 30 miesięcy od zatwierdzenia Planu SAPARD i rozpoczęcia programu. Okazało się, że określanie procedur, ustanowienie całej infrastruktury instytucjonalnej, budowa zdolności administracyjnych były większym wyzwaniem aniżeli się spodziewano. Luka pomiędzy organizacją a zdolnością administrowania niezbędną dla zarządzania SAPARD będzie miała większe znaczenie w przypadku Funduszy Strukturalnych.

2. *Procedury powinny być dostosowane do potrzeb beneficjentów oraz równolegle uwzględniać interes publiczny.* Potencjalnie niewielki problem związany z dużym napływem wniosków, przy obecnych procedurach, ujawnił istniejące braki potencjału i spowodował kolejkę niezarejestrowanych wniosków. Zwiększył także ryzyko niesprawiedliwego przydziału środków finansowych. Bardziej elastyczne procedury i wnioski skoncentrowane na beneficjentach zapobiegą podobnym problemom w przyszłości. Jednocześnie zmiany wprowadzone w programie ukierunkowały pomoc w większym stopniu na prywatne interesy beneficjentów i oddaliły ją od interesu publicznego określonego w celach programu. Trudno jest usprawiedliwić obecny poziom wsparcia w przypadku niektórych kwalifikowanych wydatków (np. ciągników rolniczych), a jednocześnie trudno będzie to zmienić. Uproszczenie procedur nie musi oznaczać porzucenia interesu publicznego, takiego jak ochrona środowiska, grupy w gorszym położeniu (bezrobotna młodzież, kobiety i gospodarstwa marginalne) lub dobrostan zwierząt.
3. *Polskie rolnictwo i przemysł spożywczy mają dualistyczny charakter.* Istnieją gospodarstwa i zakłady przetwórcze, które są potencjalnie bardzo konkurencyjne. Będą one miały tendencje do absorpcji większości wsparcia SAPARD zarówno ze względu na swą wielkość jak i umiejętność starania się o pomoc. Istnieje również duża liczba małych jednostek, zarządzanych głównie przez starszych tradycyjnych rolników i przedsiębiorców. Wyzwaniem dla każdego programu pomocowego jest sposób, w jaki należałoby przemienić tę cechę obszarów wiejskich z wady w zaletę. Szczególnie małe granty, takie jak w przypadku Działania 4, powinny wspierać przygotowania do programów Interreg i Leader.

Ogólny wniosek jest taki, że Program SAPARD można uznać za sukces w dziedzinie budowy instytucji. Mógłby to także być sukces w zakresie osiągania założonych celów, jeżeli zostałyby uruchomione wcześniej. W obecnym kształcie dowodzi on witalności polskiego rolnictwa, lokalnych instytucji oraz agrobiznesu, lecz jego wkład w rozwiązywanie problemów strukturalnych na obszarach wiejskich w Polsce będzie ograniczony.

Pozostaje jeszcze pięć miesięcy do zakończenia programu. Biorąc pod uwagę powyższe stwierdzenia, można zaproponować następujące szczegółowe zalecenia:

1. Należy przyjąć uproszczone biznesplany w przypadku działań 1 i 2; jednocześnie należy zapewnić bardziej znaczące informacje, takie jak oczekiwany wzrost opłacalności.
2. Należy wprowadzić program niewielkich grantów, co ułatwi dostęp do nich i przyspieszy obsługę.
3. Znaczenie kopert regionalnych okazało się niezbyt wielkie z wyjątkiem Działania 3. Wprowadzenie kopert makroregionalnych stworzyłoby bardziej elastyczny system, a jednocześnie przyczyniłoby się do rozdysponowania środków w sposób bardziej odpowiadający rzeczywistości polskiej wsi.
4. Aspekty ochrony środowiska i dobrostanu zwierząt, a także inne o charakterze publicznym wspieranych projektów mogłyby być bardziej zadawalające, jeżeli procedury byłyby stosowane w sposób bardziej przyjazny beneficjentowi i jeśli własne nakłady pracy mogłyby stanowić koszty kwalifikowane.
5. Należy przywiązywać większą wagę do szkolenia w zakresie aspektów pozatechnologicznych, takich jak budżetowanie, marketing i księgowość w gospodarstwach, wymagana jest również pewna innowacja instytucjonalna w celu gromadzenia i upowszechniania doświadczeń płynących ze szkoleń w miarę ich nabywania.

6. Należy wprowadzić więcej bodźców dla ludzi młodych, w tym szkolenia. Jednocześnie należy podnieść limit wiekowy dla Działania 2 lub uwzględnić istnienie następców oraz dokonać przeglądu kwalifikacji doświadczenia rolniczego.
7. Ponowne wprowadzenie oceny ekonomicznej inwestycji infrastrukturalnych jest możliwe, właściwe i konieczne ze względu na ranking.
8. Okres między kolejnymi wezwaniem do składania wniosków nie powinien być zbyt długi. Można stosować okresowe wezwania do składania wniosków, gdy środki finansowe są ograniczone i muszą być stosowane procedury rankingowe. W innych przypadkach można przyjąć otwarte procedury składania wniosków. Różnice wyników w poszczególnych oddziałach regionalnych wskazują na konieczność bliższego monitorowania i stosowania ukierunkowanych programów szkoleniowych, w tym wymianę doświadczeń i personelu pomiędzy oddziałami.
9. Należy zwiększyć spójność pomiędzy harmonogramem inwestycji a terminami wynikającymi z procedur. Obecne ograniczenia czasowe związane z okresowymi wezwaniem do składania wniosków są powodem poważnych problemów. Przyczyny są dość łatwe do usunięcia, natomiast skutki już nie.
10. Aby uporać się z długą kolejką zaległych wniosków należałoby uprościć biznes plany, zmienić system inspekcji terenowych (przeprowadzanie inspekcji terenowych na próbie wnioskodawców i beneficjentów), obsługiwać równolegle różne etapy oceny wniosków oraz wprowadzić w działaniu 3 system FIFO (obsługa wniosków w kolejności ich składania) zamiast rankingu. Jednocześnie trzeba poszukiwać alternatywnego finansowania niektórych kwalifikowanych kosztów inwestycji z zakresu urzędzeń infrastruktury.
11. System monitorowania powinien zostać dogłębnie zmodernizowany w zakresie technologii i metodologii przetwarzania danych; należy tu zwiększyć zatrudnienie.
12. Jednostka Informacyjna mogłaby obecnie działać bardzo efektywnie, kiedy program jest już w trakcie realizacji, koncentrując się na grupach docelowych z uwzględnieniem innych inicjatyw, takich jak kursy szkoleniowe. Komitet Monitorujący powinien utworzyć małe podkomitety dla każdego działania składające się z dokooptowanych członków reprezentujących beneficjentów i pracowników operacyjnych w celu osiągnięcia wyższego poziomu zaangażowania w program i poprawy informacji dostępnych w celu podejmowania decyzji.

5. STRATEGIA, CELE I PRIORYTETY PLANU

5.1. ZAŁOŻENIA PLANU

Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich odnosi się do instrumentów finansowanych z udziałem Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji w Rolnictwie-Sekcja Gwarancji (rozporządzenie Rady (WE) nr 1257/1999). Niezależnym dokumentem programowym, w stosunku do Planu jest Sektorowy Program Operacyjny (SOP) *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich*, współfinansowany przez Sekcję Orientacji EFOiGR.

Działania Planu są spójne z działaniami, priorytetowymi Sektorowego Programu Operacyjnego i tym samym zgodne są ze strategicznym celem Narodowego Planu Rozwoju (NPR). Cele NPR zostały wstępnie sformułowane jako: rozwijanie konkurencyjnej gospodarki, opartej na wiedzy i przedsiębiorczości, zdolnej do długofalowego harmonijnego rozwoju, zapewniającej wzrost zatrudnienia i osiągnięcie spójności społecznej, ekonomicznej i przestrzennej z Unią Europejską na poziomie regionalnym i krajowym.

Działania zaprogramowane w ramach obydwu programów są komplementarne i będą się wzajemnie uzupełniały w ramach nadrzędnego celu, jakim jest rozwój obszarów wiejskich.

Tabela nr 20. Zestawienie działań Planu i SOP

Działania PROW	Działania SOP
Renty strukturalne	Inwestycje w gospodarstwach rolnych
Wspieranie gospodarstw niskotowarowych	Ułatwienie startu młodym rolnikom
Wspieranie działalności rolniczej na obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania	Szkolenia
Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt	Wsparcie doradztwa rolniczego
Zalesianie gruntów rolnych	Scalanie gruntów
Dostosowania gospodarstw rolnych do standardów UE	Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi
Wspieranie grup producentów rolnych	Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego
Pomoc techniczna	Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolniczej w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu
Uzupełnienie płatności obszarowych (bezpośrednich)	Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem
	Przywracanie potencjału produkcji leśnej zniszczonej naturalną katastrofą i/lub pożarem oraz wprowadzenie odpowiednich instrumentów zapobiegawczych
	Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych
	Pilotażowy Program Leader+
	Pomoc techniczna

5.2. DOTYCHCZASOWE STRATEGICZNE DOKUMENTY PROGRAMOWE

Od początku procesu transformacji gospodarczej naszego kraju powstało kilka dokumentów programowych, ważnych dla polskiego rolnictwa i polityki rolnej, do których należy zaliczyć:

- „Strategię dla rolnictwa i obszarów wiejskich” (MRiRW, 1990);
- „Spójna polityka strukturalna rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa” (MRiRW, 1999);
- „Polityka Ekologiczna Państwa na lata 2003 – 2006”(Ministerstwo Środowiska, 2002);
- „Krajowy Program Zwiększania Lesistości”(Ministerstwo Środowiska, 2003);
- „Krajowa strategia ochrony i umiarkowanego użytkowania różnorodności biologicznej”(Ministerstwo Środowiska, 2003);

- Narodowy Plan Rozwoju 2004 – 2006” (Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, 2003).

Założeniem powyższych dokumentów było określenie kierunków rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich wraz z długofalową strategią działań. Wymienione dokumenty są spójne ze względu na przyjęcie takich celów jak: wspieranie konkurencyjności rolnictwa i przetwórstwa, kształtowanie zrównoważonego rozwoju na obszarach wiejskich oraz poprawa warunków pracy i życia ludności wiejskiej. Cele te w Polsce były realizowane w niewystarczającym zakresie ze względu na ograniczone zasoby środków budżetowych. Dla zobrazowania tej dysproporcji między zadaniami a możliwościami finansowymi warto zwrócić uwagę, że roczne wydatki budżetowe na 1 rolnika w Polsce wynosiły ok. 390 EUR, natomiast w UE wydatki te wynosiły ok. 6,5 tys. EUR.

5.2.1. Założenia „Strategii dla rolnictwa i obszarów wiejskich”

W 1990 r., na początku transformacji ustrojowej, z inicjatywy Ministerstwa Rolnictwa, opracowana została „Strategia dla rolnictwa i obszarów wiejskich”. Przygotował ją zespół ekspertów polskich i unijnych przy wsparciu Banku Światowego.

Główne założenia strategii obejmowały:

- usprawnienie agrobiznesu poprzez prywatyzację i demonopolizację (państwowe gospodarstwa rolne, przemysł przetwórczy, transport, przechowywanie);
- zaniechanie wspierania gospodarstw, przetwórstwa i ograniczenie roli rządu do tworzenia dobrych warunków instytucjonalnych dla transformacji sektora rolno-żywnościowego.

Dokument ten określił następujące cele:

- zwiększenie zatrudnienia i mobilności siły roboczej na terenach wiejskich;
- szybką prywatyzację i powstanie małych jednostek produkcyjnych;
- wzrost inicjatywy i powstanie alternatywnych źródeł zatrudnienia;
- powstanie socjalnej siatki bezpieczeństwa dla ludności;

W istocie polityka Polski wobec sektora rolno-żywnościowego w latach dziewięćdziesiątych charakteryzowała się:

- szybką prywatyzacją;
- niskim wsparciem (w porównaniu do innych krajów OECD);
- koncentracją publicznych środków na wsparciu modernizacji, restrukturyzacji, oraz osłonie socjalnej starszego pokolenia rolników.

Strategia ta w dużym stopniu nadała kształt reformie sektora rolno-żywnościowego w późniejszych latach.

5.2.2. Założenia „Spójnej polityki strukturalnej rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa”

Istotne znaczenie dla Planu ma dokument strategiczny „Spójna polityka strukturalna rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa”, przyjęty przez Radę Ministrów w 1999 r. W dokumencie tym zostały określone cele polityki zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i zdefiniowane główne jego problemy:

- niedostateczny rozwój infrastruktury technicznej, społecznej, i kulturalnej;
- niski poziom wykształcenia i kwalifikacji ludności;

- niewystarczające możliwości zatrudnienia poza rolnictwem;
- niewielka dostępność usług służących poprawie prowadzeniu działalności gospodarczej;
- mała aktywność ekonomiczna, społeczna ludności;
- bezrobocie rejestrowane i utajone;
- niski poziom dochodów;
- słabość instytucji i organizacji wspierających rozwój obszarów wiejskich.

Ponadto określono zagrożenia w sektorze rolnym, które przyczyniają się do ograniczania poziomu dochodów, z których najważniejsze to:

- rozdrobnienie struktury agrarnej;
- niedostosowanie wielkości produkcji i jakości do wymogów rynku;
- słabo zorganizowany rynek rolny;
- niewystarczające doinwestowanie gospodarstw rolnych;
- niski poziom wiedzy specjalistycznej;
- niski poziom samoorganizacji wśród rolników.

Na podstawie wskazanych powyżej problemów określono główne cele dalszego rozwoju gospodarstw rolnych oraz obszarów wiejskich.

1. Kształtowanie warunków pracy i życia ludności wiejskiej, odpowiadających standardom cywilizacyjnym i pozwalającym mieszkańcom realizować ich cele.
2. Przebudowa struktur sektora rolnego, tworząca przesłanki do adaptacji rolnictwa do mieniającej się sytuacji gospodarczej i społecznej.
3. Kształtowanie warunków rozwoju zrównoważonego na obszarach wiejskich, ochrona zasobów środowiska naturalnego wraz z wiejskim dziedzictwem kulturowym.

Dokument ten wyznaczył kierunki wykorzystania środków przedakcesyjnych w ramach Programu SAPARD i stanowi wytyczną dla programów przygotowywanych do realizacji w obecnym okresie programowania.

5.2.3. Założenia „II Polityki ekologicznej państwa”

Założenia zrównoważonego rozwoju kraju zostały sformułowane w II Polityce Ekologicznej Państwa (przyjętej przez Radę Ministrów 13 czerwca 2000 r.), koncentrują się na tworzeniu warunków do realizacji strategii zrównoważonego rozwoju społecznego i gospodarczego. W dokumencie tym stwierdzono, że priorytet będzie miało zastosowanie dobrych praktyk gospodarowania i systemów zarządzania środowiskiem, które pozwolą kojarzyć efekt gospodarczy z ekologicznym. Uznano także, że ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazowej jest istotna dla zapewnienia bezpieczeństwa ekologicznego państwa. Za najważniejsze cele działań w tym zakresie uznano:

- zapewnienie ochrony i racjonalnego wykorzystania występujących w Polsce zasobów gleb;
- poprawę stanu środowiska, w tym usunięcie lub ograniczenie zagrożeń dla zachowania różnorodności biologicznej i krajobrazowej;
- zachowanie, odtwarzanie i wzbogacanie zasobów przyrody;
- osiągnięcie powszechnej akceptacji dla zachowania całości spuścizny przyrodniczej i kulturowej

Polski.

W II Polityce Ekologicznej Państwa określone zostały także główne kierunki działań, które dotyczą między innymi:

- stosowanie tzw. dobrych praktyk rolniczych, zapewniających lepsze wykorzystanie potencjału biologicznego gleb przy jednoczesnym zmniejszeniu negatywnego oddziaływania na środowisko nawozów i środków ochrony roślin;
- działania na rzecz utrzymania urozmaiconego krajobrazu rolniczego;
- stale powiększanie zasobów leśnych i ich udziału w globalnym obiegu węgla w przyrodzie;
- prawne i finansowe wspieranie systemów rolnictwa stosujących metody produkcji nienaruszające równowagi przyrodniczej, przede wszystkim rolnictwa ekologicznego i zrównoważonego;
- zachowanie tradycyjnych praktyk gospodarowania na terenach przyrodniczo cennych jako narzędzia ochrony i zrównoważonego wykorzystania zasobów biologicznych;
- ograniczenie skali oraz intensywności naturalnej i antropogenicznej erozji gleb.

5.2.4. Założenia „Krajowego Programu Zwiększania Lesistości”

Krajowy Program Zwiększania Lesistości (KPZL), przyjęty przez Radę Ministrów w 1995 r. i uaktualniony w 2003 roku, określa zadania mające na celu powiększenie lesistości kraju z 28% do 30% do 2020 roku. Nie jest to jedynie program nastawiony na ilościowy transfer gruntów z rolnictwa do leśnictwa, ale zawiera kompleksowy plan działań mający na celu racjonalizację struktury użytkowania przestrzeni przyrodniczej kraju. Nowe zalesienia są elementem realizacji wielofunkcyjnego i zrównoważonego rozwoju kraju, który zakłada:

- zalesienie dużej powierzchni gruntów wyłączonych z produkcji rolnej i zwiększenie produkcji drewna;
- poprawę bilansu węglowego poprzez wiązanie dwutlenku węgla (składnik gazów szklarniowych przyczyniających się do globalnych zmian klimatu);
- zwiększenie retencyjnych zdolności krajobrazu i zmniejszenie deficytu wody dla rolnictwa;
- wprowadzanie zalesień umożliwiających powiększenie powierzchni i regulację kształtu istniejących dużych kompleksów leśnych;
- wzmocnienie istniejących i tworzenie nowych korytarzy ekologicznych z zachowaniem właściwej dla nich struktury krajobrazowej;
- zmniejszenie fragmentaryzacji średnich kompleksów leśnych;
- stworzenie nowych miejsc pracy i dodatkowego źródła dochodu dla gospodarstw rolnych.

Krajowy Program Zwiększania Lesistości przewiduje zalesienie docelowo 1,5 mln ha gruntów rolnych do 2050 roku, przy czym w pierwszym etapie 700 tys. ha. Oznacza to zwiększenie lesistości kraju odpowiednio do około 30% i 33%. Program uwzględnia zalesianie zarówno gruntów państwowych jak i prywatnych. Krajowy Program został zaktualizowany pod kątem dostosowania celów i założeń odpowiednio do nowych możliwości wynikających z integracji Polski z Unią Europejską.

5.2.5. Założenia „Krajowej strategii ochrony i umiarkowanego użytkowania różnorodności biologicznej”

Krajowa strategia ochrony i umiarkowanego użytkowania różnorodności biologicznej została przyjęta przez Radę Ministrów 25 lutego 2003 r. Polska została zobowiązana do opracowanie tego

dokumentu na mocy art. 6 Konwencji o różnorodności biologicznej, który stanowi, że sygnatariusz Konwencji „opracuje krajową strategię oraz plany i programy dotyczące ochrony różnorodności biologicznej i zrównoważonego użytkowania jej elementów oraz włączy, w miarę możliwości i w razie potrzeby, ochronę różnorodności biologicznej i zrównoważone użytkowanie jej elementów do resortowych i międzyresortowych planów, programów i strategii.

Celem nadrzędnym Strategii jest zachowanie całego rodzimego bogactwa przyrodniczego oraz zapewnienie trwałości i możliwości rozwoju wszystkich poziomów jego organizacji (wewnątrzgatunkowego, międzygatunkowego i ponadgatunkowego).

Osiągnięcie celu nadrzędnego wymaga realizacji czterech zasadniczych celów strategicznych, do których należą:

1. rozpoznawanie i monitorowanie stanu różnorodności biologicznej oraz istniejących i potencjalnych zagrożeń;
2. usuwanie lub ograniczanie aktualnych i potencjalnych zagrożeń różnorodności biologicznej;
3. zachowanie i/lub wzbogacanie istniejących oraz odtwarzanie zanikających elementów różnorodności biologicznej;
4. integracja działań na rzecz ochrony różnorodności biologicznej z działaniami ważnych dla tej ochrony sektorów gospodarki oraz administracji publicznej i społeczeństwa (w tym organizacji pozarządowych).

Cele strategiczne odnoszą się do poszczególnych działów gospodarki narodowej (środowisko, gospodarka wodna, rolnictwo, turystyka, nauka, transport, inne).

W odniesieniu do rolnictwa sformułowano m.in. następujące cele:

1. opracowanie krajowej strategii ochrony rolniczej różnorodności biologicznej (agrobioróżnorodności);
2. opracowanie i wdrożenie programów ochrony zagrożonych odmian roślin użytkowanych w rolnictwie;
3. opracowanie kodeksu dobrej praktyki rolniczej dla ochrony różnorodności biologicznej;
4. przygotowanie systemu doradztwa i programów szkoleń rolników w zakresie dobrych praktyk rolniczych i ochrony różnorodności biologicznej;
5. przeprowadzenie oceny wpływu odłogowania terenów rolnych oraz zaniechania użytkowania użytków zielonych na różnorodność biologiczną oraz przygotowanie programów gospodarowania tymi obszarami;
6. wdrożenie programu stymulowania wprowadzania zadrzewień i zakrzaczeń śródpolnych;
7. intensyfikacja działań prowadzących do ograniczenia zanieczyszczeń wód substancjami pochodzenia rolniczego, w tym także ściekami gospodarczymi i bytowymi.

5.2.6. Założenia „Narodowego Planu Rozwoju 2004 – 2006”

Narodowy Plan Rozwoju 2004 – 2006 (NPR) jest dokumentem programowym przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 11 lutego 2003 r., określającym strategię rozwoju społeczno-gospodarczego Polski w pierwszych latach członkostwa w Unii Europejskiej. Narodowy Plan Rozwoju stanowi podstawę planowania poszczególnych dziedzin interwencji jak również wieloletnich programów operacyjnych o charakterze horyzontalnym i regionalnym.

Celem strategicznym Narodowego Planu Rozwoju jest „rozwijanie konkurencyjnej gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości, zdolnej do długofalowego, harmonijnego rozwoju,

zapewniającej wzrost zatrudnienia i poprawę spójności społecznej, ekonomicznej i przestrzennej z Unią Europejską na poziomie regionalnym i krajowym”.

Na lata 2004-2006 wyznaczono następujące osie rozwoju:

- Wspieranie konkurencyjności przedsiębiorstw;
- Rozwój zasobów ludzkich i zatrudnienia;
- Tworzenie warunków dla zwiększenia poziomu inwestycji promowania zrównoważonego rozwoju i spójności przestrzennej;
- Przekształcenia strukturalne w rolnictwie i rybołówstwie, rozwój obszarów wiejskich;
- Wzmacnianie potencjału rozwojowego regionów i przeciwdziałanie marginalizacji niektórych obszarów.

5.3. DOTYCHCZASOWA POLITYKA POLSKI WOBEC WSI I ROLNICTWA

Działania polskiej polityki wobec wsi i rolnictwa można podzielić na następujące grupy: 1) podtrzymywanie cen i stabilizacja rynków, 2) dotacje do środków produkcji rolniczej oraz dopłaty do oprocentowania kredytów skupowych, 3) polityka strukturalna wobec wsi i rolnictwa.

1. Wsparcie cenowe i stabilizacja rynków prowadzone są głównie poprzez ochronę rynku (cła na szereg produktów rolnych), skup interwencyjny prowadzony na głównych rynkach rolnych (pszenicy, żyta, półtusze wieprzowych, masła, miodu pszczelego), dopłaty do cen skupu (stosowane do pszenicy i żyta), dopłaty do skupu tytoniu surowego, subsydia eksportowe (stosowane do mięsa wołowego, półtusze wieprzowych, odtłuszczonego mleka w proszku, masła, serów twardych), dopłaty do produkcji mleka w proszku, dopłaty kompensacyjne dla producentów skrobi oraz płatności kompensacyjne dla plantatorów ziemniaków.
2. Dotacje do zadań z zakresu wapnowania gleb, ochrony roślin, postępu biologicznego, rolnictwa ekologicznego, oraz dopłaty do paliwa rolniczego.
3. Polityka strukturalna Polski prowadzona jest wielopłaszczyznowo i finansowana ze źródeł krajowych i pomocowych.

Przekształcenia własnościowe w sektorze rolnym, po 1989 r., dotyczące terenów po państwowych gospodarstwach rolnych, polegały na prywatyzacji przede wszystkim w formie dzierżawy, a częściowo również sprzedaży ziemi.

Dopłaty do oprocentowania kredytów: na zakup ziemi rolniczej, utworzenie lub urządzenie gospodarstwa rolnego w ramach programu osadnictwa oraz dla rolników do 40 roku życia, realizację przedsięwzięć w rolnictwie, działach specjalnych produkcji rolnej, usługach dla rolnictwa, rybołówstwie, przemyśle rolno – spożywczym oraz utylizacyjnym, tworzenie nowych miejsc pracy, wznowienie produkcji w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych produkcji rolnej dotkniętych klęskami żywiołowymi, zakup rzeczowych środków do produkcji rolnej.

Wspieranie tworzenia nowych miejsc pracy – pożyczki, mikropożyczki, gwarancje i poręczenia, refundacja pracodawcom części kosztów wynagrodzeń pracowników, tworzenie inkubatorów i centrów małej przedsiębiorczości.

Zalesianie użytków rolnych – od 1 stycznia 2002 r. realizowana jest ustawa o przeznaczaniu gruntów rolnych do zalesienia. Właścicielom gruntów, prowadzącym uprawy leśne, wypłacane są ekwiwalenty pieniężne.

Pomoc na tworzenie grup producentów rolnych – grupy producentów mogą korzystać z preferencyjnych kredytów inwestycyjnych w ramach specjalnej linii kredytowej. W IV kwartale 2002 r. uruchomiona została pomoc na wsparcie działalności administracyjnej grup.

Aktywizacja zawodowa realizowana poprzez: dofinansowanie podnoszenia i zmiany kwalifikacji zawodowych mieszkańców wsi, dotacje na doradztwo, informację w rolnictwie oraz praktyczną naukę zawodu, organizowanie szkoleń dla bezrobotnych i zagrożonych utratą pracy oraz naukę szukania pracy.

Renty strukturalne dla rolników – zakłada się, że od 1 stycznia 2003 z systemu rent strukturalnych za pośrednictwem Kasa Rolniczych Ubezpieczeń Społecznych (KRUS) skorzysta około 1 tys. rolników.

Dofinansowywanie projektów w dziedzinie infrastruktury: budowy wodociągów, kanalizacji oraz modernizacji i budowy dróg, budowy i modernizacji obwałowań i nowych wałów, udrażniania rzek i budowa zbiorników retencyjnych i innych.

Bezwrotne dotacje na inwestycje w gospodarstwach rolnych, wsparcie przetwórstwa i marketingu produktów rolnych, różnicowanie działalności gospodarczej na wsi, na inwestycje infrastrukturalne, szkolenia zawodowe.

Aktualnie przychody z działalności rolniczej, z wyjątkiem przychodów z działów specjalnych produkcji rolnej są zwolnione z podatku dochodowego. Gospodarstwa rolne opłacają podatek rolny, którego wysokość uzależniona jest od powierzchni, rodzajów i klas użytków rolnych, zaliczenia do okręgu podatkowego oraz ceny żyta za trzy pierwsze kwartały roku poprzedzającego rok podatkowy. Jednocześnie usługi związane z rolnictwem oraz chowem i hodowlą zwierząt zwolnione są z podatku VAT, a produkty rolne opodatkowane są preferencyjną 3% stawką podatku VAT i otrzymują zryczałtowany zwrot tego podatku z tytułu nabywania niektórych środków do produkcji rolnej opodatkowanych podatkiem VAT, który jest wypłacany rolnikowi przez nabywcę produktów rolnych.

Istotną formą wsparcia ludności rolniczej jest dofinansowanie z budżetu państwa odrębnego systemu ubezpieczeń społecznych (KRUS obejmujących rolników i członków rodzin).

Rozwój obszarów wiejskich i rolnictwa wymaga określonych strategii, które byłyby zgodne z celami i strategiami krajowymi (narodowymi), określały pola interwencji państwa, ustalały priorytety inwestycyjne itd. Wybrana strategia powinna być wykonalna politycznie, administracyjnie (sprawne instytucje zarządzające realizacją strategii) i ekonomicznie (dostępne zasoby). Wpływ na realizację wybranej strategii mają różne polityki i instrumenty. Ważniejsze z nich to:

- polityka makroekonomiczna (ogólna polityka społeczna i ekonomiczna) zorientowana na wzrost gospodarczy, stabilizację cen, zatrudnienie, kształcenie, zmniejszanie ubóstwa, obroty handlowe itd.;
- polityka odnosząca się do rolnictwa i wsi, zorientowana na utrzymanie potencjału produkcyjnego, poziomu produkcji, kształtowanie cen rolnych, popyt na produkty rolne, dochody wsi, jakość żywności itd.;
- polityka wyrównywania szans rozwojowych wszystkich rejonów kraju. Koncepcja rozwoju równomiernego lansowana przez wiele lat, nie zmniejsza skali opóźnienia poszczególnych regionów, w tym zwłaszcza rolniczych. Różnice regionalne przy tej polityce nie tylko się utrzymują, ale nawet rosną, co pogłębia dysproporcje i utrzymuje regiony rolnicze w stagnacji;
- polityka pogłębiania specjalizacji regionów rolniczych z uwzględnieniem ich szczególnych uwarunkowań fizjograficznych, ludnościowych, technicznych, produkcyjnych i innych, co oznacza odchodzenie od realizowanej dotychczas polityki autarkii regionalnej;

- polityka wielofunkcyjnego rozwoju wsi. Wielofunkcyjny rozwój wsi jest ideą ważną i cenną, chociaż nie można z nią wiązać przesadnych nadziei, że rozwiąże problemy bezrobocia na wsi, poprawi sytuację dochodową polskiej wsi, itp. Wielofunkcyjny rozwój wsi stanowi tylko jeden z elementów strategii obszarów wiejskich;
- polityka dotycząca rynków (instytucje rynkowe, reguły funkcjonowania rynków itp.);
- polityka równoprawnego angażowania organizacji społecznych i biznesowych oraz ludności;
- polityka zorientowana na wykorzystanie zasobów i ochronę środowiska.

5.4. STRATEGIA ROZWOJU ROLNICTWA I OBSZARÓW WIEJSKICH W RAMACH NPR

Przekształcenia w rolnictwie oraz rozwój obszarów wiejskich stanowią, zgodnie z Narodowym Planem Rozwoju 2004-2006, jedną z osi rozwoju społeczno-gospodarczego kraju.

W Polsce rozwój obszarów wiejskich wiąże się ściśle z sytuacją rolnictwa i kierunkami jego przekształceń. Rolnictwo w Polsce ma bardzo istotne znaczenie społeczne i ekonomiczne, chociaż udział sektora w PKB jest stosunkowo niski (poniżej 3%). Według Spisu Rolnego z 2002 roku, 18% ludności aktywnej zawodowo pracuje w rolnictwie, a spośród mieszkańców obszarów wiejskich 44,5% pracujących zaangażowanych jest w działalność rolniczą. Na wsi 44,4% ludności stanowią osoby zamieszkałe w gospodarstwach domowych użytkujących gospodarstwo rolne lub działkę rolną, przy czym 36,1% rodzin wiejskich wskazuje działalność rolniczą jako wyłączne lub główne źródło dochodów. Dlatego też występuje silny związek pomiędzy działaniami z obszaru polityki rolnej, polityki rozwoju strukturalnego rolnictwa i polityki rozwoju obszarów wiejskich.

Na podstawie analizy SWOT, przedstawionej w rozdziale 4 Planu, zidentyfikowane zostały najważniejsze problemy i szanse rozwoju sektora rolno-żywnościowego i obszarów wiejskich w Polsce. Uwzględniając wyniki analizy, w niniejszym rozdziale przedstawiono założenia strategiczne oraz cele restrukturyzacji rozwoju obszarów wiejskich, które wpisują się w ogólną strategię rozwoju społeczno-gospodarczego kraju, przedstawioną w Narodowym Planie Rozwoju.

Rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce ograniczany jest przez szereg zjawisk przedstawionych poniżej.

Powierzchnia użytków rolnych w Polsce wynosi 18,8 mln ha¹⁴, co stanowi 60% powierzchni ogólnej kraju (76% użytków rolnych to grunty rolne). Jest to stosunkowo duży udział w porównaniu z innymi krajami kandydującymi i krajami członkowskimi UE (średni udział użytków rolnych w powierzchni ogólnej 15 krajów UE wynosi 40,6%). Duże zasoby ziemi rolniczej w Polsce potencjalnie sprzyjają prowadzeniu produkcji rolnej, jednak ograniczeniem w tym zakresie jest niekorzystna struktura gospodarstw.

Średnia wielkość gospodarstwa w Polsce wynosi 8,44 ha, podczas gdy w krajach członkowskich UE jest dwa razy wyższa. Często gospodarstwa charakteryzują się niekorzystnym rozkładem działek położonych w znacznych odległościach od siebie. Dużą grupę w ogólnej liczbie gospodarstw stanowią małe gospodarstwa produkujące wyłącznie na własne potrzeby. W 2002 r., spośród 1 956,1 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha UR, 58,6% użytkowało po mniej niż 5 ha i 36,1% produkowało głównie na samozaopatrzenie. Zaznaczyć jednocześnie należy, że prawie połowa powierzchni UR użytkowana jest przez gospodarstwa o powierzchni powyżej 15 ha i liczba tych gospodarstw wzrosła w 2002 r. w porównaniu z rokiem 2001 r. Oznacza to polaryzację

¹⁴ Raport z wyników Powszechnego Spisu Rolnego 2002, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2003.

w strukturze gospodarstw, która przejawia się zarówno wzrostem liczby gospodarstw o powierzchni 1-5 ha jak i tych o powierzchni powyżej 15 ha.

Problemem rolnictwa jest niedobór kapitału zarówno finansowego jak i wyposażenia w sprzęt rolniczy. Niski poziom inwestycji utrudnia dostosowanie rolnictwa do standardów UE w zakresie ochrony środowiska, jakości i higieny produkcji. Sytuacja ta wiąże się ze złą sytuacją dochodową gospodarstw rolniczych.

Poziom dochodów realnych w gospodarstwach domowych rolników obniżył się w latach 1995-2000 o ok. 50%, podczas gdy w innych kategoriach gospodarstw domowych wzrósł. W 2001 r. średni miesięczny dochód do dyspozycji na 1 osobę w gospodarstwach domowych rolników wyniósł 73% odpowiedniego dochodu w gospodarstwie domowym pracowników. Niskie dochody w rolnictwie jak również w całej gospodarce ograniczają możliwość różnicowania działalności rolniczej w kierunku uzyskiwania bardziej przetworzonych produktów oraz rozwoju sektora usług.

Analiza aktualnej sytuacji w rolnictwie wskazuje na konieczność przeprowadzenia zmian strukturalnych i procesów inwestycyjnych w sektorze, szczególnie w kontekście przystąpienia Polski do UE i zapewnienia konkurencyjności sektora na Jednolitym Rynku.

Procesy modernizacji rolnictwa, koncentracji i wzrostu wydajności produkcji, które będą zachodziły w rolnictwie, mogą wiązać się z uwalnianiem siły roboczej z sektora rolnego i w efekcie prowadzić do zwiększania bezrobocia. Obecnie wysokie bezrobocie (rejestrowane i ukryte) stanowi najpoważniejszy problem w kontekście polityki rozwoju społeczno-gospodarczego. Rolnictwo w dużym stopniu stabilizuje sytuację społeczną, dając zatrudnienie osobom, które nie mogą znaleźć pracy w innych sektorach. Według wyników Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 r. liczba pracujących wyłącznie lub głównie w rolnictwie wynosiła 2,2 mln osób. Liczba ta uwzględnia również domowników gospodarstw rolnych i objęci są ubezpieczeniem KRUS – zgodnie z polskim prawem uważane są za pracujące w rolnictwie. Szacuje się, że w rolnictwie indywidualnym ok. 1 mln osób nie znajduje zatrudnienia i stanowi tzw. bezrobocie ukryte, a ok. 70% osób pracuje w niepełnym wymiarze czasu pracy. Procesy przemian strukturalnych w rolnictwie będą w znacznej mierze uzależnione od ogólnego rozwoju gospodarczego kraju oraz od możliwości przesunięcia nadwyżek siły roboczej do innych sektorów.

Ważnym sektorem, ściśle powiązany z rolnictwem, jest przetwórstwo rolno-spożywcze. W Polsce jest on jednym z najważniejszych, ze względu na rozmiary produkcji sprzedanej (ponad 20% wartości sprzedaży całego przemysłu w Polsce) oraz zatrudnienie (8,4% ogółem zatrudnionych w gospodarce, a około 16% zatrudnionych w przemyśle). Głównym problemem przetwórstwa jest niedobór kapitału. Sektor wymaga znacznych nakładów inwestycyjnych, szczególnie ze względu na konieczność modernizacji w zakresie standardów weterynaryjnych, higienicznych i ochrony środowiska. Dostosowanie przedsiębiorstw do wymienionych norm jest warunkiem dostępu nie tylko do Jednolitego Rynku, ale również do utrzymania sprzedaży na rynku krajowym. Rozwój przetwórstwa, szczególnie na obszarach wiejskich, może przyczynić się do stworzenia nowych miejsc pracy i zmniejszenia poziomu bezrobocia na wsi.

W sektorze rolno-żywnościowym istnieje słaba integracja pozioma i pionowa, głównie z powodu rozdrobnionej struktury produkcji rolniczej oraz zmian zachodzących w sektorze żywnościowym. Ponadto w sektorze żywnościowym istnieje niskim poziom koncentracji produkcji.

Rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich uzależniony jest od poziomu rozwoju infrastruktury technicznej i społecznej. Ze względu na ograniczone możliwości finansowe samorządów lokalnych poziom inwestycji w infrastrukturę nie zapewnia odpowiedniego poziomu jej rozwoju.

Rolnicy są nie tylko wytwórcami surowców żywnościowych, ale także odpowiadają za ogromną częśći najcenniejszych zasobów naturalnych mających decydujące znaczenie dla jakości życia całego społeczeństwa. Przewaga gospodarstw rodzinnych o ekstensywnych metodach produkcji

przyczynił się do zachowania w dobrym stanie zasobów przyrodniczych, w tym różnorodności biologicznej. Natężenie czynników niekorzystnych, świadczących o degradacji środowiska jak np. zanieczyszczenie gleb, zanieczyszczenie i eutrofizacja wód związkami pochodzenia rolniczego, utrzymuje się na stosunkowo niskim poziomie. Jednakże biorąc pod uwagę podatność na zagrożenia rolniczej przestrzeni produkcyjnej, przewagę gleb niskiej jakości, wiele użytków rolnych jest narażonych na degradację w wyniku odłogowania bądź intensyfikacji produkcji rolniczej. W Polsce występują dogodne warunki do rozwoju rolnictwa ekologicznego i różnych innych systemów stawiających na jakość produkcji rolniczej. Koncepcja rolnictwa przyjaznego środowisku naturalnemu w nowym świetle stawia kwestię restrukturyzacji rolnictwa i ewolucji struktury agrarnej.

Restrukturyzacji rolnictwa nie da się sprowadzić tylko do zmian struktury obszarowej gospodarstw. Jest ona i pozostanie ważnym składnikiem przekształceń rolnictwa, ale nie jedynym. Widzieć trzeba tu co najmniej cztery inne obszary: (1) postęp technologiczny, który obejmuje dostosowywanie technik do zasobów i programów produkcyjnych poszczególnych gospodarstw, (2) rolnicze *know-how* i doskonalenie zarządzania, (3) rozwój otoczenia rolnictwa, a w szczególności infrastruktury technicznej i społecznej (4) promocja rolnictwa przyjaznego dla środowiska i dającego produkty wysokiej jakości spożywczej. Dopiero zespolenie przemian struktury agrarnej z wymienionymi czynnikami daje w miarę kompleksowy program polityki restrukturyzacyjnej. Owocować powinna ona przede wszystkim wyższą efektywnością i redukcją kosztów jednostkowych, przy jednoczesnej poprawie jakości wytwarzanych produktów (powiązanie z innymi programami).

Ze względu na powyższe problemy oraz ściśle powiązania między rolnictwem i rozwojem obszarów wiejskich, w Polsce należy realizować model wielofunkcyjnego rozwoju wsi i rolnictwa. Podstawowym założeniem tego modelu jest promowanie rozwoju pozarolniczych funkcji wsi, w tym związanych z ochroną walorów przyrodniczych i kulturowych. Model ten jest kompatybilny z realizowaną przez Wspólnotę polityką spójności społeczno-gospodarczej, której zasadniczym celem jest niwelowanie różnic rozwojowych między poszczególnymi regionami UE, a więc również zmniejszenie zapóźnień obszarów peryferyjnych, w tym obszarów wiejskich, wobec tzw. centrów rozwoju.

Podstawowym warunkiem rozwoju działalności gospodarczej na obszarach wiejskich jest odpowiedni stopień rozwoju infrastruktury. Inwestycje infrastrukturalne będą realizowane przede wszystkim w oparciu o środki Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego. Istotne znaczenie będą miały w tym przypadku działania związane z *Rozwojem lokalnym*, w tym głównie z poprawą lokalnej infrastruktury drogowej, energetycznej i wodno-ściekowej oraz kompleksowym uzbrojeniem terenu pod nowe inwestycje. Ważną rolę będzie odgrywać wdrażanie lokalnych rozwiązań sprzyjających dostępowi mieszkańców wsi do internetu i innych technik informacyjnych. Interwencja na poziomie lokalnym będzie uzupełniana grupą działań na poziomie regionalnym realizowanych w ramach Priorytetu I ZPORR *Rozbudowa i modernizacja infrastruktury służącej wzmocnieniu konkurencyjności regionów* oraz działań o skali ogólnokrajowej Sektorowego Programu Operacyjnego *Transport i gospodarka morska* (duża infrastruktura transportowa), które w sposób pośredni będą oddziaływać na możliwości prowadzenia i rozwoju działalności gospodarczej na obszarach wiejskich. Wszystkie inwestycje związane z rozwojem infrastruktury technicznej i społecznej na obszarach wiejskich będą również znacząco wpływały na poprawę warunków życia i pracy mieszkańców wsi.

Szczególnie ważne będzie wspieranie przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Małe i średnie przedsiębiorstwa, które funkcjonują lub będą powstawać na wsi, mogą przyczynić się do tworzenia nowych miejsc pracy poza sektorem rolnym. W ramach SPO *Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw* pomoc finansowa dla małych i średnich przedsiębiorstw skierowana będzie głównie na działania związane z wzmocnieniem ich pozycji konkurencyjnej na Jednolitym Rynku. Wsparcie

dotyczyć będzie realizacji projektów inwestycyjnych, modernizacyjnych i promocyjnych. Ponadto pomoc będzie skierowana na dostosowania przedsiębiorstw do wymogów ochrony środowiska (gospodarka wodno-ściekowa, ochrona powietrza, zagospodarowanie odpadów przemysłowych).

W ZPORR, w zakresie Priorytetu II *Wzmocnienie regionalnej bazy ekonomicznej i zasobów ludzkich*, przewidziano również odrębne działania dla rozwoju mikroprzedsiębiorstw oraz osób rozpoczynających prowadzenie działalności gospodarczej, które chcą działać poza tradycyjnymi sektorami gospodarki. Oprócz tego małe i średnie firmy skorzystają pośrednio z szeregu inwestycji przeprowadzanych w otoczeniu biznesu. W oparciu o tę pomoc firmy uzyskają łatwiejszy dostęp do usług doradczych, szkoleniowych, informacyjnych i finansowych. Działania te zaplanowano w ramach SPO *Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw*, Priorytet I *Rozwój przedsiębiorczości i wzrost innowacyjności z wykorzystaniem instytucji otoczenia biznesu*, a także w ramach działania *Regionalne Strategie Innowacyjne ZPORR*.

Ponadto w zakresie poszczególnych programów operacyjnych istnieją instrumenty pomocowe dla firm ze ściśle określonych branż, tj. – przedsiębiorców rolno-spożywczych (SPO *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich*), przedsiębiorstw sektora rybnego (SPO *Rybołówstwo i przetwórstwo ryb*) oraz dla przedsiębiorstw turystycznych (ZPORR).

Wysoki poziom bezrobocia rejestrowanego i ukrytego na wsi sprawia, że instrumenty związane z bezpośrednim oddziaływaniem na rynek pracy mogą stać się istotnymi czynnikami warunkującymi poprawę sytuacji w dziedzinie zatrudnienia na obszarach wiejskich. Oprócz zaprezentowanych powyżej działań związanych z tworzeniem miejsc pracy na wsi, przewidywane jest uruchomienie w ramach SPO *Rozwój zasobów ludzkich* szeregu środków dotyczących aktywizacji zawodowej bezrobotnych. Program ten szczególnie skierowany będzie na przeciwdziałanie i zwalczanie długotrwałego bezrobocia, wyrównywanie szans edukacyjnych oraz rozwój kadr przedsiębiorczości.

W związku z faktem, że prawie połowę pracujących mieszkańców wsi stanowią osoby zajmujące się działalnością rolniczą, zachowanie konkurencyjności tego sektora na Jednolitym Rynku jest jednym z najważniejszych wyzwań, jakie stoją przed polską gospodarką w okresie realizacji NPR. Pomoc na rzecz rolnictwa i rozwoju wsi ujęto w SPO *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich*. W programie obok działań na rzecz podniesienia konkurencyjności i dostosowań gospodarstw rolnych, ułatwiania startu młodym rolnikom czy poprawy struktury agrarnej, realizowane będą działania z zakresu różnicowania działalności rolniczej, odnowy wsi i zachowania dziedzictwa kulturowego oraz niewielkie inwestycje infrastrukturalne związane z prowadzeniem działalności gospodarczej na obszarach wiejskich.

Wielofunkcyjny rozwój wsi i rolnictwa w długoterminowej perspektywie powinien być kwestią równorzędną wobec dążenia do maksymalizacji efektów ekonomicznych pomocy strukturalnej poprzez skierowanie jej do dziedzin i obszarów „przodujących”.

Koncepcja wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich będzie realizowana w ramach NPR, mieszcząc się w głównym celu strategicznym, jakim jest wzrost konkurencyjności gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości oraz poprawa spójności społecznej, ekonomicznej i przestrzennej z Unią Europejską.

Wieś jest i pozostanie miejscem życia prawie 40% społeczeństwa polskiego, co wyznacza jej wielorakie nowe funkcje cywilizacyjne.

Jeśli zatem chcemy wyciągnąć wnioski z doświadczeń historycznych innych krajów (a nie tylko po prostu powtórzyć ich drogę), powinniśmy tworzyć koncepcję kojarzącą trzy następujące komponenty:

- dostosowywanie wolumenu i tempa wzrostu produkcji żywności do popytu końcowego;
- utrzymanie satysfakcjonującego poziomu dochodów ludności rolniczej, co powstrzyma

nadmierną migrację ludności wiejskiej oraz zmniejszy nacisk na rynek pracy (jego chłonność na siłę roboczą jest i pozostanie ograniczona);

- powstrzymanie degradacji środowiska naturalnego, co poprawi biologiczną jakość wytwarzanej żywności i jednocześnie uczyni z obszarów wiejskich atrakcyjne i cenione miejsca życia coraz większej liczby rodzin. Tak rozumiane walory środowiskowe będą miały swoją wysoką cenę, co wymaga skierowania dodatkowego strumienia środków finansowych płynących na wieś.

Te trzy elementy można z sobą kojarzyć. Polska jest obecnie w takim punkcie swojego rozwoju, kiedy może to uczynić łatwiej (i przy relatywnie niższych kosztach) niż kraje wysoko rozwinięte, ponieważ dysponuje swoistą „rentą zacofania”, stanowiącą dużą szansę dla polskiego rolnictwa.

6. ZAŁOŻENIA PLANU ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH

W efekcie wdrażania Planu, Polska zostanie objęta instrumentami należącymi do II filaru Wspólnej Polityki Rolnej, tzw. środkami towarzyszącymi (renty strukturalne, wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych, zalesianie gruntów rolnych oraz wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania ONW).

W Traktacie Akcesyjnym z dnia 16 kwietnia 2003, przewidziano dla nowych krajów członkowskich, rozszerzenie zakresu instrumentów towarzyszących o cztery nowe działania, na okres wdrożeniowy 2004 – 2006, tj.

- wspieranie gospodarstw niskotowarowych, które ma się przyczynić do przyspieszenia procesu restrukturyzacji gospodarstw i tworzenia nowych miejsc pracy;
- dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej;
- wspieranie grup producentów rolnych;
- pomoc techniczna dla jednostek organizacyjnych i organów realizujących zadania związane z rozwojem obszarów wiejskich.

W Traktacie zaproponowano także wyższy poziom współfinansowania wszystkich działań niż to wynika z Rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999, wynoszący 80% UE i 20% wkład krajowy.

6.1. CELE STRATEGICZNE I WYBRANE PRIORYTETY ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH

W Planie przyjęto następujące cele strategiczne, wspólne z SOP – Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich oraz zgodne z Narodowym Planem Rozwoju.

Cel 1. Poprawa konkurencyjności gospodarki rolno-żywnościowej

W latach 2004-2006 gospodarstwa rolne i zakłady przetwórcze będą podlegać wzmożonej presji konkurencyjnej ze strony producentów z innych krajów Unii. Może ona spowodować wypchnięcie z rynku tych gospodarstw i zakładów. Jednocześnie będą one musiały ponieść koszty odpowiedniego dostosowania metod produkcji do wymogów *acquis*. W warunkach, gdy te gospodarstwa rolne i zakłady przetwórcze są w znacznej części niedoinwestowane wymagać to będzie szczególnie intensywnego ich wsparcia w pierwszych latach członkostwa Polski w UE.

Istotnym uwarunkowaniem jest to, że obecna struktura gospodarki oraz ogólna sytuacja ekonomiczna ani niestwarzających znaczniejszych możliwości uzyskiwania dochodów pozarolniczych, ani zachęt finansowych do sprzedaży ziemi) nie umożliwi istotnego w skali odchodzenia od działalności rolniczej. Jednocześnie na wsi istnieją duże zasoby mało mobilnej siły roboczej. Niższe są tam również ceny mieszkań i koszty utrzymania. Czynniki te powodują, że nie

można spodziewać się, że nawet przy zwiększeniu możliwości zatrudnienia pozarolniczego, w pierwszych latach członkostwa, nastąpi spadek liczby gospodarstw niskotowarowych. Niedostateczne wsparcie dla tej grupy rolników może, przy spodziewanym wzroście konkurencji ze strony producentów unijnych i krajowych, spowodować zwiększenie społecznych kosztów przystąpienia do UE. Może także znacząco utrudnić lub wręcz uniemożliwić modernizację gospodarstw, które obecnie zaliczają się do tej grupy.

Powyższe uwarunkowania uzasadniają do objęcia w Planie (w odróżnieniu od części inwestycyjnej SOP) nie tylko gospodarstw produkujących na rynek, ale także gospodarstw niskotowarowych. W ujęciu operacyjnym przyjęcie takiego rozwiązania oznacza zastosowanie wobec nich tych instrumentów I i II filaru Wspólnej Polityki Rolnej oraz instrumentów polityki strukturalnej Unii Europejskiej, które sprzyjają pożądanej przebudowie struktury agrarnej, przyśpieszają proces wymiany pokoleń oraz skłaniają rolników do podejmowania działań prowadzących do stabilizacji ich źródeł dochodów.

Podnoszenie konkurencyjności gospodarstw w ramach Planu będzie odbywało się między innymi poprzez wdrażanie instrumentów, które będą mieściły się w ramach Priorytetu 1.1 - Zwiększenie efektywności ekonomicznej gospodarstw. Do instrumentów tych należą: renty strukturalne, wspieranie gospodarstw niskotowarowych i wspieranie grup producentów rolnych.

Oddziaływanie podstawowych narzędzi Planu w ramach priorytetu 1.1.

Renty strukturalne

Podstawowym celem rent strukturalnych jest w polskich warunkach przyśpieszenie procesu wymiany pokoleniowej wśród osób prowadzących gospodarstwa rolne oraz poprawa ich rentowności. Wartościowe jest także oddziaływanie socjalne tego instrumentu, gdyż zapewni on dochód starszym rolnikom.

Proponowana podstawowa wysokość renty strukturalnej (210% najniższej emerytury, tj. 1181,42 zł miesięcznie) będzie zachętą dla rolników w wieku przedemerytalnym do zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej, zwłaszcza w porównaniu do wysokości najniższej miesięcznej emerytury gwarantowanej przez budżet państwa, tj. 562,58 zł miesięcznie. Możliwość uzyskania zwiększonej renty strukturalnej w wysokości maksimum 440% najniższej emerytury, tj. 2475,35 zł miesięcznie, będzie interesującą ofertą dla rolników. Oboje małżonkowie spełniając kryteria określone w PROW będą mogli otrzymać rentę strukturalną w wysokości 270%, tj. 1518,97 zł miesięcznie jako minimalną i dodatkowo 50% najniższej emerytury w przypadku przekazania co najmniej 3 ha UR w sposób trwały poprzez sprzedaż lub darowiznę (akt notarialny). W porównaniu do wysokości obecnej renty strukturalnej (300% najniższej emerytury) przy tych samych kryteriach minimalnych jest to korzystniejsze dla pary małżonków (210% + 60% + 50% = 320% najniższej emerytury). Renta strukturalna dla 1 osoby, wypłacana na podstawie dotychczasowych przepisów wynosi od 1 marca 2004 r. 843,87 zł miesięcznie, najniższa miesięczna płaca wynosi 824,00 zł. W IV kwartale 2003 r. średnia miesięczna płaca wyniosła 2.276,84 zł; średnia miesięczna emerytura - 1.219,15 zł, średnia miesięczna emerytura rolnicza - 636,46 zł.

Szacunek liczby potencjalnych beneficjentów tego systemu oparto na danych statystycznych GUS ze spisu rolnego z 2002 r. o liczbie użytkowników gospodarstw rolnych powyżej 1 ha, którzy w 2002 r. byli w wieku 50-64 lata w podziale na mężczyzn i kobiety (tabela nr 21). Szacuje się, na podstawie ww. danych, że w latach 2004-2006 populacja rolników prowadzących gospodarstwa rolne powyżej 1 ha, będących w wieku uprawniającym do ubiegania się o rentę strukturalną (kobiety w wieku 55-60 lat, mężczyźni w wieku 55-65 lat) wyniesie około 272 tys. Zakładając 25% udział ww. rolników w programie rent strukturalnych, mając na uwadze możliwość spełnienia kryterium dostępu, szacuje się, że potencjalnie będzie mogło w nim uczestniczyć ok. 68 tys. rolników. Na lata 2004-2006 przewidziano udział ok. 55 tys. beneficjentów. Taki udział rolników jest prawdopodobny ze względu

na atrakcyjną wysokość świadczenia oraz znaczne złagodzenie warunków uczestnictwa w programie w porównaniu do obowiązujących obecnie rozwiązań krajowych np. przekazywanie gospodarstwa będzie się mogło odbywać w kręgu rodziny.

Tabela nr 21. Liczba rolników indywidualnych użytkujących gospodarstwa powyżej 1 ha użytków rolnych w podziale na grupy wiekowe

	Ogółem liczba rolników w tys.	Razem w wieku 50-64 w tys.	W tym w wieku:		
			50-54 w tys.	55-59 w tys.	60 – 64 w tys.
Ogółem	1951	523	264	147	112
Mężczyzn	1386	365	188	104	73
Kobiet	565	158	76	43	39
W tym liczba rolników użytkujących gospodarstwa rolne o pow. 1-3 ha					
	Ogółem liczba rolników w tys.	Razem w wieku 50-64 w tys.	W tym w wieku:		
			50-54 w tys.	55-59 w tys.	60 – 64 w tys.
Ogółem	798	229	105	65	59
Mężczyzn	490	141	66	40	35
Kobiet	308	88	39	25	24

Źródło: GUS, Powszechny Spis Rolny 2002.

Wsparcie gospodarstw niskotowarowych

Podstawowym celem wsparcia gospodarstw niskotowarowych jest świadczenie pomocy finansowej koniecznej w celu zachowania płynności finansowej tych gospodarstw o małej skali produkcji/dochodu, które jednocześnie nie spełniają kryteriów żywotności ekonomicznej. Beneficjentami tego działania będą rolnicy, właściciele gospodarstw rolnych uznanych za niskotowarowe, które potencjalnie mogą w przyszłości spełnić wymóg żywotności.

Instrument powinien objąć gospodarstwa aktywne, które ze względu na ich skalę produkcji i sytuację ekonomiczną będą chciały w przyszłości korzystać z funduszy strukturalnych UE, a dla których barierą będzie wymóg udziału środków własnych. Liczbę potencjalnych beneficjentów instrumentu określa się w przybliżeniu na ok. 126 tys. gospodarstw.

Wspieranie grup producentów rolnych

Podstawowym celem tego działania jest wsparcie procesów konsolidacji w ramach grup producentów rolnych i ich związków, a przez to osiągnięcie poprawy zorganizowania rynku produktów rolnych (w wyniku zwiększenia siły przetargowej po stronie zgłaszających podaż, lepsze dostosowanie asortymentu, jakości i ilości produkcji do potrzeb rynku oraz zwiększenie odpowiedzialności producentów za podejmowane decyzje produkcyjne). Szacuje się, że działaniem tym będzie objętych ok. 170 grup producentów rolnych.

Cel 2. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich

Cel 2 będzie realizowany zarówno przez Plan, jak i przez różne sektorowe programy operacyjne: (a) Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich, (b) Wzrost konkurencyjności gospodarki i (c) Rozwój zasobów ludzkich oraz przez Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego.

Dla zapewnienia zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich niezbędne jest zapewnienie wielofunkcyjności rolnictwa i wsi, zwiększenie funkcji gospodarczych i społecznych wsi, ochrony środowiska na obszarach wiejskich, ograniczenie bezrobocia oraz poprawa warunków życia ludności wiejskiej. Polityka zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich będzie obejmować wszystkie działalności na nich podejmowane (w tym rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo, usługi, małą i średnią przedsiębiorczość itp.). Będzie ona odnosić się także do tak różnorodnych działań jak rozwój kapitału ludzkiego, ochrona gleb, poprawa gospodarki wodnej, ochrona różnorodności biologicznej, zaopatrzenia wsi w energię, zwiększenie udziału ludności w podejmowaniu decyzji dotyczących wykorzystania zasobów.

Najważniejszą kwestią jest wdrożenie bardziej wydajnych i przyjaznych środowisku technologii, takich jak nawożenie minimalizujące straty i niepowodujące zanieczyszczenia wody, zintegrowane systemy ochrony roślin i zwierząt, minimalizujące zagrożenie potencjalnie niebezpiecznymi związkami chemicznymi, prowadzenie wypasu zintegrowanego, uwzględniając ochronę zasobów naturalnych.

W przypadku Polski, istotnymi uwarunkowaniami realizacji polityki zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich jest zapóźnienie rozwojowe wsi oraz konieczność jej realizacji tak, by jednocześnie nie narazić na szkodę innych istotnych celów wynikających z realizacji wartości uznanych przez UE. Takie problemy powstają w następujących obszarach:

- 1) w celu sprostania konkurencji na rynku wewnętrznym UE polskie rolnictwo musi być restrukturyzowane i modernizowane – jednocześnie jednak występuje niski popyt na produkty rolne, nadmiar zasobów pracy, brak środków na inwestycje oraz poważne ograniczenia budżetowe; istotnym wyzwaniem jest także to, że efektem unowocześnienia polskiego rolnictwa będzie zwiększenie wykorzystania środków produkcji i dostosowanie przestrzeni produkcyjnej do nowych wymogów agrotechnicznych, co rodzi pewne obawy, że – bez wdrożenia zasad dobrej praktyki rolniczej – ulegną pogorszeniu przyrodnicze i krajobrazowe warunki obszarów wiejskich;
- 2) struktura zawodowa ludności wiejskiej musi ulec zmianie – jednocześnie jednak występuje niska mobilność, znaczna konkurencja międzysektorowa (ograniczająca popyt na dobra i usługi, które mogą być wytwarzane na wsi), niska efektywność kapitału, a co za tym idzie problemy z jego akumulacją;
- 3) należy podnieść poziom oświaty rolniczej i znajomość standardów ochrony środowiska, dobrostanu zwierząt i higieny - przy jednoczesnych wieloletnich zaniedbaniach w tym zakresie.

Cel 2 będzie realizowany poprzez wdrażanie działań Planu w ramach trzech priorytetów.

Priorytet 2. 1. Wyrównywanie szans rozwoju obszarów wiejskich

Obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)

W ramach tego priorytetu będzie realizowany ogólny cel zahamowania depopulacji obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW), podtrzymania ich żywotności oraz przeciwdziałania degradacji ekologicznej terenów rolniczych (zwłaszcza górskich, podgórskich oraz położonych we wschodniej i północno zachodniej części kraju). Ma to także znaczenie dla poprawy spójności społeczno-gospodarczej rozwoju regionalnego w Polsce.

Wsparcie dla ONW umożliwi rolnikom skorzystanie z podwyższonego (o 10%) poziomu wsparcia przy realizowaniu inwestycji modernizacyjnych, jak również zwiększy zachęty do podejmowania gospodarstw przez młodych rolników (gdzie pomoc inwestycyjna może być większa o 5%). Dodatkową korzyścią z tego instrumentu jest upowszechnienie stosowania zwykłej dobrej praktyki rolniczej, które przyczyni się do podniesienia świadomości ekologicznej rolników.

Szacuje się, że z tego instrumentu skorzysta ok. 900 tys. gospodarstw.

Priorytet 2.2. Ochrona środowiska i zachowanie walorów przyrodniczych obszarów wiejskich

Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt

W ramach tego priorytetu będą realizowane działania, mające na celu zapobieganie pogorszeniu stanu środowiska naturalnego i walorów przyrodniczych obszarów wiejskich. Dobry stan rolniczej przestrzeni produkcyjnej oraz walory przyrodnicze w znacznej części kraju stanowią istotny zasób gospodarczy i mogą być obecnie lub w niedalekiej przyszłości źródłem przewagi konkurencyjnej społeczności, zamieszkujących te obszary, na rynku wewnętrznym UE. Środki stosowane w ramach realizacji tego priorytetu, które będą wykorzystane w ramach tzw. programu rolnośrodowiskowego, mają więc decydujące znaczenie dla kreowania ładu ekologicznego, przestrzennego, społecznego i gospodarczego kraju. Są one ponadto spójne z celami określonymi w Krajowej strategii ochrony środowiska i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej (Ministerstwo Środowiska 2002).

Ze względu na nowatorski charakter tego działania, w latach 2004-2006 jego zasięg przestrzenny będzie ograniczony do ok. 5% powierzchni użytków rolnych (ok. 1,2 mln ha użytków rolnych). Szacuje się, że programem będzie objętych ok. 70 tys. gospodarstw, zarówno ekstensywnych, jak i towarowych. Oczekuje się, że objęcie tym działaniem tak zróżnicowanej grupy gospodarstw przyczyni się do obniżenia środowiskowych kosztów restrukturyzacji rolnictwa.

Dostosowanie gospodarstw do standardów UE

Analiza danych statystycznych wskazuje, że gospodarstwa rolne mogą być źródłem zagrożeń środowiska naturalnego. Wiejskie gospodarstwa domowe są rzadziej niż w mieście wyposażone w urządzenia kanalizacyjne. Jedynie co trzecie z nich korzysta ze zorganizowanych wysypisk (składowisk) odpadów. Gospodarstwa emitują także zanieczyszczenia pochodzące ze spalania zasilanego węgla (koks). Nierzadko lokowane są na wsi uciążliwe dla środowiska zakłady produkcyjne i usługowe. Zagrożeniem jest także presja budownictwa mieszkaniowego i lotniskowego na obszary chronione lub takie, które być powinny chronione. Zagęszczająca się sieć dróg i wzmożony ruch samochodowy wpływa niekorzystnie na użytki rolne, powodując obniżenie jakości i ilości wytwarzanych przez gospodarstwa produktów rolnych. Poziom standardów środowiskowych oraz dobrostanu zwierząt i higieny w obecnych krajach członkowskich UE jest wyższy niż w Polsce. Dostosowanie do tych podwyższonych wymagań oznacza konieczność rozwoju technologicznego gospodarstw (w tym wyposażenia ich w nowe urządzenia) oraz zwiększenie nakładów na zapewnienie odpowiednich warunków sanitarnych w produkcji rolniczej. Są to wymogi, których spełnienie jest związane z poniesieniem znacznych kosztów. Biorąc pod uwagę trudną sytuację finansową gospodarstw rolnych, wymagane jest ich wsparcie w ramach działania Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE.

Liczba gospodarstw, które będą mogły skorzystać z tego rodzaju wsparcia, jest szacowana na ok. 70 tys.

Priorytet 2.3. Zwiększenie lesistości kraju

Głównym celem programu zalesiania gruntów rolnych jest: powiększenie obszarów leśnych poprzez zalesianie gruntów rolnych o niskiej przydatności dla rolnictwa, utrzymanie i wzmocnienie ekologicznej stabilności obszarów leśnych poprzez zmniejszenie fragmentacji kompleksów leśnych i tworzenie korytarzy ekologicznych oraz zwiększenie udziału lasów w globalnym bilansie węgla. Podstawą planowania zakresu realizacji działania jest Krajowy Program Zwiększania Lesistości (przyjęty przez Radę Ministrów w 1995 r.). Według tego Programu skala zalesień jest oszacowana

na około 14 – 24 tys. ha gruntów rolnych rocznie, przy założeniu, że nie obejmuje to gruntów odłogowanych. W latach 2004-2006 przewidziano zalesienie 45 tys. ha gruntów rolnych.

6.1.1. Uzasadnienie wyboru celów i priorytetów

Niniejszy rozdział wyjaśnia związki zdefiniowanych celów z innymi programami, które będą realizowane w naszym kraju w ramach polityki rolnej i strukturalnej UE.

Tabela nr 22. Zestawienie celów głównych i cząstkowych SOP – „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich”, jego założeń strategicznych i działań realizowanych w ramach PROW, SOP i w innych programach operacyjnych współfinansowanych ze środków Funduszy Strukturalnych (oznaczonych gwiazdką)

Cel główny i cząstkowy SOP	Strategia	Działania i programy związane z realizacją celów
1. Poprawa konkurencyjności gospodarki rolno żywnościowej		
1.1. Poprawa efektywności ekonomicznej i produktywności gospodarki rolno-spożywczej	Poprawę efektywności ekonomicznej i produktywności w rolnictwie i przemyśle rolno-żywnościowym można osiągnąć poprzez inwestycje umożliwiające efektywną realokację zasobów, innowacyjność, obniżenie kosztów, dostosowanie się do wymogów rynku i <i>acquis</i> .	Inwestycje w gospodarstwach rolnych (SOP) Ułatwienie startu młodym rolnikom (SOP) Różnicowanie działalności rolniczej (SOP) Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych (SOP) Rozwój i ulepszenie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem (SOP) Scalanie gruntów (SOP) Gospodarka rolniczymi zasobami wodnymi (SOP) Szkolenia (SOP) Wsparcie doradztwa rolniczego (SOP) Wzrost konkurencyjności gospodarki* Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego* Zalesianie gruntów rolnych (PROW) Renty strukturalne (PROW) Wspieranie gospodarstw niskotowarowych – (PROW) Wsparcie cenowe (WPR - I filar)
1.2. Poprawa dochodów w rolnictwie i na wsi	Pogłębiający się dysparytet dochodowy w rolnictwie i na obszarach wiejskich oraz pogarszający się poziom życia na wsi powoduje konieczność stosowania instrumentów poprawiających sytuację dochodową mieszkańców wsi.	Inwestycje w gospodarstwach rolnych (SOP) Ułatwienie startu młodym rolnikom (SOP) Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych (SOP) Różnicowanie działalności rolniczej (SOP) Scalanie gruntów rolnych (SOP) Gospodarka rolniczymi zasobami wodnymi (SOP) Wzrost konkurencyjności gospodarki* Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego* Wspieranie działalności rolniczej na obszarach ONW Wspieranie bezpośrednie (WPR - I filar)

Cel główny i cząstkowy SOP	Strategia	Działania i programy związane z realizacją celów
1.3. Poprawa bezpieczeństwa żywności i jej jakości oraz rynkowe ukierunkowanie produkcji	Dostosowanie się do wymogów rynku, odpowiadającym zmieniającym się preferencjom konsumentów, szukanie nisz rynkowych, innowacyjność produkcji.	<p>Inwestycje w gospodarstwach rolnych (SOP)</p> <p>Ułatwianie startu młodym rolnikom (SOP)</p> <p>Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych (SOP)</p> <p>Różnicowanie działalności rolniczej (SOP)</p> <p>Szkolenia (SOP)</p> <p>Wsparcie doradztwa rolniczego (SOP)</p> <p>Wspieranie gospodarstw niskotowarowych (PROW)</p> <p>Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE (PROW)</p>
2. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich		
2.1. Wielofunkcyjność rolnictwa	Rozwój i zachowanie poza produkcyjnych funkcji rolnictwa poprzez: ochronę środowiska na obszarach wiejskich, zachowanie różnorodności biologicznej i krajobrazu.	<p>Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego (SOP)</p> <p>Różnicowanie działalności rolniczej (SOP)</p> <p>Szkolenia (SOP)</p> <p>Wsparcie doradztwa rolniczego (SOP)</p> <p>Scalanie gruntów (SOP)</p> <p>Przywracanie potencjału produkcji leśnej (SOP)</p> <p>Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt (PROW)</p> <p>Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego*</p> <p>Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania – (PROW)</p> <p>Pilotażowy Program Leader+ (SOP)</p>
2.2. Ograniczenie bezrobocia ludności wiejskiej	Transformacja systemowa kraju, przemiany strukturalne oraz modernizacja rolnictwa spowodowały uwolnienie się siły roboczej, głównie zlokalizowanej na terenach wiejskich. Ograniczanie bezrobocia na wsi musi się odbywać poprzez: przesunięcie nadwyżki siły roboczej do innych działań gospodarki oraz angażowanie ich w pracochłonne działy produkcji rolnej.	<p>Ułatwienie startu młodym rolnikom (SOP)</p> <p>Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych (SOP)</p> <p>Szkolenia (SOP)</p> <p>Różnicowanie działalności rolniczej (SOP)</p> <p>Wzrost konkurencyjności gospodarki*</p> <p>Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego*</p> <p>Rozwój zasobów ludzkich*</p> <p>Renty strukturalne (PROW)</p> <p>Wspieranie gospodarstw niskotowarowych (PROW)</p> <p>Pilotażowy Program Leader+ (SOP)</p>
2.3. Poprawa warunków życia ludności oraz funkcji gospodarczych i społecznych wsi	Poprawa jakości życia na wsi, podniesienie atrakcyjności wsi jako miejsca pracy, zamieszkania i prowadzenia działalności gospodarczej poprzez wzrost dochodów rolniczych, rozwój infrastruktury technicznej i społecznej.	<p>Szkolenia (SOP)</p> <p>Wsparcie doradztwa rolniczego (SOP)</p> <p>Gospodarka rolniczymi zasobami wodnymi (SOP)</p> <p>Scalanie gruntów (SOP)</p> <p>Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego (SOP)</p> <p>Rozwój i ulepszenie infrastruktury związanej z rolnictwem (SOP)</p> <p>Wzrost konkurencyjności gospodarki*</p> <p>Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego*</p> <p>Rozwój zasobów ludzkich*</p> <p>Renty strukturalne (PROW)</p> <p>Wspieranie gospodarstw niskotowarowych (PROW)</p> <p>Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE Europejskiej (PROW)</p> <p>Pilotażowy Program Leader+ (SOP)</p>

Wybór celów i priorytetów Planu opiera się na:

- analizie sytuacji stanu wyjściowego w polskim rolnictwie przeglądzie problemów związanych z rozwojem wsi (rozdział 4);
- określeniu szans i zagrożeń rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa;
- analizie zakresu, w jakim ww. cele będą realizowane z pomocą innych programów z udziałem środków wspólnotowych realizowanych po akcesji (powyższa tabela).

W związku z tym, dobór celów, priorytetów i działań Planu powinien się uzupełniać z innymi programami i być zintegrowany z nimi tak, aby zapewnić spójność polityki zrównoważonego rozwoju kraju, jednocześnie zapewniając jak najwyższą efektywność angażowanych środków publicznych.

Kierując się takimi założeniami można stwierdzić, że przy wyborze celów i instrumentów dla Planu należy wziąć pod uwagę następujące uwarunkowania.

1. Związek między pomyślnym rozwojem różnych funkcji obszarów wiejskich w Polsce, a rozwojem produkcji i przetwórstwa oraz otoczenia gospodarczego rolnictwa, jest bardzo silny. Wynika to ze względnie dużego wpływu sektora rolno – żywnościowego na dochody i zatrudnienie oraz z posiadanych przewag komparatywnych w rolnictwie.
2. Otwarcie na nową konkurencję ograniczy szansę na szybkie wykorzystanie nowych możliwości związanych z dostępem do rynków Unii Europejskiej. Sytuacja ta w naturalny sposób przekłada się na priorytety wyboru instrumentów Planu i SOP „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego”.
3. Kryteria skuteczności i efektywności wykorzystania środków unijnych, służących wspieraniu rozwoju wsi i rolnictwa, nakazują skoncentrować się na kluczowych instrumentach, dających szansę na pełne wykorzystanie dostępnych środków, na ich efektywną alokację pomiędzy beneficjentów i tym samym uzyskania efektów mnożnikowych.

Słuszność tego podejścia potwierdzają:

- tendencja do zwiększania udziału instrumentów towarzyszących w ramach Agendy 2000;
 - początkowo ograniczone doświadczenia Polski we wdrażaniu unijnych instrumentów;
 - wysokie wymagania UE w zakresie procedur wdrożeniowych, monitoringu i ewaluacji.
5. Problemów polskiej wsi i rolnictwa, wśród których dominującym problemem jest ogromna skala bezrobocia ukrytego i jawnego, nie można rozwiązać jedynie w oparciu o instrumenty rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999, które jest podstawą dla Planu i SOP „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”. Zakres tych instrumentów jest ograniczony, stąd uzupełniające działania muszą być finansowane w ramach programów operacyjnych, które bazują na Europejskim Funduszu Socjalnym (ESF) i Europejskim Funduszu Regionalnym (ERDF).

Tabela nr 23. Działania Planu oraz ich zgodność z wyodrębnionymi celami rozwoju polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich SOP

Działanie	Uzasadnienie działania	Cele Szczegółowe SOP
1. Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych (Krajowy Program Rolnośrodowiskowy)	<p>Poprzez zachowanie krajobrazu i środowiska naturalnego na wsi zachowuje się elementy wielofunkcyjności rolnictwa prowadzące do trwałego, zrównoważonego rozwoju wsi i rolnictwa.</p> <p>Naturalny krajobraz jest elementem promującym obszary wiejskie oraz zapewnia dodatkowy dochód gospodarstwom w zamian za świadczone usługi na rzecz środowiska przyczyniając się bezpośrednio do poprawy warunków życia i rozwoju oraz funkcji gospodarczych i społecznych wsi.</p>	<p>Cel 2.1</p> <p>Cel 1.2, 2.3</p>
2. Renty strukturalne	<p>Wsparcie wcześniejszego przechodzenia na emeryturę poprawi efektywność struktury agrarnej poprzez przejmowanie gospodarstw przez osoby dobrze przygotowane do zawodu rolnika przyczyniając się w ten sposób do poprawy konkurencyjności gospodarstw rolnych.</p> <p>Wsparcie wpływa na podniesienie dochodów ludności wiejskiej.</p>	<p>Cel 1.2</p>
3. Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania ONW	<p>Wsparcie dla obszarów znajdujących się w mniej korzystnych warunkach naturalnych dla rozwoju rolnictwa ma na celu utrzymanie produkcji rolnej na terenach, gdzie dochodowość z produkcji rolnej jest mniejsza.</p> <p>Wiąże się również z ochroną środowiska.</p> <p>Zachowuje ciągłość gospodarowania na terenach „trudnych” poprzez wyrównanie dochodów rolników tam gospodarujących.</p>	<p>Cel 1.2</p>
4. Zalesianie gruntów rolnych	<p>Zalesianie terenów rolniczych jest szczególnie istotne z punktu widzenia użytkowania ziemi oraz z punktu widzenia środowiska.</p> <p>Ma na celu wyłączenie z użytkowania rolniczego gruntów mniej przydatnych dla rolnictwa, co poprawia efektywność struktury agrarnej, zapewnia dodatkowy dochód gospodarstwom, przyczyniając się w ten sposób do poprawy konkurencyjności gospodarstw rolnych oraz poprawy warunków życia i rozwoju na wsi.</p>	<p>Cel 1.2</p> <p>Cel 2.3</p>
5. Wspieranie gospodarstw niskotowarowych	<p>Wsparcie gospodarstw niskotowarowych ma na celu poprawę możliwości inwestowania gospodarstw mających utrudniony dostęp do kapitału. Daje szansę na modernizację gospodarstw, a w efekcie poprawy ich dochodowości.</p> <p>Instrument ten przyczynia się do rozszerzenia grupy gospodarstw, zorientowanych na produkcję rynkową.</p> <p>Wsparcie gospodarstw niskotowarowych przyczyni się do poprawy warunków życia i rozwoju na wsi oraz znacząco ograniczy bezrobocie na wsi poprzez zwiększenie aktywności inwestycyjnej.</p>	<p>Cel 1.2</p> <p>Cel 1.3</p> <p>Cel 2.3, 2.2</p>
6. Wspieranie grup producentów rolnych	<p>Wsparcie będzie udzielane grupom producentów rolnych i ich związkom w celu pokrycia kosztów założenia i administrowania grupą. Pomoc przeznaczona będzie dla grup producentów zakładanych w celu wspólnego dostosowania standardów produkcji oraz wykształcenia systemu wspólnej sprzedaży produktów.</p>	<p>Cel 1.1, 1.2, 1.3.</p>
7. Dostosowania gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej.	<p>Wsparcie będzie dotyczyło pokrycia kosztów dostosowania gospodarstw rolnych do standardów unijnych w zakresie ochrony środowiska, higieny, dobrostanu zwierząt oraz bezpieczeństwa żywności.</p>	<p>Cel 1.3.</p>
8. Pomoc techniczna dla jednostek organizacyjnych i organów realizujących zadania związane z rozwojem obszarów wiejskich	<p>Wsparcie skierowane na wzmocnienie systemu zarządzania, monitorowania, kontroli i oceny stopnia realizacji PROW oraz na działania informacyjne i promocyjne.</p>	

Zastosowanie niektórych instrumentów towarzyszących, jak renty strukturalne, wspieranie działalności rolniczej na ONW czy wspieranie gospodarstw niskotowarowych może mieć duże znaczenie w rozwiązywaniu regionalnych problemów, związanych z rozdrobnioną strukturą agrarną, przeludnieniem na wsi, niekorzystną strukturą wiekową oraz brakiem kapitału.

Ze względu na niewielkie (w porównaniu do wielkości problemów) możliwości finansowe, instrumenty te mogą mieć ograniczone znaczenie w osiągnięciu nadrzędnych celów rozwoju wsi i rolnictwa. Dlatego też ważne jest powiązanie środków towarzyszących z innymi instrumentami polityki rolnej, realizowanymi w ramach WPR czy SOP tak, aby wykorzystać efekt mnożnikowy w celu zwiększenia krańcowych korzyści realizowanej polityki.

6.2. RELACJE MIĘDZY PLANEM A INNYMI PROGRAMAMI WSPÓLNOTOWYMI

6.2.1. Wspólna Organizacja Rynków (*Common Market Organisations*)

Wprowadzenie w Polsce Wspólnej Organizacji Rynków zmieni w sposób zasadniczy ramy prawno – instytucjonalne i warunki ekonomiczne funkcjonowania sektora rolnego oraz wpłynie na rozwój produkcji rolnej oraz poprawę struktury agrarnej. Zasadnicze zmiany w tym zakresie, to:

- włączenie polskich rynków rolnych do Jednolitego Rynku UE;
- zmiana wysokości wsparcia cenowego i tym samym zmiana względnej opłacalności między poszczególnymi kierunkami produkcji;
- wprowadzenie wsparcia bezpośredniego do produkcji rolnej w postaci płatności bezpośrednich;
- wprowadzenie limitów produkcji, w tym przede wszystkim w produkcji mleka, a także tytoniu i skrobi ziemniaczanej;
- zmiana (w większości przypadków podniesienie) wymogów w zakresie bezpieczeństwa żywności zarówno na poziomie rolnictwa jak i przetwórstwa;
- podniesienie stopnia zbiurokratyzowania warunków działalności gospodarczej w sektorze, związane z wprowadzeniem nowych mechanizmów polityki rolnej (system ZSZIK, monitoring, system interwencji rynkowej, itd.).

Zakończone 13 grudnia 2002 r. negocjacje akcesyjne sprawiły, iż w okresie realizacji Planu, polskie rolnictwo będzie włączone do Wspólnej Organizacji Rynków na innych warunkach niż obecne kraje 15 UE z uwagi na: (1) wprowadzenie okresu przejściowego dochodzenia do pełnego poziomu wsparcia bezpośredniego do produkcji rolnej oraz (2) wybór mieszanego systemu płatności bezpośrednich. Ustalone w negocjacjach akcesyjnych limity produkcji, w tym przede wszystkim mleka i cukru, są na poziomie, który nie powinien hamować procesów restrukturyzacji polskiego rolnictwa.

Wyżej wymienione zmiany i nowe warunki funkcjonowania rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce, związane z wprowadzeniem Wspólnej Organizacji Rynków w latach 2004 – 2006, będą miały następujące konsekwencje dla wyznaczonych wcześniej celów nadrzędnych.

Włączenie polskiego rolnictwa do jednolitego rynku UE i tym samym wystawienie na konkurencję ze strony podmiotów unijnych oraz na zwiększenie możliwości eksportowych związanych z dostępem do nowych rynków będą sprzyjały rynkowemu ukierunkowaniu produkcji i poprawie efektywności zarządzania. Oczywiście rola presji konkurencyjnej jednolitego rynku oraz nowych możliwości z nim związanych ujawni się najpełniej w długiej perspektywie. W krótkiej perspektywie ewentualne zagrożenie dla procesów dostosowawczych ze strony zaburzeń wywołanych szybkim wzrostem przywozu produktów rolnych z pozostałych krajów UE będą mogły być ograniczone dzięki włączeniu rolnictwa do ogólnej klauzuli ochronnej stosowanej w pierwszych latach członkostwa.

Konieczność spełnienia wymagań *acquis* w zakresie standardów jakościowych i bezpieczeństwa żywności będzie sprzyjać poprawie konkurencyjności na jednolitym rynku. Jednak w krótkiej perspektywie wymagać to będzie bardzo wysokich nakładów inwestycyjnych, często wykraczających poza możliwości finansowe gospodarstw.

Podobnie, integracja z jednolitym rynkiem i przejście unijnego systemu wsparcia produkcji zmienia względną opłacalność kierunków produkcji i wymuszą dostosowania strukturalne – ograniczanie produkcji jednych produktów, a rozwinięcie produkcji innych zgodnie z posiadanymi przewagami komparatywnymi. Skala tych dostosowań będzie niebagatelna, co wiązać się będzie z poniesieniem odpowiednich kosztów – ograniczeniem potencjału produkcyjnego w pewnych dziedzinach i budową w innych (realokacja zasobów).

Dodatkowy finansowy strumień wsparcia rolnictwa, w postaci płatności bezpośrednich i środków towarzyszących WPR w ramach Planu, oddziaływać będzie na poprawę warunków życia ludności rolniczej (wzrost dochodów), a także pozarolniczej na terenach wiejskich (wzrost popytu na usługi na terenach wiejskich – efekt mnożnikowy). Najprawdopodobniej jednak potencjał ten ujawni się z opóźnieniem. W pierwszych latach członkostwa większość zasobów finansowych gospodarstw rolnych, również tych ze źródeł pozarolniczych, będzie musiało być zaangażowanych w inwestycje dostosowawcze, co ograniczy możliwości wzrostu konsumpcji gospodarstw rolnych w warunkach zaniżonych płatności bezpośrednich – w przypadku wprowadzenia okresu przejściowego.

Wzrost presji konkurencyjnej i dostosowawczej może spowodować przyspieszenie uwalniania zasobów pracy z rolnictwa, co z kolei może wpłynąć na przejściowe powiększenie skali bezrobocia na terenach wiejskich, tj. do czasu zwiększenia możliwości zatrudnienia w pozostałych sektorach gospodarki.

Podsumowując można stwierdzić, iż przejście Wspólnej Organizacji Rynków i włączenie polskiego rolnictwa do jednolitego rynku UE wprowadzi zachęty do poprawy konkurencyjności polskiej gospodarki rolno-żywnościowej oraz wzmocnienia jej wielofunkcyjności społecznej, czego pozytywne skutki ujawnić się mogą w pełni w dłuższej perspektywie. W perspektywie krótkoterminowej wymagać to będzie jednak zwiększenia wysiłku finansowego gospodarstw i firm przetwórstwa rolno – spożywczego oraz redukcji zatrudnienia.

6.2.2. Rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce jako element Narodowego Planu Rozwoju

Założenia i zakres poszczególnych programów operacyjnych przewidzianych do realizacji w latach 2004 - 2006 wynikają z zasadniczego celu Narodowego Planu Rozwoju, jakim jest rozwijanie konkurencyjnej gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości, zdolnej do długofalowego, harmonijnego rozwoju, zapewniającej wzrost zatrudnienia i osiągnięcie spójności społecznej, ekonomicznej i przestrzennej z Unią Europejską na poziomie regionalnym i krajowym.

Wyznaczone w niniejszym dokumencie cele rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa, tj. poprawa konkurencyjności gospodarki rolno – żywnościowej i zrównoważony rozwój obszarów wiejskich, będą realizowane nie tylko w oparciu o instrumenty uwzględnione w tym dokumencie, ale w znaczącej mierze za pośrednictwem programów sektorowych oraz regionalnego w ramach Narodowego Planu Rozwoju, które w sposób bezpośredni lub pośredni kształtować będą warunki zarówno dla przemian w rolnictwie i gospodarce żywnościowej, jak i szeroko pojętego procesu modernizacji obszarów wiejskich.

Wskazać tu należy na działania związane z:

- modernizacją i restrukturyzacją sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich (SOP - Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich);

- poprawą infrastruktury technicznej i społecznej wsi oraz ochroną środowiska – czynnikami warunkującymi rozwój funkcji gospodarczych i społecznych terenów wiejskich (SOP Wzrost konkurencyjności gospodarki, Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego);
- bezpośrednim wsparciem tworzenia miejsc pracy poprzez udostępnienie środków inwestycyjnych (SOP Wzrost konkurencyjności gospodarki);
- edukacją, szkoleniami i doradztwem ułatwiającymi znalezienie zatrudnienia, samodzielne podjęcie i prowadzenie działalności gospodarczej lub utworzenie miejsc pracy (SOP Rozwój zasobów ludzkich, SOP Wzrost konkurencyjności gospodarki, Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego).

Przekształcenia istniejącej struktury agrarnej polskiego rolnictwa uzależnione są bezpośrednio od możliwości zatrudnienia ludności wiejskiej poza rolnictwem. Dlatego też działania ukierunkowane pośrednio lub bezpośrednio na rozwój zatrudnienia będą wpływać na możliwość przejścia ludności związanej z rolnictwem do pracy w innych sektorach gospodarki, a co za tym idzie – tworzyć warunki dla przekształceń wewnątrz sektora rolnego, w tym zwłaszcza redukcji bezrobocia ukrytego, powiększania areалу gospodarstw rolnych, ich modernizacji, poprawy konkurencyjności i ukierunkowania rynkowego produkcji.

Jednocześnie wymienione wyżej typy działań mają bezpośredni związek z realizacją wyznaczonego w niniejszym programie celu, jakim jest zrównoważony rozwój obszarów wiejskich. Poprzez lepszy dostęp do infrastruktury (technicznej oraz społecznej) wieś staje się konkurencyjna jako miejsce zamieszkania i prowadzenia działalności gospodarczej. Dodatkowo na jej uatrakcyjnienie wpływają działania zorientowane na zachowanie środowiska, krajobrazu i dziedzictwa kulturowego. Z punktu widzenia poprawy sytuacji w dziedzinie zatrudnienia istotną rolę odgrywają działania o charakterze szkoleniowym, rozwój usług doradczych oraz udostępnienie środków finansowych na rozwój małych i średnich przedsiębiorstw.

Tabela nr 24. Zestawienie instrumentów SOP wraz z ich uzasadnieniem

Instrumenty SOP	Uzasadnienie instrumentu
Inwestycje w gospodarstwach rolnych	Instrument ten wspiera umocnienie funkcji gospodarczych, rynkowych i środowiskowych w rolnictwie poprzez wsparcie inwestycji prowadzących do poprawy konkurencyjności i efektywności ekonomicznej gospodarstw rolnych. Instrument ten będzie wspierał procesy związane z dostosowaniem gospodarstw do wymogów Jednolitego Rynku.
Ułatwienie startu młodym rolnikom	Pomoc dla młodych rolników ułatwia przejmowanie gospodarstw przez nowych, przygotowanych do zawodu właścicieli. Stymuluje modernizację gospodarstw i ich dostosowania do standardów warunków i jakości produkcji oraz ochrony środowiska.
Szkolenia	Stymulowanie postępu (technologicznego i ekonomicznego) w rolnictwie poprzez podniesienie poziomu wiedzy i umiejętności rolników. Ułatwienie rolnikom korzystania z innych instrumentów pomocy – wsparcie dostosowania producentów do funkcjonowania w warunkach integracji z UE.
Wspieranie doradztwa rolniczego	Zwiększenia efektywności absorpcji środków finansowych w ramach instrumentów wdrażanych w Polsce, po akcesji do Unii Europejskiej.
Gospodarka rolniczymi zasobami wodnymi	Naprawa istniejących i budowa nowych systemów regulacji wodnych.

Instrumenty SOP	Uzasadnienie instrumentu
Scalanie gruntów	Poprawa rozłogu gruntów, prowadząca do polepszenia warunków prowadzenia działalności rolniczej i ograniczenia kosztów, a co za tym idzie – poprawy konkurencyjności i wzrostu dochodów. Zagospodarowanie poscaleniowe uwzględnia aspekty zachowania krajobrazu.
Poprawa przetwórstwa artykułów rolnych i ochrona środowiska	Wsparcie inwestycji związanych z modernizacją zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego, prowadzące do ich dostosowania do warunków funkcjonowania na jednolitym rynku europejskim.
Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego	Uatrakcyjnienie terenów wiejskich oraz zachowanie ich tożsamości poprzez ochronę zabytków i tradycyjnych form zagospodarowania wsi i obszarów wiejskich (budownictwo, układ przestrzenny).
Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa	Różnicowanie działalności rolniczej na wsi poprzez wykorzystanie istniejących nisz rynkowych w celu tworzenia alternatywnych źródeł dochodu dla rolników i redukcji bezrobocia ukrytego. Tworzenie warunków dla rozwoju konkurencyjnych gospodarstw wielofunkcyjnych.
Rozwój i ulepszenie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem	Poprawa warunków prowadzenia działalności rolniczej i towarzyszącej oraz warunków życia ludności wiejskiej.
Pilotażowy Program Leader+	Wsparcie projektów związanych z opracowywaniem i realizacją lokalnych strategii rozwoju obszarów wiejskich, służących podniesieniu atrakcyjności tych obszarów jako miejsca zamieszkania i prowadzenia działalności gospodarczej.

6.3. STREFY WDRAŻANIA NIEKTÓRYCH DZIAŁAŃ PROW

6.3.1. Strefy ONW Działania 3 PROW

Zgodnie z rozporządzeniem Rady (WE) nr 1257/1999, do obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) zaliczono:

- 1) obszary górskie (art. 18);
- 2) obszary nizinne (art.19);
- 3) obszary ze specyficznymi utrudnieniami (art. 20).

Obszary górskie - obejmują gminy, w których ponad połowa użytków rolnych jest położona powyżej wysokości 500 m n.p.m.; 68% użytków rolnych na obszarach górskich położona jest na stokach równych lub przekraczających 12%.

Obszary nizinne podzielono na dwie strefy:

- a) strefa nizinna I obejmuje:
 - gminy, dla których Wskaźnik Waloryzacji Rolniczej Przestrzeni Produkcyjnej (WWRPP)¹⁵ osiąga wartości wyższe niż 52 pkt i nie przekracza 72,5 pkt;
 - obręby geodezyjne, gdzie wartość WWRPP nie przekracza 56 pkt;
- b) strefa nizinna II obejmuje:
 - gminy i obręby geodezyjne, gdzie wartość wskaźnika nie przekracza 52 pkt.

¹⁵ Patrz Załącznik D.

Przy pomocy wspomnianego wyżej WWRPP, w celu określenia ONW zgodnie z art. 19, możliwe było spełnienie wymogu odnośnie produktywności rolniczej na tych obszarach, która powinna być co najmniej 20% niższa od średniej w kraju (tabela nr 25).

Wskaźnik demograficzny zastosowany dla ONW (art. 19), pozwala z kolei na określenie gęstości zaludnienia, która na poziomie powiatu i gminy nie przekracza 75 osób/km².

Zgodnie z *Explanatory Memorandum* - COM (784) 2222), w obu strefach brano pod uwagę gminy, w których udział ludności związanej z rolnictwem, mierzony na poziomie gminy, wynosi minimum 15%.

Obszary ze specyficznymi utrudnieniami – obejmują gminy i obręby geodezyjne rejonów podgórskich, które objęto ulgami podatkowymi zgodnie z przepisami Ustawy z dnia 15 listopada 1984 o podatku rolnym¹⁶ (co najmniej 50% powierzchni znajduje się na wysokości powyżej 350 m n.p.m.). Ponadto na tych obszarach występują złożone problemy wynikające rozdrobnionej struktury agrarnej i niekorzystnej rzeźby tereny, a jednocześnie posiadają one duże znaczenie dla rozwoju turystyki, zachowania krajobrazu i ochrony dziedzictwa kulturowego.

Gminy powinny spełnić co najmniej 2 z zamieszczonych poniżej kryteriów:

- średnia powierzchnia gospodarstw wynosi poniżej 7,5 ha;
- gleby zagrożone są występowaniem erozji wodnej;
- udział gospodarstw rolnych, które zaprzestały produkcji rolnej wynosi powyżej 25% wszystkich gospodarstw;
- udział trwałych użytków zielonych wynosi powyżej 40% w strukturze użytkowania gruntów.

Uzasadnienie wydzielenia obszarów ONW

1) Obszary górskie (art. 18)

Do obszarów górskich ONW zostały włączone tereny położone w obrębie polskiej części pasm górskich - Sudetów i Karpat. Karpaty, pod względem uwarunkowań przyrodniczych i ich wpływu na użytkowanie rolnicze ziem górskich, wykazują podobieństwo do Alp. Jednakże w Karpatach, porównywalne piętra klimatyczno-roślinne wykształciły się na niższych wysokościach niż w Alpach. Różnica wysokości pomiędzy lokalizacją górnego pałapu piętra umiarkowanie ciepłego w Karpatach Zachodnich (650 m n.p.m.), a lokalizacją tego piętra w Alpach wschodnich (920 m n.p.m.), wynosi 270 m. Porównując sposób ujęcia piętrowości w gospodarczej delimitacji terenów górskich w UE, z kryteriami przyjętymi do wyodrębnienia terenów górskich w Polsce, należałoby uwzględnić poprawkę wynoszącą 250 m. Ta różnica wynika przede wszystkim z tego, że masyw Karpat jest położony bardziej na północ w stosunku do Alp, dlatego też Polska wyznaczyła dolną granicę obszarów górskich na poziomie 500 m n.p.m. Skutkuje to ponadto krótszym okresem wegetacji na obszarach górskich w Polsce – średnio 180 dni, w odniesieniu do średniej na obszarach nizinnych w Polsce wynoszącej 215 dni, a na terenach nizinnych w Europie – 250 dni.

2) Obszary nizinne (art. 19)

Trzy podstawowe kryteria, które posłużyły do wyznaczenia obszarów nizinnych zgodnie z art. 19 opisano poniżej:

Tereny o małej produktywności, trudne w uprawie i z ograniczonym potencjałem produkcyjnym (art. 19)

¹⁶ Dz. U. z 1993 r., Nr 94 poz. 431; z 1994 r., Nr 1 poz. 3; z 1996 r., nr 91 poz. 409; z 1997 r., Nr 43 poz. 272 i Nr 137 poz. 926; z 1998 r., Nr 108 poz. 681; z 2001 r., Nr 81 poz. 875 oraz z 2002 r., Nr 200 poz. 1680.

Do wyznaczenia terenów o niskiej produktywności i z ograniczonym potencjałem produkcyjnym został zastosowany Wskaźnik Waloryzacji Rolniczej Przestrzeni Produkcyjnej (WWRPP)¹⁷. Wskaźnik ten odzwierciedla naturalne warunki wpływające na produktywności rolnictwa i uwzględnia: jakość gleb, warunki klimatyczne, warunki wodne oraz rzeźbę terenu. Szczegółowy opis liczbowych kryteriów i zastosowanej metodologii służącej do określenia WWRPP dla jednostek administracyjnych NUTS-5 opisano w załączniku D.

Należy podkreślić, że zastosowane podejście w celu wyznaczenia obszarów ONW w Polsce jest w pełni oparte na mierzalnych i obiektywnych kryteriach jakości gleby, odzwierciedlających ich wpływ na produktywność.

Biorąc pod uwagę wartość WWRPP, obszary rolne zostały podzielone na następujące typy obszarów o różnej skali utrudnień w działalności rolniczej:

- a) ≤ 52 pkt. WWRPP ($\leq 40\%$ max. wartości) - o skrajnie niekorzystnych warunkach przyrodniczych;
- b) 52,1-56 pkt. WWRPP (40,01 - 43,08% max. wartości) - o niekorzystnych warunkach przyrodniczych;
- c) 56,1-66 pkt. WWRPP (43,09 - 50,77% max. wartości) - ze znacznymi utrudnieniami przyrodniczymi;
- d) 66,1-72,5 pkt. WWRPP (50,78 – 55,77% max. wartości) - z utrudnieniami.

Do wydzielonych w ten sposób kategorii utrudnień, przyporządkowane zostały w większości obszary pokryte glebami lekkimi. W Polsce ponad 60% wszystkich gruntów są to piaszczyste polodowcowe gleby lekkie, z ograniczoną zawartością gliny i materii organicznej (rozdział 4.6.1). Tego typu gleby są bardzo narażone na zakwaszenie, w związku z ograniczonymi możliwościami sorpcyjnymi, co z kolei prowadzi do wymywania azotu, którego zwiększone stosowanie nie poprawia jakości gleby, a prowadzi do zanieczyszczenia wód gruntowych. Ponad 60% gleb w Polsce ma wysoki stopień zakwaszenia (pH poniżej 5,5). Wskazuje to na bardzo dużą podatność gleb na zakwaszenie i konieczność przeciwdziałania temu procesowi poprzez wapnowanie gleb. Ponieważ zabieg ten jest kosztowny i często niewykonywany z tego powodu przez rolników, stosowanie dopłat z tytułu ONW może znacznie przyczynić się do zatrzymania procesu zakwaszania gleb a tym samym procesu degradacji biologicznej gleb i utrzymania potencjału produkcyjnego.

Dane przedstawione w tabeli nr 25 potwierdzają, że obecne podejście zastosowane do delimitacji ONW jest w pełni uzasadnione, i dodatkowo pozwalają stwierdzić, że:

- a) udział gruntów odlogowanych położonych na ONW jest od dwóch do ponad siedmiu razy wyższy niż na obszarach poza ONW, na których nie ma ograniczeń, co do sposobu prowadzenia produkcji rolnej;
- b) udział trwałych użytków zielonych na ONW jest prawie pięciokrotnie wyższy niż na pozostałych obszarach;
- c) wartość produktywności rolniczej wyrażona w dochodach uzyskiwanych z 1 ha na obszarach ONW jest prawie 20% mniejsza od średniej krajowej, co jest generalnym wskaźnikiem zdecydowanie mniejszej produktywności, uwzględniającym efekty ekonomiczne.

¹⁷ Patrz Załącznik D

Tabela nr 25. Charakterystyka ONW w Polsce

Parametr	ONW górskie	Art. 20	ONW nizinne II	ONW nizinne I	Poza ONW
Jakość gleby	32,4	44,6	32,4	43,1	58,4
Współczynnik klimatyczny	5	6,5	9,2	10	11
Współczynnik rzeźby terenu	1	2,1	4	4,1	3,7
Współczynnik wilgotności gleby	4,2	4,2	2,15	2,9	3,8
Współczynnik jakości gleby	42,7	56,4	48,6	59,9	75,7
Użytki zielone	60,3	40,9	29,4	21,4	12,9
Grunty odłogowane	50	39,9	26,1	15,5	7
Zwierzęta (DJP)/100 ha	46,5	30,5	48	43	40
Liczba krów/100 ha	47	30,5	36,5	31	28
Liczba świń/100 ha	8,5	15,5	69	83	82
Uprawy zbożowe%	63,4	66,4	82,4	81,5	74,4
Żyto%	2	4	34	19,4	6,2
Ziemniaki%	26,3	20,4	10,7	7,4	7,1
Pszenica%	15,6	28,5	4,2	11,7	27,6
Mieszanki zbóż%	1,5	3,4	13,6	13,5	7,4
Kukurydza%	0	0,1	0,1	0,5	1,2
Rzepak%	0	0	0	0,6	1,7
Owies%	21	11,6	9,9	6,2	3
Wielkość gospodarstw (ha)	2,52	2,6	6,7	8,1	5,7
Produkcja zł/ha	607	848	1409	1850	2319
Produktywność jako% średniej krajowej	74	63	39	19	+1

Zródło: GUS, 2002, IUNG Puławy 2003.

Ocena efektywności produkcji rolniczej (art. 19)

Na ponad połowie powierzchni gruntów ornych w naszym kraju występują niekorzystne warunki do uprawy roślin wymagających żyznego siedliska i dużego udziału dni słonecznych w okresie wegetacji (np. tytoń, buraki cukrowe, pszenica).

Wskaźnik WWRPP został także zastosowany w celu identyfikacji obszarów o niskiej efektywności produkcji, wynikającej z niekorzystnych warunków naturalnych, z uwagi na to, iż wartość wskaźnika wykazuje wysoką korelację z poziomem osiąganych plonów. Niskie wartości WWRPP mają odzwierciedlenie w osiąganych plonach w Polsce, które są obiektywnie niższe w stosunku do innych krajów Europy centralnej i północnej. Obecny poziom nawożenia w Polsce może powodować wzrost plonów pszenicy i innych zbóż maksymalnie o 60% w odniesieniu do obecnej skali produkcji. Wykazane różnice są konsekwencją niskiej jakości gleby ograniczającej wydajność (załącznik D). Dane statystyczne wskazują, że jedynie 31% gmin w Polsce osiąga plony zbóż

przewyższające 3 tony na hektar. Wartość WWRPP odpowiadająca średnim plonom w Polsce (2,7 t/ha) wynosi 66 punktów, podczas gdy do osiągnięcia średnich plonów europejskich (5,5 t/ha) jakość gleby mierzona tym wskaźnikiem powinna wynosić ponad 100 punktów. W rzeczywistości jedynie 35,8% gmin w Polsce charakteryzuje się jakością gleb, pozwalającą uzyskać plony zbóż powyżej 3 t/ha. Ma to związek z niską jakością gleb oraz niską roczną sumą opadów. Dlatego też, w gminach o niekorzystnej sytuacji demograficznej przyjęto maksymalną wartość wskaźnika na poziomie do 72,5 pkt, wyższym od średniej krajowej. Znajduje to uzasadnienie w raporcie z dnia 27 czerwca 2003 r. (O.J. C 151, 27.06.2003 p. 1-24), w którym audytorzy wskazali w punktach 34, 35 i 37, na konieczność stosowania kryteriów identyfikacji obszarów ONW biorąc jako średnią wartość danej charakterystyki oszacowaną na poziomie UE (rozdział 4.7.2).

Obecnie rolnicy na terenach nizinnego ONW stosują zbyt ekstensywne metody produkcji oraz rośliny (np. żyto, owies, ziemniaki, itp.), których uprawa na słabych glebach nie jest obciążona wysokim ryzykiem strat i zapewnia funkcjonowanie gospodarstwa. Wynika to z małych wymagań glebowych i klimatycznych tych roślin. Jednakże, mniej wymagające rośliny i zbyt duża ekstensyfikacja produkcji zazwyczaj przynoszą niższy dochód i mogą prowadzić do degradacji gleb. Dlatego też na obszarach ONW rolnicy zaprzestają użytkowania rolniczego gleb, o czym świadczy wysoki udział odłogów i ugorów. Tereny te są zagrożone dalszą degradacją, jeśli rolnicy zaprzestaną uprawy a ze względu na wysoki koszt ponownego rozpoczęcia upraw na zdegradowanych glebach, może dojść do trwałego porzucenia działalności rolniczej na tych obszarach. W środkowej Polsce istotnym czynnikiem ograniczającym i prowadzącym do podobnych efektów jest dodatkowo niedobór opadów atmosferycznych (ponad 250 mm).

Wprowadzenie odpowiednich instrumentów kompensujących te negatywne czynniki wynika, zatem zarówno ze środowiskowego jak i socjoekonomicznego punktu widzenia.

Zjawisko marginalizacji obszarów zaliczonych do ONW będzie w przyszłości narastać, dlatego aby powstrzymać ten proces, wskazane jest kompensowanie wyższych kosztów produkcji, wynikających z niskiej produktywności środowiska, w jakim rolnicy gospodarują.

Ocena populacji zależnej od działalności rolniczej (art. 19)

W Polsce notuje się znacznie wyższą niż w UE liczbę pracujących w rolnictwie, wynoszącą ok. 19% ludności. Pomimo tego, wzrasta udział gruntów odłogowanych, szczególnie na terenach o niskiej produktywności, charakteryzujących się historycznie ukształtowanym rozdrobnieniem. Zmiana tej struktury, poprzez wprowadzenie większych gospodarstw rolnych nie jest możliwa w krótkim okresie czasu i nie jest zgodna z wzorcem transformacji istniejącym w krajach UE-15. Wynika to z ukształtowanego historycznie rozdrobnienia agrarnego i z ograniczeń wynikających z systemu gospodarki centralnie planowanej, funkcjonującej w Polsce do roku 1989. Niewielkie gospodarstwa rolne, które przeważają w strukturze gospodarstw rolnych, nie są w stanie generować wystarczającego dochodu, co z kolei prowadzi do porzucania ziemi.

Niewielkie możliwości uzyskania alternatywnych źródeł dochodu, mogą prowadzić w krótkim czasie, w przypadku braku dopłat z tytułu ONW, do dalszego wyludniania się obszarów rolnych i porzucania ziemi na tych obszarach.

Aż 41% użytkowników gospodarstw liczy sobie 45 i więcej lat życia, więc w perspektywie najbliższych dwudziestu lat znajdzie się na emeryturze. Większość z nich nie ma jednak następców z uwagi na niewielki obszar gospodarstw i niekorzystne dla produkcji rolniczej warunki przyrodnicze. Jeśli ten trend nie zostanie powstrzymany, ludność związana z rolnictwem nie będzie w stanie zapewnić utrzymania zrównoważonego krajobrazu rolniczego. Migracja ludności wiejskiej mogłaby zostać zahamowana poprzez rozwój pozarolniczych źródeł dochodu. Takie symptomy są już obecnie zauważalne, jednak przede wszystkim na obszarach poza ONW, gdzie dochód z działalności rolniczej jest wyższy. W 1996 roku zaledwie 7,4% gospodarstw rolnych rozwijało taką działalność,

podczas gdy w latach 1996-2002 udział takich gospodarstw wzrósł do 13%, tj. o około 3/4. Powstały w ten sposób rodziny, które łączą dochody z prowadzenia działalności rolniczej i pozarolniczej. Rozwój tej ostatniej działalności na ONW jest mniej dynamiczny ze względu na ograniczony popyt na usługi świadczone na rzecz malejącej liczby ludności i gospodarstw rolnych.

W związku z tym, ryzyko odpływu ludności było brane pod uwagę przy wprowadzaniu wskaźnika gęstości zaludnienia na danym obszarze (75 osób/km²). Ponadto gęstość zaludnienia na tych obszarach nie przekracza 50% średniej krajowej.

Tabela nr 26. Wskaźniki demograficzne na ONW nizinnych w Polsce (art. 19)

Wskaźnik	ONW nizinne II	ONW nizinne I	Średnia krajowa	Poza ONW
Gęstość zaludnienia (os/km ²)	40,6	34,9	122,2	247,5
% ludności związanej z rolnictwem	58,2%	56,5%	27,4%	18,8%
% ludności związanej z rolnictwem (gospodarstwa > 1 ha)	48,6%	45,7%	19,5%	12,2%

3) Obszary ze specyficznymi utrudnieniami (art. 20)

Na terenie Polski występują obszary ze szczególnymi utrudnieniami, na których działalność rolnicza powinna być kontynuowana w celu zachowania walorów środowiskowych, krajobrazowych i turystycznych. Obszary te są usytuowane głównie w południowej Polsce na terenach górskich i podgórskich, charakteryzujących się wysokim stopniem różnorodności biologicznej oraz walorami kulturowymi.

Na obszarach tych gospodarstwa rolne charakteryzują się małą powierzchnią i niekorzystnym rozłogiem pól. Gospodarstwa posiadające grunty na 6 i więcej działkach stanowią blisko 25% ogółu, podczas gdy średnio w kraju odsetek ten jest dwukrotnie niższy (12,4%).

Ze względu na rzeźbę terenu i duży udział nachylonych stoków, grunty rolne, w przypadku nie uprawiania, zagrożone są w znacznym stopniu silną erozją wodną i spływami powierzchniowymi gleby. Czynniki te ograniczają w znacznym stopniu możliwości uprawy roślin, narzucając mniej efektywny i zmechanizowany sposób użytkowania ziemi w stosunku do pozostałych terenów. W celu utrzymania walorów krajobrazowych poprzez tradycyjny i ekstensywny sposób użytkowania tych terenów konieczne jest przekształcanie gruntów ornych w trwałe użytki zielone. Konieczność wprowadzania tego typu zabiegów jest tym większa, im wyżej położone są użytki rolne i bardziej urozmaicona jest rzeźba terenu.

4) Ogólna charakterystyka obszarów ONW

Łącznie, w zasięgu wydzielonych obszarów ONW znalazło się 53,5% użytków rolnych (54,2% minus 0,7% użytków rolnych gospodarstw poniżej 1 ha), zamieszkiwanych przez około 18% ludności rolniczej (tabela nr 27), z których 4,7% stanowi odniesienie art. 20, 47,7% - art. 19 oraz 1,1% - art.18 rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999.

Tabela nr 27. Udział Obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) w Polsce

ONW	Użytki rolne		Zboża		Trwale użytki zielone	
	Tys. ha	%	Tys. ha	%	Tys. ha	%
Art. 18	191,6	1,1	36,9	19,3	82,7	43,2
Art. 19	8066,4	48,2	4746,9	58,8	1492,9	18,5
Art. 20	790,4	4,9	237,9	30,1	196,7	24,9
Razem ONW	9048,3	54,2	5021,8	55,5	1772,4	19,6
Pozostałe	7851,0	46,5	5742,5	73,1	1817,1	23,1
Razem Polska	16899,3	100,0	10764,3	63,7	3589,5	21,2

Tereny te cechuje duży udział ziem porzuconych (ugory i odłogi) w stosunku do powierzchni użytków rolnych ogółem oraz kilkukrotnie większy udział ludności związanej z rolnictwem, w stosunku do terenów znajdujących się poza wydzielonymi strefami ONW.

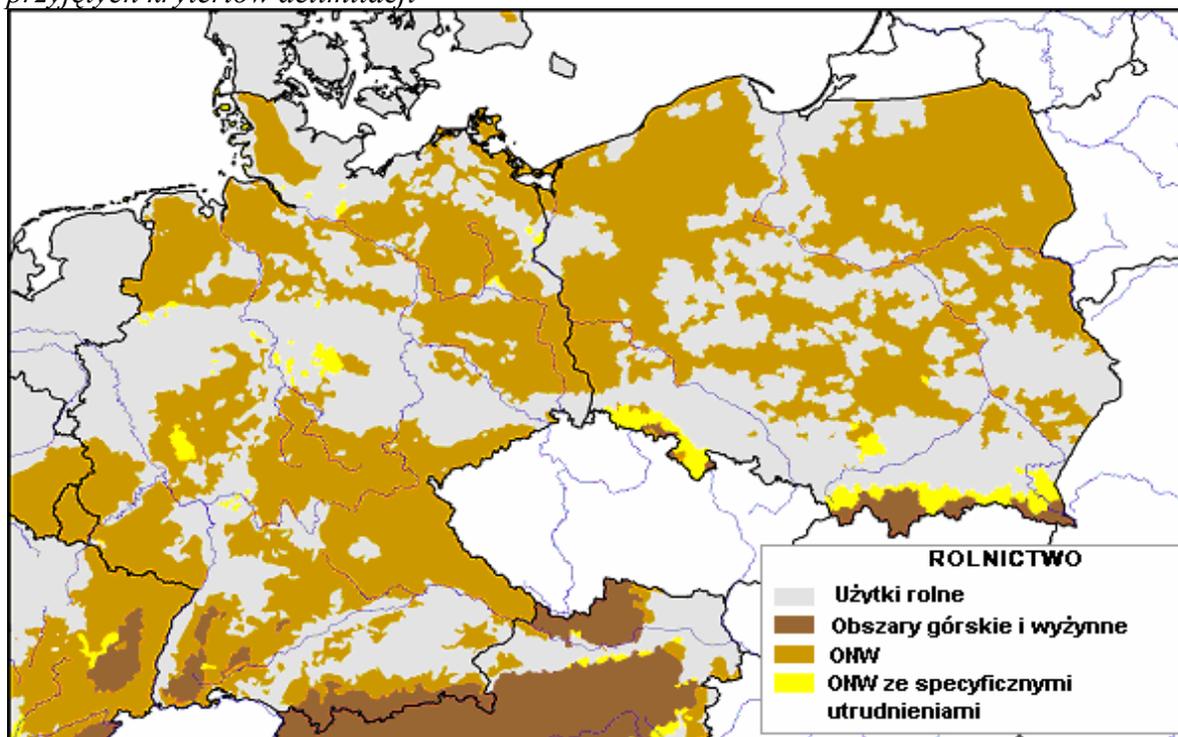
Udział użytków rolnych w Polsce, wydzielonych jako obszary ONW, nie odbiega od podobnych wydzielen w obecnych krajach członkowskich o porównywalnym plonie referencyjnym, przy czym w stosunku do Grecji, Hiszpanii i Portugalii jest znacznie niższy.

Zaproponowana delimitacja Obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) pozostaje w zgodzie z podejściem zastosowanym w innych krajach, w tym w sąsiednich Niemczech.

Jak przedstawiono na poniższej mapie (rysunek nr 4) obszary przygraniczne pomiędzy Polską a Niemcami potwierdzają kontynuację obszarów ONW i pozostałych terenów (poza ONW), co jest odzwierciedleniem naturalnej ciągłości struktury obszarowej jakości gleb.

Jest to bezpośrednim dowodem, że zastosowane kryteria oceny i wagi charakteryzujące jakość gleb są bardzo zbliżone, gdyż w innym przypadku, rozkład przestrzenny ONW i obszarów poza ONW ukazywałby ostre granice odzwierciedlające granice państw. Zakładając, że wszystkie wskaźniki nakładów wzrosną w Polsce i osiągną poziom krajów europejskich w ciągu najbliższych 10 lat, nie będą one kompensować ograniczeń wynikających z klimatu i jakości gleby, które się nie zmieniają. Szczegółowe porównanie warunków glebowych i klimatycznych w Polsce i innych krajach Europy, oparte na oficjalnych danych statystycznych, przedstawiono w załączonym wyjaśnieniu.

Rysunek nr 4. Rozkład przestrzenny ONW w Polsce i krajach sąsiednich, w odniesieniu do przyjętych kryteriów delimitacji

6.3.2. Strefy priorytetowe działania 4 Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt

Strefa priorytetowa (SP) jest to obszar wdrażania Programu Rolnośrodowiskowego, który wykazuje określone problemy środowiskowe i wymaga podjęcia działań naprawczych lub ochronnych. Celem wydzielenia stref priorytetowych jest koncentracja działań rolnośrodowiskowych i uzyskanie mierzalnych efektów środowiskowych (załącznik E).

Szczegółowe kryteria wyboru stref priorytetowych były następujące:

- wysoka pozycja w krajowym i międzynarodowym systemie obszarów chronionych (status parku narodowego, parku krajobrazowego, proponowane ostoje sieci NATURA 2000) ze względu na obecność zagrożonych odłogowaniem trwałych użytków zielonych o wybitnych walorach przyrodniczych;
- zagrożenie rolniczej przestrzeni produkcyjnej przez erozję wodną lub wietrzną, zanieczyszczenie wód, występowanie gruntów odłogowanych;
- wskazanie różnic regionalnych na terenach górskich i nizinnych z przewagą tradycyjnych typów krajobrazów rolniczych, różniących się pod względem wielkości gospodarstw i mozaiki użytków rolnych;
- przeciwdziałanie tendencjom prowadzącym ku specjalizacji, intensyfikacji produkcji rolniczej;
- zagrożenie uproszczeniem bogatej mozaiki krajobrazu stanowiącej element tradycyjnej struktury krajobrazu i podstawę rozwoju regiony.

Proces wyznaczania SP odbywał się na poziomie regionalnym przy współpracy Urzędów Marszałkowskich. Utworzono 16 Wojewódzkich Zespołów Roboczych (WZR) w celu wyznaczenia obszarów oraz wyboru odpowiednich pakietów, uwzględniających regionalne strategie zrównoważonego rozwoju oraz potrzeby środowiskowe.

W tym celu 16 regionów (województw) otrzymało podstawowe kryteria do wyznaczenia Stref Priorytetowych (takie jak maksymalna liczba stref w województwie, maksymalna powierzchnia, wskaźniki i kryteria wyboru, preferencje, np. obszary, na których występują problemy środowiskowe, jak zanieczyszczenie wód, erozja gleb, obszary charakteryzujące się wysokimi walorami naturalnymi, obszary na których prowadzona jest intensywna gospodarka rolna lub zagrożone porzuceniem). WZR otrzymały ponadto katalog działań rolnośrodowiskowych, w celu wybrania najbardziej odpowiednich dla danego regionu działań. Zespoły robocze zaproponowały, zgodnie z wytycznymi Ministerstwa, po przeprowadzeniu konsultacji społecznych, listę Stref Priorytetowych, wraz z uzasadnieniem ich utworzenia. Po długich dyskusjach i konsultacjach na poziomie regionalnym, lista 69 SP została przedstawiona MRiRW i ostatecznie zaakceptowana.

Obszar Stref Priorytetowych obejmuje swym zasięgiem 32% powierzchni kraju. Średnia powierzchni SP wynosi 160 tys. ha, z tego średnio 54,8% stanowią użytki rolne.

Granice stref priorytetowych zostały wyznaczone w oparciu o granice gmin, a w niektórych przypadkach również obrębów geodezyjnych (województwo lubelskie i opolskie), sołectw (świętokrzyskie) lub obszarów chronionych (łódzkie) (załącznik F). We wdrażaniu granice tych jednostek (gmin, sołectw, obszarów chronionych) zostaną dostosowane do granic obrębów.

Ponieważ SP zostały wyznaczone przez 16 różnych Wojewódzkich Zespołów Roboczych (WZR-ów), ich charakter jest zróżnicowany i w dużej mierze zależy od priorytetów regionalnych. Wyznaczone strefy dobrze reprezentują zarówno zmienność typologiczną jak regionalną krajobrazu rolniczego i związanej z nim różnorodności biologicznej. Podstawową przesłanką do wyznaczania SP w większości województw były uwarunkowania przyrodnicze (załącznik G i H). W większości przypadków WZR-y, niezależnie od siebie wyznaczyły obszary graniczące ze sobą i o podobnym charakterze, co potwierdza trafność wyboru.

Tabela nr 28. Wykaz gmin (lub obrębów geodezyjnych) zaliczanych do stref priorytetowych Działania 4 PROW, które w całości lub w części mają należeć do obszarów szczególnie narażonych w rozumieniu Dyrektywy 91/676/EWG

Województwo	Strefa priorytetowa	Gmina
Warmińsko_Mazurskie	28 A	Giżycko, Wegożewo
Lubelskie	06A	Ludwin
Lubelskie	06C	Komarówka Podlaska (obręby: Kolembrody, Żelizna)
Mazowieckie	14A	Korytnica
Kujawsko Pomorskie	04B	Stolno, Chełmno
Zachodniopomorskie	32E	Lipiany
Dolnośląskie	01D	Góra, Wąsosz, Cieszków, Milicz, Żmigród, Niechlów
Lubuskie	01D	Szlichtyngowa
Wielkopolskie	30C	Kleszczewo, Kostrzyń Wlkp., Kórnik, Mosina, Borek Wlkp., Szamotuły, Dopiewo
Wielkopolskie	30D	Borek Wlkp., Krzywiń, Piaski, Pogorzela, Koźmin Wlkp., Dobrzyca, Kościan

6.3.3. Obszary szczególnie narażone w rozumieniu Dyrektywy Azotanowej

Ostatecznymi działaniami związanymi z transpozycją dyrektywy 91/676/EWG jest wydanie przez dyrektorów regionalnych zarządów gospodarki wodnej rozporządzeń:

- 1) w sprawie określenia wód powierzchniowych i podziemnych wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz obszarów szczególnie narażonych, z których odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć,
- 2) w sprawie wprowadzenia programu działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych.

Podstawę identyfikacji wód zanieczyszczonych azotanami pochodzenia rolniczego stanowiły wyniki Państwowego Monitoringu Środowiska realizowanego na szczeblu krajowym, regionalnym oraz częściowo lokalnym. Z wykorzystaniem danych monitoringowych wykonane zostały przez instytuty naukowe ekspertyzy dotyczące oceny w skali całej Polski stanu zanieczyszczenia wód azotanami oraz wpływu rolnictwa na ten stan w aspekcie wymogów dyrektywy azotanowej.

Ekspertyzy zrealizowane zostały w połowie 2002 r., a wnioski z nich wynikające są następujące:

- zanieczyszczenie azotanami wód powierzchniowych, oceniane na podstawie wyników monitoringu z lat 1990-1999, było bardzo niskie, gdyż z liczby 95523 wyników tylko 0,38% odpowiadało stężeniom azotanów powyżej 50 mg NO₃/dm³ oraz 0,26% stężeniom 40-50 mg NO₃/dm³;
- ocena zanieczyszczenia wód podziemnych (gruntowych i wglębnych) ocenionych na podstawie liczby 7965 wyników badań z okresu 1991-2001 wykazała, że w poszczególnych latach od 7,4% do 12,5% wyników było w granicach 25-50 mg NO₃/dm³ oraz od 9,8% do 16,9% wyników wykazywało zawartość powyżej 50 mg NO₃/dm³, przy czym zanieczyszczone są przede wszystkim wody gruntowe; natomiast jakość wód wglębnych w czynnych ujęciach uległa w okresie analizowanego dziesięciolecia wyraźnej poprawie;
- nadmierna eutrofizacja występująca w ok. 50% ocenianych według polskiego systemu SOJJ jezior leżących w zlewniach zagospodarowanych rolniczo i różnorodnie, limitowana jest głównie zawartością fosforu, a ponadto dodatkowym powodem trofii tych jezior są osady dennie; największe zawartości azotu ogólnego powyżej 2 mg N/dm³ stwierdzono w wodach pojezierza Wielkopolskiego, Chełmińsko-Dobrzyńskiego i Leszczyńskiego;
- nadmierny stan eutrofizacji wód w rzekach stwierdzono w 12% punktów pomiarowych z 362 badanych, przy czym od 1992 r. występuje trend spadkowy w wartościach wskaźników chlorofil i fosfor;
- średni roczny odpływ ładunku azotu ogólnego z obszaru Polski do Bałtyku wynosi ok. 220 tys. ton, w tym ze źródeł obszarowych pochodzi ok. 140 tys. ton, a więc ok. 60%, przy czym w porównaniu z innymi krajami bałtyckimi jednostkowe ładunki w przeliczeniu na 1 mieszkańca lub na 1 ha powierzchni, odprowadzane z Polski są najniższe (np. ze zlewni Wisły i Odry w suchym 1996 r. wynosiły 3,3 i 4,4 kg N/ha na rok oraz 5,5 kg N/ha rok przy dużych przepływach w 1998 r.);
- rozwój rolnictwa, w tym produkcji roślinnej i hodowli zwierząt gospodarskich oraz stosowanie nawozów naturalnych i mineralnych wykazuje w okresie 1990-2000 tendencję spadkową; średnie roczne zużycie NPK wynosi 139,5 kg/ha, w tym 48,4 kg N/ha w nawozach mineralnych i 20,3 kg N/ha w nawozach naturalnych, natomiast nawet największe zużycie nawozów ponad 100 kg N/ha (województwa: wielkopolskie, kujawsko-pomorskie oraz opolskie) nie przekraczało określonej w dyrektywie dopuszczalnej dawki w nawozach naturalnych, tj. 170 kg/ha i rok.

Wyniki ekspertyz uzupełnione zostały ocenami uzyskanymi w ramach prac badawczych wykonanych w końcu 2002 r. przez poszczególne RZGW, które posłużyły do wyznaczenia projektów granic obszarów szczególnie narażonych w regionach wodnych.

Wyniki wyznaczenia obszarów szczególnie narażonych były podstawą dla rozporządzenia, o którym mowa w punkcie 1, które zostały opublikowane w Dziennikach Urzędowych odpowiednich województw (tabela w załączniku U).

Regionalne Zarządy Gospodarki Wodnej przygotowały programy działań dla obszarów szczególnie narażonych mające na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych do wód powierzchniowych i podziemnych zlokalizowanych w obrębie tych stref. Zawartość poszczególnych programów działań została przekazana Komisji Europejskiej.

Programy działań wchodzi w życie jako rozporządzenia Dyrektorów odpowiednich RZGW. Jest 21 programów działań, które obejmują minimalne wymagania określone w załączniku III Dyrektywy Azotanowej.

Wszystkie programy działań oparte są o rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 23 grudnia 2002 r. w sprawie szczegółowych wymagań, jakim powinny odpowiadać programy działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych (Dz. U. z 2003 r., Nr 4, poz. 44). Zgodnie z wymienionym powyżej aktem prawnym tworzone programy działań uwzględniają środki zaradcze opisane w Kodeksie Dobrych Praktyk Rolniczych, a zacytowane w załączniku nr 1 do ww. rozporządzenia (załącznik W) w tym m.in.: ograniczenie stosowania nawozów naturalnych do 170 kg N/ha na rok, okresy, kiedy zakazane jest stosowanie nawozów naturalnych, wymagania dotyczące pojemności urządzeń do przechowywania nawozów naturalnych. Pojemność płyty gnojowej powinna zapewniać możliwość gromadzenia i przechowywania obornika przez okres co najmniej 6 miesięcy. Pojemność zbiorników na gnojowicę i gnojówkę musi wystarczać na przechowywanie tych nawozów naturalnych przez co najmniej 6 miesięcy na obszarach szczególnie narażonych.

Podstawę do opracowania i wdrażania programów działań na obszarach szczególnie narażonych, z których należy ograniczyć odpływ azotu ze źródeł rolniczych do wód powierzchniowych i podziemnych wrażliwych na to zanieczyszczenie, stanowi art. 47 ust. 7 ustawy – Prawo wodne zaś art. 84 ustawy – Prawo ochrony środowiska określa istotę programu jako takiego.

Programy te obejmą następujące kierunki działań:

- poprawa praktyki rolniczej, obejmująca środki zaradcze związane z poprawą procesów nawożenia, gospodarki nawozami i gospodarki gruntami w gospodarstwach rolnych;
- edukacja i doradztwo dla rolników, obejmujące działania związane ze szkoleniem rolników doradztwem dla gospodarstw rolnych w zakresie dobrych praktyk rolniczych;
- kontrola rolniczych źródeł zanieczyszczenia, obejmująca działania związane z kontrolą wypełniania przez rolników obowiązków wynikających z programu;
- monitoring skuteczności programu działania, obejmujący działania związane z monitoringiem wód i gleb w obszarze programu działania i w punktach charakteryzujących wpływ rolnictwa na zanieczyszczenie wód związkami azotu ze źródeł rolniczych;
- działania wspomagające, związane z realizacją obowiązkowych środków zaradczych przez rolników oraz działalności szkoleniowej i doradczej.

W programie ustala się:

- obszar objęty zakresem jego obowiązywania;
- naruszone standardy jakości środowiska wraz z podaniem zakresu naruszenia;
- podstawowe kierunki i zakres działań niezbędnych do przywracania standardów jakości środowiska;

- harmonogram rzeczowo-finansowy planowanych działań;
- podmioty, do których skierowane są obowiązki ustalone w programie;
- w razie potrzeby dodatkowe obowiązki podmiotów korzystających ze środowiska, związane z ograniczeniem oddziaływania na środowisko, polegające na:
 - obowiązku prowadzenia pomiarów wielkości emisji lub poziomów substancji lub energii w środowisku,
 - obowiązku przekazywania, ze wskazaną częstotliwością, wyników prowadzonych pomiarów oraz informacji dotyczących przestrzegania wymagań określonych w posiadanych pozwoleniach,
 - ograniczeniu czasu obowiązywania posiadanych przez dany podmiot pozwoleń, nie krócej jednak niż do 2 lat,
- obowiązki organów administracji, polegające na przekazywaniu organowi przyjmującemu program, informacji o wydanych decyzjach mających wpływ na realizację programu;
- sposób kontroli oraz dokumentowania realizacji programu i jego efektów.

Ustalenie treści programu dokonywane jest w szczególności na podstawie:

- oceny charakteru i zakresu aktualnego stanu środowiska, dokonanej zwłaszcza na podstawie danych państwowego monitoringu środowiska;
- analizy możliwych do zastosowania rozwiązań o charakterze organizacyjnym, technicznym lub ekonomicznym planowanych działań;
- analizy kosztów zastosowania proponowanych środków ochronnych, z uwzględnieniem ich optymalizacji;
- analizy charakteru obszarów ograniczonego użytkowania, istniejących na terenie objętym programem, oraz zakresu wprowadzonych ograniczeń w korzystaniu z tych obszarów.

6.4. HARMONOGRAM REALIZACJI POSZCZEGÓLNYCH DZIAŁAŃ

Renty strukturalne

Działanie to będzie wdrażane na obszarze całego kraju od pierwszego roku uruchamiania Planu. Środki w ramach tego działania zostały zaplanowane rosnąco, biorąc pod uwagę przewidywaną dynamikę uruchamiania instrumentu. W pierwszym roku realizacji absorpcja środków będzie najmniejsza. W latach 2005-2006 kwota na renty strukturalne będzie się zwiększać.

Wspieranie gospodarstw niskotowarowych

Działanie to będzie wdrażane na obszarze całego kraju. Zaplanowano możliwość skorzystania z tego instrumentu przez pierwsze 3 lata po wejściu Polski do UE (2004-2006). Kwoty alokacji na te lata są jednakowe.

Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania

Działanie to będzie wdrażane na obszarze zdefiniowanym w rozdziale 9.5.3 od pierwszego roku uruchomienia Planu. Kwoty alokacji przewidziane na poszczególne lata w obecnym okresie programowania są równej wysokości.

Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt (Krajowy Program Rolnośrodowiskowy)

Krajowy Program Rolnośrodowiskowy będzie wdrażany od pierwszego roku uruchomienia Planu. Wdrażane będą następujące pakiety rolnośrodowiskowe: rolnictwo zrównoważone, rolnictwo ekologiczne, utrzymanie łąk ekstensywnych oraz ochrona wód i gleb, ochrona lokalnych ras zwierząt gospodarskich, strefy buforowe i utrzymanie ekstensywnych pastwisk.

Zalesianie gruntów rolnych

Działanie to będzie wdrażane na obszarze całego kraju przez cały okres objęty programowaniem Planu. Środki w ramach tego działania zostały zaplanowane rosnąco, co będzie odzwierciedlało dynamikę uruchamiania instrumentu. W pierwszym roku realizacji absorpcja środków będzie najmniejsza ze względu na termin akcesji i możliwe terminy prowadzenia prac zalesieniowych.

Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej

Działanie to będzie wdrażane na obszarze całego kraju przez cały okres objęty programowaniem Planu. Środki w ramach tego działania zostały zaplanowane rosnąco, co będzie odzwierciedlało dynamikę uruchamiania instrumentu. W pierwszym roku realizacji absorpcja środków będzie najmniejsza.

Wspieranie grup producentów rolnych

Działanie to będzie wdrażane na obszarze całego kraju przez cały okres objęty programowaniem Planu. Środki w ramach tego działania zostały zaplanowane rosnąco, co będzie odzwierciedlało dynamikę uruchamiania instrumentu. W pierwszym roku realizacji absorpcja środków będzie najmniejsza.

Pomoc techniczna dla jednostek organizacyjnych i organów realizujących zadania związane z rozwojem obszarów wiejskich

Działanie to będzie wdrażane na obszarze całego kraju przez cały okres objęty programowaniem Planu. Kwoty alokacji przewidziane na poszczególne lata w obecnym okresie programowania są równej wysokości.

Uzupełnienie płatności bezpośrednich

Działanie to będzie wdrażane na obszarze całego kraju od momentu uruchomienia Planu. Kwoty alokacji przewidziane na poszczególne lata w obecnym okresie programowania wynoszą: w 2004 r. - 25%, w 2005 r. – 20%, w 2006 r. - 15% średniej rocznej alokacji Planu (zgodnie z zapisami Traktatu Akcesyjnego).

7. EFEKTY EKONOMICZNE, SPOŁECZNE I ŚRODOWISKOWE¹⁸

Ocena gospodarczych, społecznych i środowiskowych skutków wdrażania Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (wyciąg)

Ocena gospodarczych, społecznych i środowiskowych skutków wdrażania PROW została przygotowana przez Instytut na rzecz Ekorozwoju (InE), organizację pozarządową, wyłonioną w drodze zamówienia publicznego. W ocenie *ex-ante* uczestniczyło 25 ekspertów reprezentujących różne zagadnienia.

¹⁸ Streszczenie oceny *ex-ante* znajduje się w załączniku J.

Ocena ex-ante przebiegała równolegle do prac nad projektem PROW w sposób pozwalający na bezpośrednią wymianę uwag i opinii pomiędzy zespołami, przy zachowaniu następującego kalendarza zdarzeń:

- przekazanie wstępnych rekomendacji do II wersji PROW - maj 2003 r.;
- współpraca zespołu oceniającego i przygotowującego projekt III wersji PROW - sierpień 2003 r.;
- przekazanie ostatecznego tekstu oceny ex-ante i wprowadzenie zmian do obecnej wersji Planu – wrzesień 2003 r.

Podczas wykonywania oceny dążono do odpowiedzi na pytania, o ile projektowane działania przyczynią się do:

- poprawy jakości życia mieszkańców wsi;
- zachowania więzi społecznej, budowania stabilnej gospodarki lokalnej;
- efektywnego wydatkowania środków na rozwój terenów wiejskich;
- lepszego zintegrowania Planu z innymi dokumentami strategicznymi dotyczącymi obszarów wiejskich;
- rozwoju mechanizmów samoorganizacji społeczności wiejskiej.

Oceniono także, jak zaplanowane w ramach Planu działania odpowiadają na zidentyfikowane problemy obszarów wiejskich oraz czy przeznaczone na nie środki pozwolą na osiągnięcie zakładanych celów.

W świetle przeprowadzonej oceny, projekt generalnie jest zgodny z rozwiązaniami prawnymi obowiązującymi w Unii Europejskiej, odnoszącymi się do wsparcia polityki rozwoju obszarów wiejskich. Prawnym umocowaniem tej polityki są wspólnotowe akty prawne, a zwłaszcza Rozporządzenie Rady (WE) nr 1257/99 z 17 maja 1999 r. w sprawie wsparcia rozwoju wiejskiego przez Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolniczej (EFOiGR) nowelizujące i uchylające niektóre rozporządzenia oraz Rozporządzenie Komisji (KE) nr 445/2002 z 26 lutego 2002 r. ustanawiające szczegółowe zasady stosowania Rozporządzenia Rady (WE) Nr 1257/1999 w sprawie wspierania rozwoju wsi przez Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej (EFOiGR). W projekcie Planu, w prawnie ustalonych ramach, zaprogramowano poszczególne instrumenty, dostosowując projektowane rozwiązania do realiów polskiego rolnictwa i istniejących możliwości finansowych.

Plan jest jednym z dwóch programów, z których będą dofinansowane rolnictwo i tereny wiejskie po akcesji do UE. Drugim jest Sektorowy Program Operacyjny "Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich" (w skrócie SPO). Oceniono, że oba dokumenty uzupełniają się i są ze sobą spójne. Wskazano na znaczenie powiązań w zakresie wspierania budowy czy modernizacji infrastruktury ochrony środowiska a wymogiem przestrzegania zasad zwykłej dobrej praktyki rolniczej.

Istotną częścią Planu są zapisy dotyczące diagnozy obecnej sytuacji, gdyż one uzasadniają sposób realizacji wybranych działań i skali ich realizacji. Oceniono, że diagnoza jest obszerna i obejmuje wiele zagadnień, jednakże zwrócono uwagę na konieczność niezbędnych uzupełnień i zmian, jak np.: wprowadzenie produkcji zwierzęcej, uwypuklenie regionalnego zróżnicowania krajobrazu rolniczego i struktury gospodarstw, zmianę struktury dokumentu tworząc spójny opis stanu, zagrożeń i możliwości rozwoju. Wskazano na konieczność rozwinięcia problemów związanych z rozwojem rolnictwa ekologicznego, które ogranicza mały popyt na żywność ekologiczną, słabo rozwinięty rynek, mała dostępność doradztwa. Aktualizacji wymagały też dane dotyczące sieci NATURA 2000.

W ocenie ekspertów poszczególne działania Planu uzupełniają się i praktycznie nie nakładają się. Jednakże zaproponowane proporcje wydatkowania środków wskazują na osłonowy charakter Planu. W krótszym okresie realizowane działania przyczynią się do załagodzenia problemu niewydolności dochodowej najsłabszych gospodarstw, natomiast w dłuższej perspektywie nie przyczynią się istotnie do rozwiązania problemów strukturalnych. Zwrócono uwagę na konieczność wspierania procesu unowocześniania gospodarstw (dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE, wspieranie grup producentów). Plan, poprzez wspieranie gospodarstw niskotowarowych, wychodzi naprzeciw coraz częściej ujawnionym aspiracjom młodych rolników, którzy swoją aktywność zawodową chcą wiązać z gospodarstwami zarządzanym według procedur małej firmy.

Oceniając ogólne potencjalne oddziaływania Planu na środowisko, stwierdzono, że realizacja działań nie powinna spowodować znaczących negatywnych oddziaływań na środowisko, co więcej można się spodziewać powstania oddziaływań pozytywnych. Jednakże wskazano, że powiązanie działań Planu z projektowaną siecią NATURA 2000 w Polsce jest zbyt małe. Wielkość pozytywnego wpływu PROW zależeć będzie przede wszystkim od sposobu rozdysponowania środków na poszczególne priorytety i działania oraz metod, w jaki będą one wdrażane. Kluczowym zagadnieniem związanym z zarządzaniem realizacją PROW jest zdolność do maksymalnego wykorzystania środków przeznaczonych na jego realizację. Jednak absorpcja środków nie jest celem samym w sobie, tylko kryterium oceny zdolności do osiągania celów rzeczowych PROW – czyli faktycznego rozwoju wsi. Absorpcja środków nie zależy od samych działań, ale w dużym stopniu od sposobu podejścia do ich realizacji. Zdolność do absorpcji środków finansowych zależna będzie głównie od przyjętych procedur wdrożeniowych - rozwiązań instytucjonalnych.

Można z dużym prawdopodobieństwem przewidywać, że większość działań PROW nie będzie bezpośrednio wpływać na zmiany w zakresie zatrudnienia – będą się przede wszystkim przyczyniać do tego, iż beneficjenci działań uzyskiwać będą dodatkowe dochody. Wdrażanie PROW będzie też wpływać na rynek zatrudnienia w sposób pośredni – nie poprzez wdrażanie poszczególnych działań, a poprzez obsługę wdrażania całego Planu i jego poszczególnych działań.

Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich jest programem komplementarnym w stosunku do innych programów, przede wszystkim do Sektorowego Programu Operacyjnego „*Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich*”, który ma jednak inny charakter i jest skierowany raczej do silniejszych i większych gospodarstw (choćby poprzez konieczność współfinansowania działań przez beneficjentów). Poza możliwościami uzyskania środków z tych dwóch programów, rolnicy będą ponadto otrzymywać tzw. dopłaty obszarowe. W tym szerszym kontekście i stosunkowo dużym wachlarzu możliwości, Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich może być postrzegany jako szansa dla mniejszych gospodarstw, gospodarstw o mniejszym potencjale, położonych często w trudnych warunkach lub w obszarach wymagających ochrony, a więc dla gospodarstw, które będą miały szczególnie trudne warunki konkurencji na wspólnym rynku UE.

Najważniejsze rekomendacje wynikające z oceny

1. Zmniejszenie wysokości renty strukturalnej oraz jednoczesne zwiększenie liczby beneficjentów.
2. Zwiększenie ilości środków na wsparcie dla grup producentów, gdyż działanie to będzie przyczyniać się do unowocześniania gospodarstw rolnych - wzrost liczby rolników w grupach producentów i wzrost poziomu produkcji towarowej zwiększy też ich siłę ekonomiczną.
3. Podwyższenie wielkości ekwiwalentu (premii zalesieniowej). Wysokość ekwiwalentu powinna oscylować pomiędzy 1000 a 1500 PLN.

W kolejnej wersji PROW uwzględniono zgłoszone powyżej sugestie.

4. W diagnozie w zbyt małym stopniu uwzględniono specyfikę krajobrazu rolniczego i struktury gospodarstw z różnych regionów w Polsce w odniesieniu do proponowanych działań. Należałoby przededagować opracowanie pod tym kątem.

Rekomendacja uwzględniona w odniesieniu do Programu rolnośrodowiskowego oraz ONW, w innych nie - ze względu na jednolity ogólnopolski charakter wdrażania Planu.

5. W odniesieniu do renty strukturalnej jest wymóg "następca posiada odpowiednie kwalifikacje zawodowe" Konieczna jest korelacja obu wymogów z zapisem w ustawie o ustroju rolnym.

Rekomendacja została uwzględniona w PROW.

6. W PROW nie wykorzystano szans na wsparcie społecznej akceptacji dla wdrażania sieci NATURA 2000, jaką dają zapisy artykułów 16 i 20 rozporządzenia Rady nr 1257/99. *Rekomendacja nieuwzględniona w PROW ze względu na krótki okres programowania oraz trwające prace nad ostatecznym wyznaczeniem Sieci Natura 2000, natomiast w kolejnym okresie programowania (2007 – 2013), lub nawet po zatwierdzeniu ostatecznej wersji sieci NATURA 2000, planuje się wykorzystanie art. 16.*

8. Niezbędne jest zaangażowanie izb rolniczych, organizacji społecznych działających na rzecz rolnictwa.

Uwzględniono możliwość udziału izb rolniczych i organizacji pozarządowych w działaniach doradczych.

Rekomendacje o charakterze ogólnym lub szczegółowym, które nie zostały wykorzystane w zapisach PROW na lata 2004 – 2006, z uwagi na stopień zaawansowania prac nad tym dokumentem oraz obiektywne przesłanki, którymi kierowało się MRiRW, będą miały swoje odzwierciedlenie w zapisach PROW w kolejnym okresie programowania (lata 2007 – 2013).

8. ORIENTACYJNA ZBIORCZA TABELA FINANSOWA PLANU w MLN EUR

Tabela nr 29. Indykatorywna zbiorcza tabela finansowa (mln EUR), rok finansowy EFOiGR¹⁹

	2004		2005		2006		Okres programowania 2004 - 2006	
	Wydatki publiczne	Wkład UE	Wydatki publiczne	Wkład UE	Wydatki publiczne	Wkład UE	Wydatki publiczne	Wkład UE
Priorytet A Wzrost konkurencyjności gospodarstw								
Renty strukturalne	148,5	118,8	213,5	170,8	278,5	222,8	640,5	512,4
Wspieranie gospodarstw niskotowarowych	91,3	73,0	127,5	102,0	157,5	126,0	376,3	301,0
Grupy producentów rolnych	6,3	5,0	8,8	7,0	10,3	8,2	25,4	20,2
Razem Priorytet A	246,1	196,8	349,8	279,8	446,3	357,0	1042,2	833,6
Priorytet B Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich								
Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	244,8	195,8	366,0	292,8	366,0	292,8	976,8	781,4
Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt	75,0	60,0	116,2	92,9	157,7	126,1	348,9	279,0
Zalesianie gruntów rolnych	26,5	21,2	34,0	27,2	41,3	33,0	101,8	81,4
Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE	72,0	57,6	83,9	67,1	87,5	70,0	243,4	194,7
Razem Priorytet B	418,3	334,6	600,1	480,0	652,5	521,9	1670,9	1336,5
Pozostałe działania								
Pomoc techniczna	13,0	10,4	11,3	9,0	9,7	7,7	34,0	27,1
Uzupełnienie płatności bezpośrednich	269,5	215,6	240,3	192,2	195,5	156,4	705,3	564,2
Projekty zatwierdzone w ramach Rozp. (KE) Nr 1268/1999	140,0	105,0					140,0	105,0
Razem pozostałe działania	422,5	331,0	251,6	201,2	205,2	164,1	879,3	696,3
Razem Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich	1086,9	862,4	1201,5	961,0	1304,0	1043,0	3592,4	2866,4

¹⁹ Zobowiązania, w cenach stałych 2004 roku.

9. OPIS DZIAŁAŃ PLANU

9.1. UDZIAŁ WSPÓLNOTY WE WSPÓLFINANSOWANIU DZIAŁAŃ PLANU

Wszystkie działania są współfinansowane ze środków Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnictwa (EFOiGR).

Zgodnie z zapisami Traktatu Akcesyjnego, udział Wspólnoty we współfinansowaniu działań Planu będzie wynosił 80%.

Polska podjęła decyzję, że 20% alokacji Planu zostanie przeznaczony na finansowanie Działania 9 Uzupelnienie płatności obszarowych.

Wysokość pomocy wyrażona w euro jest obowiązująca, natomiast kwoty pomocy podane w złotych polskich są tylko orientacyjne i mogą zmieniać się w zależności od kursu wymiany.

9.2. WSPÓLNE WYMOGI I DEFINICJE DLA NIEKTÓRYCH DZIAŁAŃ

9.2.1. Wspólne wymagania

Zwykła Dobra Praktyka Rolnicza (przedsięwzięcia rolnośrodowiskowe, wspieranie działalności rolniczej na ONW)

Zwykła Dobra Praktyka Rolnicza (ZDPR) to mierzalne standardy dotyczące ochrony środowiska w zakresie produkcji rolnej, określone w załączniku K, które stanowią obowiązkowe wymagania dla beneficjentów programu rolnośrodowiskowego i instrumentu wsparcia działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). W artykule 35 rozporządzenia Komisji nr 817/2004 ZDPR została zdefiniowana jako standardy gospodarowania, które każdy racjonalnie gospodarujący rolnik przestrzegałby w swoim kraju. W planach rozwoju obszarów wiejskich każdy kraj członkowski określa te weryfikowalne standardy.

Zasady ZDPR powinny być wdrażane na obszarze całego gospodarstwa rolnego.

Główną podstawą ZDPR jest obowiązujące prawodawstwo (przedstawione w tabeli nr 30), które zostało dostosowane do unijnych standardów. Niektóre wymagania ZDPR wykraczają poza zakres obecnego ustawodawstwa w zakresie ochrony środowiska w Polsce.

Zwykła Dobra Praktyka Rolnicza wiąże się z przestrzeganiem wymagań w zakresie:

- rolniczego wykorzystania ścieków na terenie gospodarstwa;
- rolniczego wykorzystania komunalnych osadów ściekowych;
- zasad stosowania nawozów i ich przechowywania;
- środków ochrony roślin i ich stosowania;
- gospodarki na użytkach zielonych;
- utrzymywania czystości i porządku w gospodarstwie;
- ochrony siedlisk przyrodniczych;
- ochrony gleb;
- gospodarki wodnej.

Tabela nr 30. Podstawy prawne krajowe i UE wymogów ZDPR

Wymogi ZDPR	Ustawodawstwo polskie	Ustawodawstwo UE
Rolnicze wykorzystanie ścieków na terenie gospodarstwa	Ustawa Prawo Wodne z 18 lipca 2001 r. (Dz. U. z 2001 r., Nr 115, poz. 1229 z późn. zm.)	Dyrektywa Rady 80/68/EWG z 17 grudnia 1979 r. w sprawie ochrony wód gruntowych przed zanieczyszczeniem spowodowanym przez niektóre substancje niebezpieczne
Rolnicze wykorzystanie komunalnych osadów ściekowych	Ustawa Prawo Wodne z 18 lipca 2001 r. (Dz. U. z 2001 r., Nr 115, poz. 1229 z późn. zm.) Ustawa o odpadach z 27 kwietnia 2001 r. (Dz. U. z 2001 r., Nr 62, poz. 628 z późn. zm.)	Dyrektywa Rady 91/271/EWG z dnia 21 maja 1991 r. dotycząca oczyszczania ścieków komunalnych Dyrektywa Rady 86/278/278 z dnia 12 czerwca 1986 r. w sprawie ochrony środowiska, w szczególności gleby podczas stosowania w rolnictwie osadów ściekowych
Stosowanie nawozów i ich przechowywanie	Ustawa Prawo Wodne z 18 lipca 2001 r. (Dz. U. z 2001 r., Nr 115, poz. 1229 z późn. zm.) Ustawa o nawozach i nawożeniu z dnia 26 lipca 2000 r. (Dz. U. z 2000 r., Nr 89, poz. 991)	Dyrektywa Rady 91/676/EEC z dnia 12 grudnia 1991 r. dotycząca ochrony wód przed zanieczyszczeniem powodowanym przez azotany ze źródeł rolniczych
Stosowanie środków ochrony roślin	Ustawa o ochronie roślin z dnia 18 grudnia 2003 r. (Dz. U. z 2004 r., Nr 11, poz. 94)	Dyrektywa Rady 91/414/EWG w sprawie wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin oraz strategii dotyczącej zrównoważonego wykorzystania pestycydów
Gospodarowanie na użytkach zielonych	Ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 października 1991 r. (tekst jednolity, Dz. U. z 2001 r., Nr 99, poz. 1079 z późn. zm.)	Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory
Ochrona siedlisk przyrodniczych	Ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 października 1991 r. (tekst jednolity Dz. U. z 2001 r., Nr 99, poz. 1079 z późn. zm.)	Dyrektywa Rady 79/409/EWG z dnia 2 kwietnia 1979 r. w sprawie ochrony dzikich ptaków Dyrektywa 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory
Utrzymanie czystości i porządku w gospodarstwie	Ustawa o utrzymaniu czystości i porządku w gminach z 13 września 1996 r. (Dz. U. z 1996 r., Nr 132, poz. 622 z późn. zm.)	Dyrektywa z dnia 15 lipca 1975 r. w sprawie odpadów (75/442/EWG)
Ochrona gleb	Ustawa o ochronie gruntów rolnych i leśnych z dnia 3 lutego 1995 r. (Dz. U. z 1995 r., Nr 16, poz. 78 z późn. zm.) Ustawa - Prawo ochrony środowiska z 27 kwietnia 2001 roku z późn. zm. (Dz. U. z 2001 r., Nr 62, poz. 627, z późn. zm.)	VI Wspólnotowy Program Działań na Rzecz Środowiska - Strategia dotycząca ochrony gleb
Ochrona wody	Ustawa Prawo Wodne z 18 lipca 2001 (Dz. U. z 2001 r., Nr 115, poz. 1229 z późn. zm.)	Dyrektywa Parlamentu Europejskiego 2000/60/WE z dnia 23 października 2000 r. w sprawie ustanowienia ram dla działalności Wspólnoty w dziedzinie polityki wodnej Dyrektywa Rady 80/68/EWG z 17 grudnia 1979 r. w sprawie ochrony wód gruntowych przed zanieczyszczeniem spowodowanym przez niektóre substancje niebezpieczne

ZDPR na obszarach szczególnie narażonych (OSN) będzie uzupełniana o wymogi wynikające z programów działań, mających ograniczyć odpływ azotu ze źródeł rolniczych. W ramach dostosowania do Dyrektywy Azotanowej, tzw. programy działań²⁰ (*action plans*) sporządzane są na okres czterech lat i obejmują środki zaradcze, których stosowanie na danym obszarze jest obowiązkowe. Na terenach SP zaliczonych do stref szczególnie narażonych ZDPR będzie rozszerzona o dodatkowe wymogi, wynikające z programów działań.

Odpowiednie kwalifikacje zawodowe (renty strukturalne)²¹

Uznaje się, że rolnik lub następca przejmujący gospodarstwo rolne posiada odpowiednie kwalifikacje zawodowe do prowadzenia działalności rolniczej, jeżeli posiada:

- wykształcenie rolnicze wyższe lub średnie;
- wykształcenie rolnicze na poziomie zasadniczej szkoły zawodowej lub tytuł kwalifikacyjny w zawodzie przydatnym do prowadzenia działalności rolniczej i co najmniej 3 letni staż pracy w gospodarstwie rolnym;
- wykształcenie o kierunku innym niż rolniczy na poziomie średnim lub wyższym i co najmniej 3-letni staż pracy w gospodarstwie rolnym lub (dla osób posiadających wykształcenie wyższe) ukończenie studiów podyplomowych w zakresie związanym z rolnictwem;
- wykształcenie podstawowe lub zasadnicze zawodowe o kierunku innym niż rolniczy i co najmniej 5-letni staż pracy w gospodarstwie rolnym.

Warunkiem uczestnictwa we wszystkich działaniach Planu jest zarejestrowanie się w *Krajowym systemie ewidencji gospodarstw i producentów rolnych*, prowadzonym przez ARiMR.

Żywność ekonomiczna²² - gospodarstwo jest uważane za żywotne ekonomicznie, jeśli jego wielkość ekonomiczna jest na poziomie przynajmniej 4 ESU²³, biorąc pod uwagę uśrednioną wartość standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM) w 4 makroregionach Polski.

9.2.2. Wspólne definicje

Działalność rolnicza jest to działalność w zakresie produkcji roślinnej i zwierzęcej, w tym w zakresie produkcji materiału siewnego, szkółkarskiego, hodowlanego oraz reprodukcyjnego, produkcji warzywniczej, roślin ozdobnych, grzybów uprawnych, sadownictwa, hodowli i produkcji materiału zarodowego ssaków, ptaków i owadów użytkowych, produkcji zwierzęcej typu przemysłowego, fermowego oraz chowu i hodowli ryb.

Producent rolny, jest to osoba fizyczna, prawna, oraz jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, prowadząca na własny rachunek działalność rolniczą w gospodarstwie rolnym, położonym w granicach Rzeczypospolitej Polskiej.

Gospodarstwo rolne jest to gospodarstwo rolne o powierzchni co najmniej 1 ha użytków rolnych.

Działka rolna – zwarty obszar gruntu rolnego, na którym prowadzona jest jedna uprawa, o powierzchni nie mniejszej niż 0,10 ha, wchodzący w skład gospodarstwa rolnego.

²⁰ Na podstawie Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 23 grudnia 2002 roku w sprawie szczegółowych wymagań, jakim powinny odpowiadać programy działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych.

²¹ Kryteria przyjęte w odniesieniu do rent strukturalnych są zbieżne z kryteriami przyjętymi dla pewnych działań SOP.

²² Ta definicja nie dotyczy Działania 1.

²³ ESU – Ekonomiczna wielkość gospodarstwa *ang.* *European Size Unit*.

9.3. DZIAŁANIE 1. RENTY STRUKTURALNE

Priorytet 1.1: Zwiększenie efektywności ekonomicznej gospodarstw

Fundusz: EFOiGR – Sekcja Gwarancji

9.3.1. Podstawa prawna

- Rozdział IV – art. 10-12 oraz załącznik rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/99 w sprawie wsparcia rozwoju wsi przez Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji w Rolnictwie (EFOiGR);
- Sekcja 4 – art. 7-10 oraz pkt. 9.IV w załączniku do rozporządzenia Komisji (KE) nr 445/2002.

9.3.2. Cele Działania 1

- poprawa struktury gospodarstw rolnych lub ich produktywności;
- zapewnienie dochodu rolnikom, którzy zrezygnują z prowadzenia działalności rolniczej w wieku przedemerytalnym;
- obniżenie średniej wieku osób prowadzących działalność rolniczą (przyspieszenie procesu wymiany pokoleń);
- przeznaczenie gruntów rolnych na cele nierolnicze w przypadku, gdy działalność rolnicza nie może być prowadzona w zadowalających ekonomicznie warunkach.

9.3.3. Opis Działania 1

Renty strukturalne mają zachęcać rolników do zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej w wieku przedemerytalnym i przekazania posiadanych gospodarstw rolnych. Działanie to ma na celu poprawę żywotności gospodarstw rolnych w Polsce, jak również umożliwienie przekazywania ich na cele pozarolnicze oraz zapewnienie rolnikom wystarczającego źródła dochodu po zaprzestaniu tej działalności.

Renty strukturalne skierowane są do rolników będących w wieku przedemerytalnym podlegających ubezpieczeniu społecznemu rolników, którzy prowadzą działalność rolniczą w gospodarstwie rolnym będącym ich własnością (lub będących własnością ich małżonka), którzy zdecydują się na przekazanie posiadanego gospodarstwa rolnego innemu rolnikowi lub następcy, jeżeli w wyniku tego przekazania żywotność ekonomiczna gospodarstwa rolnego ulegnie poprawie. Przekazanie to może również służyć osiągnięciu celów nierolniczych. Istnieje także możliwość przekazania gruntów do Agencji Nieruchomości Rolnych, w przypadku, gdy nie ma następcy obejmującego gospodarstwo ani rolnika, który przejąłby gospodarstwo na powiększenie.

Uznaje się, że żywotność ekonomiczna gospodarstwa rolnego w przypadku Działania 1 uległa poprawie, jeżeli:

- 1) grunty wchodzące w skład przekazanego gospodarstwa rolnego zostały przejęte na powiększenie gospodarstwa rolnego innego rolnika (lub kilku innych rolników), który spełnia następujące warunki:
 - a) jest młodszy od przekazującego;
 - b) posiada odpowiednie kwalifikacje zawodowe do prowadzenia działalności rolniczej;
 - c) nie ma ustalonego prawa do emerytury lub renty z ubezpieczenia społecznego lub zaopatrzenia emerytalnego;
 - d) zobowiąże się do prowadzenia działalności rolniczej na przejętych gruntach przez okres co najmniej 5 lat albo

- 2) grunty wchodzące w skład przekazanego gospodarstwa rolnego zostały przejęte w całości przez następcę, który spełnia następujące warunki:
- nie ukończył 40 roku życia;
 - posiada odpowiednie kwalifikacje zawodowe do prowadzenia działalności rolniczej;
 - nie ma ustalonego prawa do emerytury lub renty z ubezpieczenia społecznego lub zaopatrzenia emerytalnego;
 - zobowiąże się do prowadzenia działalności rolniczej na przejętych gruntach przez okres co najmniej 5 lat.

9.3.4. Forma i wysokość pomocy w ramach Działania

Wysokość renty strukturalnej ustala się jako odpowiedni procent kwoty najniższej emerytury określonej w przepisach o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (obecnie wysokość najniższej emerytury wynosi PLN 562,58 – 119,62 EUR).

Maksymalny poziom rocznego wsparcia, jak to zostało przedstawione w tabeli nr 31, jest następujący:

$210\% + 60\% + 50\% + (3\% \times 20 \text{ ha}) + (3\% \times 20 \text{ ha}) = 210 + 60 + 50 + 60 + 60 = 440\%$ kwoty najniższej emerytury.

Oznacza to, że maksymalna płatność dla jednego beneficjenta w ciągu roku nie przekroczy $562,58 \text{ PLN} \times 440\% = 2475,35 \text{ PLN} \times 12 \text{ miesięcy} = 29704,20 \text{ PLN}$ (6316,14 EUR). Roczna wysokość pomocy będzie uwzględniać limity zawarte w załączniku 2 do rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/99.

Podstawowa wysokość renty strukturalnej wynosi 210% najniższej emerytury (tabela nr 31).

Podstawową wysokość renty strukturalnej zwiększa się o dodatek na małżonka, jeżeli spełnione są łącznie następujące warunki:

- gospodarstwo rolne przekazane w ramach programu rent strukturalnych stanowiło źródło utrzymania dla obojga małżonków;
- oboje małżonkowie w dniu złożenia wniosku o rentę strukturalną spełniają jednocześnie warunki określone dla beneficjenta.

Wysokość możliwych zwiększeń płatności jest przedstawiona w tabeli nr 31.

Tabela nr 31. Metody kalkulacji płatności dla rent strukturalnych

Elementy płatności	Sposób kalkulowania płatności	% najniższej emerytury
Podstawowa płatność na osobę	-	210%
Dodatek na małżonka	-	60%
Możliwe zwiększenia		
a) Trwałe przekazanie 3 ha gruntów	-	50%
b) 3% najniższej emerytury za każdy hektar (powyżej 3 ha) przekazany w sposób trwały na powiększenie istniejącego gospodarstwa rolnego, ale nie więcej niż za 20 ha powyżej 3 ha gruntów rolnych	20 ha UR x 3%	60%

Elementy płatności	Sposób kalkulowania płatności	% najniższej emerytury
c) 3% najniższej emerytury za każdy hektar (powyżej 3 ha) przekazany w sposób trwały na powiększenie istniejącego gospodarstwa rolnego, prowadzonego przez rolnika w wieku do 40 lat, ale nie więcej niż za 20 ha powyżej 3 ha gruntów rolnych	20 ha UR x 3%	60%
Suma		440%

Osoba pobierająca rentę strukturalną zobowiązana jest do opłacania składki na fundusz emerytalno-rentowy rolników. Jeżeli renta strukturalna zawiera dodatek na małżonka, osoba pobierająca rentę strukturalną zobowiązana jest także do opłacania składki na fundusz emerytalno-rentowy za małżonka.

Renta strukturalna jest opodatkowana podatkiem dochodowym na zasadach określonych w przepisach o podatku dochodowym od osób fizycznych. Osoba pobierająca rentę strukturalną podlega obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego.

Rentę strukturalną wypłaca się, co miesiąc w terminie określonym w decyzji, ale nie dłużej niż przez okres 10 lat.

W przypadku, gdy uprawniony w trakcie pobierania renty strukturalnej nabędzie prawo do emerytury ustawowej, renta strukturalna wypłacana będzie w wysokości pomniejszonej o kwotę tej emerytury.

Wypłata renty strukturalnej ulega zawieszeniu w całości, jeżeli uprawniony podejmie pracę zarobkową podlegającą obowiązkowi ubezpieczenia społecznego, bez względu na wysokość osiąganego z tego tytułu dochodu, za wyjątkiem prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej.

W przypadku nabycia prawa do renty z ubezpieczenia społecznego lub zaopatrzenia emerytalnego w trakcie pobierania renty strukturalnej, uprawnionemu wypłaca się jedno wybrane przez niego świadczenie. Wniosek o rezygnację z renty z ubezpieczenia społecznego lub zaopatrzenia emerytalnego, zgodnie z przepisami o ubezpieczeniu społecznym, musi być zgłoszony, nie później niż w ciągu miesiąca od dnia otrzymania decyzji przyznającej rentę z ubezpieczenia społecznego lub zaopatrzenia emerytalnego.

Uprawniony do renty strukturalnej traci prawo do wypłaty dodatku na małżonka, jeżeli ten małżonek:

- a) nabędzie prawo do emerytury albo renty z ubezpieczenia społecznego lub zaopatrzenia emerytalnego lub
- b) podejmie pracę zarobkową podlegającą obowiązkowi ubezpieczenia społecznego, za wyjątkiem prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej.

W razie śmierci uprawnionego do pobierania renty strukturalnej, świadczenie wypłaca się jego małżonkowi, jeśli przekazane w ramach programu rent strukturalnych gospodarstwo rolne stanowiło źródło utrzymania dla obojga małżonków, oraz jeżeli małżonek spełnia łącznie następujące warunki:

- a) ukończył 55 lat;
- b) nie ma ustalonego prawa do emerytury lub renty z ubezpieczenia społecznego lub zaopatrzenia emerytalnego;
- c) nie prowadzi działalności rolniczej.

Zasady dotyczące wypłaty, zmniejszania lub zawieszania renty strukturalnej stosuje się odpowiednio do renty wypłacanej małżonkowi po śmierci uprawnionego.

Po śmierci uprawnionego do renty strukturalnej, płatność z tego tytułu wypłaca się małżonkowi, lecz nie dłużej niż do dnia, do którego świadczenie pobierałby uprawniony. Jeżeli uprawniony do renty strukturalnej pobierał dodatek na małżonka, wysokość świadczenia wypłacanego małżonkowi po śmierci uprawnionego zmniejsza się o ten dodatek.

9.3.5. Beneficjenci

Renta strukturalna przysługuje producentowi rolnemu, będącemu osobą fizyczną, który:

- a) ukończył 55 lat, lecz nie osiągnął jeszcze wieku emerytalnego (mężczyzna – 65 lat, kobieta – 60 lat);
- b) prowadził działalność rolniczą na własny rachunek w gospodarstwie rolnym przez co najmniej ostatnie 10 lat przed złożeniem wniosku o rentę strukturalną i w tym okresie podlegał ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu rolników przez co najmniej 5 lat;
- c) podlegał ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu rolników w dniu złożenia wniosku o rentę strukturalną;
- d) przekazał posiadane gospodarstwo rolne;
- e) zaprzestał prowadzenia wszelkiej towarowej działalności rolniczej.

Renta strukturalna nie przysługuje rolnikowi, jeżeli

- a) ma on ustalone prawo do emerytury lub renty z ubezpieczenia społecznego lub zaopatrzenia emerytalnego;
- b) grunty wchodzące w skład gospodarstwa, planowane do przekazania, zostały przejęte od innego rolnika, który je przekazał w celu uzyskania renty strukturalnej, chyba że wnioskodawca prowadził działalność rolniczą w powiększonym gospodarstwie co najmniej 5 lat.

Uprawniony do renty strukturalnej (beneficjent) może, po przekazaniu gospodarstwa rolnego, prowadzić działalność rolniczą na gruntach własnych lub będących własnością małżonka, o powierzchni nie większej niż 0,5 ha UR wraz z siedliskiem, które nie stanowią gospodarstwa rolnego w rozumieniu przepisów o podatku rolnym. Działalność rolnicza (w zakresie produkcji roślinnej i zwierzęcej), prowadzona na pozostawionych gruntach, może służyć wyłącznie zaspokajaniu potrzeb własnych i rodziny.

Jeżeli rolnik nie spełnia warunków do uzyskania renty strukturalnej lub nie zamierza się ubiegać o to świadczenie, prawo do renty strukturalnej ustala się jego małżonkowi, o ile spełnione są wszystkie warunki przewidziane dla rolnika (beneficjenta).

9.3.6. Kryteria dostępu

Rentę strukturalną przyznaje się na wniosek.

Do złożenia wniosku uprawniony jest rolnik, który:

- a) ukończył 55 lat, a do ukończenia wieku emerytalnego pozostało mu nie mniej niż 6 miesięcy;
- b) posiada gospodarstwo rolne o powierzchni co najmniej 1 ha UR;
- c) ma uregulowany stan prawny posiadanego gospodarstwa rolnego;
- d) nie posiada zadłużenia w opłacaniu składek na ubezpieczenie społeczne rolników, chyba że zawarta została umowa z instytucją wypłacającą rentę o spłacie zadłużenia w ratach przez okres nie dłuższy niż 2 lata oraz rolnik wyrazi zgodę na potrącanie kwoty raty z przyznanej płatności.

Uznaje się, że warunek przekazania gospodarstwa rolnego został spełniony dla uzyskania prawa do renty strukturalnej, jeżeli rolnik oraz jego małżonek przekazali wszystkie posiadane grunty (nie licząc

działki, którą rolnik może pozostawić sobie na potrzeby własne) wchodzące w skład ich gospodarstwa rolnego, o łącznej powierzchni nie mniejszej niż 1 ha UR.

Gospodarstwo rolne może być przekazane w sposób trwały lub w formie umowy dzierżawy zawartej na okres co najmniej 10 lat. Umowa dzierżawy musi być sporządzona w formie aktu notarialnego lub zarejestrowana w ewidencji gruntów i budynków.

Za przekazanie gospodarstwa rolnego w sposób trwały uznaje się odpłatne lub nieodpłatne przeniesienie własności nieruchomości, wchodzących w skład tego gospodarstwa, w drodze umowy sporządzonej w formie aktu notarialnego.

Na rzecz innego rolnika gospodarstwo może być przekazane w sposób trwały lub w formie umowy dzierżawy. Jednakże w przypadku, gdy rolnikiem przejmującym jest:

- a) zstępny lub pasierb przekazującego;
- b) osoba pozostająca z przekazującym we wspólnym gospodarstwie domowym;
- c) małżonek osoby wymienionej w lit. a) lub b);

- gospodarstwo musi być przekazane w sposób trwały.

W przypadku przekazania gospodarstwa rolnego następcy gospodarstwo musi być przekazane w całości temu następcy (nie licząc działki, którą rolnik może pozostawić sobie na potrzeby własne) w sposób trwały.

Jeżeli rolnik lub jego małżonek ubiegający się o rentę strukturalną oprócz własnego gospodarstwa rolnego posiada także grunty wydzierżawione, przejmujący wstępuje w prawa dzierżawcy, jeżeli właściciel gruntów wyrazi na to zgodę. W innym przypadku ubiegający się o rentę strukturalną zwraca grunty dzierżawione właścicielowi.

Warunek przekazania gospodarstwa rolnego w celu uzyskania prawa do renty strukturalnej uważa się także za spełniony, jeżeli rolnik przekaze grunty wchodzące w skład jego gospodarstwa rolnego w sposób trwały osobie prawnej lub jednostce organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej, jeżeli działalność rolnicza należy do zakresu jej działania.

Rolnik ubiegający się o rentę strukturalną przekazując gospodarstwo rolne zobowiązany jest również przekazać odpłatnie lub nieodpłatnie posiadany inwentarz żywy (za wyjątkiem zwierząt hodowanych na własne potrzeby) oraz przysługujące mu prawa i obowiązki związane z prowadzoną działalnością rolniczą na tych gruntach (np. dopłaty obszarowych, kwoty produkcyjne, zobowiązania rolnośrodowiskowe, itp.). Pierwszeństwo w przejęciu tego inwentarza oraz praw związanych z przekazywanym gospodarstwem rolnym ma przejmujący gospodarstwo rolne.

Dla uzyskania prawa do renty strukturalnej grunty wchodzące w skład gospodarstwa rolnego wnioskodawcy mogą być także przejęte:

- a) nieodpłatnie na Skarb Państwa w drodze decyzji Prezesa Agencji Nieruchomości Rolnych (decyzja jest podejmowana na wniosek rolnika), lub
- b) w sposób trwały na cele związane z ochroną środowiska przez osobę prawną lub jednostkę organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej, zgodnie z ustawą o ochronie przyrody, lub
- c) w sposób trwały do zalesienia w przez osobę fizyczną, prawną lub jednostkę organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej, jeżeli jest to zgodne z miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego.

9.3.7. Zasięg geograficzny

Cały kraj

9.3.8. Wdrożenie

Rolnik wypełnia wniosek o przystąpienie do programu rent strukturalnych. Wniosek wraz z załącznikami będzie składany w Biurze Powiatowym Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Wymaganymi załącznikami do wniosku są:

- aktualny nakaz płatniczy w sprawie wymiaru podatku rolnego;
- aktualny wypis z ewidencji gruntów i budynków;
- inne dokumenty potwierdzające aktualny stan prawny gospodarstwa rolnego;
- wyciąg z aktu stanu cywilnego potwierdzający datę zawarcia małżeństwa w przypadku wnioskodawców będących w związku małżeńskim;
- dokumenty dotyczące przejmującego gospodarstwo rolne, w tym w szczególności:
 - aktualny wypis z ewidencji gruntów i budynków w przypadku, gdy przejmującym jest rolnik;
 - dokument potwierdzający kwalifikacje rolnicze;
 - inne dowody i oświadczenia w zależności od okoliczności niezbędnych do wyjaśnienia.

Wnioski są rozpatrywane według kolejności ich złożenia.

Po pozytywnej weryfikacji wniosku o przyznanie renty strukturalnej, beneficjent jest zobowiązany przekazać grunty rolne przejmującemu. Następnie beneficjent składa dowody dotyczące przekazania gospodarstwa rolnego i zaprzestania towarowej działalności rolniczej w Biurze Powiatowym Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Dowód przekazania gospodarstwa rolnego (umowa notarialna, umowa dzierżawy, decyzja ANR o przejęciu gruntów) stanowią załącznik do wniosku o wypłatę. Pierwsza płatność przysługuje za miesiąc, w którym beneficjent przekazał gospodarstwo rolne i zaprzestał prowadzenia działalności towarowej. Dalsze płatności – wykonywane będą automatycznie, co miesiąc przez okres do 10 lat (w wariantach podstawowym – tylko świadczenie z tytułu renty strukturalnej) lub po wejściu w wiek emerytalny – zmniejszone o wysokość świadczenia emerytalnego.

Tabela nr 32. Założenia wdrożeniowe do Działania 1

PODEJMOWANIE DECYZJI	
Nazwa działania	Renty strukturalne
Agencja Płatnicza	ARiMR
Jednostka delegowana	-
Zakres delegowania	Nie dotyczy
Konieczność zatwierdzania (potwierdzania) wniosku	Nie dotyczy
Institucje wspierające przy przygotowaniu wniosku	Doradztwo rolnicze, Izby rolnicze
Terminy składania wniosku o przystąpienie do programu rent strukturalnych	Cały rok
I instancja	Biuro Powiatowe ARiMR
II instancja (ponowne rozpatrzenie sprawy)	Oddział Regionalny ARiMR

KONTROLA	
Kontrola	Na miejscu
Poziom kontroli	5%
Instytucja zaangażowana w kontrolę	ARiMR
Okres wykonywania kontroli	Cały rok

9.3.9. Indykacyjny budżet Działania 1

Tabela nr 33. Indykacyjny budżet Działania 1 (mln EUR)

Rok	Kwota ogółem	Udział UE (80%)	Udział Polski (20%)
2004	148,5	118,8	29,7
2005	213,5	170,8	42,7
2006	278,5	222,8	55,7
Ogółem	640,5	512,4	128,1

9.3.10. Powiązanie z innymi działaniami

Udział w programie rent strukturalnych wyklucza się z udziałem w innych działaniach WPR. Beneficjenci programu rent strukturalnych nie będą mogli korzystać z żadnych innych instrumentów WPR. W przypadku korzystania z premii zalesieniowej, rolnik będzie musiał wybrać formę wsparcia. Nie jest możliwe korzystanie z obu tych form równocześnie.

9.4. DZIAŁANIE 2. WSPIERANIE GOSPODARSTW NISKOTOWAROWYCH

Priorytet 1.1: Zwiększenie efektywności ekonomicznej gospodarstw

Fundusz: EFOiGR – Sekcja Gwarancji

9.4.1. Podstawa prawna

- rozporządzenie Komisji nr 141/2004 z 28 stycznia 2004 r. ustanawiające zasady wdrożeniowe dla rozporządzenia Rady nr 1257/1999 w odniesieniu do przejściowych środków wsparcia rozwoju obszarów wiejskich dla Republiki Czeskiej, Estonii, Cypru, Łotwy, Litwy, Węgier, Malty, Polski, Słowenii i Słowacji;
- Traktat Akcesyjny, rozdział IXa, art. 33b oraz załącznik II rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999.

9.4.2. Cele szczegółowe Działania 2

- wsparcie restrukturyzacji gospodarstw rolnych o niewielkim potencjale ekonomicznym;
- poprawa konkurencyjności polskiego sektora rolnego w warunkach integracji z UE.

9.4.3. Opis Działania 2

Wspieranie gospodarstw niskotowarowych ma na celu zapewnienie przejściowego wsparcia dochodu, służącego poprawie przepływów finansowych oraz dochodów gospodarstw, jednocześnie w gospodarstwie podejmowane są dalsze działania mające zapewnić towarową produkcję

w przyszłości. Wsparcie to powinno zwiększyć możliwości restrukturyzacji gospodarstw rolnych o niewielkim własnym potencjale ekonomicznym. Gospodarstwa te w znaczącej mierze prowadzą produkcję na samozaopatrzenie. W efekcie pomoc w ramach niniejszego działania przyczynić się będzie do stabilizacji sektora rolnego w Polsce.

Pomoc dla gospodarstw niskotowarowych, mająca postać premii wypłacanej przez okres do pięciu lat, poprawi ich sytuację dochodową i w efekcie poprawi warunki dla restrukturyzacji tej grupy gospodarstw.

9.4.4. Forma i wysokość pomocy

Pomoc finansowa (premia) w wysokości 5878 PLN/gospodarstwo/rok. Premia może być wypłacana w ciągu 5 kolejnych lat, przy czym po 3 roku otrzymywania premii, beneficjent musi wykazać osiągnięcie celów cząstkowych planu rozwoju gospodarstwa, co stanowi warunek wypłaty środków w następnych dwóch latach.

9.4.5. Beneficjenci

Producent rolny, będący osobą fizyczną, prowadzący gospodarstwo rolne będące jego własnością lub własnością jego małżonka i odpowiadające definicji gospodarstwa niskotowarowego.

9.4.6. Kryteria dostępu

Pomoc w ramach niniejszego działania może być przyznana, jeśli spełnione zostaną wszystkie określone poniżej warunki.

1. wnioskodawca prowadzi na własny rachunek działalność rolniczą we własnym niskotowarowym gospodarstwie rolnym, tj. gospodarstwie o wielkości ekonomicznej (mierzonej wysokością standardowej nadwyżki bezpośredniej) co najmniej 2 ESU i nie więcej niż 4 ESU.
2. wnioskodawca przez okres 3 lat poprzedzających złożenie wniosku o pomoc prowadził gospodarstwo rolne, którego ma dotyczyć ta pomoc, lub też został właścicielem gospodarstwa w drodze dziedziczenia ustawowego lub jako następcą w ramach renty strukturalnej.
3. wnioskodawca przedstawił wniosek o pomoc, wraz z planem rozwoju gospodarstwa, zawierającym:
 - informacje na temat gospodarstwa, jego struktury, wyposażenia, osobach zatrudnionych w gospodarstwie;
 - cel restrukturyzacji;
 - wielkość ekonomiczną gospodarstwa;
 - wykazanie osiągnięcia przez gospodarstwo przyszłej żywotności ekonomicznej;
 - opis planowanych inwestycji oraz przedsięwzięć;
 - określenie celów pośrednich (cząstkowych) realizacji planu;
 - harmonogram realizacji restrukturyzacji, w tym osiągnięcia celów cząstkowych.
4. Pomoc finansowa w ramach tego Działania może wspierać w gospodarstwach rolnych przedsięwzięcia związane zarówno z sektorem rolnym, jak i z dywersyfikacją działalności na obszarach wiejskich.
5. Warunkiem wypłaty pomocy w 4 i 5 roku od przyznania pomocy jest osiągnięcie deklarowanych celów pośrednich (cząstkowych) planu rozwoju gospodarstwa. Cele pośrednie (cząstkowe) powinny być związane z głównym celem restrukturyzacji gospodarstwa, i stosownie do zamierzeń właściciela gospodarstwa, mogą one być następujące (przykłady):

- uzyskanie certyfikatu produkcji ekologicznej lub formalne wejście w okres przedstawiania poprzedzający jego uzyskanie;
- przystąpienie do grupy lub organizacji producentów;
- zakup lub dzierżawa gruntu,
- zakup zwierząt;
- ukończenie szkoleń w zakresie: dobrej praktyki rolniczej lub ekonomiki gospodarstwa (np. w ramach działania SPO „Szkolenia zawodowe”) – odpowiednia liczba godzin;
- udział w programie rolnośrodowiskowym;
- przejście na system opodatkowania VAT na zasadach ogólnych;
- przejście na system opodatkowania produkcji w działach specjalnych na zasadach ogólnych;
- podpisanie umowy na realizację planowanych inwestycji lub ich części w ramach działań SOP Inwestycje w gospodarstwach rolnych lub Różnicowanie działalności rolniczej;
- otrzymanie finansowej pomocy publicznej na cele określone w założeniach planu rozwoju gospodarstwa lub jego promesy;
- osiągnięcie w okresie pobierania premii, udokumentowanej rocznej wartości sprzedaży produktów rolnych z gospodarstwa na poziomie co najmniej 20 000 PLN (4 252,69 EUR);
- zakończenie/zaawansowanie inwestycji zaplanowanej w planie rozwoju gospodarstwa.

Cele pośrednie (częstkowe), przedstawione powyżej, stanowią tylko przykłady, które mogą być zaproponowane przez rolnika, w zależności od planowanego przez niego przedsięwzięcia. Rolnik może też zaproponować inne cele, niewymienione powyżej, jeśli są one zgodne z celem głównym i są mierzalne.

9.4.7. Zasięg geograficzny

Cały kraj

9.4.8. Wdrożenie

Rolnik wypełnia wniosek o przystąpienie do działania *Wspieranie gospodarstw niskotowarowych*. Wniosek wraz z załącznikami będzie składany w Biurze Powiatowym ARiMR, przez cały rok. Wymaganymi załącznikami do wniosku są:

- dowód prowadzenia działalności rolniczej (zaświadczenie urzędu gminy o nie zaleganiu z podatkiem rolnym, nakaz płatniczy);
- dokument potwierdzający okres prowadzenia gospodarstwa rolnego;
- plan rozwoju gospodarstwa (biznesplan);
- pełnomocnictwo, (jeśli dotyczy).

Wnioski są rozpatrywane według kolejności ich złożenia. Decyzja o przyznaniu płatności zostanie wydana po złożeniu kompletnego wniosku. W czwartym roku płatność nastąpi po przesłaniu wniosku o płatność. Załącznikiem do ww. wniosku jest oświadczenie o realizacji co najmniej jednego z celów pośrednich (np. deklaracja, certyfikaty, dyplomy ukończenia szkoleń, itp.). W przypadku niemożności spełnienia ww. celów, konieczne jest przedstawienie stosownego uzasadnienia takiej sytuacji.

W piątym roku wypłata premii będzie miała miejsce po 5 latach od dnia otrzymania pierwszej płatności.

Tabela nr 34. Założenia wdrożeniowe do Działania 2

PODEJMOWANIE DECYZJI	
Agencja Płatnicza	ARiMR
Jednostka delegowana	-
Instytucje wspierające przy przygotowaniu wniosku	Doradztwo rolnicze, izby rolnicze
Termin/y składania wniosku o przystąpienie do programu/działania	Cały rok
Miejsce składania wniosku o przystąpienie do działania wraz z wnioskiem o płatność	Biuro Powiatowe ARiMR
Tryb wyboru wniosków	Według kolejności złożenia
I instancja	Biuro Powiatowe ARiMR
II instancja	Oddział Regionalny ARiMR
KONTROLA	
Poziom kontroli na miejscu (po 3-cim roku)	5%
Instytucja zaangażowana w kontrolę	ARiMR
Okres wykonywania kontroli	Cały rok, poza VI- VIII

9.4.9. Indykatorywny budżet Działania 2

Tabela nr 35. Indykatorywny budżet Działania 2 (mln EUR)

Rok	Kwota ogółem	Udział UE (80%)	Udział Polski (20%)
2004	91,3	73,0	18,3
2005	127,5	102,0	25,5
2006	157,5	126,0	31,5
Ogółem	376,3	301,0	75,3

9.5. DZIAŁANIE 3. WSPIERANIE DZIAŁALNOŚCI ROLNICZEJ NA OBSZARACH O NIEKORZYSTNYCH WARUNKACH GOSPODAROWANIA (ONW)

Fundusz: EFOiGR – Sekcja Gwarancji

Priorytet 2.1. Wyrównywanie szans rozwoju obszarów wiejskich

9.5.1. Podstawa prawna

- Rozdział V (art. 13-21) rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999 w sprawie wsparcia rozwoju wsi przez Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej (EFOiGR) oraz części załącznika;
- Rozporządzenie Komisji (KE) nr 817/2004 (art. 11 oraz załącznik II 5 -1), 6-3), 9-V).

9.5.2. Cele Działania 3

Zgodnie z art. 13 rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999, pomoc finansowa dla wydzielonych geograficznie obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania ma na celu:

- zapewnienie ciągłości rolniczego użytkowania ziemi i tym samym utrzymanie żywotności obszarów wiejskich;
- zachowanie walorów krajobrazowych obszarów wiejskich;
- promocję rolnictwa przyjaznego dla środowiska.

9.5.3. Opis Działania 3

Działanie 3 jest instrumentem wsparcia finansowego gospodarstw rolnych, położonych na terenach, na których produkcja rolnicza jest utrudniona ze względu na niekorzystne warunki naturalne. Dopłaty wyrównawcze dla gospodarstw rolnych, położonych na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, kompensują istniejące utrudnienia w stosunku do gospodarstw położonych poza strefami ONW. Dopłaty te przeciwdziałają wyludnianiu się obszarów wiejskich i zatracaniu ich rolniczego charakteru.

W ramach delimitacji obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania wyróżniono:

- 1) obszary górskie (art. 18) - gdzie produkcja rolna jest utrudniona ze względu na niekorzystne warunki klimatyczne i ukształtowanie terenu. Do obszarów górskich zalicza się gminy, w których ponad połowa użytków rolnych znajduje się na wysokości powyżej 500 m n.p.m.; 68% użytków rolnych na obszarach górskich posiada stoki o nachyleniu równym lub powyżej 12%;
- 2) obszary nizinne (art.19) - gdzie występują ograniczenia produktywności rolnictwa związane z niską jakością gleb, niekorzystnymi warunkami klimatycznymi, niekorzystnymi warunkami wodnymi, niesprzyjającą rzeźbą terenu oraz wskaźnikiem demograficznym i znacznym udziałem ludności związanej z rolnictwem, które opisano w rozdziale 6.3.1;
- 3) obszary ze specyficznymi naturalnymi utrudnieniami (art. 20) - obejmują gminy **i obręby geodezyjne** rejonów podgórskich, które zostały wyznaczone na potrzeby Ustawy z dnia 15 listopada 1984 o podatku rolnym (co najmniej 50% całkowitej powierzchni znajduje się powyżej 350 m n.p.m.).

Gminy muszą spełniać następujące warunki:

- a) średnia wielkość gospodarstwa poniżej 7,5 ha;
- b) obecność gleb zagrożonych erozją wodną;
- c) udział gospodarstw, które zaprzestały działalności rolniczej, powyżej 25% całkowitej liczby gospodarstw rolnych;
- d) ponad 40% udział trwałych użytków zielonych w strukturze użytków rolnych.

9.5.4. Forma i wysokość pomocy

Pomoc finansowa udzielana jest w postaci corocznych zryczałtowanych płatności (dopłat wyrównawczych) do hektara użytków rolnych położonych na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania i pozostających w użytkowaniu rolniczym. Te płatności nie mogą przekroczyć maksymalnej wartości określonej w Aneksie do rozporządzenia Rady (WE) 1257/1999. Płatnością objęte mogą być tylko działki rolne, które są sklasyfikowane jako grunty orne, sady, łąki trwałe i pastwiska trwałe.

Stawki dopłat wyrównawczych z tytułu gospodarowania na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) są przedstawione w tabeli nr 36. Wyliczenie stawek płatności oraz uzasadnienie dla wysokości dopłat wyrównawczych jest przedstawione w załączniku D.

Tabela nr 36. Wysokość szacowanych stawek dopłat wyrównawczych w ramach ONW

Typ ONW		Dopłata PLN/ha (EUR/ha)
Górskie		320 (68)
Nizinne	strefa nizinna I	179 (38)
	strefa nizinna II	264 (56)
Obszary ze specyficznymi naturalnymi utrudnieniami		264 (56)

Tabela nr 37. Degresywność (zmniejszenie) dopłat wyrównawczych z tytułu ONW na poziomie gospodarstwa

Areal (ha)	Dopłata wyrównawcza ONW
1-50	100% płatności za każdy ha
50,01-100	50% płatności
100,01-300	25% płatności
Ponad 300	Brak płatności za obszar powyżej 300 ha

Powyższe limity pomocy zostały ustalone w wyniku analizy poszczególnych typów i grup obszarowych gospodarstw, przy uwzględnieniu korzyści osiąganych przez duże gospodarstwa w wyniku skali prowadzonej produkcji.

9.5.5. Beneficjent

Producent rolny prowadzący działalność rolniczą w gospodarstwie rolnym położonym w całości lub części w granicach ONW.

9.5.6. Kryteria dostępu

Dopłata wyrównawcza w ramach niniejszego działania może być przyznana, jeśli:

1. Gospodarstwo w całości lub częściowo jest zlokalizowane w granicach ONW, przy czym płatność z tytułu ONW dotyczy tylko działek rolnych, zlokalizowanych w granicach ONW.
2. Powierzchnia użytków rolnych należących do danego gospodarstwa, zlokalizowanych w obszarze ONW i wykorzystywanych do produkcji rolniczej wynosi co najmniej 1 ha.
3. Wnioskodawca zobowiąże się do przestrzegania zasad zwykłej dobrej praktyki rolniczej na terenie całego gospodarstwa.
4. Wnioskodawca zobowiąże się do prowadzenia działalności rolniczej na wszystkich działkach rolnych położonych na obszarze ONW przez okres co najmniej 5 lat od daty otrzymania pierwszej płatności z tytułu gospodarowania na terenie ONW.
5. Wnioskodawca zobowiąże się do przestrzegania zakazów odnośnie stosowania substancji

o działaniu hormonalnym, tyreostatycznym i beta – agonistycznym w żywieniu zwierząt.

6. Wnioskodawca złoży wniosek o płatność z tytułu prowadzenia działalności rolniczej na terenach ONW.

9.5.7. Zasięg geograficzny

Obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania wyznaczone zgodnie z zasadami określonymi w rozdziale 6.3.1.

9.5.8. Wdrożenie

Rolnik deklaruje ubieganie się o płatność ONW poprzez wypełnienie wniosku o płatność w zakresie Działania 3 *Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania*. Wniosek składany będzie w Biurze Powiatowym ARiMR, w terminie określonym w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Tabela nr 38. Założenia wdrożeniowe do Działania 3

PODEJMOWANIE DECYZJI	
Agencja Płatnicza	ARiMR
Jednostka delegowana	-
Instytucje wspierające przy przygotowaniu wniosku	Doradztwo rolnicze, izby rolnicze
Termin/y składania wniosku o przystąpienie do działania	Corocznie do 15.05 (od 15.04 do 30.06 dla 2004 r.).
Tryb zatwierdzania wniosku	Decyzja
I instancja	Biuro Powiatowe ARiMR
II instancja	Oddział Regionalny ARiMR
KONTROLA	
Poziom kontroli na miejscu	5%
Instytucja zaangażowana w kontrolę	ARiMR, możliwość zlecenia zadań instytucjom zewnętrznym
Okres wykonywania kontroli	III – X (szczególnie VI-VIII)

9.5.9. Indykatorywny budżet Działania 3

Tabela nr 39. Indykatorywny budżet Działania 3 (mln EUR)

Rok	Kwota ogółem	Udział UE (80%)	Udział Polski (20%)
2004	244,8	195,8	49,0
2005	366,0	292,8	73,2
2006	366,0	292,8	73,2

Rok	Kwota ogółem	Udział UE (80%)	Udział Polski (20%)
Ogółem	976,8	781,4	195,4

9.6. DZIAŁANIE 4. WSPIERANIE PRZEDSIĘWZIĘĆ ROLNOŚRODOWISKOWYCH I POPRAWY DOBROSTANU ZWIERZĄT

Priorytet 2.2. Ochrona środowiska i zachowanie walorów przyrodniczych obszarów wiejskich

Fundusz: EFOiGR – Sekcja Gwarancji

9.6.1. Podstawa prawna

- Rozdział VI (art. 22-24) rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999 w sprawie wsparcia rozwoju wsi przez Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej (EFOiGR);
- Sekcja 6, art. 13 – 21, oraz załącznik II pkt. 9 rozporządzenia Komisji (KE) nr 817/2004 ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999 dotyczącego wspierania rozwoju wsi ze środków Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji dla Rolnictwa (EAGGF).

9.6.2. Cele Działania 4

- promocja systemów produkcji rolniczej prowadzonych w sposób zgodny z wymogami ochrony środowiska (przeciwdziałanie zanieczyszczeniom wód, erozji gleb), ochrony i kształtowania krajobrazu, ochrony zagrożonych wyginięciem gatunków dzikiej fauny i flory oraz ich siedlisk;
- ochrona zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich;
- poprawa stanu świadomości ekologicznej wśród społeczności wiejskiej.

9.6.3. Opis Działania 4

Zakres przedsięwzięć rolnośrodowiskowych

Działanie 4 *Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych oraz poprawy dobrostanu zwierząt* zwane Krajowym Programem Rolnośrodowiskowym (KPR), którego założeniem jest utrwalenie wzorców trwałej i zrównoważonej gospodarki rolnej, zwłaszcza na obszarach chronionych i zagrożonych degradacją. KPR obejmuje 7 przedsięwzięć rolnośrodowiskowych, zwanych dalej pakietami rolnośrodowiskowymi. Pakiety rolnośrodowiskowe są związane z gospodarowaniem rolniczym ukierunkowanym na ochronę środowiska, zachowanie siedlisk o wysokich walorach przyrodniczych oraz zachowaniem zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich. Każdy pakiet posiada zestaw kilku ściśle sprecyzowanych wymogów, które wykraczają poza zwykłą dobrą praktykę rolniczą i nie pokrywają się z innymi instrumentami WPR.

Zwykła dobra praktyka rolnicza (ZDPR) określa poziom odniesienia dla tych działań rolnika, z których wynika wsparcie z tytułu zobowiązań rolnośrodowiskowych. Rolnik, przystępując do programu rolnośrodowiskowego musi stosować się do zasad ZDPR na całym obszarze gospodarstwa, tj. nawet na tych działkach, które nie są objęte zobowiązaniem, zgodnie z art. 20 i 29 Rozporządzenia Komisji (KE) nr 817/2004.

Zestawienie standardów ZDPR zawiera załącznik K.

W ramach KPR przewidziano realizację następujących pakietów:

- „rolnictwo zrównoważone” (kod: S01) - polega na ograniczeniu nawożenia, zbilansowaniu

gospodarki nawozami i przestrzeganiu odpowiedniego następstwa roślin;

- „rolnictwo ekologiczne” (kod: S02) - polega na stosowaniu metod rolnictwa ekologicznego w rozumieniu w rozumieniu rozporządzenia Rady nr (WE) 2092/91 i 1804/99 oraz ustawy o rolnictwie ekologicznym;
- „utrzymanie łąk ekstensywnych” (kod: P01) - wiąże się z przywróceniem lub kontynuacją wykaszania traw, w terminie od dnia 1 lipca włącznie, na łąkach jednokośnych o wysokich walorach przyrodniczych, zagrożonych degradacją;
- „utrzymanie pastwisk ekstensywnych” (kod: P02) – zakłada przywrócenie lub zachowanie ekstensywnych wypasów na półnaturalnych pastwiskach w sposób gwarantujący utrzymanie walorów florystycznych i miejsc przebywania gatunków zagrożonych wyginięciem;
- „ochrona gleb i wód” (kod: K01) - polega na stosowaniu międzyplonów w celu zwiększenia udziału gleb z okrywą roślinną w okresie jesienno-zimowym;
- „strefy buforowe” (kod: K02) – polega na tworzeniu nowych 2 lub 5 metrowych pasów zadarnionych na granicy gruntów rolnych z wodami powierzchniowych, lub terenami intensywnie użytkowanymi rolniczo, w celu ograniczania negatywnego oddziaływania rolnictwa i ochrony siedlisk wrażliwych;
- „zachowanie lokalnych ras zwierząt gospodarskich” (kod: G01) - polega na utrzymywaniu hodowli ras bydła, koni i owiec zagrożonych wyginięciem.

Pakiety oznaczone kodem „S” odnoszą się do przyjaznych środowisku systemów produkcji rolniczej (ekologicznej lub zrównoważonej), które wykraczają poza Zwykłą Dobrą Praktykę Rolniczą w Polsce i będą miały zastosowanie na gruntach rolnych w całym gospodarstwie, które stanowi wydzieloną całość.

Pakiety oznaczone kodem „P” lub „K” obejmują działania zmierzające ku zachowaniu priorytetowych siedlisk na użytkach zielonych w strefach priorytetowych lub wzrostu udziału gruntów o znaczeniu buforowym w krajobrazie rolniczym i będą miały zastosowanie tylko w odniesieniu do tych gruntów rolnych.

Pakiety oznaczone symbolem „G” obejmują sztuki lokalnych ras zwierząt, spełniających kryteria kwalifikowalności.

Wybór pakietów rolnośrodowiskowych został dokonany przez Wojewódzkie Zespoły Robocze, które przeprowadziły diagnozę stanu środowiska, zidentyfikowały kluczowe obszary dla regionu i instrumenty działań (załączniki G, H).

Ze względu na metodykę kalkulacji płatności i zasady monitorowania programu, pakiety rolnośrodowiskowe zróżnicowano na 40 opcji o różnym zasięgu wdrażania (tabela nr 40). Szczegółowy opis pakietów wraz z kalkulacją płatności zawiera załącznik L.

Tabela nr 40. Zestawienie pakietów rolnośrodowiskowych i zasięg ich zastosowania

Kod	Nazwa pakietu rolnośrodowiskowego	Liczba opcji	Zasięg wdrażania
S01	Rolnictwo zrównoważone	1	Strefy priorytetowe
S02	Rolnictwo ekologiczne	8	Cały kraj
P01	Utrzymanie łąk ekstensywnych	3	Strefy priorytetowe
P02	Utrzymanie pastwisk ekstensywnych	4	Strefy priorytetowe

Kod	Nazwa pakietu rolnośrodowiskowego	Liczba opcji	Zasięg wdrażania
K01	Ochrona gleb i wód	3	Cały kraj
K02	Strefy buforowe	4	Cały kraj
G01	Zachowanie lokalnych ras zwierząt gospodarskich	17	Cały kraj

Zasady łączenia pakietów rolnośrodowiskowych

Pakiety rolnośrodowiskowe będą realizowane przez rolnika zgodnie z planem działalności rolnośrodowiskowej. Na poziomie gospodarstwa rolnik może uzyskać płatność za wdrażanie od jednego do maksymalnie trzech pakietów (z możliwością zastosowania wszystkich wynikających z nich wariantów i opcji). W przypadku wdrażania więcej niż jednego pakietu obowiązują ściśle określone zasady łączenia pakietów. Zasady łączenia pakietów zostały określone w tabeli nr 41. Pakiety: rolnictwa zrównoważonego (S01) i ekologicznego (S02) lub pakiety: rolnictwo ekologiczne (S02) i ochrona gleb i wód (K01) nie mogą być łączone na poziomie gospodarstwa ze względu na zasadę wdrażania tych pakietów (S01 i S02 – całe gospodarstwo, które stanowi wydzieloną całość) lub unikanie nakładania się tych samych płatnych praktyk (art. 17 rozporządzenia Komisji nr 817/2004). Natomiast, rolnicy zajmujący się produkcją metodami ekologicznymi (S02) na terenie stref priorytetowych, będą mogli wdrażać dodatkowo pakiety – utrzymanie łąk ekstensywnych (P01), utrzymanie pastwisk ekstensywnych (P02), strefy buforowe (K02) i ochronę rodzimych ras zwierząt gospodarskich (G01).

Tabela nr 41. (Zasady łączenia pakietów rolnośrodowiskowych na poziomie gospodarstwa (N – pakiety wykluczające się, T – pakiety można łączyć, TW – pakiety można łączyć tylko w strefach priorytetowych)

Pakiety	S01	S02	P01	P02	K01	K02	G01
Rolnictwo zrównoważone (S01)		N	TW	TW	TW	TW	TW
Rolnictwo ekologiczne (S02)	N		TW	TW	N	T	T
Utrzymanie łąk ekstensywnych (P01)	TW	TW		TW	TW	TW	TW
Utrzymanie pastwisk ekstensywnych (P02)	TW	TW	TW		TW	TW	TW
Ochrona gleb i wód (K01)	TW	N	TW	TW		T	T
Strefy buforowe (K02)	TW	T	TW	TW	T		T
Zachowanie lokalnych ras zwierząt gospodarskich (G01)	TW	T	TW	TW	T	T	

W wypadku, gdy powierzchnia wdrażania pakietu S01 pokrywać się będzie z powierzchnią wdrażania pakietów K i P lub pakietu S02 z pakietami P01, P02 i K02 płatności rolnośrodowiskowe wynikające z tych różnych pakietów będą sumowane na danej powierzchni. Wówczas obowiązywać będzie wymóg przestrzegania górnych limitów płatności na hektar określonych w załączniku do rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999.

Opracowanie wniosku rolnośrodowiskowego oraz planu działalności rolnośrodowiskowej będzie wymagało udziału doradcy rolnego, który wykaze się odpowiednim przeszkoleniem w zakresie doradztwa rolnośrodowiskowego.

9.6.4. Grunty rolne

Systemem pomocy finansowej będą objęte następujące kategorie użytków rolnych:

- grunty orne;
- trwałe użytki zielone;
- sady (tylko w pakiecie S02).

Następujące elementy gospodarstwa nie będą uwzględnione przy obliczaniu płatności:

- siedlisko rolnika;
- grunty pod wodami powierzchniowymi, płynącymi i stojącymi;
- grunty leśne;
- drogi dojazdowe do pól;
- grunty dzierżawione na okres krótszy niż okres trwania zobowiązania rolnośrodowiskowego.

W trakcie trwania programu powierzchnia gruntów rolnych w gospodarstwie może ulec zmianie, bez konieczności przygotowania nowego planu rolnośrodowiskowego, jeżeli powiększenie gospodarstwa:

- obejmie, co najwyżej 5% gruntów w stosunku do jego powierzchni wyjściowej, ale nie więcej niż o 2 ha;
- jest korzystne w świetle celów programu.

W przypadku nabycia gruntów rolnych o powierzchni większej niż 2 ha w pierwszym lub drugim roku realizacji planu rolnośrodowiskowego, rolnik jest zobowiązany do jego rewizji w celu włączenia do Planu nowych gruntów. W przypadku nabycia gruntów rolnych o powierzchni większej niż 2 ha w 3 i dalszych latach uczestnictwa w programie, rolnik powinien złożyć nowy plan działalności rolnośrodowiskowej w odniesieniu do całego gospodarstwa (w przypadku, gdy nowo nabyte grunty będą objęte pakietami rolnośrodowiskowymi). Nowy plan rolnośrodowiskowy będzie realizowany w ciągu następnych 5 lat.

W przypadku gospodarstwa położonego częściowo w strefie priorytetowej, rolnik może ubiegać się o uczestnictwo w programie jeśli co najmniej 1 ha uprawionych gruntów jest położonych na terenie strefy.

Zgodnie z artykułem 38 rozporządzenia Komisji nr 817/2004, w przypadku, gdy beneficjent nie jest w stanie wywiązać się z zobowiązań rolnośrodowiskowych, ponieważ jego gospodarstwo zostało objęte scalaniem gruntów, realizowanym przez instytucje publiczne, i dostosowanie planu do nowych warunków jest niemożliwe, wówczas zobowiązanie wygasa i rolnik nie podlega obowiązkowi zwrotu płatności, uzyskanych w okresie trwania zobowiązania.

9.6.5. Forma i wysokość pomocy

Zgodnie z art. 24 pkt 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999, płatności za poszczególne pakiety rolnośrodowiskowe zostały ustalone w formie zryczałtowanej, na podstawie utraconego dochodu, kosztów poniesionych w rezultacie przyjętych zobowiązań oraz potrzeby motywacji finansowej.

Jak stanowi art. 24 ust. 2 rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999, maksymalne kwoty w przeliczeniu na hektar lub sztukę, kwalifikujące się rocznie do wsparcia wspólnotowego w ramach Rozdziału IV, są wymienione w załączniku B do tego rozporządzenia. Wysokość płatności została

obliczona na podstawie przeciętnych wyników ekonomicznych gospodarstw rolnych w latach 1999, 2000 i 2001, w przeliczeniu na 1 ha powierzchni lub sztukę zwierzęcia gospodarskiego na rok, do których odnoszą się zobowiązania rolnośrodowiskowe. ZDPR nie była objęta kalkulacją płatności.

Beneficjenci, którzy wnioskowali o wsparcie z tytułu pakietu K02 (5-m strefy buforowe) nie mogą korzystać ze wsparcia w ramach I filaru WPR w zakresie wieloletniego odłogowania gruntów rolnych (ang. *set-aside*), zgodnie z art. 54 rozporządzenia Rady (WE) nr 1782/2003.

Pomoc będzie przyznana w formie rocznych płatności. Kwota pomocy będzie dostosowana do rodzaju działań (załącznik L).

Tabela nr 42. Zestawienie stawek płatności do pakietów rolnośrodowiskowych Działania 4

Kod	Nazwa pakietu	Płatność	
		PLN/ha	EUR/ha
S01	Rolnictwo zrównoważone	160	34,02
S02	Rolnictwo ekologiczne		
S02a01	Uprawy rolnicze (bez certyfikatu)	680	144,59
S02a02	Uprawy rolnicze (z certyfikatem)	600	127,58
S02b01	Trwałe użytki zielone (bez certyfikatu)	330	70,17
S02b02	Trwałe użytki zielone (z certyfikatem)	260	55,28
S02c01	Uprawy warzywnicze (bez certyfikatu)	980	208,38
S02c02	Uprawy warzywnicze (z certyfikatem)	940	199,88
S02d01	Uprawy sadownicze, w tym jagodowe (bez certyfikatu)	1800	382,74
S02d02	Uprawy sadownicze, w tym jagodowe (z certyfikatem)	1540	327,46
P01	Utrzymanie łąk ekstensywnych		
P01a01	Półnaturalne łąki jednokośne – wykaszanie ręczne	1030	219,01
P01a02	Półnaturalne łąki jednokośne – wykaszanie mechaniczne	400	85,05
P01b	Półnaturalne łąki dwukośne	880	187,12
P02	Utrzymanie pastwisk ekstensywnych		
P02a	Pastwiska na murawach ciepłolubnych	300	63,79
P02b	Pastwiska nizinne		
P02b01	Pastwiska nizinne z wypasem tradycyjnym	400	85,05
P02c	Pastwiska górskie		
P02c01	Pastwiska górskie 350 - 500 m n.p.m.	230	48,91
P02c02	Pastwiska górskie powyżej 500 m n.p.m.	560	119,08
K01	Ochrona gleb i wód		
K01a	Wsiewki poplonowe	330	70,16
K01b	Międzyplon ozimy	570	121,20
K01c	Międzyplon ścierniskowy	520	110,57
K02	Strefy buforowe	100 mb	100 mb
K02a01	2-metrowe strefy buforowe i miedze śródpolne na glebach słabych	18	3,82
K02a02	5-metrowe strefy buforowe i miedze śródpolne na glebach słabych	46	9,78
K02b01	2-metrowe strefy buforowe i miedze śródpolne na glebach dobrych	26	5,52
K02b02	5-metrowe strefy buforowe i miedze śródpolne na glebach dobrych	64	13,60

Kod	Nazwa pakietu	Płatność	
G01	Zachowanie lokalnych ras zwierząt gospodarskich	1 szt.	1 szt.
G01a	Bydło		
G01a01	Bydło polskie czerwone	1080	229,65
G01a02	Bydło białogrzbiete	1080	229,65
G01b	Konie		
G01b01	Koniki polskie	1300	276,43
G01b02	Konie huculskie	1300	276,43
G01b03	Konie małopolskie	1300	276,43
G01b04	Konie śląskie	1300	276,43
G01c	Owce		
G01c01	Owca rasy wrzosówka	310	65,92
G01c02	Owce rasy świniarka	310	65,92
G01c03	Owce rasy olkuska	310	65,92
G01c04	Polskie owce górskie odmiany barwnej	310	65,92
G01c05	Owce rasy merynos barwny	310	65,92
G01c06	Owce uhruskie	310	65,92
G01c07	Owce wielkopolskie	310	65,92
G01c08	Owce żelaźnieńskie	310	65,92
G01c09	Owce korideil	310	65,92
G01c10	Owce kamienieckie	310	65,92
G01c11	Owce pomorskie	310	65,92

Płatność rolnośrodowiskowa będzie zwiększona o 20% stawki podstawowej, jeśli pakiety rolnośrodowiskowe (przynajmniej jeden) będą wdrażane na obszarze NATURA 2000.

Płatność rolnośrodowiskowa może być również zwiększona o 20% w przypadku realizacji pakietu rolnictwo ekologiczne (S02), jeśli produkcja zwierzęca jest zbilansowana z produkcją roślinną.

Powyżej wspomniane zwiększenia płatności nie mogą się sumować, oznacza to, że płatność rolnośrodowiskowa za dany pakiet nie może przekroczyć 120% płatności podstawowej.

W strefach narażonych na zanieczyszczenia azotanami, płatności rolnośrodowiskowe nie mogą być wypłacane za realizację pakietów, które zawierają zobowiązania wynikające również z poszczególnych programów działań. W momencie, gdy przedsięwzięcie, realizowane w ramach zobowiązań rolnośrodowiskowych, staje się obligatoryjne w ramach programu działań, wynikającego z Dyrektywy Azotanowej (podczas obowiązywania decyzji o przyznaniu płatności rolnośrodowiskowej) wsparcie finansowe w ramach tego działania przestaje przysługiwać.

9.6.6. Beneficjenci

Producent rolny, którego gospodarstwo położone jest na obszarach kwalifikujących się do uzyskania wsparcia.

9.6.7. Kryteria dostępu

Wnioskodawca może ubiegać się o pomoc finansową, jeśli:

- jest właścicielem lub dzierżawcą gruntu co najmniej w czasie trwania zobowiązania, który spełnia kryteria zasięgu geograficznego pakietów rolnośrodowiskowych;
- gospodaruje na powierzchni co najmniej 1 ha użytków rolnych;
- przygotowuje i złoży wniosek o przystąpienie do programu wraz z 5-letnim planem działalności rolnośrodowiskowej, potwierdzony przez doradcę;

- zobowiąże się do stosowania ZDPR w rozumieniu definicji sformułowanej w rozdział 9.2.1. niniejszego Planu, na całym obszarze gospodarstwa oraz obowiązków wynikających z programu rolnośrodowiskowego przez okres 5 lat;
- podejmie się prowadzenia szczegółowych zapisów dotyczących gospodarowania i podstawowych danych dotyczących zwierząt (DJP/ha), potrzebnych dla celów kontroli i monitoringu;
- oświadczy, że posiada plan działalności rolnośrodowiskowej przygotowany dla jego gospodarstwa i potwierdzony przez doradcę.

9.6.8. Zasięg geograficzny

Pakiety rolnośrodowiskowe KPR będą wdrażane zarówno horyzontalnie, jak i w 69 wydzielonych geograficznie strefach priorytetowych o łącznej powierzchni wynoszącej 9 950 155 ha, co stanowi 32% powierzchni kraju (załączniki G, H).

Wdrożenie bez ograniczeń przestrzennych w całym kraju przewidziano dla rolnictwa ekologicznego (S02), ochrony gleb i wód (K01), stref buforowych (K02) i ochrony lokalnych ras zwierząt gospodarskich (G01). Zgodnie z rekomendacją Zespołu dokonującego oceny *ex-ante* zwiększona została powierzchnia wdrażania rolnictwa ekologicznego (S02) do 200 tys. hektarów.

Pozostałe pakiety programu będą dostępne tylko w strefach priorytetowych, w których występują określone problemy środowiskowe lub posiadają wysokie walory przyrodnicze. Strefy zostały wydzielone przez Wojewódzkie zespoły robocze ds. programu rolnośrodowiskowego, na podstawie wytycznych opracowanych w MRiRW. Celem wydzielania stref priorytetowych jest koncentracja działań rolnośrodowiskowych i uzyskanie mierzalnych efektów środowiskowych.

Z danych Ministerstwa Środowiska wynika, że w 10 strefach priorytetowych znalazło się 21 gmin zaliczonych do stref narażonych na zanieczyszczenie w rozumieniu Dyrektywy 91/676/EC (Dyrektywa Azotanowa).

Tabela nr 43. Zakładana powierzchnia i skala wdrażania programu rolnośrodowiskowego

Pakiety	Zasięg	Powierzchnia planowana w tys. ha
S01	Strefy priorytetowe wyznaczone w obrębie województw	210
S02	Cały kraj	200
P01 i P02	Strefy priorytetowe wyznaczone w obrębie województw	220
K01 i K02	Cały kraj	570
	Ogółem powierzchnia w tys. ha	1 200
Pakiety	Zasięg	Liczba sztuk
G01	Cały kraj	24 690

Tabela nr 44. Przewidywany poziom wsparcia oraz liczba zwierząt objętych pakietem G01

Pakiety	Rasa	Obecna wielkość populacji krajowej ¹⁾	Planowana liczba samic ²⁾
G01a	Bydło		
G01a01	Bydło polskie czerwone	470	1000
G01a02	Bydło białogrzbiete	30	60
G01b	Konie		
G01b01	Koniki polskie	250	300

Pakiety	Rasa	Obecna wielkość populacji krajowej ¹⁾	Planowana liczba samic ²⁾
G01b02	Konie huculskie	210	300
G01b03	Konie małopolskie	1900	400
G01b04	Konie śląskie	1080	400
G01c	Owce		
G01c01	Owca rasy wrzosówka	1500	6000
G01c02	Owce rasy świniarka	300	400
G01c03	Owce rasy olkuska	135	250
G01c04	Polskie owce górskie odmiany barwnej	240	500
G01c05	Owce rasy merynos barwny	100	150
G01c06	Owce uhruskie	250	6000
G01c07	Owce wielkopolskie	700	2000
G01c08	Owce żelaźnieńskie	115	230
G01c09	Owce korideil	210	400
G01c10	Owce kamienieckie	-	300
G01c11	Owce pomorskie	350	6000

¹⁾ obecna wielkość populacji objętej programem ochrony zasobów genetycznych

²⁾ maksymalna liczba samic objętych płatnościami w ramach PROW w ciągu jednego roku

9.6.9. Wdrożenie

Rolnik, który chce uczestniczyć w programie, musi złożyć wniosek o przystąpienie do programu rolnośrodowiskowego wraz z wnioskiem o płatność i odpowiednimi załącznikami. Przygotowanie wniosku będzie wymagało udziału doradcy rolnośrodowiskowego. Wnioski będą przyjmowane przez właściwe, w stosunku do położenia siedziby gospodarstwa, biura powiatowe ARiMR przez cały rok i rozpatrywane dwa razy w roku (I termin – 15 stycznia, II termin – 15 czerwca).

Wymaganymi załącznikami do wniosku są:

- załącznik graficzny przedstawiający granice gospodarstwa objęte pakietami rolnośrodowiskowymi (obligatoryjny);
- zaświadczenie o zgodności z planem ochrony na terenie obszarów chronionych i obszaru sieci NATURA 2000, w przypadku wdrażania pakietów P01 i; P02, wydawany przez zarządy parków narodowych i parków krajobrazowych lub sieci NATURA 2000, a w przypadku braku planu ochrony – zaświadczenie o nieszkodliwym lub przyjaznym wpływie na chronione gatunki lub/i siedliska, wydawane przez zarządy parków narodowych i parków krajobrazowych lub sieci NATURA 2000;
- zaświadczenie o wpisie zwierzęcia gospodarskiego do księgi hodowlanej oraz dokument potwierdzający uczestnictwo w programie ochrony zasobów genetycznych, w przypadku wdrażania pakietu G01, wydane przez krajowe związki hodowców (Polski Związek Owczarski, Krajowy Związek Hodowców Bydła, Polski Związek Hodowców Koni) (G01).

Dodatkowymi wymaganymi dokumentami sprawdzanymi w trakcie kontroli na miejscu, które będą w posiadaniu beneficjenta działania, są:

- plan działalności rolnośrodowiskowej poświadczony przez doradcę rolnośrodowiskowego;
- certyfikat zgodności z wymogami rolnictwa ekologicznego lub deklaracja o przedstawianiu gospodarstwa na produkcję ekologiczną (S02);
- rejestr działalności w gospodarstwie z aktualnymi zapisami.

Wybór wniosków będzie dokonywany, po kontroli administracyjnej i formalnej, na podstawie kolejności ich składania (według daty dostarczenia kompletnego wniosku).

Tabela nr 45. Założenia wdrożeniowe do Działania 4

PODEJMOWANIE DECYZJI	
Agencja Płatnicza	ARiMR
Jednostka delegowana	-
Instytucja włączona w przygotowanie wniosku o przystąpienie do programu	Doradztwo rolnicze, izby rolnicze posiadające przeszkoloną kadrę doradców
Termin składania wniosku	Ciągły
Termin/y rozpatrywania wniosku o przystąpienie do programu	I termin: do 15.01(cykl wiosenny) II termin: do 15.06 (cykl jesienny)
Termin składania wniosku o płatność wraz z rocznym planem upraw	Od drugiego roku trwania zobowiązania do 30.04
Tryb zatwierdzania wniosku	Decyzja
I instancja	Biuro Powiatowe ARiMR
II instancja	Oddział Regionalny ARiMR
KONTROLA	
Poziom kontroli na miejscu	5%
Instytucja odpowiedzialne za kontrolę na miejscu	ARiMR
Delegowana funkcja kontrolna	IJHARS – rolnictwo ekologiczne (S02)
Instytucje współpracujące w ramach kontroli ZDPR	IOS, IORIN
Okres wykonywania kontroli	III – X

9.6.10. Indykatorywny budżet Działania 4

Tabela nr 46. Indykatorywny budżet Działania 4 (mln EUR)

Lata	Koszt całkowity	Udział UE (80%)	Udział Polski (20%)
2004	70,5	56,4	14,1
2005	116,2	92,96	23,24
2006	157,7	126,16	31,54
Razem	348,9	279,12	69,78

9.7. DZIAŁANIE 5. ZALESIANIE GRUNTÓW ROLNYCH

Priorytet 3: Zwiększenie lesistości kraju

Fundusz: EFOiGR – Sekcja Gwarancji

9.7.1. Podstawa prawna

- Rozdział VII – art. 29-32 Rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999 w sprawie wsparcia rozwoju wsi przez Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej (EFOiGR);

- art. 31-34, załącznik II -9) -3) VIII rozporządzenia Komisji (KE) nr 817/2004 ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia nr 1257/1999;
- Aneks, pkt 2.2. rozporządzenia Komisji (KE) nr 1145/2003 zmieniające rozporządzenie nr 1685/2000 w zakresie zasad kwalifikowania z tytułu współfinansowania przez fundusze strukturalne.

9.7.2. Cele Działania 5

- powiększenie obszarów leśnych poprzez zalesianie użytków rolnych o niskiej przydatności dla rolnictwa;
- utrzymanie i wzmocnienie ekologicznej stabilności obszarów leśnych poprzez zmniejszenie fragmentacji kompleksów leśnych i tworzenie korytarzy ekologicznych;
- zwiększenie udziału lasów w globalnym bilansie węgla.

9.7.3. Opis Działania 5

Potrzeby zalesieniowe kraju zostały oszacowane w Krajowym Programie Zwiększania Lesistości (KPZL), przyjętym do realizacji Uchwałą Rady Ministrów w 1995 r. i znowelizowanym w 2003 r. Program ten uwzględnia międzynarodowe wskazania odnośnie wielofunkcyjnego rozwoju gospodarki leśnej i leśnictwa określone w Ministerialnej Konferencji nt. Ochrony Lasów w Europie. Szacunek dokonany w ramach ww. programu wskazał, iż w Polsce uprawia się zbyt wiele gruntów o niskiej jakości. Potrzeby zalesieniowe oszacowano na poziomie lokalnym ze wskazaniem gmin preferowanych do zalesień, biorąc pod uwagę uwarunkowania środowiskowe, ekonomiczne i społeczne. Z KPZL wynika, że w Polsce ma miejsce nadmierne użytkowanie gruntów o małej przydatności rolniczej i podatnych na zagrożenia (np. erozja, zanieczyszczenie wód). Biorąc pod uwagę planowany wzrost lesistości kraju, celem Działania 5 jest wsparcie procesu zalesiania gruntów rolnych niestanowiących własności Skarbu Państwa, a następnie zapewnienie właściwej pielęgnacji nowych nasadzeń we wczesnych etapach ich rozwoju. Zalesienia te będą dostosowane do lokalnych warunków siedliskowych i krajobrazowych zgodnie z wymogami określonymi w krajowych wytycznych w sprawie uporządkowania przestrzeni rolno-leśnej²⁴. Rolnik może także otrzymać pomoc równoważącą utracony dochód w efekcie wyłączenia gruntów spod uprawy. Pomoc ta będzie wypłacana przez okres 20 lat od założenia uprawy.

Zgodnie z art. 31 rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999, Działanie 5 obejmuje następujące formy pomocy:

1. wsparcie na zalesienie, która pokrywa koszty założenia uprawy oraz jeśli jest to uzasadnione - ochrony przed zwierzyną;
2. premię pielęgnacyjną za utrzymanie nowej uprawy leśnej;
3. premię zalesieniową, stanowiącą ekwiwalent za wyłączenie gruntu z upraw rolnych.

Warunkiem uzyskania pomocy będzie spełnienie następujących wymogów:

- zalesienia mogą być wykonywane na użytkach rolnych niestanowiących własności Skarbu Państwa, które na podstawie ewidencji gruntów rolnych zostały zakwalifikowane do: gruntów ornych, trwałych użytków zielonych, sadów i plantacji owocowych;

²⁴ Wytyczne w sprawie wyznaczania granicy rolno-leśnej (dokument Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Ministerstwa Środowiska, 2003 r.), wprowadzenie nowych wytycznych wynika z dążenia do ukierunkowania procesu zalesień na poprawę warunków środowiska przyrodniczego, a w szczególności oddziaływania na klimat, retencjonowanie wody, ograniczanie erozji wodnej i wietrznej, polepszenie warunków wypoczynku i zdrowia ludności.

- do zalesienia mogą być przeznaczane grunty, które są w stałym użytkowaniu rolniczym i przewidziane są do zalesienia w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego lub studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy;
- minimalna powierzchnia zalesienia wynosi 0,3 ha, przy minimalnej szerokości zalesionej działki - 20 m. W przypadku wniosku składanego przez grupę rolników łączna powierzchnia zakwalifikowana do zalesienia musi wynosić 3 ha w jednym obrysie;
- wykorzystywanie do zalesień jedynie rodzimych gatunków drzew i krzewów, zgodnie z zapisami ustawy o leśnym materiale rozmnożeniowym;
- zgodnie z art. 31 ust. 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999, w celu dostosowania zalesień do lokalnych warunków siedliskowych, ustalając skład gatunkowy należy brać pod uwagę rolniczą klasyfikację gruntów rolnych oraz regionalizację przyrodniczo-leśną (załącznik M);
- materiał sadzeniowy musi spełniać wymagania jakościowe określone w ustawie o leśnym materiale rozmnożeniowym;

Rodzime gatunki drzew i krzewów leśnych zostały określone w tabeli nr 47.

Średnia liczba sadzonek przypadająca na 1 ha zalesianych gruntów wyniesie około 8000 sztuk (dokładne dane będą określane każdorazowo w planie zalesienia).

Tabela nr 47. Lista zalecanych głównych gatunków do zalesienia, z uwzględnieniem wymogów dotyczących regionalizacji nasiennej

Gatunki drzew objęte regionalizacją nasienną:	Gatunki drzew nie objęte regionalizacją nasienną:
Sosna zwyczajna (So) Świerk pospolity (Św) Jodła pospolita (Jd) Modrzew europejski i polski (Md) Dąb bezszypułkowy (Dbbs) i szypułkowy (Dbs) Buk zwyczajny (Bk) Olsza czarna (Olcz) Brzoza brodawkowata (Brz)	Lipa drobnolistna (Lp) Grab zwyczajny (Gb) Klon zwyczajny (Kl) Klon jawor (Jw) Jesion wyniosły (Js) Wiązy (Wz)
Gatunki domieszkowe i biocenotyczne	
Jarzab pospolity i brekinia (<i>Sorbus aucuparia i torminalis</i>), czereśnia ptasia (<i>Cerassus avium</i>), czeremcha pospolita (<i>Padus avium</i>), głóg jedno- i dwuszyjkowy (<i>Crataegus monogyna i oxyacantha</i>), grusza pospolita (<i>Pyrus communis</i>), jabłoń dzika (<i>Malus sylvatica</i>), olsza szara (<i>Alnus incana</i>), wierzba biała i iwa (<i>Salix alba i caprea</i>), bez czarny i koralowy (<i>Sambucus nigra i racemosa</i>), leszczyna pospolita (<i>Corylus avellana</i>), jałowiec pospolity (<i>Juniperus communis</i>), trzmielina zwyczajna i brodawkowata (<i>Euonymus europeus i verrucosus</i>), porzeczka alpejska i czerwona (<i>Ribes alpinum i spicatum</i>), kruszyna pospolita (<i>Frangula alnus</i>), rokitnik zwyczajny (<i>Hippophae ramnoides</i>), kalina koralowa (<i>Viburnum opulus</i>), róża dzika (<i>Rosa canina</i>), dereń świdwa (<i>Cornus sanguinea</i>).	

Zgodnie z przepisami wykonawczymi do ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska, w przypadku realizacji zalesień o powierzchni powyżej 20 ha wnioskodawca przeprowadzi ocenę oddziaływania na środowisko.

9.7.4. Forma i wysokość pomocy

Wsparcie na zalesienie polega na dofinansowaniu kosztów założenia uprawy²⁵, wykonania poprawek w drugim roku i zabezpieczenia przed zwierzyną. Zgodnie z art. 1 ust. 2 rozporządzenia Komisji (KE)

²⁵ Stawki płatności skalkulowane są ryczałtowo i uwzględniają 80% kosztów związanych z zalesianiem i ochroną przed zwierzyną, 20% kosztów stanowi wkład własnej beneficjenta.

nr 963/2003, wsparcie to ma postać zryczałtowanej płatności w przeliczeniu na 1 hektar zalesianych gruntów.

Wsparcie będzie wypłacane jednorazowo po założeniu uprawy.

Wysokość kwoty wsparcia jest zróżnicowana w zależności od:

- proporcji gatunków iglastych i liściastych w strukturze drzewostanu;
- rodzaju zabezpieczenia przed zwierzyną (ogrodzenie i repelenty);
- ukształtowania terenu, przy czym przyjęto, że na stokach o spadku większym niż 12° koszty zalesień zwiększają się o 40% w stosunku do kosztów zalesień gruntów o korzystnej konfiguracji.

Premia pielęgnacyjna stanowi zryczałtowaną płatność w przeliczeniu na jeden hektar zalesionych gruntów, wypłacaną co roku, przez 5 lat od założenia uprawy, która uwzględnia koszty prac pielęgnacyjnych (zwalczanie chwastów i patogenów) oraz wczesne czyszczenie.

Premia zalesieniowa stanowi zryczałtowaną płatność w przeliczeniu na 1 ha zalesionych gruntów, wynikającą z utraconych dochodów z tytułu przekształcenia gruntów rolnych na grunty leśne i jest wypłacana co roku, przez 20 lat od założenia uprawy leśnej. Wysokość premii zalesieniowej została zróżnicowana na dwie stawki w zależności od udziału dochodu z produkcji rolniczej w całkowitych dochodach beneficjenta. Wysokość dochodu i jego źródła pochodzenia ustalana będzie na podstawie dochodów z roku poprzedzającego składanie wniosku o przystąpienie do programu. Rolnicy, których udział dochodu z rolnictwa przekracza 20% dochodu całkowitego w gospodarstwie, będą otrzymywali premie w pełnym wymiarze. Natomiast właściciele gruntów o niższym udziale dochodu będą otrzymywać premię zalesieniową w wysokości jednej czwartej premii w pełnym wymiarze, zgodnie z relacjami wysokości maksymalnych stawek umieszczonych w załączniku do Rozporządzenia nr 1257/1999. Premia zalesieniowa podlega prawu dziedziczenia.

Pomoc nie będzie przyznawana rolnikom korzystającym ze wsparcia w postaci renty strukturalnej oraz na plantacje choinek świątecznych i drzew szybkorosnących, które osiągają kolej rębę przed osiągnięciem piętnastego roku życia.

Wsparcie na zalesienie oraz premia pielęgnacyjna i zalesieniowa są finansowane w całości ze środków publicznych EU i krajowych, w stosunku 80% - UE i 20% - środki krajowe. Wysokość wsparcia nie może przekraczać maksymalnych stawek pomocy określonych w aneksie do Rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999.

Kalkulacja wysokości wsparcia bazuje na rzeczywistych kosztach związanych z zakładaniem i pielęgnowaniem uprawy leśnej w różnych regionach kraju w 2002 r., które zostały zebrane w Instytucie Badawczym Leśnictwa. Ponieważ analiza czynników kształtujących koszty założenia uprawy i jej pielęgnacji nie wykazały istotnego zróżnicowania regionalnego, bazowano na kosztach uśrednionych w skali kraju. Uzasadnienie dla przyjętych wysokości stawek pomocy zawiera załącznik N.

Tabela nr 48. Proponowana wielkość płatności dla Działania 5

Lp.	Formy pomocy	Iglaste	Liściaste
1	Wsparcie na zalesienie	EUR/ha (PLN/ha)	
	Zalesianie na terenach o korzystnej konfiguracji ²⁶	914,33 (4300)	1063,17 (5000)
	Zalesianie na stokach o nachyleniu powyżej 12 ^o	1084,44(5100)	1254,55 (5900)

²⁶ Tereny płaskie o jednolitym nachyleniu nie większym niż 12°.

Lp.	Formy pomocy	Iglaste	Liściaste
	Zabezpieczenie przed zwierzyną - grodzenie siatką 2-metrową	510,32(2400)	
2	Premia pielęgnacyjna bez zastosowania repelentów	EUR/ha na rok (PLN/ha na rok)	
	na terenach o korzystnej konfiguracji	89,31 (420)	
	na stokach o nachyleniu powyżej 12°	159,48(750)	
3	Premia pielęgnacyjna z zastosowaniem repelentów	EUR/ha na rok (PLN/ha na rok)	
	na terenach o korzystnej konfiguracji	148,84 (700)	
	na stokach o nachyleniu powyżej 12°	233,90 (1100)	
4	Premia zalesieniowa	EUR/ha na rok (PLN/ha na rok)	
	– rolnik (powyżej 20% dochód z rolnictwa)	297,69 (1400)	
	– właściciel gruntów (powyżej 80% dochodu spoza rolnictwa)	77,96 (360)	

9.7.5. Beneficjenci

Producent rolny, będący osobą fizyczną lub spółdzielnią produkcji rolnej, uzyskujący co najmniej 20% dochodów z tytułu prowadzenia gospodarstwa (działalności rolniczej).

Właściciel (osoba fizyczna lub spółdzielnia produkcji rolnej) gruntów rolnych położonych w granicach Rzeczypospolitej Polskiej, będących w jego posiadaniu lub w posiadaniu jego małżonka, uzyskujący dochody powyżej 80% z działalności pozarolniczej.

Grupa rolników lub właścicieli gruntów rolnych (min. 3 osoby, prowadzących działalność rolniczą na łącznej powierzchni o wielkości co najmniej 3 ha).

9.7.6. Kryteria dostępu w ramach Działania 5

Pomoc finansowa może być przyznana rolnikowi lub właścicielowi gruntów rolnych, jeśli:

- uzyska pozytywną decyzję na wniosek o przystąpienie do programu zalesieniowego;
- zobowiąże się do przestrzegania warunków i terminów określonych w szczegółowym planie zalesieniowym;
- przedłoży oświadczenie o wykonaniu zalesienia;

9.7.7. Zasięg geograficzny

Cały kraj

9.7.8. Wdrożenie

Rolnik lub właściciel gruntu opracowuje wniosek o przystąpienie do programu zalesieniowego. Wniosek wraz z załącznikami będzie składany w Biurze Powiatowym Agencji Płatniczej od 1 czerwca do 15 lipca (poza rokiem 2004). Wymaganymi załącznikami do wniosku są:

- wypis wypis z miejscowego planu zagospodarowaniu przestrzennego lub zaświadczenie potwierdzające, że przeznaczenie działek rolnych do zalesienia nie jest sprzeczne z ustaleniami studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy;
- wypis z ewidencji gruntów dla działek ewidencyjnych zgłoszonych do zalesienia;

- załącznik graficzny przedstawiający działkę/i rolną przeznaczoną do zalesienia;
- zaświadczenie o uzyskiwanych dochodach z działalności rolniczej (urząd gminy) lub innej działalności podlegającej opodatkowaniu od osób fizycznych (urząd skarbowy).

Beneficjent przedkłada w Biurze Powiatowym Agencji Płatniczej oświadczenie o wykonaniu zalesienia, poświadczone przez nadleśniczego, które jest warunkiem przyznania płatności. Warunkiem wypłaty piątej raty premii pielęgnacyjnej jest przedłożenie przez beneficjenta decyzji starosty o przekwalifikowaniu gruntu rolnego na grunt leśny.

Tabela nr 49. Założenia wdrożeniowe do Działania 5

PODEJMOWANIE DECYZJI	
Agencja Płatnicza	ARiMR
Jednostka delegowana	-
Instytucje współpracujące	Lasy Państwowe (doradztwo leśne, poświadczenie wykonania zalesienia) Starostwo powiatowe (przekwalifikowanie gruntu rolnego na leśny)
Termin składania wniosku o przystąpienie do programu zalesieniowego	01.06 – 15.07
Tryb zatwierdzania wniosku	Decyzja
Miejsce składania wniosku oraz oświadczenia o wykonaniu zalesienia	Biuro Powiatowe ARiMR
I instancja	Biuro Powiatowe ARiMR
II instancja	Oddział Regionalny ARiMR
KONTROLA	
Poziom kontroli na miejscu	5%
Instytucja zaangażowana w kontrolę	ARiMR
Okres wykonywania kontroli	III – XI

9.7.9. Indykatorywny budżet Działania 5

Tabela nr 50. Indykatorywny budżet Działania 5 (mln EUR)

Rok	Kwota ogółem	Udział UE (80%)	Udział Polski (20%)
2004	26,5	21,2	5,3
2005	34,0	27,2	6,8
2006	41,3	33,0	8,3
Ogółem	101,8	81,4	20,4

9.7.10. Powiązanie z innymi działaniami

Beneficjenci działania 1 Renty strukturalne nie będą mogli korzystać ze wsparcia w ramach Działania 5 Zalesianie gruntów rolnych.

9.8. DZIAŁANIE 6. DOSTOSOWANIE GOSPODARSTW ROLNYCH DO STANDARDÓW UNII EUROPEJSKIEJ

Priorytet 2: Ochrona środowiska i zachowanie walorów przyrodniczych obszarów wiejskich

Fundusz: EFOiGR – Sekcja Gwarancji

9.8.1. Podstawa prawna

- rozporządzenie Rady (WE) 1257 z dnia 17 maja 1999 r. w sprawie wsparcia rozwoju wsi przez Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej (EAGGF), z późn. zm.;
- rozporządzenie Komisji 817/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad stosowania Rozporządzenie Rady (WE) 1257 z dnia 17 maja 1999 r. w sprawie wsparcia rozwoju wsi przez Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej (EAGGF);
- rozporządzenie Komisji 141/2004 z dnia 28 stycznia 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad stosowania rozporządzenie Rady (WE) nr 1257 z dnia 17 maja 1999 r. w odniesieniu do przejściowych działań na rzecz rozwoju obszarów wiejskich mających zastosowanie w Republice Czeskiej, Estonii, Cyprze, Łotwie, Litwie, Węgrzech, Malcie, Polsce, Słowenii i Słowacji.

9.8.2. Cele Działania 6

Ułatwienie dostosowań gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej w dziedzinie ochrony środowiska, zdrowia publicznego, zdrowia zwierząt i dobrostanu zwierząt.

9.8.3. Opis Działania 6

Standardy określające warunki produkcji rolnej, wprowadzone w ramach dostosowań prawa polskiego do wymogów UE wymagają od polskich gospodarstw dodatkowych przedsięwzięć. W sytuacji niskiej dochodowości rolnictwa w Polsce, a więc braku własnego kapitału inwestycyjnego, konieczne jest udostępnienie gospodarstwom środków publicznych w celu ułatwienia im przeprowadzenia dostosowań niezbędnych z punktu widzenia prawa i interesu publicznego.

Wsparcie w celu pomocy osiągnięcia wymaganych standardów wynikających z prawa Wspólnotowego powinno służyć osiągnięciu następujących celów:

- szybsze wdrożenie wymaganych standardów Wspólnotowych przez Kraje Członkowskie;
- przestrzeganie tych standardów przez rolników.

Pomoc może być przyznana na wdrożenie wynikających z prawodawstwa Wspólnoty, wymaganych norm w zakresie środowiska naturalnego, zdrowia publicznego, zdrowia zwierząt i roślin, warunków utrzymania zwierząt i bezpieczeństwa pracy.

Pomoc w ramach tego działania obejmuje dostosowanie do standardów wymienionych w tabeli nr 51.

Tabela nr 51. Lista standardów wspieranych w ramach Działania 6

Standard	Podstawa prawna UE	Polska podstawa prawna	Data wejścia w życie standardu
<p>1.</p> <p>Wyposażenie gospodarstwa w urządzenia do składowania nawozów naturalnych (ochrona środowiska)</p> <ul style="list-style-type: none"> - nieprzepuszczalne płyty gnojowe; - nieprzepuszczalne zbiorniki na gnojówkę i gnojowicę. 	<p>Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2000/60/EC z dnia 23 października 2000 w sprawie ustalenia ram dla Unijnych działań w zakresie polityki gospodarki wodnej</p> <p>Art 1 (a) Art. 4 (b) (I) ANNEX VIII (II)</p> <p>Dyrektywa Rady 91/676/EEC z dnia 12 grudnia 1991 r. dotycząca ochrony wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego</p> <p>Art. 5.4.(a)</p>	<p>USTAWA z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne</p> <p>Art. 2 1. Art. 47. 1.</p> <p>Art. 2. 1. Zarządzanie zasobami wodnymi służy zaspokajaniu potrzeb ludności, gospodarki, ochronie wód i środowiska związanego z tymi zasobami, w szczególności w zakresie:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) zapewnienia odpowiedniej ilości i jakości wody dla ludności; 2) ochrony zasobów wodnych przed zanieczyszczeniem oraz niewłaściwą lub nadmierną eksploatacją; 3) utrzymywania lub poprawy stanu ekosystemów wodnych i od wody zależnych. <p>Art. 47.1. Produkcję rolną prowadzi się w sposób ograniczający i zapobiegający zanieczyszczeniu wód związkami azotu pochodzącymi ze źródeł rolniczych, przy czym przez związki azotu rozumie się wszelkie substancje zawierające azot, z wyjątkiem gazowego azotu cząsteczkowego.</p> <p>Ustawa o nawozach i nawożeniu z 26 lipca 2000 r.</p> <p>Art. 18.</p> <p>Art. 18. 1. Nawozy naturalne w postaci stałej powinny być przechowywane w pomieszczeniach inwentarskich lub na nieprzepuszczalnych płytach, zabezpieczonych przed przenikaniem wycieku do gruntu oraz posiadających instalację odprowadzającą wyciek do szczelnych zbiorników.</p> <p>2. Nawóz naturalny w postaci płynnej należy przechowywać wyłącznie w szczelnych zbiornikach o pojemności umożliwiającej gromadzenie co najmniej 4-miesięcznej produkcji tego nawozu (6 miesięcy na Obszarach Szczególnie Narażonych).</p>	<p>1 maja 2008 r.</p> <p>21 Obszarów Szczególnie Narażonych</p> <p>25 października 2008 r.</p>

		<p>Ten artykuł wchodzi w życie z dniem 25 października 2008 r.</p> <p>USTAWA z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne</p> <p>Akt 47.7.</p> <p>Dla każdego z obszarów, o którym mowa w ust. 3, w ciągu 2 lat od jego wyznaczenia dyrektor Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej opracuje program działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych, o którym mowa w art. 84 ustawy - Prawo ochrony środowiska; program wprowadzany jest w drodze rozporządzenia dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej.</p> <p>Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 23 grudnia 2003 w sprawie szczegółowych wymagań, jakim powinny odpowiadać programy działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych (Dz. U. z dnia 15 stycznia 2003 r.).</p>	
	<p>Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2000/60/EC z dnia 23 października 2000 w sprawie ustalenia ram dla Unijnych działań w zakresie polityki gospodarki wodnej</p> <p>Art. 1 (a) Art. 4 (b) (I) ANNEX VIII (II) – jak wyżej</p> <p>Dyrektywa Rady 91/676/EEC z dnia 12 grudnia 1991 r. dotycząca ochrony wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego Art. 4.1.(a)</p>	<p>USTAWA z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne</p> <p>Art. 2 1. Art. 47. 1.</p> <p>Art. 2. 1. Zarządzanie zasobami wodnymi służy zaspokajaniu potrzeb ludności, gospodarki, ochronie wód i środowiska związanego z tymi zasobami, w szczególności w zakresie:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) zapewnienia odpowiedniej ilości i jakości wody dla ludności; 2) ochrony zasobów wodnych przed zanieczyszczeniem oraz niewłaściwą lub nadmierną eksploatacją; 3) utrzymywania lub poprawy stanu ekosystemów wodnych i od wody zależnych. <p>Art. 47.1. Produkcję rolną prowadzi się w sposób ograniczający i zapobiegający zanieczyszczaniu wód związkami azotu pochodzącymi ze źródeł rolniczych, przy czym przez związki azotu rozumie się wszelkie substancje zawierające azot, z wyjątkiem gazowego azotu cząsteczkowego.</p> <p>Ustawa o nawozach i nawożeniu z 26 lipca 2000 r. (Art. 18)</p> <p>Art. 18 i 30 – jak wyżej</p>	<p>25 października 2008 r.</p>

		<p>Art.18.</p> <p>Art. 18. 1. Nawozy naturalne w postaci stałej powinny być przechowywane w pomieszczeniach inwentarskich lub na nieprzepuszczalnych płytach, zabezpieczonych przed przenikaniem wycieku do gruntu oraz posiadających instalację odprowadzającą wyciek do szczelnych zbiorników.</p> <p>2. Nawóz naturalny w postaci płynnej należy przechowywać wyłącznie w szczelnych zbiornikach o pojemności umożliwiającej gromadzenie co najmniej 4-miesięcznej produkcji tego nawozu (6 miesięcy na Obszarach Szczególnie Narażonych).</p> <p>Ten artykuł wchodzi w życie z dniem 25 października 2008 r.</p>	
<p>2. Dostosowanie gospodarstw mleczarskich do standardu UE pod względem zdrowia publicznego (wymagania weterynaryjne)</p> <p>- wyposażenie w schładzalnik mleka i dojarkę;</p> <p>- system dostarczania wody dla krów.</p>	<p>Dyrektywa Rady 92/46/EWG z dnia 16 czerwca 1992 r. ustanawiająca przepisy zdrowotne dla produkcji i wprowadzania do obrotu surowego mleka, mleka poddanego obróbce cieplnej i produktów na bazie mleka</p>	<p>Rozporządzenie MRiRW z dnia 5 lipca 2002 r. w sprawie szczegółowych warunków weterynaryjnych wymaganych przy pozyskiwaniu, przetwórstwie, składowaniu i transporcie mleka oraz przetworów mlecznych (rozdział 4).</p> <p>Warunki weterynaryjne wymagane w gospodarstwach produkcyjnych, punktach odbioru, punktach normalizacji, zakładach obróbki cieplnej i zakładach mleczarskich</p>	<p>31 grudnia 2006 r.</p> <p>Na terenie całego kraju.</p>
Traktat Akcesyjny załącznik 12 Suplement B			
<p>3. Dostosowanie ferm kur niosek do standardu UE pod względem dobrostanu zwierząt.</p> <p>- odpowiednia wielkość i wyposażenie klatek.</p>	<p>Dyrektywa Rady 1999/74/WE z dnia 19 lipca 1999 r. ustalająca minimalne normy ochrony niosek</p>	<p>Rozporządzenie MRiRW z dnia 2 września 2003 r. w sprawie minimalnych warunków utrzymywania poszczególnych gatunków zwierząt gospodarskich (ze zmianami wprowadzonymi Rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 8 marca 2004 r.) (rozdział 7, § 42 – 46)</p> <p>Rozdział 7 Minimalne warunki utrzymywania drobiu</p>	<p>31 grudnia 2009 r.</p> <p>Na terenie całego kraju (44 fermy kur niosek).</p>

Pomoc finansowa (roczna płatność) powinna być wypłacona w okresie nieprzekraczającym dwa lata, aczkolwiek okres dostosowania gospodarstwa rolnego będzie określony dla poszczególnego standardu. Zakres planowanych dostosowań do standardów UE musi zostać opisany przez wnioskodawcę, wraz ze specyfikacją techniczną potwierdzoną, odpowiednio do rodzaju standardu, przez służby nadzoru weterynaryjnego lub służby doradztwa rolnego, która stanowi potwierdzenie, że dana inwestycja jest niezbędna do osiągnięcia standardu.

9.8.4. Forma i wysokość wsparcia

Wsparcie finansowe polega na pokryciu kosztów przedsięwzięcia dostosowującego gospodarstwo rolne do standardów Unii Europejskiej w dziedzinie ochrony środowiska, zdrowia publicznego, zdrowia zwierząt i dobrostanu zwierząt.

Wsparcie to ma postać rocznej płatności obejmującej również koszty inwestycyjne, jeżeli inwestycja taka jest niezbędna do osiągnięcia standardu. Wsparcie może obejmować wszystkie, opisane w działaniu standardy.

Wsparcie finansowe w ramach tego działania nie może przekroczyć równowartości 25 000 EUR rocznie na gospodarstwo. Wsparcie będzie wypłacane w postaci zryczałtowanej płatności opartej na kosztach standardowych, określanych dla każdego przedsięwzięcia. W przypadku inwestycji realizowanych przez okres 2 lat – wsparcie będzie wypłacane w wysokości 50% płatności rocznie.

Realizacja poszczególnych przedsięwzięć w ramach dostosowania do standardów nie może przekroczyć okresu, określonego w tabeli nr 51.

Kalkulacja płatności nie uwzględnia kosztów operacyjnych dostosowania do standardu, ze względu na ich niewielki udział w łącznych kosztach dostosowania, jednak w przyszłości koszty operacyjne mogą być również brane pod uwagę przy obliczaniu płatności.

Rolnicy, którzy już osiągnęli standardy wymienione w tabeli nr 51, nie kwalifikują się do wsparcia w ramach działania - Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE.

Rodzaje Standardów UE oraz okres ich realizacji

1. Wyposażenie gospodarstw rolnych w urządzenia do przechowywania nawozów naturalnych

Dofinansowaniu podlegać będą koszty wyposażenia gospodarstwa w płyty gnojowe i zbiorniki na gnojówkę i gnojowicę wraz z infrastrukturą.

Dotowaniu będą podlegać następujące wydatki:

- Budowa, przebudowa lub modernizacja urządzeń do przechowywania nawozów naturalnych w postaci stałej (płyty obornikowe);
- Budowa, przebudowa lub modernizacja urządzeń do przechowywania nawozów naturalnych w postaci płynnej (zbiorniki na gnojówkę i gnojowicę).

Inne inwestycje niż wymienione powyżej, jak również kompleksowe inwestycje, zawierające urządzenia do przechowywania nawozów naturalnych (jako jeden z kilku elementów), kwalifikowane są do wsparcia w ramach działania Sektorowego Programu Operacyjnego *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich* pt. Inwestycje w gospodarstwach rolnych.

Dostosowanie do standardu powinno zostać wykonane w ciągu 12 lub 24 miesięcy (okres będzie ustanawiany dla poszczególnych wniosków na podstawie zakresu projektu i kosztów jego realizacji) od dnia wydania decyzji przyznającej pomoc.

Tabela nr 52. Wymagana pojemność urządzeń do przechowywania nawozów naturalnych w przeliczeniu na 1 DJP (Listę Dużych Jednostek Przeliczeniowych – DJP stanowi załącznik I) wynosi

Rodzaj utrzymania zwierząt	Pojemność wymagana na OSN (na 6 miesięcy)	Pojemność wymagana na pozostałych obszarach (na 4 miesiące)
System ściółkowy	2,5 m ³ /1 DJP dla gnojówki i gnojowicy; 3,5 m ² /1 DJP dla obornika	2 m ³ /1 DJP dla gnojówki i gnojowicy 2,5 m ² /1 DJP dla obornika
System bezściółkowy	10 m ³ /1 DJP dla gnojowicy	7 m ³ /1 DJP dla gnojowicy

Dane: Kodeks Dobrej Praktyki Rolniczej, IUNG, Puławy 2002.

Zgodnie z ustawą o nawozach i nawożeniu, pojemność wymagana dla urządzeń do przechowywania nawozów naturalnych, powinna umożliwiać ich przechowywanie przez okres 4 miesiące, a zgodnie z programami działań na Obszarach Szczególnie Narazonych, pojemność ta powinna wystarczyć na okres 6 miesięcy.

Tabela nr 53. Płatności w zależności od wielkości gospodarstwa w przeliczeniu na DJP w zakresie wyposażenia gospodarstwa w urządzenia do składowania nawozów naturalnych

Płyty obornikowe (wielkość w m ²) do:	Koszt na m ²	
	PLN	EUR
35	217	46,1
52,5	215	45,7
70	204	43,4
87,5	192	40,8
105	177	37,6
122,5	173	36,8
140	170	36,1
157,5	165	35,1
175	162	34,4
192	160	34,0
210 i więcej	157	33,4
Nieprzepuszczalne zbiorniki na gnojowicę i gnojówkę, kryte (wielkość w m ³) do:	Koszt na m ³	
	PLN	EUR
30	680	144,6
45	667	141,8
60	641	136,3
75	605	128,6
90	574	122,1
Nieprzepuszczalne zbiorniki na gnojowicę, częściowo zagłębione, otwarte (wielkość w m ³) do:	Koszt na m ³	
	PLN	EUR
110	308	65,5
165	298	63,4

Nieprzepuszczalne zbiorniki na gnojowicę, częściowo zagłębione, otwarte (wielkość w m ³) do:	Koszt na m ³	
	PLN	EUR
220	249	52,9
275	239	50,8
330	227	48,2
385	217	46,1
440	201	42,7
495	198	42,1
550	193	41,0
605	184	39,1
660	180	38,3
715	180	38,3
770	180	38,3
825	180	38,3
880 i więcej	180	38,3

2. Dostosowania gospodarstw produkujących mleko do standardu UE pod względem zdrowia publicznego

Beneficjentom udzielana będzie pomoc finansowa polegająca na dofinansowaniu kosztów modernizacji gospodarstw rolnych specjalizujących się w produkcji mleka.

Dostosowanie do standardu powinno zostać wykonane w ciągu 12 lub 24 miesięcy od daty wydania decyzji administracyjnej przyznającej pomoc (okres będzie ustanawiany dla poszczególnych wniosków na podstawie zakresu projektu i kosztów jego realizacji).

Wsparcie dla dostosowania do tego standardu mogą otrzymać gospodarstwa rolne utrzymujące do 30 krów, które otrzymały zalecenie dostosowania od służb nadzoru weterynaryjnego, a dostosowanie dotyczy wyłącznie istniejących już budynków.

Dotowaniu podlegają następujące wydatki, w celu poprawy warunków higieny przy produkcji mleka, pod kątem zdrowia publicznego:

- podłogi i ściany w pomieszczeniach, w których prowadzony jest udój lub na stanowiskach udojowych (powierzchnie nieprzepuszczalne i łatwo zmywalne);
- ściany i podłogi w pomieszczeniach, w których przechowywane jest mleko surowe (powierzchnie gładkie i łatwo zmywalne);
- nowoczesne systemy udojowe (dojarki);
- schładzalniki do mleka: otwarte i zamknięte;
- umywalka z podgrzewaczem do wody;
- ujęcie wody.

Szczegółowy opis dostosowania zawarty jest w załączniku Z.

Inne inwestycje dostosowujące gospodarstwo do standardów UE, niż opisane powyżej; inwestycje w gospodarstwie utrzymującym więcej niż 30 krów, lub inwestycje związane są z rozpoczęciem lub zwiększeniem produkcji, kwalifikowane są do wsparcia w ramach działania Sektorowego Programu Operacyjnego *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich* pt. Inwestycje w gospodarstwach rolnych.

Tabela nr 54. Płatności w zależności od wielkości gospodarstwa w przeliczeniu na DJP w zakresie dostosowań gospodarstw produkujących mleko

Cel Standardu UE – zdrowie publiczne (wymogi weterynaryjne)		
	PLN/stanowisko	EUR/stanowisko
Dostosowanie obory	350	74,42
	PLN/szt.	EUR/szt.
Schładzalnik mleka 800 l	17 000	3614,79
Dojarka bańkowa	6 000	1275,80
Umywarka z podgrzewaczem do wody	500	106,31
Ujęcie wody	6000	1275,80

3. Dostosowanie ferm kur niosek

Dostosowanie do standardu powinno zostać wykonane w ciągu 8 miesięcy od daty wydania decyzji administracyjnej przyznającej pomoc.

W odniesieniu do dostosowania ferm kur niosek o pomoc mogą ubiegać się producenci rolni, którzy znaleźli się w wykazie ferm, którym Komisja Europejska przyznała okres przejściowy na użytkowanie posiadanych klatek bateryjnych (Traktat Akcesyjny, załącznik 12, Suplement B). Inwestycje w gospodarstwach rolnych (fermach kurzych), które nie znajdują się na tej liście kwalifikowane są do wsparcia w ramach działania Sektorowego Programu Operacyjnego *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich* pt. Inwestycje w gospodarstwach rolnych.

Beneficjentom udzielana będzie pomoc finansowa polegająca na dofinansowaniu kosztów modernizacji gospodarstw rolnych specjalizujących się w produkcji jaj konsumpcyjnych (fermy kurze).

Pomoc finansowa obejmować będzie zakup klatek dla kur nieśnych wraz z wyposażeniem, wymienione w załączniku Z.

Tabela nr 55. Płatności w zależności od wielkości gospodarstwa w przeliczeniu na stanowisko w zakresie dostosowań ferm kur niosek

Dostosowanie ferm kur niosek		
Cel standardu UE – dobrostan zwierząt		
Rodzaj przedsięwzięcia	Wysokość wsparcia	
	PLN/klatkę	EUR/klatkę
Zmodernizowanie klatek wraz z wyposażeniem	16	3,40
Zakup klatek wraz z wyposażeniem	16	3,40

9.8.5. Beneficjenci

Producent rolny

9.8.6. Kryteria dostępu

Warunkiem przyznania prawa do pomocy w ramach Dostosowania do standardów jest przedłożenie przez beneficjenta wniosku o udzielenie pomocy finansowej wraz z wymaganymi dokumentami,

w szczególności z projektem planowanego przedsięwzięcia. Wniosek ten powinien zawierać opis stanu wyjściowego w gospodarstwie, zakres zamierzonych przedsięwzięć, stan docelowy wraz z planem finansowym. Projekt przedsięwzięcia powinien zostać opracowany w oparciu o wytyczne dotyczące zasad wykonania planowanego przedsięwzięcia oraz potwierdzony odpowiednio do rodzaju standardu, przez służby nadzoru weterynaryjnego lub służby doradztwa. Jeśli wymagają tego przepisy prawne, wnioskodawca powinien załączyć do wniosku pozwolenie na budowę lub zgłoszenie.

Beneficjent, który uzyskał decyzję o udzieleniu wsparcia na Dostosowanie do standardów Unii Europejskiej w ramach Działania 6 Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich, nie może skorzystać ze wsparcia finansowego przewidzianego w działaniu 1 Sektorowego Programu Operacyjnego *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich pt. Inwestycje w gospodarstwach rolnych* ani z innego wsparcia ze środków publicznych na tę samą inwestycję.

Wsparcie na opisane wyżej dostosowanie do standardów może być wspierane wyłącznie w ramach Działania 6 PROW, podczas gdy pozostałe dostosowania kwalifikowane są do wsparcia w ramach SPO.

Pomoc w ramach niniejszego działania może być przyznana, jeśli spełnione zostaną wszystkie określone poniżej warunki:

1. Wnioskodawca realizuje przedsięwzięcie związane z dostosowaniem warunków produkcji rolniczej do standardów UE w ramach jednego lub kilku rodzajów pomocy opisanymi w Działaniu 6.
2. Gospodarstwo, którego dotyczy określony standard jest żywotne pod względem ekonomicznym lub osiągnie żywotność ekonomiczną²⁷ z końcem okresu otrzymywania wsparcia.
3. Pomoc może być przyznana gospodarstwom, które utrzymują co najmniej 5 dużych jednostek przeliczeniowych (DJP) zwierząt.
4. Pomoc może być przyznana, jeśli w gospodarstwie utrzymywana jest taka obsada zwierząt, przy której produkcja azotu w nawozach naturalnych wynosi mniej niż 170 kg/ ha.

9.8.7. Zasięg geograficzny

Cały kraj

9.8.8. Wdrożenie

Rolnik wypełnia wniosek o przystąpienie do działania 6 *Dostosowanie do standardów UE* w ramach dostępnych schematów. Wniosek powinien zostać potwierdzony przez wykwalifikowanego doradcę rolnego lub Powiatowego Lekarza Weterynarii. Wniosek wraz z załącznikami będzie składany w biurze powiatowym agencji płatniczej przez cały rok. Wniosek zawiera m.in. główne założenia przedsięwzięcia dostosowującego gospodarstwo rolne do standardów wspólnotowych oraz projekt architektoniczny (jeśli dotyczy). Wniosek powinien zawierać opis stanu wyjściowego gospodarstwa, zakresu zamierzonych przedsięwzięć i stanu docelowego wraz z planem finansowym. Projekt architektoniczny musi być opracowany w oparciu o wytyczne dotyczące zasad wykonania określonego przedsięwzięcia określone w odrębnych przepisach prawnych.

Wymaganymi załącznikami do wniosku są:

- zaświadczenie od wójta o nie zaleganiu z podatkiem rolnym;
- projekt przedsięwzięcia;
- pozwolenie na budowę/zgłoszenie budowlane (jeśli dotyczy);
- pozwolenie zintegrowane (jeśli dotyczy).

²⁷ Definicja żywotności ekonomicznej jest oparta na wielkości ekonomicznej gospodarstwa wyliczanej na podstawie standardowej nadwyżki bezpośredniej. Wyznaczona będzie wspólnie dla niniejszego działania oraz działań *Wsparcie gospodarstw niskotowarowych* (PROW) oraz *Inwestycje w gospodarstwach rolnych i Ulatwianie startu młodym rolnikom* (SPO).

Kontrola w celu uniknięcia nakładania się Działania 6 oraz Działania 1 Sektorowego Programu Operacyjnego *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich*

W celu ułatwienia zakwalifikowania dostosowań do standardów w ramach dwóch wymienionych wyżej Programów, kryteria kwalifikowalności zostały jasno zróżnicowane. Oznacza to, że wykluczone jest „podwójne finansowanie” i nie ma możliwości wyboru wsparcia na te same przedsięwzięcia pomiędzy obydwoma Programami.

W celu określenia źródła wsparcia (SPO lub PROW), przed złożeniem wniosku powinna zostać wykonana ocena, pozwalająca na określenie, do którego rodzaju wsparcia kwalifikują się planowane działania.

Ponadto, w celu uniknięcia ewentualnych nieprawidłowości przy finansowaniu lub współfinansowaniu przedsięwzięć w ramach Działania 6 PROW i Działania 1 SPO, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa podejmie następujące środki zapobiegawcze:

- w momencie uruchomienia naboru wniosków do działania: „Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej” (PROW), Agencja zapewni w procedurach sprawdzanie wnioskodawców i projektów, korzystając ze wsparcia informatycznego umożliwiającego kontrolę krzyżową wniosków składanych w obu programach przez tego samego beneficjenta;
- każde przedsięwzięcie, którego koszt przekroczy 10 000 EUR, będzie podlegało kontroli na miejscu (100%);
- w czasie realizacji programów będą przeprowadzane w oparciu o analizę ryzyka kontrole na miejscu. W związku z powyższym w przypadku beneficjenta składającego wnioski do dwóch programów będzie on podlegał powyższym kontrolom o zwiększonej częstotliwości.

Ponadto na etapie składania wniosku, beneficjent podpisuje oświadczenie, w którym zobowiązuje się, że w ramach realizowanego projektu nie będzie korzystał ze wsparcia w ramach drugiego z programów. Na etapie wniosku o refundację wszystkie faktury związane z realizacją danego projektu będą stemplowane jako przewidziane do finansowania w ramach SPO.

Tabela nr 56. Założenia wdrożeniowe do Działania 6

PODEJMOWANIE DECYZJI	
Agencja Płatnicza	ARiMR
Jednostka delegowana	Nie dotyczy
Instytucja potwierdzająca	Powiatowy Lekarz Weterynarii, doradca rolny
Instytucje współpracujące	doradztwo rolnicze, izby rolnicze, związki branżowe
Termin/y składania wniosku o przystąpienie do programu/działania	Cały rok; wniosek jest jednocześnie wnioskiem o płatność
Miejsce składania wniosku o przystąpienie do programu/działania	Biuro Powiatowe ARiMR
I instancja	Biuro Powiatowe ARiMR
II instancja	Oddział Regionalny ARiMR
KONTROLA	
Poziom kontroli na miejscu	5%
Instytucja zaangażowana w kontrolę	ARiMR
Okres wykonywania kontroli	III – X

9.8.9. Indykacyjny budżet Działania 6

Tabela nr 57. Indykacyjny budżet Działania 6 (mln EUR)

Rok	Kwota ogółem	Udział UE (80%)	Udział Polski (20%)
2004	72,0	57,6	14,4
2005	83,9	67,1	16,8
2006	87,5	70,0	17,5
Ogółem	243,4	194,7	48,7

9.9. DZIAŁANIE 7. GRUPY PRODUCENTÓW ROLNYCH

Priorytet 1: Zwiększenie efektywności ekonomicznej gospodarstw

Fundusz: EFOiGR – Sekcja Gwarancji

9.9.1. Podstawa prawna

- Rozdział IX a, art. 33d Rozporządzenia Rady 1257/1999);
- rozporządzenie Komisji Nr 141/2004 z dnia 28 stycznia 2004;
- Ustawa z 28 listopada 2003 o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich ze środków pochodzących z Sekcji Gwarancji EFOiGR;
- Ustawa z dnia 15 września 2000 o grupach producentów i ich związkach i o zmianie innych ustaw.

9.9.2. Cel Działania 7

- Podniesienie dochodów rolników poprzez redukcję kosztów;
- Poprawa jakości produkcji na rynku w wyniku stosowania wspólnych technologii produkcji oraz wspólnego przygotowywania produktu na rynek;
- Koncentracja dostaw;
- Lepsze planowanie i dostosowanie produkcji do potrzeb rynku.

9.9.3. Opis Działania 7

Wsparcie może być udzielane na zakładanie i administracyjne koszty działania grup producentów przez okres 5 lat od momentu ich powstania (60 miesięcy od dnia wydania decyzji o uznaniu grupy przez wojewodę).

Będzie ono udzielane grupom producentów rolnych zakładanym w celu wspólnego dostosowania standardów produkcji przez członków takich grup oraz wykształcenia systemu wspólnej sprzedaży produktów. System taki dotyczyć ma centralizacji sprzedaży, przygotowania sprzedaży, konfekcjonowania, dostaw do hurtowni, oraz ustanowienia wspólnych zasad w zakresie zapewniania informacji nt. produkcji, szczególnie w odniesieniu do zbiorów (plonów) i dostępności danych produktów rolnych.

Grupa producentów rolnych może otrzymać wsparcie na założenie tej grupy tylko raz w okresie swej działalności, zarówno z budżetu krajowego, jak i z funduszy współfinansowanych przez Unię Europejską (PROW).

9.9.4. Forma i wysokość pomocy

1. Pomoc finansowa będzie realizowana w formie rocznych płatności w okresie pierwszych pięciu lat od daty uznania danej grupy producentów rolnych. Kwota wsparcia zostanie wyliczona na podstawie rocznej wartości netto sprzedanej produkcji wyprodukowanej w gospodarstwach członków grupy i nie przekroczy:

- (a) 5%, 5%, 4%, 3% i 2% wartości produkcji do sumy EUR 1.000.000, sprzedanej odpowiednio w pierwszym, drugim, trzecim, czwartym i piątym roku, oraz
- (b) 2,5%, 2,5%, 2%, 1,5% i 1,5% wartości produkcji powyżej EUR 1.000.000, sprzedanej odpowiednio w pierwszym, drugim, trzecim, czwartym i piątym roku.

2. W żadnym przypadku wsparcie nie może przekroczyć kwoty:

- w pierwszym i drugim roku – 100.000 EUR;
- w trzecim roku – 80.000 EUR;
- w czwartym roku – 60.000 EUR;
- w piątym roku – 50.000 EUR.

9.9.5. Beneficjenci

Grupy producentów rolnych, które rozpoczęły swoją działalność po akcesji Polski do UE, przez pierwsze 5 lat istnienia grupy (wpisania do rejestru grup).

Wsparcie będzie udzielone wyłącznie grupom producentów rolnych, które zostały formalnie uznane przez wojewodę właściwego dla siedziby grupy, w okresie między datą wstąpienia Polski do Unii Europejskiej, a końcem okresu objętego Planem, na mocy ustawy o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw.

Na podstawie przepisów ustawy z dnia 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw, członkami grupy mogą być osoby fizyczne lub osoby prawne prowadzące gospodarstwo rolne w rozumieniu przepisów o podatku rolnym i osoby fizyczne lub osoby prawne prowadzące działalność rolniczą w zakresie działów specjalnych produkcji rolnej.

Pomoc finansowa zostanie udzielona grupom producentów rolnych, których celem jest:

- a) przystosowanie produkcji i produktów producentów będących członkami grup do wymogów rynku;
- b) wspólne dostarczanie produktów na rynek, łącznie z przygotowaniem ich do sprzedaży, centralizacja sprzedaży i dostaw;
- c) ustalenie wspólnych zasad dotyczących informacji o produkcji, ze szczególnym uwzględnieniem zbiorów i dostępności produktów.

Grupa producentów rolnych prowadzi działalność jako przedsiębiorca mający osobowość prawną pod warunkiem, że:

- została utworzona przez producentów jednego produktu rolnego lub grupy produktów;
- działa na podstawie statutu lub umowy, zwanych aktem założycielskim;
- składa się z członków, udziałowców lub akcjonariuszy, zwanych dalej członkami grupy, z których żaden nie może mieć więcej niż 20% głosów na walnym zgromadzeniu lub zgromadzeniu wspólników;
- co najmniej połowa udokumentowanych przychodów grupy pochodzi ze sprzedaży produktów grupy, ze względu, na które grupa została powołana, wyprodukowanych w gospodarstwach jej członków;
- określi obowiązujące członków grupy zasady produkcji, w tym dotyczące jakości i ilości produktów

lub grup produktów oraz sposoby przygotowania produktów do sprzedaży.

Akt założycielski grupy oprócz wymagań określonych w odrębnych przepisach powinien zawierać w szczególności:

- zasady przyjmowania do grupy nowych członków oraz występowania członków z grupy;
- zasady zbywania akcji lub udziałów w spółce akcyjnej lub spółce z ograniczoną odpowiedzialnością;
- wymóg przynależności tylko do jednej grupy w zakresie produktu lub grupy produktów;
- wymóg sprzedaży przez członków grupy całości produktów lub grupy produktów za pośrednictwem grupy oraz odstępstwa od tej zasady;
- zasady dostarczania przez członków grupy informacji dotyczącej wielkości sprzedaży i cen uzyskiwanych za produkty, z uwagi na które grupa została powołana, a są sprzedawane poza grupą;
- sankcje wobec członka grupy, który nie wypełnia nałożonych na niego obowiązków.

9.9.6. Kryteria dostępu

Wsparcie będzie udzielone wyłącznie grupom producentów rolnych, które zostały formalnie uznane przez wojewodę właściwego dla siedziby grupy, w okresie między datą wstąpienia Polski do Unii Europejskiej, a końcem okresu objętego Planem.

Wsparcie będzie udzielane grupom producentów rolnych, utworzonych przez producentów w następujących sektorach:

- 1) konie żywe, mięso końskie: świeże, chłodzone, mrożone;
- 2) żywiec wołowy, mięso wołowe: świeże, chłodzone, mrożone;
- 3) trzoda chlewna żywa, mięso wieprzowe: świeże, chłodzone, mrożone;
- 4) owce i kozy żywe, mięso baranie i kozie: świeże, chłodzone, mrożone;
- 5) drób żywy, mięso i jadalne podroby drobiowe: świeże, chłodzone, mrożone;
- 6) króliki żywe, mięso i jadalne podroby królicze: świeże, schłodzone, mrożone;
- 7) nutrie żywe, mięso i jadalne podroby, surowe skóry;
- 8) szynszyle, zwierzęta i surowe skóry;
- 9) lisy: pospolity i polarny, norki, jenoty, szopy, tchórze (zwierzęta i surowe skóry);
- 10) jaja ptasie;
- 11) mleko krowie, owcze lub kozie;
- 12) miód naturalny i inne produkty pszczele;
- 13) kwiaty świeże – cięte, doniczkowe;
- 14) ziemniaki świeże lub chłodzone;
- 15) ziarno zbóż;
- 16) nasiona roślin oleistych;
- 17) ziarno zbóż i nasiona roślin oleistych;
- 18) rośliny zielne (lecznicze);
- 19) ozdobne rośliny ogrodnicze, szkółkarstwo roślin – sadowniczych, ozdobnych;
- 20) buraki cukrowe;
- 21) len i konopie – uprawiane na włókno;

- 22) szyszki chmielowe;
- 23) liście tytoniu suszone;
- 24) materiał siewny i sadzeniaki;
- 25) produkty roślinne do wykorzystania technicznego lub pozyskiwania energii;
- 26) produkty rolnictwa ekologicznego;
- 27) produkty regionalne.

Pomoc przyznawana jest na wniosek grupy. Wniosek ten wraz z załącznikami składany będzie w Oddziale Regionalnym ARiMR.

Wymaganymi załącznikami do wniosku są:

- a) wypis z rejestru grup producentów rolnych – decyzja administracyjna wojewody;
- b) oświadczenie grupy o planowanej sprzedaży produktów wytworzonych w gospodarstwach członków.

Płatność jest wypłacana po dostarczeniu wniosku o płatność z następującymi załącznikami:

- a) wykaz faktur VAT i rachunków w ujęciu chronologicznym potwierdzających przychody netto grupy ze sprzedaży produktów lub grupy produktów, ze względu, na które grupa została utworzona;
- b) faktur VAT i rachunków w ujęciu chronologicznym potwierdzających przychody netto grupy ze sprzedaży produktów lub grupy produktów, ze względu, na które grupa została utworzona.

9.9.7. Zasięg geograficzny

Cały kraj

9.9.8. Wdrożenie

Grupa producentów rolnych, uznana przez wojewodę właściwego dla miejsca rejestracji, opracowuje wniosek o przyznanie pomocy. Wniosek ten wraz z załącznikami powinien być złożony w Oddziale Regionalnym ARiMR. Wnioski będą oceniane wg kolejności ich złożenia. Następnie, po rozpatrzeniu wniosku, będą wydawane decyzje administracyjne w sprawie przyznania pomocy.

Tabela nr 58. Założenia wdrożeniowe do Działania 7

PODEJMOWANIE DECYZJI	
Agencja Płatnicza	ARiMR
Jednostka delegowana	Nie dotyczy
Instytucja potwierdzająca	Wojewoda
Termin/y składania wniosku o przystąpienie do działania	Zostanie określone w rozporządzeniu Rady Ministrów
I instancja	Oddział Regionalny ARiMR
II instancja	Prezes ARiMR
KONTROLA	
Poziom kontroli na miejscu	50 - 100%
Instytucja zaangażowana w kontrolę	ARiMR
Okres wykonywania kontroli	Cały rok

9.9.9. Indykacyjny budżet Działania 7

Tabela nr 59. Indykacyjny budżet Działania 7 (mln EUR)

Rok	Kwota ogółem	Udział UE (80%)	Udział Polski (20%)
2004	6,3	5,0	1,3
2005	8,8	7,0	1,8
2006	10,3	8,2	2,1
Ogółem	25,4	20,2	5,2

9.10. DZIAŁANIE 8. POMOC TECHNICZNA

Fundusz: EFOiGR – Sekcja Gwarancji

9.10.1. Podstawa prawna

- Rozdział IX (art. 33 e) dla działania finansowanego przez Sekcję Gwarancji EFOiGR;
- Rozporządzenie Rady (WE) 1260/1999 w sprawie Funduszy Strukturalnych (art. 2 (4) oraz art. 23);
- Rozporządzenie Komisji (KE) 1685/2000 (zasada nr 11), zmienione przez Rozporządzenie 448/2004.

9.10.2. Cele Działania 8

- zapewnienie wsparcia dla wysokiej jakości i spójności działań (m.in. przygotowanie programu, monitoring, kontrola, ocena) służących wdrażaniu Planu;
- sprawny i efektywny system informacji i promocji Planu.

9.10.3. Opis Działania 8

W celu zapewnienia pełnej zgodności innych działań Planu z założeniami prawodawstwa UE, niezbędne jest ich wsparcie przez Pomoc Techniczną. Działanie to jest dodatkowym instrumentem wsparcia finansowego, które ma wzmocnić proces wdrażania Planu w ramach poszczególnych działań oraz zapewnić sprawną, skuteczną i zgodną z prawem i politykami wspólnotowymi jego realizację, umożliwiając w rezultacie efektywne wykorzystanie środków pomocy pochodzących z Sekcji Gwarancji EFOiGR. Wsparcie w ramach Pomocy technicznej skierowane jest do Instytucji zaangażowanych w ten proces, uwzględniając również wsparcie dla partnerów społecznych, uczestniczących we wdrażaniu działań Planu.

Zakres i wielkość pomocy został ustalony w oparciu o rozporządzenie Komisji (KE) nr 1685/2000, które określa kategorie kosztów i wydatków kwalifikujące się do wsparcia finansowego.

Do kosztów tych zaliczają się wydatki związane z przygotowaniem, selekcją, sprawdzeniem i nadzorowaniem pomocy w ramach Planu, wydatki związane ze spotkaniami Komitetu Monitorującego oraz innych komitetów związanych z wykonywaniem Planu, wydatki związane z audytem i z kontrolą działań Planu, wydatki na promocję i akcje informacyjne oraz wydatki związane z zarządzaniem, monitorowaniem i oceną Planu (zasada nr 11 punkt 2 i 3).

Dla osiągnięcia powyższych celów, w ramach *Pomocy technicznej* realizowane będą następujące schematy:

Schemat 1: Wzmocnienie systemu zarządzania, monitorowania, kontroli i oceny stopnia realizacji Planu

W celu zapewnienia skutecznej realizacji działań Planu konieczne jest odpowiednie przygotowanie wszystkich uczestników procesu wdrażania Planu, oraz zapewnienie im optymalnych warunków wykonywania powierzonych zadań. W szczególności istotnym jest zapewnienie odpowiedniego wsparcia dla instytucji odpowiedzialnych za zarządzanie, wdrażanie, monitorowanie i ewaluację oraz kontrolę realizacji Planu. W związku z tym w ramach tego schematu wspierane będą następujące typy projektów:

1.1 Wydatki objęte limitem (zasada 11.2):

- 1.1.1 Badania, ekspertyzy, analizy w zakresie przygotowania, selekcji, sprawdzania i nadzorowania pomocy Planu, w tym w szczególności: poziomu wykorzystania środków Planu oraz zgodności poszczególnych działań z prawem europejskim i politykami wspólnotowymi, opracowania zestawień dotyczących wskaźników monitorowania Planu;
- 1.1.2 Wsparcie pracy Komitetu Monitorującego i podkomitetów oraz Krajowego Komitetu Sterującego;
- 1.1.3 Wsparcie prac wojewódzkich grup roboczych ds. programów rolnośrodowiskowych;
- 1.1.4 Wydatki związane z audytem Planu;
- 1.1.5 Koszty przeprowadzania kontroli, na różnych szczeblach administracji;
- 1.1.6 W przypadku programów rolnośrodowiskowych planowane jest opracowanie i przygotowanie, a następnie prowadzenie i bieżące utrzymanie systemu monitoringu przyrodniczego;
- 1.1.7 Finansowanie wynagrodzeń wraz z ubezpieczeniami społecznymi osób zaangażowanych bezpośrednio we wdrażanie programu (pod warunkiem spełnienia wymogów Zasady 11 pkt. 2.2). Osoby te będą w pełni zaangażowane w wykonywanie obowiązków związanych z przygotowaniem, wyborem, oceną, monitoringiem oraz audytem i kontrolą Planu oraz osób zaangażowanych w prace związane z obsługą Komitetu Monitorującego oraz Krajowego Komitetu Sterującego;
- 1.1.8 Wsparcie Organu Zarządzającego w zakresie przygotowania i przedłożenia Komisji raportów na temat wdrażania Planu;
- 1.1.9 Inne koszty ponoszone w związku z implementacją programu;
- 1.1.10 Koszty związane z przygotowaniem Planu na następny okres programowania.

1.2 Wydatki nielimitowane (zasada 11.3):

- 1.2.1 Koszty związane z ewaluacją Planu;
- 1.2.2 koszty związane przygotowaniem Planu na następny okres programowania związane z ewaluacją - ocena ex-ante;
- 1.2.3 Koszty związane z doskonaleniem zawodowym osób odpowiedzialnych za zarządzanie, monitorowanie i ocenę pomocy w ramach PROW;
- 1.2.4 Stworzenie i utrzymanie systemu archiwizacji danych;
- 1.2.5 Stworzenie i utrzymanie komputerowego systemu monitoringu Planu w Ministerstwie Rolnictwa oraz Agencji Płatniczej;
- 1.2.6 Doposażenie Instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie Planu w sprzęt niezbędny dla prawidłowego wykonywania powierzonych im zadań;
- 1.2.7 Wynajem, zakup i wyposażenie nieruchomości niezbędnych dla celów związanych z wdrażaniem Planu.

Schemat 2: Działania informacyjne i promocyjne

Powszechna znajomość zagadnień związanych z działaniami Planu i przebiegiem ich realizacji, wiedza na temat możliwości i sposobów pozyskania pomocy oraz wysoka ogólna świadomość Planu wśród społeczeństwa znacząco wpłynie na korzystny wizerunek i akceptację Planu oraz przyczyni się do szybszej i skuteczniejszej absorpcji środków. Cel ten osiągnięty będzie poprzez zapewnienie jak najlepszej promocji Planu, podniesienie wiedzy na temat zasad jego działania oraz możliwości pozyskania pomocy i bieżące informowanie o przebiegu jego realizacji. Realizacja tych celów odbywać się będzie poprzez następujące typy projektów:

2.1. Wydatki nielimitowane (zasada 11.3):

- 2.1.1 Wsparcie w zakresie opracowywania, druku i dystrybucji materiałów informacyjnych;
- 2.1.2 Akcje informacyjne i promocyjne jako ciągłe kampanie mające na celu informowanie potencjalnych beneficjentów, przedsiębiorstw, instytucji handlowych, zawodowych i społecznych nt. zawartości pakietu pomocowego oraz dostępności środków i zasadach udzielania pomocy w ramach Planu;
- 2.1.3 Akcje informacyjno-promocyjne dotyczące nowego okresu programowania.

9.10.4. Forma i wysokość wsparcia

Pomoc finansowa dla działań w schemacie 1 i 2 jest realizowana w postaci zwrotu 100% wartości kosztów kwalifikowanych.

9.10.5. Beneficjent

Pomoc finansowa w ramach *Pomocy technicznej* udzielona zostanie Instytucjom bezpośrednio zaangażowanym w proces realizacji Planu i realizującym określone zadania wynikające z Planu.

W szczególności są to:

- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi;
- Agencja Płatnicza – Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa;
- jednostki zaangażowane we wdrażanie Planu:
 - Ministerstwo Finansów;
 - Agencja Nieruchomości Rolnych;
 - Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego;
 - Instytucje doradztwa rolniczego;
 - Instytucje zarządzające obszarami NATURA 2000, parki narodowe, parki krajobrazowe;
 - Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno – Spożywczych (IJHARS);
 - Inspekcja Ochrony Środowiska (IOŚ);
 - Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa (IORIN);
 - Instytut Zootechniki;
 - Inspekcja Weterynaryjna;
 - Urzędy Wojewódzkie;
 - Urzędy Marszałkowskie;
 - Państwowe Przedsiębiorstwo Leśne Lasy Państwowe;
 - inne jednostki zaangażowane we wdrażanie Planu.

9.10.6. Wdrożenie

Jednostka uprawniona do ubiegania się o wsparcie w ramach pomocy technicznej składa stosowny wniosek wraz z załącznikami (zakres zadań, kalkulacja kosztów, opis projektu wraz z uzasadnieniem, itp.) do centrali ARiMR. Zweryfikowane przez ARiMR wnioski przekazywane są do MRiRW, gdzie są przedmiotem obrad Krajowego Komitetu Sterującego²⁸ - KKS-u, który opiniuje finansowanie wniosków, szczególnie w przypadku, gdy kwota projektów jest wyższa niż dostępna w ramach działania. Lista wniosków, zaopiniowana pozytywnie przez Ministra jest przekazywana do realizacji do Agencji. Na podstawie ww. listy ARiMR podpisuje umowy z wnioskodawcami.

Wnioskodawca przystępuje do realizacji projektu, przeprowadzając, jeżeli jest to wymagane, przetarg na wyłonienie wykonawcy.

Po zakończeniu realizacji etapu/całego przedsięwzięcia, wnioskodawca składa stosowny wniosek o płatność do centrali ARiMR. ARiMR przeprowadza weryfikację wniosku pod względem formalnym i zgodności z zapisami umowy. Po dokonaniu weryfikacji ARiMR dokonuje płatności.

Tabela nr 60. Założenia wdrożeniowe Działania 8

PODEJMOWANIE DECYZJI	
Nazwa działania	Pomoc techniczna
Agencja Płatnicza	ARiMR
Jednostka delegowana	Minister RiRW
Zakres delegowania	Elementy autoryzacji
Instytucje współpracujące	Nie dotyczy
Miejsce składania wniosku o wsparcie, oraz o płatność	Centrala ARiMR
Poziom weryfikacji wniosku o wsparcie	ARiMR, MRiRW, Krajowy Komitet Sterujący
Termin składania wniosku o płatność	Cały rok
I instancja	Prezes ARiMR
II instancja	Minister RiRW
KONTROLA	
Poziom kontroli na miejscu	5%
Instytucja zaangażowana w kontrolę	ARiMR
Okres wykonywania kontroli	Cały rok

9.10.7. Indykatorywny budżet Działania 8

Tabela nr 61. Indykatorywny budżet Działania 8 (mln EUR)

Działania objęte limitem wydatków (Zasada 11.2)			
Rok	Kwota ogółem	Udział UE (80%)	Udział Polska (20%)
2004	6,5	5,2	1,3

²⁸ KKS – Krajowy komitet Sterujący -organ opiniodawczy przy Ministrze Rolnictwa.

Działania objęte limitem wydatków (Zasada 11.2)			
Rok	Kwota ogółem	Udział UE (80%)	Udział Polska (20%)
2005	4,8	3,8	1,0
2006	3,7	2,9	0,8
Ogółem 11.2	15,0	11,9	3,1
Działania nie objęte limitem wydatków (Zasada 11.3)			
<i>2004</i>	6,5	5,2	1,3
<i>2005</i>	6,5	5,2	1,3
<i>2006</i>	6,0	4,8	1,2
<i>Ogółem 11.3</i>	19,0	15,2	3,8
Suma (11.2 +11.3)	34,0	27,1	6,9

9.11. DZIAŁANIE 9. UZUPEŁNIENIE PŁATNOŚCI OBSZAROWYCH

Fundusz: EFOiGR – Sekcja Gwarancji

9.11.1. Podstawa prawna

Art. 33h rozporządzenia Rady nr 1257/1999, według zapisów Rozdziału IXa Traktatu Akcesyjnego.

9.11.2. Cel Działania 9

Zapewnienie dodatkowych środków finansowych w ramach Uzupełniających Płatności Obszarowych.

9.11.3. Opis Działania 9

Opis systemu płatności obszarowych znajduje się w odrębnym dokumencie, przygotowanym zgodnie z Decyzją Rady adaptującą Traktat Akcesyjny Republiki Czeskiej, Estonii, Cypru, Łotwy, Litwy, Węgier, Malty, Polski, Słowenii i Słowacji i dostosowującą do Traktatów, stanowiących podstawę Unii Europejskiej, w następstwie reformy Wspólnej Polityki Rolnej oraz dokumentu pt. Wytyczne do Uzupełniających Krajowych Płatności bezpośrednich wdrażanych w nowych krajach członkowskich.

9.11.4. Forma i wysokość pomocy

Jak wyżej

9.11.5. Beneficjenci

Jak wyżej

9.11.6. Kryteria dostępu

Jak wyżej

9.11.7. Zasięg geograficzny

Cały kraj

9.11.8. Wdrożenie

Nie ma konieczności składania odrębnego wniosku o uzupełnienie płatności obszarowych (UPO), płatności będą wykonywane na podstawie wniosku o przyznanie płatności obszarowych. Będzie to jednocześnie wniosek o płatność. Na poziomie rolnika płatność nie będzie różnicowana (jedynie na wyciągu bankowym uwidocznione będą różne źródła finansowania).

Tabela nr 62. Założenia wdrożeniowe działania 9

PODEJMOWANIE DECYZJI	
Agencja Płatnicza	ARiMR
Jednostka delegowana	Nie dotyczy
Zakres delegowania	-
Termin/y składania wniosku o przystąpienie do działania	2004 rok - (15.04 - 30.06), następne lata – 15.03 do 15.05
Miejsce składania wniosku o przystąpienie do programu/działania	Biuro Powiatowe ARiMR
Termin płatności	2004 rok (1.12 – 30.04), następne lata – od 16.11. (płatność obszarowa)
I instancja	Biuro Powiatowe ARiMR
II instancja	Oddział Regionalny ARiMR
KONTROLA	
Typ kontroli	Na miejscu
Poziom kontroli	5% (razem z kontrolą płatności obszarowych)
Instytucja zaangażowana w kontrolę	ARiMR, możliwe zlecenie zadań
Okres wykonywania kontroli	VI-VIII

9.11.9. Indykatorywny budżet działania 9

Tabela nr 63. Indykatorywny budżet działania 9 (mln EUR)

Rok	Kwota ogółem	Udział UE (80%)	Udział Polski (20%)
2004	269,5	215,6	53,9
2005	240,3	192,2	48,1
2006	195,5	156,4	39,1
Ogółem	705,3	564,2	141,1

10. WYZNACZENIE WŁAŚCIWYCH WŁADZ I ORGANÓW ODPOWIEDZIALNYCH

10.1. MINISTERSTWO ROLNICTWA I ROZWOJU WSI

Organ Zarządzający

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW) jest Organem Zarządzającym dla Planu. Główne funkcje MRiRW, tj. programowanie, zarządzanie, monitorowanie i kontrola, będą umiejscowione w departamencie właściwym ds. programów pomocowych. Funkcje kontrolne będą sprawowane we współpracy z Biurem Kontroli MRiRW.

Główne zadania MRiRW w odniesieniu do Planu:

- koordynacja przygotowania i uzgadniania Planu z Komisją Europejską;
- nadzór nad wdrażaniem działań objętych Planem;
- zbieranie danych odnośnie wskaźników rzeczowych i finansowych, niezbędnych do monitorowania postępów wdrażania oraz przebiegu realizacji Planu i przekazywanie tych danych do Komisji Europejskiej;
- zlecenie wykonania oceny *ex -post* Planu;
- przewodniczenie Komitetowi Monitorującemu PROW i prowadzenie jego sekretariatu;
- zapewnienie zgodności Planu z politykami Wspólnoty;
- udział w zapewnieniu odpowiedniej promocji i informacji na temat Planu;
- zgłaszanie i uzgadnianie z Komisją Europejską zmian zapisów Planu oraz propozycji przesunięć środków pomiędzy działaniami PROW, po zatwierdzeniu przez Komitet Monitorujący oraz przedstawianie do zatwierdzenia przez Komitet STAR;
- przygotowanie raportów rocznych oraz raportu końcowego i przekazywanie ich do zatwierdzenia przez Komitet Monitorujący PROW.

Jednostka Koordynująca (JK)

W strukturze MRiRW została powołana tzw. Jednostka Koordynująca (zgodnie z art. 5 ust. 1 projektu ustawy o uruchamianiu środków pochodzących z sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej), która będzie spełniać następujące funkcje:

- rozpowszechnianie tekstów Wspólnoty Europejskiej;
- promocja harmonijnego stosowania prawa;
- przesyłanie do Komisji informacji wymaganych w rozporządzeniach Wspólnoty Europejskiej.

Do zadań JK należą następujące czynności:

- gromadzenie informacji zawartych w sprawozdaniach przesyłanych przez agencję płatniczą;
- weryfikacja i analiza sprawozdań agencji płatniczej;
- generowanie sprawozdań syntetycznych i przekazywanie ich do KE zgodnie z rozporządzeniem Komisji (WE) nr 1663/1995, rozporządzeniem Komisji nr 817/2004 oraz Rozporządzeniem Komisji (WE) nr 296/1996;
- przesyłanie do Ministerstwa Finansów zapotrzebowania na środki finansowe UE, składanego przez Agencję Płatniczą.

10.2. AGENCJA PŁATNICZA – AGENCJA RESTRUKTURYZACJI I MODERNIZACJI ROLNICTWA

Wdrażanie Planu będzie realizowane przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR), która po akredytacji będzie pełnić funkcję Agencji Płatniczej. Agencja Płatnicza będzie odpowiedzialna za zadania związane z udzielaniem pomocy finansowej, które obejmą wdrażanie (w tym przyjmowanie, przetwarzanie i zatwierdzanie wniosków o pomoc), dokonywanie płatności, monitorowanie i kontrolę realizacji Planu zgodnie z aktem akredytacji agencji płatniczej.

ARiMR ma strukturę wielopoziomową. Pierwszym ogniwem na poziomie kraju jest Centrala ARiMR, która nadzoruje i koordynuje pracę struktur terenowych. Na poziomie regionalnym funkcjonuje 16 Oddziałów Regionalnych ARiMR, na poziomie powiatów – 315 Biur Powiatowych.

Szczegółowa lista zadań w zakresie udzielania pomocy finansowej w ramach Planu zostanie przedstawiona w załączniku O.

Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (IJHARS)²⁹

IJHARS jest instytucją wyznaczoną ustawowo do nadzoru nad upoważnionymi przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi jednostkami certyfikującymi w zakresie rolnictwa ekologicznego. IJHARS będzie pełnił funkcję delegowaną w zakresie kontroli na miejscu w odniesieniu do rolnictwa ekologicznego.

10.3. JEDNOSTKA CERTYFIKUJĄCA

Wydawanie na podstawie art. 3.1 rozporządzenia Komisji nr 1663/1995 certyfikatu w odniesieniu do Planu jest kompetencją organu niezależnego od Agencji Płatniczej i jednostki koordynującej - Generalnego Inspektora Kontroli Skarbowej. Generalny Inspektor Kontroli Skarbowej wykonuje to zadanie za pomocą komórki organizacyjnej w Ministerstwie Finansów – Biura ds. Certyfikacji i Poświadczeń Środków z Unii Europejskiej.

Certyfikat będzie wystawiany na podstawie:

- sprawdzenia procedur stosowanych przez agencję płatniczą;
- przykładów transakcji.

Kontrole będą przeprowadzane zarówno w trakcie, jak i pod koniec każdego roku finansowego i będą przeprowadzane zgodnie z międzynarodowo uznanymi standardami audytu.

W terminie do 31 stycznia kolejnego roku Generalny Inspektor Kontroli Skarbowej zredaguje certyfikat oraz raport, który w szczególności powinien określać, czy uzyskano racjonalne zapewnienie, że rozliczenia dotyczące PROW przesłane do KE są zgodne z prawdą, kompletne i dokładne, oraz że procedury wewnętrznej kontroli agencji płatniczej działały w sposób satysfakcjonujący.

10.4. URZĘDY POGŁĘBIONEJ KONTROLI PLANU

Urzędy Kontroli Skarbowej przeprowadzają kontrolę w rozumieniu art. 10 i 11 Rozporządzenia Komisji z dnia 2 marca 2001 r. nr 438/2001, obejmującą między innymi:

- sprawdzanie skuteczności zastosowanych systemów zarządzania i kontroli;
- kontrolę min. 5% kwalifikowanych wydatków na poziomie instytucji na wszystkich szczeblach.

Kontrolę pogłębianą wykonuje 16 urzędów kontroli skarbowej (UKS). Za jej koordynację, w tym wybór reprezentatywnej próby, jednolitą metodologię kontroli, systematyzowanie wyników i przekazywanie ich odpowiednim instytucjom krajowym oraz Komisji Europejskiej, odpowiedzialne jest Biuro Międzynarodowych Relacji Skarbowych w Ministerstwie Finansów.

²⁹ Rozważana obecnie koncepcja zmian organizacyjnych dotyczących IJHARS nie wpłynie na funkcjonowanie Wydziału Nadzoru w Rolnictwie Ekologicznym GIJHARS. Nadal będzie to inspekcja państwowa, funkcjonująca w niezmienionej strukturze, a jej zasadnicze funkcje zostaną zachowane.

10.4.1. Biuro Międzynarodowych Relacji Skarbowych (MS)

Biuro MS odpowiada za opracowanie ogólnego planu kontroli dla wszystkich UKS. W procesie planowania zostanie zapewniony udział, na zasadzie udziału eksperckiego, Organu Zarządzającego PROW (MRiRW).

Ogólny plan zawiera podstawowy zakres sprawdzenia oraz wytyczne dotyczące sposobu wykonywania przez UKS sprawdzenia min. 5% wszystkich kwalifikowanych wydatków. Sprawdzenie odbywa się na podstawie badania reprezentatywnej próbki zatwierdzonych operacji.

Biuro MS zleca wszystkim UKS sprawdzenie min. 5% wszystkich kwalifikowanych wydatków oraz przeprowadzenie kontroli doraźnych. W tym zakresie Biuro MS nadzoruje merytorycznie prace UKS i jest odbiorcą informacji uzyskanych w wyniku przeprowadzonych przez UKS kontroli doraźnych.

UKS zwracają się z wnioskami o interpretacje w zakresie kwalifikowalności wydatków do Biura MS. Biuro MS konsultuje się z Organem zarządzającym PROW w zakresie kwalifikowalności wydatków w ramach PROW. Zweryfikowana informacja o kwalifikowalności jest przekazywana wszystkim UKS.

Wyżej opisana zasada ma na celu zapewnienie stosowanie jednolitej wykładni w zakresie kwalifikowalności przez wszystkie UKS.

Biuro MS przekazuje do Komisji Europejskiej KE informacje o stwierdzonych nieprawidłowościach na zasadach określonych w ustawie o kontroli skarbowej. Biuro MS odpowiada za spójność standardów i procedur kontroli wykonywanej przez UKS.

10.4.2. Urzędy Kontroli Skarbowej

W UKS funkcje kontroli pogłębionej będą pełniły, utworzone w ramach urzędów komórki ds. kontroli środków pomocowych.

Ze względu na umiejscowienie wszystkich organów centralnych odpowiedzialnych za przepływy środków finansowych z UE w Warszawie, w Urzędzie Kontroli Skarbowej w Warszawie została wyodrębniona jednostka odpowiedzialna tylko i wyłącznie za kontrolę środków pochodzących z UE. Jednostki zaangażowane w przepływ i zarządzanie środkami z funduszy strukturalnych oraz pozostałe podmioty prawne, z siedzibą poza terytorium województwa mazowieckiego, będą kontrolowane przez UKS w danych województwach.

Koordynacja kontroli oraz ich nadzór (w tym standaryzacja procedur) wykonywana jest przez Biuro MS.

UKS dokonują sprawdzenia min. 5% wszystkich kwalifikowanych wydatków na podstawie próbek reprezentatywnych zatwierdzonych operacji oraz przeprowadzają kontrole doraźne. Sprawdzenie min. 5% wydatków będzie miało charakter systematyczny, uwzględniać będzie reprezentatywną próbę operacji – tak, aby uzyskać możliwość wnioskowania o całości populacji operacji.

Poszczególne UKS opracowują szczegółowy plan kontroli na poziomie regionalnym. Plan uwzględniać będzie zakres oraz wytyczne ogólnego planu sporządzonego w Biurze MS. Szczegółowe plany kontroli po opracowaniu zostają przekazane do Biura MS. Na etapie planowania istnieje możliwość udziału, na zasadzie udziału eksperckiego, służb Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

UKS przeprowadzają zleczone im przez Biuro MS ww. zadania zgodnie z opracowanymi przez Biuro MS wytycznymi. UKS opracowują programy kontroli, będące szczegółowymi planami konkretnego badania wyznaczającymi cele, zakres i techniki.

We wdrażaniu PROW bezpośredniej kontroli UKS podlegają: Agencja Płatnicza, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, beneficjenci.

UKS dokonują sprawdzenia min. 5% wszystkich kwalifikowanych wydatków na podstawie właściwej metody pobierania próbek, ze szczególnym zwróceniem uwagi na:

- sprawdzenie skuteczności zastosowanych systemów zarządzania i kontroli;

- sprawdzenie wybiórcze, na podstawie analizy ryzyka, poświadczonych wydatków na różnych rozpatrywanych poziomach.

Przy sprawdzaniu systemów UKS kontrolują, czy we wszystkich podmiotach zaangażowanych we wdrażanie PROW są opracowane procedury zapewniające skuteczność systemów zarządzania i kontroli, czy postępuje się zgodnie z tymi procedurami, czy są one stosowane poprawnie oraz czy procedury te rzeczywiście zapewniają skuteczność i efektywność tych systemów.

Każdorazowo przy sprawdzeniu min. 5% wydatków UKS sprawdzają, czy wyciągi z wydatków obejmują wyłącznie wydatki, które:

- rzeczywiście zostały poniesione w okresie ubiegania się określonym w decyzji i które można uznać za kwalifikowane oraz które są poparte otrzymanymi fakturami lub innymi dokumentami księgowymi o równoważnej dowodowej ważności;
- zostały poniesione w działaniach wybranych do finansowania w ramach określonego projektu zgodnie z kryteriami i procedurami ich wyboru.

10.5. AUDYT WEWNĘTRZNY

We wszystkich instytucjach zaangażowanych we wdrażanie Planu (Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Agencja Płatnicza), stworzono komórki audytu wewnętrznego. Komórka audytu wewnętrznego nie jest zaangażowana w żadną działalność operacyjną jednostki sektora finansów publicznych. Pełni ona funkcję ciała doradczego oraz zapewnia prawidłowe funkcjonowanie systemu zarządzania finansowego i kontroli.

Ustanowienie komórek audytu wewnętrznego jest efektem stosowania się do przepisów prawa krajowego, tj. Ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o zmianie ustawy o finansach publicznych, Ustawy o organizacji i trybie pracy Rady Ministrów oraz o zakresie działania ministrów, Ustawy o działach administracji rządowej oraz Ustawy o służbie cywilnej, która weszła w życie 1 stycznia 2002 r. (Dz. U. z 2001 r., Nr 102, poz. 1116).

10.6. ROLA INNYCH INSTYTUCJI WE WDRAŻANIU POSZCZEGÓLNYCH DZIAŁAŃ PLANU

Jak już zaznaczono w rozdziale 10.2, rolę wdrożeniową w odniesieniu do wszystkich działań Planu pełni Agencja Płatnicza (ARiMR³⁰). Jedynie w dwóch przypadkach przewidziane jest delegowanie pewnych funkcji Agencji Płatniczej:

- w przypadku działania 4 Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych (IJHARS);
- W przypadku działania 8 Pomoc techniczna (MRiRW).

Pozostałe instytucje, przedstawione w poniższej tabeli w kolumnie „Instytucja wspierająca” będą zaangażowane podczas m.in.:

- gromadzenia przez wnioskodawcę dokumentów stanowiących załączniki do wniosków o przystąpienie do różnych działań;
- przygotowywania wniosku i ewentualnych dokumentów (np. plan rolnośrodowiskowy, plan zalesieniowy, plan rozwoju gospodarstwa).

Instytucje te będą pełnić rolę doradczą w odniesieniu do potencjalnych beneficjentów Planu, przed złożeniem wniosku do Agencji Płatniczej lub będą wykonywać zadania wynikające z ich kompetencji ustawowych.

³⁰ Funkcję Agencji Płatniczej pełnić będzie Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, po uzyskaniu akredytacji Ministra Finansów.

Tabela nr 64. Rola poszczególnych instytucji w systemie realizacji Planu

Działanie PROW	Agencja Płatnicza	Instytucja delegowana	Instytucja wspierająca
Renty strukturalne	ARiMR		Agencja Nieruchomości Rolnych KRUS Instytucje doradztwa rolniczego ³¹
Gospodarstwa niskotowarowe	ARiMR		Instytucje doradztwa rolniczego
Obszary ONW	ARiMR		Instytucje doradztwa rolniczego
Programy rolnośrodowiskowe	ARiMR	Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno – Spożywczych (IJHARS)	Instytucje doradztwa rolniczego Instytut Zootechniki Służby ochrony przyrody: wojewoda minister właściwy ds. środowiska Inspekcja Ochrony Środowiska Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa
Zalesianie gruntów rolnych	ARiMR		Lasy Państwowe
Dostosowanie gospodarstw do standardów UE	ARiMR		Instytucje doradztwa rolniczego Powiatowy lekarz weterynarii
Grupy producentów rolnych	ARiMR		Instytucje doradztwa rolniczego

Minister właściwy do spraw środowiska

Dyrektor Parku Narodowego oraz sprawujący nadzór nad obszarem sieci NATURA 2000, podległy ministrowi właściwemu ds. środowiska, będą potwierdzać zgodność wniosków rolnośrodowiskowych, pochodzących z podległych im obszarów chronionych, leżących na terenie Strefy Priorytetowej, z zapisami planów ochrony danego obszaru chronionego, a w przypadku braku planu ochrony – będą wydawać zaświadczenie o nieszkodliwym lub przyjaznym wpływie na chronione gatunki lub/i siedliska.

Służby ochrony przyrody będą prowadzić działalność edukacyjną, informacyjną i szkoleniową na rzecz beneficjentów programu rolnośrodowiskowego i zalesiania gruntów rolnych.

Wojewoda

Zadania wojewody w zakresie zagadnień związanych z realizacją Planu są następujące:

- uznawanie i rejestracja grup producentów rolnych;
- sprawdzanie przestrzegania warunków uznania przez grupę producentów rolnych;
- współpraca z Agencją płatniczą i udział w kontrolach Agencji w grupach producentów rolnych;
- sprawdzanie zgodności planów rolnośrodowiskowych, pochodzących z obszarów należących do parków krajobrazowych, z zapisami planów ochrony tych obiektów, a w przypadku braku planu ochrony – stwierdzanie czy planowane działania rolnośrodowiskowe nie stoją w sprzeczności lub są przyjazne zachowaniu lub odtwarzaniu chronionych gatunków lub/i siedlisk (służby PK). W przypadku zarządzania obszarem chronionym przez innego zarządcę niż park krajobrazowy zaświadczenie wyda odpowiedni zarządzający podległy w tej kwestii wojewodzie;
- prowadzenie działalności edukacyjnej, informacyjnej i szkoleniowej na rzecz beneficjentów programu rolnośrodowiskowego i zalesiania gruntów rolnych (wojewódzkie służby ochrony przyrody, w tym służby PK);

³¹ Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich wraz ze swoimi oddziałami, ośrodki doradztwa rolniczego podległe wojewodom oraz izby rolnicze, pracownie naukowe parków narodowych, jednostki prywatne oraz organizacje pozarządowe.

- prowadzenie działalności edukacyjnej, informacyjnej i szkoleniowej na rzecz beneficjentów działań Planu (wojewódzkie służby doradztwa).

Instytucje doradztwa rolniczego³²

Rolę doradcą będą pełniły instytucje rządowe, jak Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich wraz ze swoimi oddziałami, ośrodki doradztwa rolniczego podległe wojewodom oraz izby rolnicze, pracownie naukowe parków narodowych, jednostki prywatne oraz organizacje pozarządowe.

Instytucje te będą mogły występować o wsparcie finansowe z tytułu usług świadczonych na rzecz rolników w ramach SOP *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich* – działania: *Wsparcie doradztwa rolniczego i Szkolenia*).

Zadania doradztwa rolniczego (państwowego lub prywatnego) będą następujące:

a) udzielanie pomocy rolnikowi w zakresie:

- przygotowania planu rolnośrodowiskowego (doradcy rolnośrodowiskowi³³);
- wypełnienia planu rozwoju gospodarstwa;
- wypełnienia wniosku o rentę strukturalną;
- wypełnienia wniosku o przyznanie wsparcia dla grupy producentów rolnych;
- opracowania wniosku o wsparcie dla dostosowania do standardów UE;
- wypełnienia wniosku o wsparcie z tytułu ONW;
- wypełnienia wniosków o płatność z tytułu różnych działań.

b) potwierdzanie niektórych wniosków o przyznanie wsparcia w ramach działania 6 (*Dostosowanie gospodarstw do standardów UE*);

c) prowadzenie szkoleń dla doradców i rolników;

d) rozpowszechnianie materiałów informacyjnych i szkoleniowych;

e) prowadzenie pokazowych gospodarstw rolnośrodowiskowych.

Agencja Nieruchomości Rolnych (ANR)

Zadaniem ANR będzie przejmowanie, na wniosek rolnika, gruntów do Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa, na które rolnik ubiegający się o przyznanie renty strukturalnej nie znajdzie nabywcy na wolnym rynku. ANR będzie funkcjonować na zasadzie instytucji wspierającej, poza procedurą Agencji Płatniczej.

Inspekcja Ochrony Środowiska (IOŚ)

IOŚ w zakresie wdrażania Planu będzie realizować następujące funkcje:

- wymiana informacji z Agencją Płatniczą w zakresie kontroli przestrzegania przez rolników zasad ZDPR w odniesieniu do zagadnień leżących w jej kompetencji;
- prowadzenie, z mocy prawa, stosownego postępowania w stosunku do beneficjentów podejrzanych o naruszenie zasad ZDPR;
- udostępnianie danych monitoringu środowiska dla potrzeb MRiRW.

³² Mimo rozważanych zmian organizacyjnych państwowego systemu doradztwa, planuje się zachowanie jego dotychczasowych funkcji. KCDRRiOW pozostanie centralną jednostką doradcą koordynującą prace doradztwa rolniczego na terenie Polski.

³³ Od doradców rolnośrodowiskowych będą wymagane zaświadczenia o odbytych kursach rolnośrodowiskowych, potwierdzające ich uprawnienia do prowadzenia doradztwa w tym zakresie.

Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa (IORiN)

IORiN w zakresie wdrażania Planu realizuje następujące funkcje:

- wymiana informacji z Agencją Płatniczą w zakresie kontroli przestrzegania przez rolników zasad Zwykłej Dobrej Praktyki Rolniczej w odniesieniu do zagadnień leżących w jej kompetencji;
- prowadzenie, z mocy prawa, stosownego postępowania w stosunku do beneficjentów podejrzanych o naruszenie zasad ZDPR na wniosek Agencji Płatniczej.

Instytut Zootechniki (IZ)

Instytut Zootechniki jest odpowiedzialny za koordynację ochrony zasobów genetycznych zwierząt we współpracy z Polskim Związkiem Owczarskim, Krajowym Związkiem Hodowców Bydła, Polskim Związkiem Hodowców Koni i prowadzi szkolenia w zakresie dostosowania produkcji zwierzęcej do standardów UE.

Państwowe Przedsiębiorstwo Leśne Lasy Państwowe (LP)

Służby LP będą świadczyć na rzecz rolników usługi w zakresie opracowania wniosku o przystąpienie do programu zalesieniowego oraz planu zalesieniowego, a także będą potwierdzać prawidłowość wykonania zalesienia. Dokumenty te będą opracowywane przez doradcę leśnego, przeszkolonego w zakresie procedur zalesiania gruntów rolnych.

Inspekcja Weterynaryjna

W ramach Planu zadaniem powiatowego lekarza weterynarii, wynikającym z ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (Dz. U. z 1997 r., Nr 111, poz. 724 z późn. zm.) będzie zatwierdzanie projektów niektórych przedsięwzięć w ramach działania 6 *Dostosowanie gospodarstw do standardów UE*. Lista przedsięwzięć, dla których wymagane będzie potwierdzenie przez służby weterynaryjne, obejmuje inwestycje związane ze zmianami strukturalnymi w gospodarstwach mleczarskich.

11. WDROŻENIE PLANU - MONITORING I OCENA PLANU, KONTROLA I SANKCJE FINANSOWE, PROMOCJA

11.1. MONITORING PLANU

W celu uzyskania danych na temat przebiegu i efektów wdrażania Planu, jest on poddany bieżącemu monitoringowi, zgodnie z art. 61 rozporządzenia Komisji (KE) nr 817/2004.

Monitoring jest przeprowadzany zgodnie z przyjętymi procedurami, na podstawie dokładnie zdefiniowanych wskaźników finansowych i fizycznych oraz wskaźnikach stanu i rezultatów. Wskaźniki te odnoszą do specyfiki udzielanej pomocy, jej celów oraz sytuacji społecznej i ekonomicznej, strukturalnej i środowiskowej, ocenianej na poziomie kraju oraz poszczególnych regionów.

Wskaźniki monitorowania zostały zdefiniowane, zgodnie z wytycznymi zawartymi w dokumentach roboczych, dotyczących wskaźników monitorowania VI/43512/02 i VI/43507/02, przyjętymi przez Komitet STAR w dniu 26 lutego 2002 r., ujętymi w rozporządzeniu Komisji nr 438/2001. Dane dla celów monitoringu będą gromadzone na poziomie poszczególnych działań.

Monitorowany jest także udział kobiet i mężczyzn w działaniach Planu.

11.2. PROCEDURY MONITORINGU

Informacje są gromadzone na szczeblu Agencji Płatniczej, na podstawie dokumentów przedłożonych przez beneficjentów (wnioski o przyznanie pomocy, wnioski o płatność oraz pozostałe dokumenty). Dane są przekazywane Organowi Zarządzającemu (MRiRW), zgodnie z ustalonymi procedurami.

Zestawione dane będą stanowić zasadniczą część rocznego raportu nt. postępu w realizacji PROW, zgodnie z art. 61 rozporządzenia Komisji nr 817/2004. Raport ten będzie zawierał także informacje

o tym, w jaki sposób Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi wykorzystało wnioski wynikające z monitorowania przebiegu realizacji Planu w procesie doskonalenia Planu i usprawniania mechanizmów wdrożeniowych na szczeblu krajowym i regionalnym.

11.3. INFORMATYCZNY SYSTEM MONITORINGU

Dla sprawnego zarządzania przebiegiem realizacji Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich, monitorowania postępów i umożliwienia dokonania oceny podejmowanych przedsięwzięć, będzie służyć kompleksowa centralna baza danych w Agencji Płatniczej, kompatybilna z Zintegrowanym Systemem Zarządzania i Kontroli (ZSZiK).

Baza danych będzie działać w oparciu o odrębny, zamknięty system przesyłu i dostępu do informacji, zapewniający maksymalne zabezpieczenie przed nieautoryzowanym dostępem i wykorzystaniem danych. Administratorem bazy danych będzie Agencja Płatnicza. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi będzie prowadzić transfer odpowiednich danych do Komisji Europejskiej.

Dostęp do bazy danych będzie ograniczony do określonej liczby użytkowników w Organie Zarządzającym (MRiRW) oraz w Agencji Płatniczej, którzy przeszli odpowiednie przeszkolenie.

Agencja Płatnicza wprowadza do systemu dane dotyczące poszczególnych działań realizowanych w ramach Planu i ich beneficjentów w celu ich weryfikacji i rejestracji oraz przygotowania raportów. Natomiast służby MRiRW będą miały możliwość wglądu do systemu oraz generowania zestawów danych zagregowanych.

System informatyczny powinien zawierać dane dotyczące:

- wniosków zgłoszonych do finansowania w ramach Planu;
- wniosków odrzuconych;
- beneficjentów;
- wartości wskaźników monitoringowych, umożliwiających ocenę zaawansowania realizacji poszczególnych działań PROW;
- wydatkowanych środków;
- przeprowadzonej weryfikacji płatności oraz dokonanych potwierdzeń płatności;
- wyników kontroli oraz nałożonych sankcji.

System ten umożliwi generowanie następujących sprawozdań na potrzeby raportowania:

- obligatoryjne sprawozdania dla Komisji Europejskiej;
- raporty informacyjne;
- raporty ostrzegawcze;
- raporty „ad hoc”.

11.4. PODSTAWOWE WSKAŹNIKI MONITOROWANIA

Zgodnie z art. 36 rozporządzenia Rady Nr 1260/1999, Organ Zarządzający wraz z Komitetem Monitorującym PROW prowadzą monitoring realizacji Planu w oparciu o wskaźniki fizyczne i finansowe. Wskaźniki monitorowania Planu służą ocenie ilościowej postępu realizacji działań oraz ocenie ich efektywności w ujęciu rzeczowym i finansowym oraz wpływu na sytuację obszarów wiejskich.

Zakładane wskaźniki wykonania Planu zostały przedstawione w tabeli nr 65. Podstawowe wskaźniki dla poszczególnych działań Planu zostały przedstawione w załączniku P.

Tabela nr 65. Zakładane wartości wskaźników wykonania (fizycznych) Planu (beneficjenci/powierzchnia)

Działanie PROW	2004-2006 + 2 lata	Liczba nowych beneficjentów lub powierzchnia objęta wsparciem (w ha)	Suma beneficjentów lub powierzchnia objęta wsparciem (w ha) - narastająco
Renty strukturalne	2004	1800 rent	1800 rent
	2005	11 000	12 800
	2006	12 000	24 800
	2007	13 000	37 800
	2008	14 600	52 400 beneficjentów
Wspieranie gospodarstw niskotowarowych	2004	10 000 gospodarstw	10 000 gospodarstw
	2005	30 000	40 000
	2006	33 000	73 000
	2007	29 000	102 000
	2008	24 000	126 000 beneficjentów
ONW	2004-2006	9 386 427 ha	9 386 427 hektarów
Wspieranie grup producentów	2004	28 grup	28 grup
	2005	30	58
	2006	36	94
	2007	38	132
	2008	40	172 grup
Dostosowanie gospodarstw do standardów UE	2004	10 000	10 000
	2005	12 000	22 000
	2006	14 000	36 000
	2007	15 000	51 000
	2008	14 500	66 500 beneficjentów
Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych	2004	84 000 ha	84 000 ha
	2005	192 000	276 000
	2006	312 000	588 000
	2007	324 000	912 000
	2008	324 000	1 236 000 hektarów

Działanie PROW	2004-2006 + 2 lata	Liczba nowych beneficjentów lub powierzchnia objęta wsparciem (w ha)	Suma beneficjentów lub powierzchnia objęta wsparciem (w ha) - narastająco
Zalesienia gruntów rolnych	2004	3 000 ha	3 000 ha
	2005	9 000	12 000
	2006	9 000	21 000
	2007	13 000	34 000
	2008	13 000	47 000 hektarów

11.5. KOMITET MONITORUJĄCY

Zgodnie z art. 48, ust. 3 rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999 dla potrzeb monitorowania został utworzony Komitet Monitorujący, w swym składzie bazujący na Komitecie Monitorującym ds. Programu SAPARD.

Komitet Monitorujący zostanie powołany po uprzednich konsultacjach MRiRW z partnerami społecznymi. Komitet będzie działał zgodnie z przepisami UE i na podstawie wewnętrznego regulaminu.

Do zadań Komitetu Monitorującego należy:

- opiniowanie ewentualnych zmian Planu;
- badanie efektów wdrażania Planu, w tym zwłaszcza osiągnięcia celów przewidzianych dla poszczególnych działań;
- opiniowanie rocznych i końcowych raportów z realizacji Planu, przed ich przekazaniem do Komisji Europejskiej;
- rozpatrywanie i opiniowanie propozycji zmian w treści decyzji Komisji Europejskiej dotyczących finansowania poszczególnych działań realizowanych w ramach Planu;
- opiniowanie realokacji środków rozwoju obszarów wiejskich pomiędzy działaniami w ramach Planu.

Szczegółowe zasady działania Komitetu Monitorującego PROW zostaną określone przez członków Komitetu w uzgodnieniu z Organem Zarządzającym PROW (MRiRW). W skład Komitetu Monitorującego wejdą przedstawiciele:

- Organu Zarządzającego PROW (MRiRW);
- Ministerstwa Finansów;
- Ministerstwa Środowiska;
- Agencji Płatniczej (bez prawa głosu);
- Administracji centralnej i regionalnej;
- Partnerów społecznych, w tym organizacji rolniczych i związanych z ochroną środowiska.

Zgodnie z art. 35 (2) rozporządzenia Rady (WE) nr 1260/1999 przedstawiciel Komisji Europejskiej bierze udział w pracach Komitetu Monitorującego z głosem doradczym, bez prawa do głosowania.

Przewodniczący Komitetu Monitorującego jest upoważniony do zapraszania na posiedzenia Komitetu ekspertów oraz przedstawicieli innych instytucji.

Organ Zarządzający PROW (MRiRW) prowadzi Sekretariat Komitetu Monitorującego PROW.

Posiedzenia Komitetu Monitorującego PROW będą zwoływane przynajmniej dwa razy w roku.

11.6. OCENA

Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich podlega okresowym ocenom.

Ocena *ex – ante* została przygotowana przez niezależną instytucję oceniającą, wyłonioną na podstawie procedury przetargowej według przepisów ustawy o zamówieniach publicznych. W ramach oceny przeanalizowano między innymi wyjściowy stan dostosowania rolnictwa i obszarów wiejskich do zmieniających się warunków konkurencji po akcesji, możliwości i zagrożenia rozwojowe Polski, spójność przyjętej strategii z potrzebami oraz celami rozwojowymi określonymi w Planie. Ocena dotyczy również spójności Planu z założeniami Wspólnej Polityki Rolnej i innych polityk wspólnotowych, zgodnie z zasadami określonymi w Rozporządzeniu Komisji nr 817/2004.

Zgodnie z art. 65 rozporządzenia Komisji (KE) nr 817/2004, ocena średniookresowa (*mid-term*) wszystkich programów operacyjnych wdrażanych w krajach członkowskich UE przewidziana została na 2003 r. Ze względu na to, iż niniejszy Plan realizowany będzie w latach 2004-2006, ocena średniookresowa (*mid-term*) nie będzie przeprowadzona.

Efektywność wdrażania Planu jest przedmiotem oceny bieżącej, dokonywanej przez Komitet Monitorujący oraz oceny końcowej (*ex-post*).

Ocena końcowa (*ex-post*) oparta będzie na Wytycznych dla oceny programów rozwoju obszarów wiejskich na lata 2000-2006 wspieranych ze środków Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji w Rolnictwie, opracowanych przez Komisję Europejską. Uwzględni ona także kwestie ustalone wspólnie przez Komisję Europejską i stronę polską. Ocena końcowa określi efekty Planu w oparciu o wskaźniki ilustrujące osiągnięcia w zakresie realizacji celów Planu oraz dokona analizy oddziaływań Planu na obszary wiejskie.

Ocena realizacji i efektów pomocy jest prowadzona zgodnie z art. 62-65 rozporządzenia Komisji nr 817/2004, z zachowaniem zasad wynikających z art. 40-43 rozporządzenia Rady (WE) nr 1260/1999.

Raport z oceny końcowej zostanie przesłany do Komisji Europejskiej po zaakceptowaniu przez Komitet Monitorujący, nie później niż w dwa lata po zakończeniu okresu programowania.

11.7. RAPORTOWANIE

Zgodnie z rozporządzeniem Komisji (WE) nr 963/2003, Organ Zarządzający, w terminie do 30 czerwca każdego roku, przedstawia Komisji Europejskiej roczne raporty dotyczące wdrażania Planu. Raporty będą zawierały informacje wymagane zgodnie z art. 61 rozporządzenia Komisji (KE) nr 817/2004. Pierwszy raport zostanie złożony w 2005 r.

11.8. PRZEPISY FINANSOWE ODNOSZĄCE SIĘ DO PLANU

Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004 – 2006 ma charakter przejściowego instrumentu, finansowanego przez Sekcję Gwarancji EFOiGR, zarządzanego na podstawie określonych przepisów przejściowych³⁴. W myśl tych przepisów zobowiązania i płatności zostaną oparte na zasadach ustanowionych dla interwencji w ramach wspólnotowej polityki strukturalnej, co w szczególności oznacza:

- zastosowanie zasady automatycznego anulowania zobowiązań (zasada n+2);

³⁴ Rozporządzenie Komisji (KE) nr 27/2004 z dnia 5 stycznia 2004 ustanawiające przejściowe szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999 w odniesieniu do finansowania przez Sekcję Gwarancji EFOiGR rozwoju obszarów wiejskich na terytorium Republiki Czeskiej, Estonii, Cypru, Łotwy, Litwy, Węgier, Malty, Polski, Słowenii i Słowacji.

- automatyczne wykonywanie zobowiązań wynikających z pomocy, przewidzianej do realizacji w okresie objętym Planem, w podziale na okresy roczne, zgodnie z decyzją Komisji w sprawie przyznania wkładu finansowego do Planu.

Kwestie związane z Agencją Płatniczą (w tym proces akredytacji, księgowość, zgodność rozliczenia konta Agencji, nadzór finansowy i kontrola wydatków, wykonywana przez Polskę), są oparte o zasady i przepisy ustanowione dla finansowania Wspólnej Polityki Rolnej.

Treść Planu, procedury dotyczące przedkładania i zatwierdzenia Planu przez Komisję, jak również nadzór i jego ocena są zgodne z zasadami i przepisami odnoszącymi się do wsparcia rozwoju obszarów wiejskich z Sekcji Gwarancji EFOiGR.

Szczegółowe przepisy odnoszące się do stosowania powyższych zasad zostaną przyjęte przez Komisję zgodnie z procedurami Komitetu Zarządzającego.

11.8.1. Kontrola finansowa

Proces rozliczania kont, obecnie stosowany w ramach Programu SAPARD, zostanie zastąpiony wprowadzeniem systemu korekt finansowych na mocy rozporządzenia Komisji (WE) nr 448/2001 w sprawie funduszy strukturalnych. W ramach tego systemu wymaga się, aby państwa członkowskie dokonywały korekt finansowych zarówno w odniesieniu do nieprawidłowości wynikających z jednostkowych kontroli jak i do nieprawidłowości mających wymiar systemowy, po których Komisja będzie dokonywała weryfikacji.

Gdy istnieje potrzeba windykacji kwot w następstwie unieważnienia przyznanej pomocy na mocy art. 39 ust. 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 1260/1999, wówczas właściwa służba lub organ wszczyna postępowania windykacyjne i powiadamia Agencję Płatniczą.

11.8.2. Zarządzanie finansowe na rzecz Planu w Polsce

1. Środki UE

Przepływy finansowe w ramach Sekcji Gwarancji EFOiGR wymagają utworzenia akredytowanej agencji płatniczej, przez Państwo Członkowskie, na potrzeby dokonywania płatności w ramach Planu. Każde działanie związane ze wspieraniem rozwoju obszarów wiejskich w ramach Planu, jest identyfikowane jako odrębna pozycja budżetowa, określona w szczegółowej nomenklaturze budżetu Sekcji Gwarancji EFOiGR.

Za uruchamianie środków z Sekcji Gwarancji EFOiGR będzie odpowiedzialny minister właściwy ds. finansów. Służby finansowe Komisji Europejskiej będą przekazywały na rachunek Ministerstwa Finansów w Narodowym Banku Polskim (NBP) odpowiednie kwoty wyrażone w EUR na wydatki dokonywane w kolejnych okresach rozliczeniowych. Przeliczenie z EUR na walutę polską, dokonywane będzie przez NBP. Agencja Płatnicza będzie otrzymywała fundusze wyrażone w złotych polskich. Płatności dla beneficjentów dokonywane będą przez Agencję Płatniczą w złotych polskich. System przepływu środków z Komisji Europejskiej poprzez MF i Agencję Płatniczą będzie przejrzysty i opisany w odpowiednich książkach procedur. System ten zapewni terminowe zarządzanie środkami, oddzielenie przepływu środków Unii Europejskiej i polskich środków publicznych do możliwie najniższego poziomu (oprócz płatności dla beneficjentów) oraz dotrzymanie kryteriów akredytacji.

2. Polskie współfinansowanie

Minister Finansów będzie przekazywać środki budżetowe, przeznaczone na współfinansowanie Planu, do Ministra Rolnictwa. Następnie środki te będą przekazywane na konto Agencji Płatniczej.

3. Płatności na rzecz beneficjentów (rolników) będą dokonywane w postaci jednej płatności, obejmującej środki UE i polskie środki publiczne.

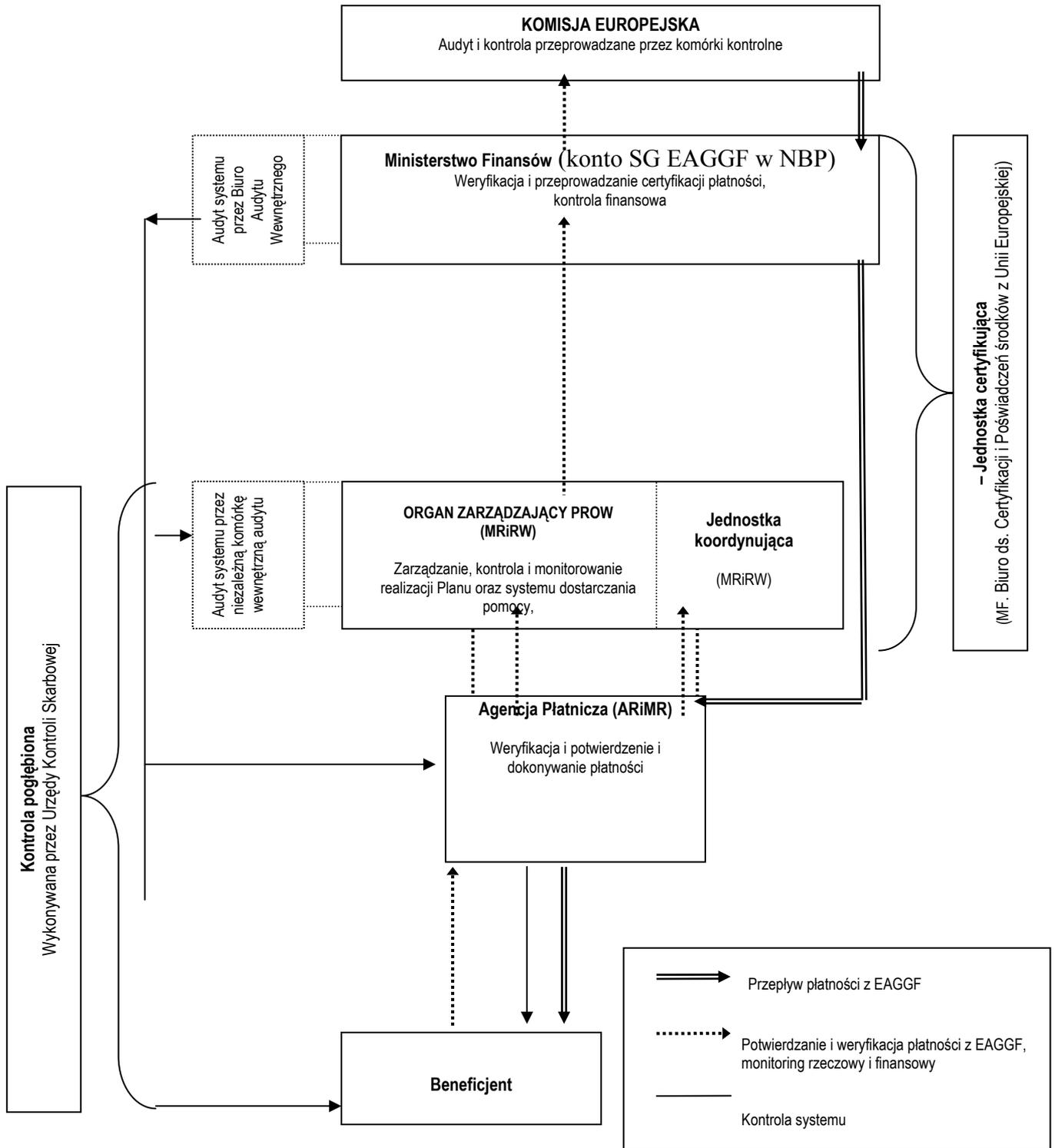
Środki Planu w polskim systemie finansów publicznych

Status środków pomocowych w myśl ustawy z dnia 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych (Dz. U. z 1998 r., Nr 155, poz. 1014 z późn. zm.), zwanej dalej ustawą o finansach publicznych, jest następujący:

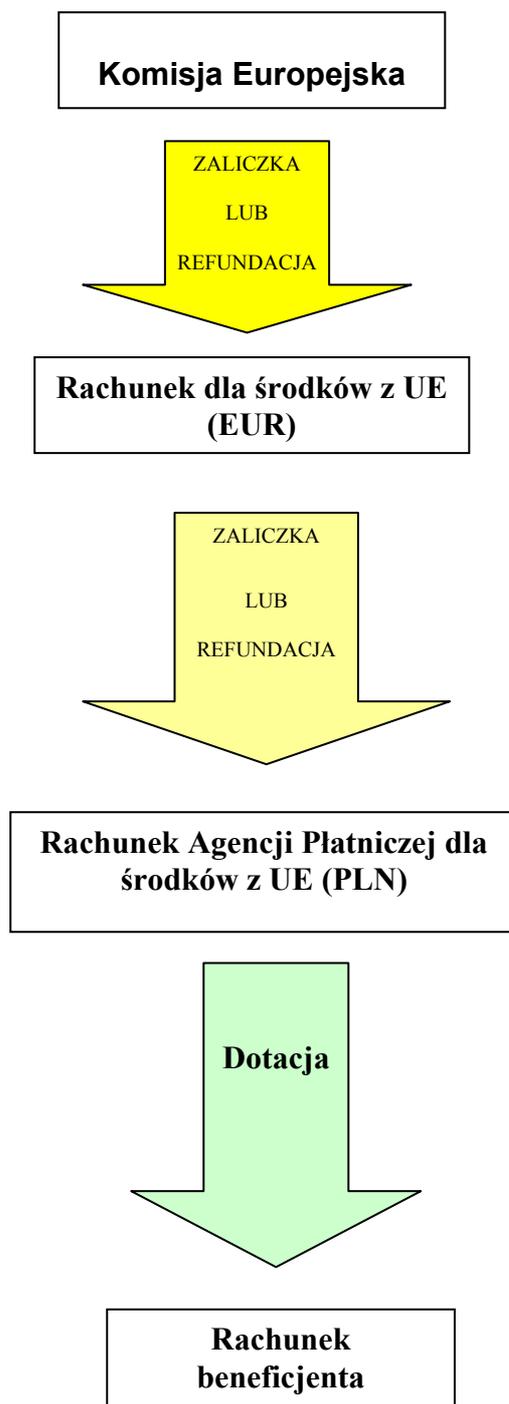
- środki pochodzące z Sekcji Gwarancji EFOiGR są środkami publicznymi;
- rozliczanie ich jest analogiczne jak dotacji z budżetu państwa;
- są gromadzone na wyodrębnionych rachunkach bankowych, które na podstawie umowy będą otwierane w Narodowym Banku Polskim.

Zgodnie z przepisami ustawy o finansach publicznych, Minister Finansów sprawuje nadzór finansowy nad środkami pochodzącymi z Sekcji Gwarancji EAGGF.

Schemat uproszczony zarządzania finansowego i kontroli wydatków z EAGGF w ramach Planu

Model przepływów finansowych z EAGGF w ramach Planu

11.8.3. Podstawowe elementy systemu

Komisja Europejska wydaje decyzję o zatwierdzeniu pomocy i przyznaniu środków w ramach Planu (art. 44 ust. 2 rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999).

Środki finansowe na poczet działań Planu są przekazywane przez Komisję Europejską na rachunek Ministerstwa Finansów, prowadzony w EUR, który jest utworzony w NBP dla Sekcji Gwarancji EFOiGR.

Minister Finansów, na podstawie wniosku składanego przez Ministra właściwego do spraw rozwoju wsi, przekazuje środki z rachunku Ministerstwa Finansów dla Sekcji Gwarancji EAGGF, na rachunek Agencji Płatniczej, prowadzony w PLN. Rachunek ten będzie odrębny od rachunku służącego obsłudze środków budżetu państwa. Podstawy prawne do posiadania odrębnych rachunków, na których gromadzone będą środki wynikające z działań na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, zawarte są w przepisach ustawy o finansach publicznych.

Środki na współfinansowanie krajowe, na podstawie wniosku, składanego przez Agencję Płatniczą do Ministra Rolnictwa (który przekazuje zapotrzebowanie do MF), będą przekazywane przez Ministra Finansów na konto Ministra Rolnictwa. Następnie Minister Rolnictwa przekaze te środki na konto Agencji Płatniczej.

Agencja Płatnicza, za pośrednictwem Jednostki Koordynującej, regularnie zgłasza do KE wydatki poniesione oraz przewidywane dla każdego działania Planu.

Rachunek MF prowadzony jest w EUR. Wszelkie rozliczenia z Komisją Europejską powinny być wyrażone w EUR (zgodnie z art. 5 Rozporządzenia Komisji 27/2004 w sprawie szczegółowych zasad stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999 dla nowych Krajów Członkowskich).

Środki z funduszu EAGGF będą przekazywane beneficjentom za pośrednictwem Agencji Płatniczej na cele związane z realizacją poszczególnych działań Planu.

11.8.4. Kwalifikowalność wydatków

Zgodnie z zapisami Traktatu Akcesyjnego art. 47b rozporządzenia 1257/99 w drodze odstępstwa od art. 30 ust. 2 rozporządzenia (WE) nr 1260/1999, wydatki kwalifikują się do otrzymania wsparcia jedynie w przypadku, gdy zostały rzeczywiście wypłacone na rzecz beneficjenta jednego ze środków wsparcia rozwoju po dacie przedstawienia Komisji planu rozwoju obszarów wiejskich. W przypadku Polski tą datą jest 8 stycznia 2004 r. Niemniej jednak Polska posiada własny plan wdrażania Planu.

Ostateczny termin kwalifikowalności wydatków jest ustanawiany w decyzji Komisji Europejskiej zatwierdzającej Plan i przyznającej wkład UE z funduszu.

11.9. INFORMACJA I PROMOCJA

Zgodnie z art. 49 rozporządzenia Komisji (KE) nr 817/2004, Plan powinien być udostępniony publicznie.

Za informowanie społeczeństwa o Planie w Polsce odpowiedzialne jest Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Agencja Płatnicza.

Do zadań w tym zakresie należy m. in. informowanie potencjalnych odbiorców pomocy na temat zakresu pomocy przewidzianej w Planie poprzez:

- publikację tekstu Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich;
- przygotowanie broszur informacyjnych dotyczących wszystkich działań, kryteriów dostępności itp.;

- publikację informacji nt. wprowadzenia zmian w PROW;
- dialog z partnerami społecznymi.

Ogólne informacje o Planie przekazywane będą społeczeństwu poprzez media. Ponadto, Minister Rolnictwa oraz Agencja Płatnicza współpracować będą bezpośrednio z administracją rządową i samorządową na terenie województwa. Agencja Płatnicza będzie współpracować z lokalnymi organizacjami, instytucjami, w tym organizacjami pozarządowymi.

Minister Rolnictwa określi ramy współpracy MRiRW i Agencji Płatniczej z instytucjami na szczeblu regionalnym i lokalnym, dotyczące formy i zakresu przekazywania szczegółowych informacji o Planie mieszkańcom obszarów wiejskich. Do rozpowszechniania tych informacji zaangażowane zostaną instytucje i organizacje, mające bezpośredni kontakt z potencjalnym odbiorcą (rolnikiem), jak: samorządy terytorialne (urzędy powiatowe i gminne), Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego, instytucje pozarządowe, regionalne i powiatowe oddziały Agencji Płatniczej, Regionalne Centra Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich, instytucje lokalne oraz Marszałek województwa, koordynujący programy pomocowe realizowane na terenie województwa.

Opinia publiczna będzie informowana o roli, jaką w realizacji Planu odgrywa Wspólnota Europejska poprzez:

- umieszczenie w materiałach informacyjnych danych na temat jej udziału w realizacji Programu;
- określenie procentowych udziałów współfinansowania działań Planu ze środków Sekcji Gwarancji EAGGF we wszelkich materiałach informacyjnych, w tym skierowanych do beneficjentów;
- działania informacyjne poświęcone wynikom realizacji Planu.

11.10. KONTROLA REALIZACJI PLANU

Sposób realizacji zobowiązań przez beneficjentów z tytułu różnych działań Planu jest objęty kontrolą administracyjną oraz kontrolą na miejscu.

Agencja Płatnicza, jest odpowiedzialna za odpowiednią realizację działań Planu, m.in. poprzez wykonywanie kontroli administracyjnych oraz kontroli na miejscu. Obie funkcje kontrolne będą rozdzielone, tzn. kontrole na miejscu będą wykonywane i nadzorowane przez inną jednostkę Agencji (Departament Kontroli na Miejscu) niż kontrole administracyjne.

Agencja Płatnicza we współpracy z MRiRW, opracuje dokładne procedury kontroli w odniesieniu do poszczególnych działań Planu, w tym listy sprawdzające.

Kontrole administracyjne powinny być wyczerpujące i obejmować kontrole krzyżowe, tam, gdzie jest to niezbędne, m.in. z systemem ZSZiK, zgodnie z art. 68 Rozporządzenia 817/2004. Kontrole takie Powinny odnosić się do powierzchni oraz zwierząt objętych danym działaniem Planu w celu uniknięcia wszelkich nieuzasadnionych płatności. Przebieg i wyniki kontroli będą dokumentowane w szczegółowych i standardowych raportach (listach sprawdzających).

Generalną zasadą, odnoszącą się do wszystkich działań w ramach Planu, jest konieczność zwrotu pomocy, która została nienależnie otrzymana przez beneficjenta. W odniesieniu do niektórych działań, jak np. przedsięwzięcia rolnośrodowiskowe, zalesianie gruntów rolnych, ONW oraz częściowo dostosowanie gospodarstw do standardów UE, stosuje się zasady kontroli wynikające z Zintegrowanego Systemu Zarządzania i Kontroli (ZSZiK). Innymi zasadami rządzą się działania, w których płatności nie są przeliczane bezpośrednio na jednostkę powierzchni gruntów i na pogłowie zwierząt (renty strukturalne, wspieranie gospodarstw niskotowarowych, wspieranie grup producentów rolnych, częściowo dostosowanie gospodarstw do standardów UE).

Wnioskodawca nie ma obowiązku zwracania pomocy tylko w poniższych przypadkach:

1) *Siła wyższa*

Zgodnie z art. 39 rozporządzenia Komisji (KE) nr 817/2004 za siłę wyższą, uniemożliwiającą wypełnienie określonych obowiązków bez konieczności zwrotu wypłaconych środków oraz bez konieczności nakładania dodatkowych sankcji finansowych, uznaje się następujące kategorie:

- śmierć rolnika;
- długotrwała niezdolność do wykonywania zawodu przez rolnika;
- wywłaszczenie dużej części gospodarstwa, jeśli nie było przewidywane w dniu podpisania zobowiązania;
- klęska żywiołowa mająca widoczny wpływ na grunty i uprawy gospodarstwa;
- zniszczenie pomieszczeń gospodarskich dla zwierząt, wynikające z przyczyn niezależnych od rolnika;
- choroba epizootyczna całego lub części stada zwierząt w gospodarstwie.

2) *Komasacja gruntów.*

3) *Nieprzewidziana zmiana stosunków własnościowych, będąca poza kontrolą beneficjenta.*

Jeśli skutek ww. okoliczności zobowiązania podjęte w ramach działań Planu nie mogą zostać wypełnione przez beneficjenta, Agencja Płatnicza podejmie decyzję o zmianie warunków zobowiązania bądź o zakończeniu trwania zobowiązania.

Jeśli beneficjent zaprzestaje działalności rolniczej z powodu uzasadnionych przyczyn, wynikających z jego sytuacji życiowej, po wypełnieniu znacznej części zobowiązania, a jego następca nie jest w stanie kontynuować danego zobowiązania, Agencja Płatnicza może podjąć decyzję o zaniechaniu zwrotu pobranych płatności przez beneficjenta.

Kontrole na miejscu

Kontrole na miejscu dokonywane są zgodnie z rozporządzeniem Komisji (WE) nr 2419/2001, ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania ZSZiK do kontroli niektórych wspólnotowych systemów pomocy. Obejmują one co najmniej 5% beneficjentów rocznie w odniesieniu do wszystkich działań Planu.

Agencja przeprowadza kontrole udzielania i wykorzystania pomocy, w zakresie zgodności z prawem i ustaleniami Planu, zgodnie z przyjętym planem kontroli. Kontrole na miejscu powinny dotyczyć wszystkich możliwych działań i zobowiązań, które są możliwe do sprawdzenia w czasie wizyty kontrolnej.

Agencja Płatnicza przygotowuje plan kontroli, precyzujący poniższe parametry:

- poziom kontroli (w%);
- terminy wykonywania kontroli;
- parametry analizy ryzyka, proporcje między kontrolami wykonywanymi metodą teledetekcyjną i inspekcji terenowej.

Dopuszcza się zlecenie usługi kontroli na miejscu wykonawcom zewnętrznym. Nadzór nad wykonywaniem kontroli przez firmy zewnętrzne realizowany będzie przez Centralę Agencji Płatniczej (Departament Kontroli na Miejscu).

Za nadzór nad przeprowadzaniem kontroli na miejscu odpowiedzialna jest Centrala Agencji Płatniczej, w której umiejscowiony jest Departament Kontroli na Miejscu (DKM). W DKM

opracowywana jest szczegółowa metodologia kontroli, instrukcje dla inspektorów, listy sprawdzające oraz format raportów kontrolnych. Ponadto DKM odpowiedzialny jest za prowadzenie szkoleń dla trenerów (którzy przeszkolą przyszłych inspektorów), a także monitorowanie jakości kontroli prowadzonych na miejscu.

Metody kontroli

Kontrola przestrzegania zobowiązań w odniesieniu do poszczególnych działań będzie przeprowadzana przy pomocy następujących metod:

- inspekcja terenowa;
- teledetekcja (dopłaty powierzchniowe).

Agencja Płatnicza przeprowadzi w każdym roku analizę ryzyka dla całego kraju w odniesieniu do wszystkich działań Planu, uwzględniając czynniki ryzyka wyszczególnione w rozporządzeniach wspólnotowych oraz wyniki kontroli w poprzednich latach (po 2005 r.), a także specyficzne czynniki ryzyka w odniesieniu do poszczególnych działań Planu (np. przedsięwzięcia rolnośrodowiskowe).

Przedmiotem kontroli są wszelkie zobowiązania beneficjenta, wynikające z realizacji w jego gospodarstwie różnych działań Planu oraz WPR, które mogą być sprawdzone podczas wizytacji (kontrola zintegrowana), zgodnie z art. 17 Rozporządzenia Komisji (WE) nr 2419/01.

Wybór gospodarstw do kontroli będzie dokonywany zgodnie z zapisami art. 19 rozporządzenia Komisji (WE) nr 2419/01.

Metoda analizy ryzyka będzie zastosowana w odniesieniu do 75–80% gospodarstw przewidzianych do kontroli, natomiast metoda wyboru losowego obejmie 20-25% gospodarstw. Kontrole na miejscu będą miały charakter wywiadu, sprawdzenia wymaganej dokumentacji i oceny stanu faktycznego na co najmniej 50% powierzchni gruntów w gospodarstwie. Dla większości zagadnień środowiskowych kontrole będą miały charakter wizualny, a także opierać się będą na pisemnych deklaracjach beneficjentów. W przypadku zobowiązań rolnośrodowiskowych, szczegółowe zasady kontroli zostaną umieszczone w prawie krajowym oraz w procedurach kontroli. Prawo krajowe (rozporządzenie wykonawcze do *Ustawy z dnia 8 listopada 2003 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich ze środków pochodzących z Sekcji Gwarancji EFOiGR.*) określi szczegółowe warunki udzielania wsparcia w ramach poszczególnych działań Planu. Procedury kontroli, w tym instrukcje kontroli, zostaną przygotowane według ww. zapisów prawa.

Inspektorzy kontroli będą wyposażeni w niezbędny sprzęt i dokumenty do przeprowadzenia kontroli.

Zasady kontroli

Beneficjent będzie powiadamiany maksymalnie na 48 godzin przed planowaną kontrolą. Obecność beneficjenta (lub jego pełnomocnika) podczas wizyty inspektora jest obowiązkowa. Inspektor ma prawo do:

- 1) wstępu na grunty i do obiektów związanych z działalnością, której dotyczy pomoc;
- 2) żądania pisemnych lub ustnych informacji związanych z przedmiotem kontroli;
- 3) wglądu do dokumentów związanych z przedmiotem kontroli, sporządzania z nich odpisów, wyciągów lub kserokopii oraz zabezpieczania tych dokumentów;
- 4) sporządzania dokumentacji fotograficznej z przeprowadzonej kontroli;
- 5) pobierania próbek do badań.

Inspektor sporządza protokół pokontrolny, zawierający wyniki kontroli. Protokół ten jest podpisywany przez inspektora. Kontrolowany może wnieść zastrzeżenia bezpośrednio do protokołu.

W przypadku pozytywnego wyniku kontroli, należna płatność zostanie wypłacona zgodnie z Planem. W przeciwnym przypadku nałożone zostaną stosowne do rodzaju uchybienia sankcje (potrącenia).

11.11. SANKCJE

11.11.1. Zasady ogólne

W myśl art. 72 rozporządzenia Komisji (KE) nr 817/2004, od beneficjenta, który świadomie lub w wyniku poważnego zaniedbania nie wykonał swych zobowiązań, można wymagać zwrotu kwoty pomocy.

Każdy beneficjent, który złożył fałszywą deklarację będącą wynikiem poważnego zaniedbania będzie wykluczony z działań Planu na dany rok kalendarzowy.

W przypadku, gdy wprowadzenie w błąd zostało dokonane celowo i świadomie, beneficjent zostaje wykluczony z wsparcia w ramach Planu również w roku następnym.

Ponadto, w odpowiednich przypadkach umyślnego wprowadzenia w błąd przez wnioskodawcę, stosują się tutaj również odnośne przepisy krajowe (kodeks karny, itp.).

I. Błędna deklaracja powierzchni uprawnionej

W przypadku zawyżenia deklarowanej powierzchni w stosunku do stanu faktycznego, stosuje się sankcje w rozumieniu art. 32 rozporządzenia Komisji nr 2419/2001 (odnośnie rodzajów błędów: - <3%, 3-20%, > 20% powierzchni). W przypadku, gdy powierzchnia zadeklarowana jest większa od stwierdzonej, nakładane są sankcje w rozumieniu art. 32 wspomnianego rozporządzenia.

Wspomniane powyżej zmniejszenia nie są stosowane, jeżeli rolnik przedstawi dowody potwierdzające, że przy określaniu powierzchni gruntu wykorzystał informacje zatwierdzone przez właściwe władze (np. pochodzące z ewidencji gruntów i budynków). W takim przypadku na rolnika nakładany jest obowiązek zweryfikowania powierzchni i danych dokumentów, na podstawie których określano uprawnioną powierzchnię.

Sankcje stosuje się również w przypadku, gdy zadeklarowane powierzchnie (i sposób ich użytkowania) nie spełniają warunków dostępu, w sytuacji, gdy:

- grunty nie spełniają kryteriów dobrej kultury rolnej (uzupełnienie płatności obszarowych);
- działania są realizowane na nieuprawnionych gruntach i uprawach (uzupełnienie płatności obszarowych, przedsięwzięcia rolnośrodowiskowe, zalesianie gruntów rolnych, wsparcie dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania).

II. Złożenie wniosku o przystąpienie lub aktualizacji wniosku po terminie (art. 13 Rozp. 2419/2001)

Poza przypadkiem wystąpienia siły wyższej i nadzwyczajnych okoliczności w rozumieniu art. 48 Rozp. 2419/2001, złożenie wniosku o płatność lub aktualizacji wniosku (w ramach Planu) po terminach ustanowionych w odnośnych procedurach (jeśli taki termin zostanie ustalony) prowadzi do zmniejszenia o 1% za każdy dzień roboczy, kwot, do których rolnik byłby uprawniony, jeżeli wniosek o płatność zostałby złożony w terminie.

Jeżeli opóźnienie wynosi powyżej 25 dni kalendarzowych, wniosek nie podlega rozpatrzeniu.

III. Wstrzymanie i zwrot płatności

- niedotrzymanie warunków i okresu obowiązywania programu (np. 5 letni okres w programie rolnośrodowiskowym, 5 letni okres w ONW);
- uniemożliwienie przez wnioskodawcę kontroli na miejscu;
- nie podjęcie lub nie spełnienie w całości zobowiązań przewidzianych danym działaniem (przedsięwzięcia rolnośrodowiskowe, zalesianie gruntów rolnych).

Sankcje mogą być nałożone na beneficjenta w wyniku kontroli, która stwierdzi zaniedbania lub brak wykonania czynności, brak stosownej dokumentacji (np. brak rejestru czynności; brak ksiąg hodowlanych, brak certyfikatu zgodności rolnictwa ekologicznego, itp.).

Za nakładanie i egzekucje sankcji odpowiedzialny jest Dyrektor Oddziału Regionalnego ARiMR, a w niektórych przypadkach – Prezes ARiMR.

11.11.2. Zasady szczegółowe w zakresie stosowania sankcji

Gospodarstwa niskotowarowe

W wypadku nieosiągnięcia zadeklarowanych celów pośrednich przez beneficjenta, po upływie 3 lat od momentu przyznania pomocy, dalsze wypłacanie pomocy zostaje wstrzymane.

Renty strukturalne

Kontrolą objęte będzie zarówno osoba pobierająca rentę strukturalną wraz z małżonkiem jak i osoba lub osoby, które przejęły gospodarstwo beneficjenta.

W odniesieniu do ww. działania, sankcje będą nakładane na przekazującego i na przejmującego grunty rolne.

1. Sankcje dla przekazującego:

Zawieszenie wypłaty renty strukturalnej, następuje, jeżeli beneficjent podejmie pracę zarobkową podlegającą obowiązkowi ubezpieczenia społecznego (umowa o pracę, umowa zlecenie, umowa o dzieło), bez względu na wysokość osiąganego z tego tytułu dochodu, z wyjątkiem prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej. Płatność zostaje zawieszona do momentu ustania stosunku pracy bądź umowy o pracę.

Utrata prawa do pobierania renty strukturalnej następuje, gdy beneficjent kontynuuje lub rozpoczyna nową działalność rolniczą.

2. Sankcje dla przejmującego:

W przypadku, gdy kontrola stwierdzi, że na przejętych gruntach przejmujący nie prowadzi osobiście działalności rolniczej (grunty te nie są utrzymane w dobrej kulturze rolnej, w myśl definicji z rozporządzenia RM do ustawy o płatnościach bezpośrednich) przez 5 lat od momentu przejęcia, przejmujący traci prawo do płatności bezpośrednich na okres danego roku. Kontrola na miejscu tego zobowiązania będzie dokonywana w ramach kontroli płatności obszarowych.

Niedotrzymanie zobowiązania przez przejmującego co do sposobu wykorzystania przejętych gruntów oraz zastosowanie kary z tym związanej, nie mają wpływu na uprawnienia beneficjenta do pobierania renty strukturalnej.

Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt

Jeśli działania kontrolne dadzą podstawę do podejrzenia, że beneficjent nie przestrzega Zwykłej Dobrej Praktyki Rolniczej, wówczas nastąpi zgłoszenie podejrzenia przez Agencję do właściwych władz celem przeprowadzenia przez niepogłębianego dochodzenia, określonego na podstawie odrębnych przepisów. W przypadku, gdy to samo przewinienie zostanie stwierdzone po raz drugi, to płatność z tytułu wszystkich realizowanych w gospodarstwie pakietów rolnośrodowiskowych zostanie wstrzymana w danym roku.

W wypadku stwierdzenia przez kontrolę uchybień w sposobie realizacji zobowiązań, wynikających z poszczególnych pakietów rolnośrodowiskowych, sankcje będą proporcjonalne do wielkości uchybienia. Będą one miały formę potrącenia, w wysokości określonej procentem w stosunku do kwoty płatności należnej z tytułu realizacji danego pakietu rolnośrodowiskowego. Szczegółowa lista sankcji będzie zawarta w rozporządzeniu Rady Ministrów.

W sytuacji niedostosowania się do zaleceń protokołu pokontrolnego i stwierdzenia świadomego łamania podjętych zobowiązań, beneficjent traci prawo do płatności z tytułu wszystkich pakietów rolnośrodowiskowych w danym roku z obowiązkiem ich poprawnej realizacji w kolejnych latach.

Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)

Utrata prawa do płatności oraz konieczność zwrotu otrzymanych płatności wraz z ustawowymi odsetkami z tytułu dotacji wyrównawczej będzie mieć miejsce, jeżeli beneficjent zaprzestanie działalności rolniczej na gruntach rolnych zgłoszonych do otrzymywania płatności w okresie 5 lat od chwili otrzymania pierwszej premii z tytułu gospodarowania na terenie ONW.

Jeśli kontrola przestrzegania Zwykłej Dobrej Praktyki Rolniczej wykaże podejrzenie, że nie jest respektowana, wówczas sankcja będzie stosowana na mocy obowiązujących przepisów prawa. W wypadku, gdy to samo przewinienie zostanie wykazane po raz drugi, to wypłata płatności za to działanie zostanie wstrzymana w danym roku.

Stosowanie, przez beneficjenta zabronionych substancji hormonalnych, tyreostatycznych i beta-agonistycznych będzie skutkowało wstrzymaniem płatności należnych z tytułu tego działania w danym roku.

Zalesianie gruntów rolnych

Oprócz sankcji typowych dla płatności o charakterze powierzchniowym, w odniesieniu do tego działania nakładane będą sankcje dodatkowe wynikające z:

- kontroli na miejscu;
- oceny udatności uprawy leśnej, przeprowadzonej w 4 i 5 roku od jej założenia (która obejmie 100% beneficjentów).

Wysokość sankcji w stosunku do uchybień w sposobie realizacji zalesień, wynikających z zasad Działania 5, będą proporcjonalne do wielkości uchybienia. Będą one miały charakter sankcji finansowej, polegającej na potrąceniu kwoty płatności o określoną wielkość wyrażoną procentem. Szczegółowa lista sankcji będzie zawarta w rozporządzeniu Rady Ministrów.

Dostosowanie gospodarstw do standardów UE

W sytuacji, gdy przedsięwzięcie mające na celu spełnienie danego standardu nie będzie odpowiadać parametrom technicznym, wymaganym w odpowiednich aktach prawnych lub przedsięwzięcie nie zostało wykonane w przewidzianym terminie (bez uzasadnionej przyczyny), nastąpi wstrzymanie płatności oraz konieczność zwrotu otrzymanych do tego czasu płatności.

Wsparcie dla grup producentów rolnych

W przypadku, gdy stwierdzone zostaną nieprawidłowości w funkcjonowaniu grupy producentów rolnych, zastosowane zostaną sankcje finansowe, stosowne do rozmiaru nieprawidłowości, włącznie z wstrzymaniem i koniecznością zwrotu płatności.

Pomoc techniczna

W przypadku, gdy stwierdzone zostaną nieprawidłowości w wydatkowaniu środków przekazywanych beneficjentom z tytułu projektów realizowanych w ramach *Pomocy technicznej*, zastosowane zostaną sankcje finansowe, stosowne do wymiaru nieprawidłowości, włącznie z wstrzymaniem i koniecznością zwrotu płatności.

Uzupełnienie płatności obszarowych

Sankcje dotyczące ww. działania są analogiczne, jak w przypadku płatności obszarowych (rozporządzeniu Komisji (WE) nr 2419/2001). Sankcje te będą miały zastosowanie, gdy stwierdzone zostanie, że:

- wnioskowane powierzchnie nie są utrzymywane w dobrej kulturze rolnej;
- wnioskowane powierzchnie nie są wykorzystywane rolniczo w danym roku.

12. PROCES KONSULTACJI PROGRAMU

Projekt Planu został przygotowany w efekcie przeprowadzenia licznych seminariów i warsztatów, podczas których skoncentrowano się szczególnie na wyborze działań do Programu, możliwym zakresie wsparcia w ramach tych działań, poziomie finansowania oraz systemie instytucji wdrożeniowych.

W konsultacjach tych uczestniczyli przedstawiciele:

- Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi;
- Ministerstwa Środowiska;
- innych resortów;
- Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa;
- Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa – FAPA;
- Instytutów naukowych resortu rolnictwa oraz PAN;
- Krajowego Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich.

Założenia Planu prezentowane były podczas licznych spotkań organizowanych w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi, w innych resortach oraz we wszystkich województwach.

12.1. PRZEBIEG PROCESU KONSULTACJI SPOŁECZNYCH PLANU

Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006 podlegał szeroko zakrojonym konsultacjom społecznym odbywającym się na wszystkich etapach programowania. Punktem wyjścia był pierwszy projekt Planu – wersja z października 2002 r. Była ona poddana konsultacjom społecznym w kraju oraz uzgadniana z Komisją Europejską. Uwagi, przekazane do tego projektu, zostały uwzględnione w drugim projekcie Planu, który został opracowany w marcu 2003 r. Wersja ta została poddana ponownie szerokim konsultacjom społecznym. Głównym celem konsultacji było uzyskanie opinii partnerów społecznych i środowisk związanych rolnictwem, pozwalających na sformułowanie optymalnego programu operacyjnego dla obszarów wiejskich o charakterze strategicznym.

Podczas konsultacji społecznych pojawiło się wiele uwag, które wskazywały na potrzebę:

- pogłębienia analizy danych statystycznych pod kątem formułowania wniosków strategicznych;
- szczegółowego umotywowania przyjętych celów oraz jasnego uzasadnienia przyjętych priorytetów;
- uszczegółowienia i modyfikacji warunków realizacji poszczególnych działań Planu;
- uproszczenia założeń i zapisów działań Planu biorąc pod uwagę doświadczenia wynikające z wdrażania Programu SAPARD;
- zwiększenie dostępu działań Planu dla potencjalnych beneficjentów, w tym obniżenia kryteriów dostępu do poszczególnych działań (szczegółowe postulaty zostały przedstawione poniżej);
- złagodzenia wymogów dobrej praktyki rolniczej, której krajowe standardy często są bardziej restryktywne niż unijne;
- zaprezentowania powiązań z innymi programami operacyjnymi;
- przeprowadzenia szerokiej kampanii informacyjnej wśród społeczeństwa.

Plan został poddany konsultacjom, z udziałem wyżej wymienionych instytucji oraz instytucji określonych w załączniku R. Wyniki procesu konsultacji oraz ocena *ex-ante* zostały wzięte pod uwagę w dalszych pracach nad Planem.

Wnioski pochodzące z konsultacji publicznych w zakresie Działania 4 „Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt” zostały przedstawione w załączniku R.

Elementem konsultacji było umieszczenie Planu na stronach internetowych MRiRW, co pozwalało innym organizacjom (spoza listy z załącznika R) na zapoznanie się i przekazanie uwag do Planu.

Lista spotkań konsultacyjnych dla Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich:

A. Spotkania konsultacyjne z przedstawicielami Urzędów Marszałkowskich, Urzędów Wojewódzkich, Urzędów Powiatowych, Gminnych, organizacjami rolniczymi.

1. Pomorski Urząd Marszałkowski - 14 lipca 2003 r.
2. Kujawsko-pomorski Urząd Marszałkowski - 14 lipca 2003 r.
3. Łódzki Urząd Marszałkowski - 16 lipca 2003 r.
4. Śląski Urząd Marszałkowski - 17 lipca 2003 r.
5. Zachodniopomorski Urząd Marszałkowski - 18 lipca 2003 r.
6. Mazowiecki Urząd Marszałkowski - 18 lipca 2003 r.
7. Podkarpacki Urząd Marszałkowski - 21 lipca 2003 r.
8. Lubelski Urząd Marszałkowski - 22 lipca 2003 r.
9. Małopolski Urząd Marszałkowski - 23 lipca 2003 r.
10. Świętokrzyski Urząd Marszałkowski - 24 lipca 2003 r.
11. Podlaski Urząd Marszałkowski - 28 lipca 2003 r.
12. Warmińsko-mazurski Urząd Marszałkowski - 29 lipca 2003 r.
13. Dolnośląski Urząd Marszałkowski - 30 lipca 2003 r.
14. Opolski Urząd Marszałkowski - 31 lipca 2003 r.
15. Lubuski Urząd Marszałkowski – 4 sierpnia 2003 r.
16. Wielkopolski Urząd Marszałkowski – 5 sierpnia 2003 r.

Spotkania miały na celu przekazanie podstawowych informacji o działaniach planowanych do realizacji w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz uzgodnienie założeń tych zapisów. Liczba uczestników na każdym ze spotkań była zróżnicowana w zależności od województwa, i wahała się pomiędzy 100 – 400 osób.

Podstawowymi postulatami o charakterze generalnym było, w możliwie największym stopniu, upraszczanie zapisów działań oraz nakładanych wymogów i obowiązków wobec przyszłych beneficjentów. Z uwagi na rozdrobnienie polskich gospodarstw, postulowane było obniżenie minimalnej wielkości gospodarstw rolnych, mogących przystąpić do poszczególnych działań do 1 ha UR. Największym zainteresowaniem cieszyły się następujące działania: *Wsparcie dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania, Renty strukturalne, Wsparcie gospodarstw niskotowarowych*. Również możliwość udzielenia wsparcia na przedsięwzięcia związane z dostosowaniem do standardów wspólnotowych cieszyła się dużym poparciem wśród uczestników spotkań. W ramach tego działania, największe zainteresowanie ze strony rolników i przedstawicieli organizacji rolniczych dotyczyło możliwości wsparcia budowy płyt gnojowych i zbiorników na gnojowicę.

B. Spotkania nt. Programu Rolnośrodowiskowego w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich.

1. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, 10 lutego 2003 r.

Spotkanie z udziałem przedstawicieli Wojewódzkich Zespołów Roboczych.

2. Instytut Melioracji i Użytków Zielonych, 15 – 16 maja 2003 r.

Spotkanie z udziałem przedstawicieli Urzędów Marszałkowskich, Wojewódzkich Zespołów Roboczych oraz organizacji pozarządowych z całej Polski.

3. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, 18 września 2003 r.

Spotkanie z udziałem Wojewódzkich Zespołów Roboczych, Ministerstwa Środowiska, narodowej Fundacji Ochrony Środowiska, ARiMR.

4. Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Koszalinie, 30 października 2003 r.

Spotkanie z udziałem doradców rolnych i rolników.

5. Regionalne Centrum Doradztwa w Barzkowicach, 6 listopada 2003 r.

Spotkanie z udziałem doradców rolnych i rolników.

Spotkania miały na celu wypracowanie koncepcji wdrażania Programu Rolnośrodowiskowego w Polsce, zarówno pod kątem przestrzennym (Strefy Priorytetowe), jak i z punktu widzenia działań realizowanych w poszczególnych regionach.

Liczba uczestników spotkań była zróżnicowana w zależności od tego, czy poza Wojewódzkimi Zespołami Roboczymi na spotkaniach byli obecni przedstawiciele innych instytucji oraz rolnicy. Liczba uczestników wynosiła od 80 – 120.

Podstawowym postulatem było umożliwienie jak największej grupie rolników skorzystania z tego programu i wprowadzenie możliwie dużej liczby pakietów do realizacji w gospodarstwie rolnym. Podobnie, jak w przypadku innych działań, zwracano uwagę na konieczność obniżenia minimalnej wielkości gospodarstwa rolnego do 1 ha.

C. Inne spotkania konsultacyjne dla Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich

1. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, 15 kwietnia 2003 r.

Spotkanie z udziałem ARiMR, KRUS, MF nt. możliwości delegowania przez ARiMR do KRUS pewnych funkcji w zakresie realizacji Rent Strukturalnych w ramach PROW.

Liczba uczestników spotkania ok. 30 osób. Celem spotkania było przeanalizowanie i przedyskutowanie możliwości delegowania funkcji przez ARiMR do KRUS.

2. Ośrodek Szkoleniowy „Leśnik” Jarnołtówek, 5 czerwca 2003 r.

Spotkanie z udziałem DG „Lasów Państwowych”, Wojewódzkich Funduszy Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej nt. realizacji Krajowego Programu Zwiększania Lesistości na gruntach niepaństwowych. Przedmiotem spotkania było omówienie możliwości realizowania celów dokumentu strategicznego dla Polski, jakim jest KPZL, w ramach *Zalesiania gruntów rolnych* w PROW.

Postulatem było uwzględnienie w jak największym stopniu możliwości i dorobku pracowników „Lasów Państwowych” oraz wykorzystanie w przyszłości zapisów KPZL do przestrzennego wdrażania zalesiania gruntów rolnych w Polsce.

13. POMOC PAŃSTWA DLA ROLNICTWA

13.1. Podstawa prawna

- Rozporządzenie Rady 659/1999/EEC o zasadach stosowania pomocy państwa;
- Wytyczne Wspólnoty w sprawie pomocy państwa w sektorze rolnym (OJ C 28 z 01.2.2000).

13.2. Zakres pomocy państwa w latach 2004 - 2006

Pomoc państwa z zakresu rolnictwa w latach 2004 – 2006 będzie obejmować dotacje przedmiotowe i spłatę odsetek od kredytów rolniczych.

13.2.1. Dotacje przedmiotowe

Dotacje przedmiotowe na zadania z zakresu rolnictwa, są udzielane na podstawie przepisów rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 22 maja w sprawie stawek dotacji przedmiotowych dla różnych podmiotów wykonujących zadania na rzecz rolnictwa (Dz. U. z 2002 r., Nr 65, poz. 595 z późn. zm.), które stanowi wykonanie delegacji zawartej w art. 72 ust. 5 ustawy z dnia 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych. Rodzaje dotowanych zadań oraz środki na dotacje zabezpieczone są w ustawie budżetowej na dany rok.

W latach 2004-2006 dotacje będą obejmowały następujące rodzaje zadań:

1. Postęp biologiczny w produkcji roślinnej. Dotacje te będą udzielane między innymi na:
 - realizację zadań z zakresu hodowli roślin rolniczych i ogrodniczych;
 - prowadzenia sadów nasiennych, sadów i plantacji elitarnych;
 - uzyskiwania i utrzymania wolnego od chorób wirusowych materiału szkółkarskiego;
 - ochrony zasobów genowych roślin.
2. Postęp biologiczny w produkcji zwierzęcej. Dotacje będą udzielane na zadania:
 - z zakresu hodowli zwierząt gospodarskich;
 - prowadzenia oceny wartości użytkowej lub hodowlanej bydła w stadach objętych rozrodem kontrolowanym, koni, owiec, kóz, drobiu, zwierząt futerkowych i pszczół;
 - prowadzenia i dokonywania wpisu do ksiąg lub rejestrów;
 - pobierania krwi i wykonywania testów celem sprawdzenia pochodzenia;
 - utrzymanie buhajów lub przechowywanie ich nasienia w ramach realizacji programów oceny i selekcji buhajów;
 - utrzymanie knurów w ramach realizacji programów oceny i selekcji knurów;
 - utrzymanie populacji objętych ochroną zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich i ryb.
3. Zwalczanie chorób zakaźnych zwierząt, badania monitoringowe pozostałości chemicznych i biologicznych w tkankach zwierząt i produktach pochodzenia zwierzęcego, w tym na działania związane z ochroną przed zagrożeniem wystąpienia gąbczastej encefalopatii bydła (BSE). Dotacje udzielane będą między innymi na:
 - zapobieganie, wykrywanie i tłumienie chorób zwierząt, w tym na działania związane z ochroną przed zagrożeniem wystąpienia gąbczastej encefalopatii (BSE);
 - zakup środków farmaceutycznych i dezynfekcyjnych;
 - obserwacje i szczepienia zwierząt podejrzanych o zarażenie się wścieklizną;

- odszkodowania wypłacane posiadaczom zwierząt za zwierzęta zabite z nakazu wojewódzkiego lekarza weterynarii;
- badania w zakresie wykrywania różnych pozostałości chemicznych, biologicznych w produktach spożywczych pochodzenia zwierzęcego oraz w tkankach i płynach ustrojowych zwierząt rzeźnych.

4. Ochrona roślin. Dotacje udzielane będą między innymi na:

- sfinansowanie kosztów prognozowania i sygnalizacji terminów zwalczania chorób i szkodników roślin uprawnych;
- kontroli jakości środków ochrony roślin i pozostałości ich w płodach rolnych;
- pokrycie kosztów badań organizmów szkodliwych podlegających obowiązkowi zwalczania oraz pokrycie kosztów ich zwalczania.

5. Rolnictwo ekologiczne

Dotacja udzielana będzie podmiotom realizującym program przestawiania gospodarstwa rolnego na produkcję metodami ekologicznymi oraz podmiotom wytwarzającym w ekologicznym gospodarstwie produkty rolnictwa ekologicznego poświadczone certyfikatem zgodności, w części nie objętej działaniami Planu.

6. Monitorowanie dostępu polskich artykułów rolno-spożywczych do rynków zagranicznych i wielkości importu

Z dotacji dofinansowane będą koszty opracowania raportów, dotyczących analiz ekonomicznych w zakresie polityki rolnej i handlowej, monitorowania zagranicznych rynków rolnych oraz rozmiarów importu i cen importowych.

Oprócz dotacji, dla których stawki dotacji i zasady udzielania są określone w wyżej wymienionym rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi pomoc państwa skierowana będzie również na realizację wymienionych niżej zadań na rzecz rolnictwa.

7. Prace geodezyjno-urzędzeniowych dla potrzeb rolnictwa

Dotacje przeznaczone będą między innymi na scalania i wymianę gruntów, aktualizacje i kontrolę ewidencji gruntów, modernizacje map ewidencyjnych w systemie informatycznym, ponowną klasyfikację gleboznawczą gruntów zmeliorowanych, zrehabilitowanych i ulepszonych, opracowywanie map dla celów odnowienia ewidencji gruntów, sporządzanie planów urządzeniowo-rolnych gmin, wsi i gospodarstw rolnych, z uwzględnieniem wymogów ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego, krajobrazu oraz ochrony gruntów rolnych.

8. Utrzymanie urządzeń melioracji wodnych

Z dotacji sfinansowane będą prace w zakresie utrzymania i eksploatacji urządzeń melioracji wodnych podstawowych.

9. Dofinansowanie spółek wodnych realizujących zadania melioracyjne

13.2.2. Dopłaty do oprocentowania kredytów w rolnictwie

W ramach pomocy państwa utrzymane zostaną w latach 2004-2006 dopłaty do oprocentowania wybranych linii kredytowych na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 stycznia 1996 r. w sprawie szczegółowych kierunków działań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz sposobów ich realizacji (Dz. U. z 1996 r., Nr 16, poz. 82 z późn. zm.) na inwestycje w rolnictwie.

14. RÓWNOWAGA POMIĘDZY RÓŻNYMI DZIAŁANAMI PLANU

Wybór i zakres poszczególnych działań, zawartych w Planie został dokonany w oparciu o obowiązującą strategię rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich, a także biorąc pod uwagę wpływ ekonomiczny, społeczny i środowiskowy poszczególnych działań na obszary wiejskie. Zarówno w ramach realizacji celów na poziomie kraju, jak i priorytetów Wspólnej Polityki Rolnej, główny nacisk został położony na zrównoważony rozwój obszarów wiejskich, a także na poprawę konkurencyjności i warunków ekonomicznych wsi polskiej.

Trwały rozwój rolnictwa jest kluczowym czynnikiem rozwoju ekonomicznego obszarów wiejskich w Polsce. Dlatego też zrównoważony rozwój tego sektora, zarówno w wymiarze środowiskowym, jak i ekonomicznym, jest głównym czynnikiem warunkującym rozwój obszarów wiejskich w pozostałych wymiarach i rodzajach działalności. Od dłuższego czasu w Polsce utrzymuje się spadek zapotrzebowania na siłę roboczą w sektorze rolnictwa, który dodatkowo nie jest kompensowany przez rozwój ekonomiczny w innych sferach działalności. Tendencja ta nadal będzie się utrzymywać.

Generalnie Działania Planu zostały ukierunkowane na ułatwienie dostosowania polskich gospodarstw rolnych do nowych warunków funkcjonowania na rynku wspólnotowym, co w powiązaniu z innymi programami wdrażanymi po uzyskaniu członkostwa w UE, powinno zapewnić spójne i kompleksowe podejście do problemów wsi i rolnictwa.

Według kierunków polityki rolnej, przyjętych przez Rząd RP, głównym celem powinno być zapewnienie wsparcia dla sektora rolnego w zamian za wytwarzanie licznych, wspólnych dóbr i usług, z których przynajmniej część nie ma szansy być wynagrodzona przez rynek. Realizację ww. celów polityki kraju, stanowią w ramach PROW działania rolnośrodowiskowe oraz wsparcie obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania.

Duży nacisk został położony również na działania o charakterze społeczno - strukturalnym, jak np. renty strukturalne, gdzie głównym celem jest poprawa lub zapewnienie żywotności ekonomicznej gospodarstw, a co za tym idzie zapewnienie rolnikom, zarówno przekazujących, jak i przejmujących – godnych warunków życia i osiągnięcia dochodu.

Działania rolnośrodowiskowe, zalesianie gruntów rolnych oraz dostosowanie do standardów wpisują się w kierunki reformy Wspólnej Polityki Rolnej, w której coraz wyraźniej akcentowana jest pozaprodukcyjna funkcja obszarów wiejskich. Warunki naturalne do produkcji rolniczej w większości regionów Polski warunkują konieczność powiązania produkcji rynkowej z szerokim zastosowaniem działań na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, w tym działań rolnośrodowiskowych.

Sektor leśnictwa i polityka zalesieniowa w Polsce posiadają bazę strategiczną w postaci Krajowego Programu Zwiększania Lesistości, określającą potrzeby zalesieniowe kraju. Dodatkowo *zalesianie gruntów rolnych* w ramach Planu, będzie stanowiło czynnik zapewniania rolnikom alternatywnego źródła dochodu.

Działanie na rzecz rekompensowania różnic pomiędzy regionami o różnych poziomach naturalnych utrudnień dla produkcji rolniczej (ONW) stanowią znaczącą część budżetu PROW. Ma ono za zadanie utrzymanie rolniczego charakteru tych regionów i przeciwdziałanie ich wyludnieniu. Działanie to, podobnie jak wsparcie dla gospodarstw niskotowarowych, będzie sposobem na ułatwienie bądź umożliwienie kontynuowania działalności rolniczej.

Środki budżetowe przeznaczone na Plan zostały rozdysponowane w sposób odzwierciedlający identyfikowalne potrzeby na poziomie kraju i regionów, jak również możliwości instytucji wdrożeniowych w tym pierwszym, niespełna 3-letnim okresie programowym. Zgodnie ze skalą potrzeb największy udział w budżecie Planu mają 2 instrumenty, które, jak wynika z konsultacji społecznych, cieszą się największym zainteresowaniem: renty strukturalne i wsparcie dla ONW.

Instrumentem wzbudzającym równie duże zainteresowanie i oczekiwanie społeczne, lecz niewątpliwie trudniejszym do realizacji ze względu na swój nowatorski charakter oraz złożoność procedur, jest program rolnośrodowiskowy. Z tego powodu oraz ze względu na określony pułap powierzchni wdrażania (5% UR) budżet na to działanie jest niższy niż w przypadku 2 pierwszych działań.

Niezwykle ważnym z punktu widzenia potrzeb jest działanie 6 *Dostosowanie gospodarstw do standardów UE*. Dla wielu polskich rolników barierą funkcjonowania w jednolitym rynku będzie spełnianie całej gamy wymaganych standardów środowiskowych, dobrostanu zwierząt, bhp, itp. Spełnianie warunków określonych w ramach standardów dla gospodarstw rolnych, związane jest z koniecznością ponoszenia znacznych nakładów inwestycyjnych, co wymaga wsparcia publicznego.

Nową formą wsparcia, wykorzystywaną w okresie przedakcesyjnym w niewielkim stopniu, jest wsparcie *grup producentów rolnych*, co spowodowane było zarówno zaszczościami historycznymi, jak i brakiem zdolności zarządczych wśród rolników. Przewiduje się, że okres 3 lat wdrażania Planu będzie stanowić okres przygotowawczy dla następnego okresu programowania, stąd niezbyt wysoka alokacja w porównaniu z innymi działaniami.

3-letni okres wdrażania Planu, można traktować jako pilotaż dla następnego programowania, pozwalający wysondować rzeczywiste potrzeby oraz sprawdzić założenia oparte na różnych źródłach wiedzy, statystyce, analizach i konsultacjach społecznych. Efektem tego „pilotażu” będzie przygotowanie następnego Planu na lata 2007 - 2013.

14.1. Stopień pokrycia powierzchni kraju przez *Program Rolnośrodowiskowy*

Realizacja przedsięwzięć rolnośrodowiskowych finansowanych w ramach Planu, będzie się odbywać w całym kraju. Niektóre pakiety, jak rolnictwo ekologiczne, zachowanie zasobów genetycznych, ochrona gleb działaniami wód oraz strefy buforowe są działaniami horyzontalnymi. Pozostałe pakiety w latach 2004 – 2006 wdrażane będą w tzw. Strefach Priorytetowych. Strefy te są wyznaczone w każdym województwie i obejmują 5% powierzchni użytków rolnych w województwie. Podstawą dla ograniczenia zasięgu wdrażania części pakietów rolnośrodowiskowych była konieczność skoncentrowania wysiłków wdrożeniowych na obszarach z problemami środowiskowymi gdzie istnieje wysokie ryzyko ich powstania lub na obszarach charakteryzujących się wysokimi walorami przyrodniczymi.

Pakiety wybrane do wdrożenia w Strefach Priorytetowych są dostosowane do lokalnych potrzeb i celów ochrony środowiska oraz uwzględniają wpływ rolnictwa na środowisko na danym obszarze. Dlatego też np. działania przeciwerozyjne będą zastosowane na całym obszarze Polski, ponieważ problem ten traktowany jest priorytetowo. Istotnym zagadnieniem, co znalazło odzwierciedlenie przy wyborze pakietów do wdrożenia, jest utrzymanie tradycyjnych technik gospodarowania na użytkach zielonych. (tzw. pakiety łąkowe i pastwiskowe). Zakłada się, że zasięg wdrażania programów rolnośrodowiskowych, w ramach Planu, będzie się systematycznie zwiększał w następnych okresach programowania. Docelowa powierzchnia wdrażania programów rolnośrodowiskowych w Polsce jest szacowana na ok. 40 – 50% użytków rolnych. Uruchamianie większej liczby pakietów rolnośrodowiskowych będzie dokonywane w miarę nabywania doświadczeń przez instytucje wdrożeniowe oraz system doradztwa.

15. SPÓJNOŚĆ I ZGODNOŚĆ PROGRAMU Z POLITYKAMI WSPÓLNOTOWYMI

15.1. Polityka konkurencji

Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich został opracowany z uwzględnieniem zapisów Traktatu Akcesyjnego oraz zasad polityk Wspólnoty, regulowanych przez prawo UE. Oznacza to, że działania wdrażane w ramach Planu powinny w szczególności uwzględniać zasady konkurencji, zapewnienie

odpowiednich i przejrzystych procedur administracyjnych, zasady ochrony środowiska i równości statusu kobiet i mężczyzn.

Uwzględniono ponadto regulacje dotyczące zamówień publicznych, polityki spójności społeczno – gospodarczej i zatrudnienia.

Działania wdrażane w ramach Planu odpowiadają zasadom określonym w rozporządzeniu Rady (WE) nr 1257/1999 i tym samym są zgodne z art. 87 – 89 Traktatu, dotyczącymi polityki konkurencji. W przypadku wdrażania dodatkowych instrumentów pomocy krajowej, przestrzegane będą wymogi art. 51 i 52 rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999 oraz zasada *de minimis* określona w rozporządzeniach Komisji (WE) nr 69/2001 i nr 70/2001.

15.2. Zasady zamówień publicznych

Projekty finansowane przez Plan w ramach działania 8 *Pomoc techniczna* będą realizowane z zachowaniem Wspólnotowych i krajowych zasad przeprowadzania zamówień publicznych na zakup towarów i usług. Informacje na temat zamówień będą ogłaszane publicznie, wraz z informacją na temat współfinansowania projektów ze środków wspólnotowych.

15.3. Polityka ochrony środowiska

Działania wdrażane w ramach niniejszego Planu są zgodne z założeniami wspólnotowej polityki ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju, w tym, z dokumentami wymienionymi wcześniej w pkt. 5.2.7 – 5.2.9., z dokumentem „*Sixth Environment Action Programme*, w tym *Strategy on Soil Protection*), a także z następującymi dyrektywami:

- Dyrektywa Rady 80/68/EWG z 17 grudnia 1979 r. w sprawie ochrony wód gruntowych przed zanieczyszczeniem spowodowanym przez niektóre substancje niebezpieczne (programy rolnośrodowiskowe, ONW);
- Dyrektywa Rady 91/271/EWG z dnia 21 maja 1991 r. dotycząca oczyszczania ścieków komunalnych (programy rolnośrodowiskowe, ONW);
- Dyrektywa Rady 86/278/EWG z dnia 12 czerwca 1986 r. w sprawie ochrony środowiska, w szczególności gleby podczas stosowania w rolnictwie osadów ściekowych (programy rolnośrodowiskowe, ONW);
- Dyrektywa Rady 91/676/EWG z dnia 12 grudnia 1991 r. dotycząca ochrony wód przed zanieczyszczeniem powodowanym przez azotany ze źródeł rolniczych (programy rolnośrodowiskowe, ONW, dostosowanie gospodarstw do standardów UE);
- Dyrektywa Rady 91/414/EWG w sprawie wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin oraz strategii dotyczącej zrównoważonego wykorzystania pestycydów (programy rolnośrodowiskowe, ONW);
- Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (programy rolnośrodowiskowe, ONW);
- Dyrektywa Rady 79/409/EWG z dnia 2 kwietnia 1979 r. w sprawie ochrony dzikich ptaków (programy rolnośrodowiskowe, ONW);
- Dyrektywa z dnia 15 lipca 1975 r. w sprawie odpadów (75/442/EWG) – (programy rolnośrodowiskowe, ONW).

Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich, poprzez określone w nim działania oraz ich charakter, będzie korzystnie wpływał na stan środowiska naturalnego.

Ponadto, warunkiem uczestnictwa w programach rolnośrodowiskowych oraz wsparcia dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) jest gospodarowanie zgodne z zasadami

Zwykłej Dobrej Praktyki Rolniczej, określającej podstawowe wymogi prawne w zakresie ochrony środowiska.

Można założyć, że charakter przedsięwzięć wdrażanych w ramach PROW wskazuje, że nie będzie generalnie wymagane przeprowadzanie postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko. Istotnym elementem tego postępowania jest sporządzenia *raportu o oddziaływaniu na środowisko*. Obowiązek sporządzania raportów, wprowadza Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r.- Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2001 r., Nr 62, poz. 627 i Nr 115, poz. 1229 oraz z 2002 r., Nr 74, poz. 676, Nr 113, poz. 984 i Nr 153, poz. 1271).

Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 24 września 2002 r. (Dz. U. z 2002 r., Nr 179, poz. 1490), dla inwestycji, związanych z chowem lub hodowlą zwierząt w liczbie powyżej 240 dużych jednostek przeliczeniowych (DJP), sporządzenie raportu jest obowiązkowe. W niektórych przypadkach raport jest wymagany również dla m. in. przedsięwzięć z zakresu:

- zalesienia o powierzchni powyżej 20 ha (Działanie 5 *Zalesianie gruntów rolnych*);
- chowu lub hodowli zwierząt w liczbie nie niższej niż 50 DJP (Działanie 6 *Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE*).

15.4. Spójność społeczno – gospodarcza

Jednym z celów pośrednich Planu jest wzmocnienie spójności społeczno – gospodarczej, szczególnie poprzez realizację działania 3 Wsparcie dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania, które ma za zadanie zapewnienie ciągłości rolniczego użytkowania ziemi i utrzymanie żywotności obszarów wiejskich o niskim potencjale ekonomicznym, przez co nastąpi wyrównanie ich szans w odniesieniu do gospodarstw położonych na terenach o lepszych warunkach do produkcji rolniczej.

Działania PROW, szczególnie *Wsparcie dla gospodarstw niskotowarowych*, *Renty strukturalne*, *Programy rolnośrodowiskowe* będą stanowić wsparcie dla środowisk wiejskich, pośrednio i bezpośrednio, tworząc warunki dla wzrostu dochodów, poprawy warunków życia i pracy oraz promocji obszarów wiejskich. Tym samym wzrosną ich szanse w odniesieniu do środowisk miejskich.

15.5. Równość statusu kobiet i mężczyzn

Działania Planu będą zgodne z ustawodawstwem wspólnotowym, dotyczącym równouprawnienia kobiet i mężczyzn.

Kryteria dostępu do pomocy, w ramach Planu zostały określone w taki sposób, że żadna z płci nie jest dyskryminowana ani faworyzowana. O przyznaniu wsparcia zdecyduje spełnienie warunków udzielenia pomocy. Powyższa zasada będzie obowiązywać w trakcie opracowywania szczegółowych zasad wdrażania Programu. W proces konsultacji szczegółowych wytycznych Programu włączony zostanie Sekretariat Pełnomocnika Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn, co zapewni, iż zasada równego traktowania kobiet i mężczyzn zostanie zachowana.

Monitoring Planu uwzględni dane ukazujące udział mężczyzn i kobiet w niniejszym Planie. Udział obydwu płci będzie monitorowany w zakresie następujących działań:

- rent strukturalnych;
- wspierania gospodarstw niskotowarowych;
- wspierania działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW);
- wspierania przedsięwzięć rolnośrodowiskowych;
- zalesiania gruntów rolnych;
- dostosowania gospodarstw rolnych do standardów UE;

- wspieranie grup producentów rolnych.

15.6. Polityka zatrudnienia

Działania włączone w zakres niniejszego Planu są zgodne ze Wspólnotową i krajową polityką rynku pracy.

Wzrost zatrudnienia stanowi priorytetowy cel polityki Polski i pośrednio będzie realizowany w ramach Celu 1. Poprawa konkurencyjności gospodarki rolno-żywnościowej.

Szczególnie istotną rolę w tym zakresie będą miały trzy działania *Renty strukturalne, Wsparcie dla gospodarstw niskotowarowych oraz Grupy producentów rolnych*. W przypadku *rent strukturalnych*, promowane jest przekazywanie gruntu rolnego młodym następcom i tym samym umożliwienie im zaistnienia na rynku pracy. Będą to osoby o wyższych kwalifikacjach, często o dobrym przygotowaniu zawodowym, które są w stanie spowodować poprawę żywotności gospodarstwa rolnego, a tym samym np. przyczynić się do generowania nowych miejsc pracy.

Program rolnośrodowiskowy, którego jednym z celów jest promocja systemów produkcji rolnej przyjaznej dla środowiska, a przez to zachowanie różnorodności biologicznej i kształtowanie tradycyjnego krajobrazu rolnego, może przyczynić się do tworzenia tzw. zielonych miejsc pracy. Chodzi tu o świadczenie usług związanych z doradztwem, z szeroko rozumianą turystyką, agroturystyką, promocją ekologicznej żywności i lokalnych produktów spożywczych.

Generalnie, dochody pochodzące z różnych działań Planu pozwolą zaktywizować działalność gospodarczą na obszarach wiejskich, w tym handel i usługi, co przyczyni się pośrednio do stabilizacji i wzrostu zatrudnienia.

15.7. Instrumenty Wspólnej Polityki Rolnej

Zgodnie z rozporządzeniem Rady (WE) nr 1257/1999 pomoc w ramach niniejszego Programu nie może obejmować działań przewidzianych w ramach Wspólnej Polityki Rolnej, a w szczególności instrumentów, które są elementem Wspólnych Organizacji Rynków.

Ponadto, zgodnie z art. 37 rozporządzenia Rady (WE) nr 1257/1999 pomoc w ramach niniejszego Planu nie uwzględnia działań związanych z badaniami, zwalczaniem chorób zwierząt oraz promocją artykułów rolnych, które są objęte wsparciem w ramach Wspólnych Organizacji Rynków.

Innym powiązaniem płatności z tytułu PROW z płatnościami WPR jest możliwość przekazania pewnej części alokacji środków finansowych PROW (20% w skali alokacji rocznej, lub odpowiednio – 25%, 20% i 15% w kolejnych latach) na *Uzupełnienie płatności bezpośrednich* (działanie 9). Maksymalna wysokość tego uzupełnienia została określona w Traktacie Akcesyjnym.

15.8. Inne działania strukturalne i pomoc państwa

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi jako Organ Zarządzający niniejszym Planem zapewni, iż nie nastąpi nałożenie się możliwości finansowania poszczególnych przedsięwzięć z różnych źródeł. Spójność pod tym względem zapewniona będzie w odniesieniu do innych programów realizowanych w ramach pomocy krajowej.

Pomoc w ramach działania 2 *Wsparcie dla gospodarstw niskotowarowych* zawiera możliwość finansowania różnego rodzaju przedsięwzięć, zarówno z zakresu działalności rolniczej, jak i pozarolniczej. Może to oznaczać, że dzięki wsparciu z tytułu działania 2 PROW i wynikającej stąd poprawy płynności finansowej gospodarstwa, rolnik będzie w stanie skorzystać również ze wsparcia w ramach np. SOP (*Inwestycje w gospodarstwie, Dywersyfikacja działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa*). Nie oznacza to jednak wprowadzenia możliwości finansowania jednego projektu z różnych schematów pomocy, czy też z różnych programów.

ZAŁĄCZNIK A.

Potrzeby i preferencje zalesieniowe gmin wg Krajowego Programu Zwiększania Lesistości (KPZL)

Potrzeby i preferencje rosną wraz z liczbą punktów.

